



પુસ્તક નં. મુ. ૨૬/૬ આપાદ. અંક ૧ લો.

અધિપતિ અને પ્રકાશક.
જયમિતરામ લક્ષ્મીરામ પંડિત.
રાયપુર—અમદાવાદ.

૨૭૫૫

એન્ટ ઉત્તરસિંભાળ.
છાંદાલાલ મગનલાલ ત્રિવેદી, શાળકત આદિમ—અમદાવાદ.

૧૯૬૯.

બોમ્બે એન્ટ—વૈષ્ણવશાસ્ત્રી પ્રાણજીવન વિરજી જોશી.
ટે.—મસીદખંદર રોડ, મોઘાકુબેરનો માળો નં. ૧૯, મું. ૩.

અતિ બળવાન તાકાત આપનારી આફતાબી ગોળી.

આ ગોળી મહાબળ આપી પુરતી રીતે સ્થંભન કરેછે અને શરીરના દરેક ભાગને કાવત આપે છે અને કુદેવથી અથવા ગમે તે કારણથી થયેલું નપુશકપાણું દુર કરી ખડ પુરપાતન આપે છે. વધારે લક્ષામણ નહિ કરતાં એક વખત વાપરવાની અમે ખાસ લક્ષામણ કરીએ છીએ.

ડી. ગોળી ૪૦ ની ડબીના રૂ. ૪.

ડી. ગોળી ૧૦ ની ડબીના રૂ. ૧.

જામનગરનો વખાણાએલો અતિ ઉત્તમ શુદ્ધ સાચા

મોતીનો સુરમો.

જામનગરમાં અમારે ત્યાં

વંશપરંપરાથી બનતો આવેલો

આ સુરમો આંજવાથી આંખોનાં ભુદી ભુદી બનતાં ધણું દરેકને ધણીજ સંતોષકારક રીતે ફાયદો આપે છે. આંખમાં ગમે તેવી બળતરા, ગરમી અને તેનાથી થતો માથાનો દુઃખાવો-આંખ, ટૂંકું, ખીલ દુઃકીનગર વિગેરે.

આંખની નળણાછને લીધે આંખમાંથી વખતો વખત પાણીનું ઝરવું, રમી તેમજ ચીપડાનું થવું, આંખનું કંઠાવાળું. તેને આ સુરમો જલદીથી ફાયદો આપે છે.

વિદ્યાર્થી તેમજ રાતનો ઉભાગરો કરનારા કારીગરો, મેહેતાજી, તેમજ દરેક માણસ મારે આ સુરમો એક આશિર્વાદ સમાન છે. વધારે લક્ષામણ નહિ કરતાં એક વખત વાપરવાથી ખાતરી થશે.

કીમત તોલા ૧ ના નંબર ૧, ૨, ૩.

૩. ૪-૨-૧.

એમ. ડી. અતારીઆ.

જામનગરવાળા.

ભુલેશ્વર-મુખર્જી.



પરમવિખ્યાત

શ્રીચુત ડી. કવિરાજનું

સાધનદીક શોધને અનુસરીને બનાવેલું

“અરાનિ”

વ્યાધિ અનેક ઔષધ એક.

મધાને કુખરો	જાળપર ચાંદા.	કાલેસા
સન્નિપાત.	ગાળોનો કુખાવો.	કેલડી.
બેશુદિ	આંસી.	જાલોર
લકેવો.	નાથ	અરેસ.
મખળી કમલોરી	નાથિયો તાવ.	જાનંદર.
આંખનું દુખડું.	જાલુજવર	પાણુ.
કાનનો દુખાવો.	ચોથીયો	ગરમી.
નાકનું સડવું.	અંધેલીયો.	પ્રમેહ.
દંતમાં દુખાવો.	ન્યુનાનિયા.	વાળી
મોંઢમાં ચાંદા.	અછલું.	કાળી

શરીરના બહારના તેમજ આંદરના અનેક રોગોપર એકસરખી રીતે અદ્ભુત અસર કરી નાશુદ કરનારી આ દવા હરેક માણસે હમેસા પાસે રાખવા લાયક છે. વાપરવાની રીત દવા સાથે કીમત નાની ખાટસી રૂ. ૧

મોટીના રૂ. ૨. વી. પી. અને અંધ ભુદો પેટીગ.

લખો. નાકેશી કંપની

મજબૂર લીલ, મુખર્જી, અથવા

શ્રીલક્ષ્મી એક્સિસ, રાયપુર અમદાવાદ.

બહાર ગામ દરેક દેશવિદ્યામાં આપાદાર

એકલો બેઠેલો છીએ.

શ્રી ભક્ત.

આપાદી, પૂર્ણિમા-સંવત ૧૯૬૯.

વિપર્યોનુક્રમ.

વિપર્ય.

પૃષ્ઠ.

વિપર્ય.

પૃષ્ઠ.

પ્રા.ય.	ઉચ્ચમ અંતે-હુતર.	ઉચ્ચમ અંતે-હુતર.	પૃષ્ઠ.
Now year Mission.	૧	ઉચ્ચમ અંતે-હુતર.	૩૫
પ્રેમની વ્યાખ્યા.	૭	જીવન વૃત્ત.	
Not too late.	૨૩	શ્રી રત્નમલાઈ નુસંગભાઈ.	૪૩
સાદગી.	૨૫	શ્રી દેવવળી.	
સંસ્કૃતિ.	૩૮	શ્રી કલ્યાણી કુમારિકાઓ બાવિ.	
એકમત ઉદ્દગાર.	૩૮	જીવન મુખમય કરી શકે?	૪૪
પ્રિયા બંધારી બની.	૪૧	મંત્રી.	
ધર્મ.		અમારે દશમું વર્ષ.	૮
The exposition of the		મંત્રી નિરૂપિત.	૨૧
body of K. yōgi.	૪	અનુદરશીય દૃષ્ટાંત.	૨૩
સમાનતા.	૨	અમારી મુશાસન.	૨૮
સાહિત્ય.		મહેલા પાછળ પડનારને સંબોધન.	૩૨
એટોનો આદર્શ સમાજ.	૧૩	દેશન વાળી.	૩૯
પુણ્યકળા.	૧૭		

સ્થાપના ૧૯૦૨.

ધી મરાઠા એજન્સી સ્ટોઅર્સ.

સર્વ પ્રકારનાં દેશી અને વિદેશી માત્ર, અંપલો, ઉપકરણો, એજન્સી
એજન્સી એજન્સી, દેહાદોલી, મુમ્બઈમાત્ર, પ્રાવીનસ વગેરે, માત્ર વપાન,
સુરોપ અને અમેરિકાથી મુદ્રામ મંગાવવામાં આવે છે. જેથી આદરેને અત્યંત
ફાદાથી માત્ર પુરો પાડવામાં આવે છે. અમારે ત્યાં માત્ર એજન્સીઓ
અને એજન્સીઓ પુરુષ છે. બાલો મંગાવો.

ડેકાલુ ગીરગામ-મુંબાઈ

પત્ર વ્યવહાર.

મુ'બઈ અને તેની પાસેનાં ગામડાંઓના આદરોએ શ્રીમક્ત માસિક સંબંધની ફરીવાર પુઠાપર જણાવેલ અમારા મુ'બઈ ખાતાના એજન્ટ તરફ મોકલવા કૃપા કરવી. જે તેમના તરફથી અફવાડીયામાં સતોપ કારક નિવેડો ન આવે તોજ માત્ર અમને તે સંબંધી પત્રથી જાહેર કરવા અમ લેવો. અન્ય રેયાનના આદરોએ પત્રો વ્યવસ્થાપક શ્રીભક્ત, રાયપર અમદાવાદ એ સરનામે મોકલવાં અને ખાસ લેખ વગેરે સંબંધના સર્વ પત્રો અધિપતિને સરનામે મોકલવા.

જમિયતરામ લ પંડિત.

અધિપતિ અને પ્રકાશક.

શ્રી ભક્ત ઓફિસ.

અમદાવાદ.

નિરૂપિત.

શ્રીમદ વલ્લભાચાર્યજી મહાપ્રભુજીનું સચિત્ર લીલામૃત વધારે ઉપયોગી જનાવવામાં કામ લાગે તેવી હકીકત પુરી પાડનાર ડોઠપણુ પુસ્તક, લેખ અથવા અન્યરો અમારાપર મોકલી આપવા માટે અમે અમારાં વાંચકોને નમ્રતાપૂર્વક વિનંતિ કરીએ છીએ. ભિન્ન ભિન્ન રિયતિનાં શ્રી મહાપ્રભુજીનાં ચિત્રો તથા ફોટાઓ અને મહાપ્રભુજીની લુદી લુદી ગાદીઓને શોભાવનાર સ્વરુપોનાં ચિત્રો અથવા ફોટાઓ મોકલી આપનારનો પણ આમાર માનવામાં આવશે.

અધિપતિ

શ્રી ભક્ત ઓફિસ.

અમદાવાદ.

ડા. વામનગોપાળનું

જગતહેર-આયોડાઈનડ.

સાસાંપરિલા

આ જગતહેર સાસાંપરિલા શુદ્ધ વનસ્પતિમાંથી બનાવવામાં આવેલી છે. જે વનસ્પતિ મનુષ્યનું જીવન જે લેલી તેને સુધારવા માટે ધણીજ સારી સામીત થઈ શકે છે.

આ પ્રસિદ્ધ દવાને લગભગ ૫૦ પચાસ વર્ષથી દુનિયા દહીં રોગમુક્ત થઈ આસિરવાદ આપે છે. જે દરદી એક વખત મંગાવી ખાતી કરે છે તે પોતાના દેરતોને પણ આ દવા લેવાની ભલામણ કરે છે એવા અનેક દાખલાઓ છે.

એટલુંજ નહીં પણ

અનેક પ્રદર્શનમાંથી સોના ચાંદીના ચાંદ મેળવવાને આએજ આખ્યાણી નિવડી છે. એનો આખા દિલ્હીસ્તાનમાં નહીં પણ બિજા દેશોમાં પણ પ્રસાર તેમજ અપ થયેલો જોઈ શકાય છે. લોકો નક્કર કરવા લાગ્યા છે. માટે અમારા માનવનાં પ્રદાનોને નહીં માત્રથી સાવચેત રહેવા અમે વિનંતી કરીએ છીએ.

આ પ્રસિદ્ધ દવા—સોડી મુધારવા ઉપર અસીર છેજ પણ બીજા અનેક રોગો ઉપર એ શુભકારી ફરેલી છે—તે એ કે ઉપદંશ એટલે ગરમી અને તેનાવડે થતા તાસદાયક રોગ—લખવા, સંધીવાત, મંડાગા, મોલામાં તથા જીભ ઉપર ફોડા થવા, દાંત પગના તંબુવામાં કળા કાપ પડવા, ખરજી, શરીર ઉપર ચિતવા જેવા ફોડા યાવા, દાંત પગ તેમજ આંખોની બળનરા થવી, કાની રસાયન ખાવાથી મેદમમાંથી લાળ ગળતી, વગેરે વગેરે દરદો ઉપર અમત નુસ્ય છે. અનુભવ વિના ખાતી થતી નથી.

ઉપર લખેલા દરદો ઉપર જે દેખ અનેક દવ.ઓ લઈ નિરાશ પાર્શ્વ દેવ તેમજ આ દવાની પણ ખાતી કરી લેવી. લેલી સુધારો કરી શરીરમાં સારા રક્તને વધારો કરવો એ દરેકનું મુખ્ય કામ છે. માટે જો શરીર નિર્ગળી રખી તમારા ઉદ્યોગ ધંધાની વૃદ્ધિ કરવા ચલાતા હો તો તો પટેલાં શરીર સુધારો અને તે સુધારવા માટે આ સાસાંપરિલાનું સેવન કરવા અમે ભલામણ કરીએ છીએ.

સીસી એકની કિંમત ૧૧ રૂપિયા.

સારા શુભને માટે ૪ મીસીની જરૂરી છે. ચાર એકદમ લેનારને પોતે સુદાં જાન-
 રેક પ્રસિદ્ધ દવાવાળા } બનાવવાનું કારખાનું,
 આને લ્યાંધી મળશે } ડા. ગીતમરાવ કેશવ આંપધાલય.
 કાઠુરગાર, —મુબાઈ.

અમે ૨૫ વર્ષ સુધી જંગલોમાં ફરીને વનરપતિ સંબંધી ઉત્તમ પ્રકારની માહિતી મેળવેલી છે.

આનંદથી બક્ષીસ અને મરદાંડીકેટા મેળવેલી,

—ધાતુપૌષ્ટિક રતિવિલાસામૃત ગુટિકા.—

આ અનેક મદનમય વનરપતિમાંથી નવીન રીતે તૃષ્ણાર કરેલી વીર્યસ્તંભક ગુટિકા છે. નહાના બાળક, સ્ત્રી, પુરૂષ વગેરેને નિઃશ્વાસ માટે આ ખાસ ઉપયોગી છે.

ધાતુપૌષ્ટિક રતિવિલાસામૃત ગુટિકા.

આ ગુટિકાનું સેવન કરવાથી નપુસકપણ, શિથિલતા, ગર્ભ સંબંધી રોગો, ધાતુવિકાર, ઉપદંશ પ્રમેદ વગેરે વિકાર સત્તર નાશ પામે છે, પાતળી પડેલી ધાતુ ઘટ્ટ અને તેજસ્વી થાય છે. ધાતુ સુધ. રતાં શરીર પુષ્ટ અને સુદૃઢ થાય છે. દરેક સ્ત્રી પુરૂષ શરીર સુધારવા માટે આ ગુટિકાનો ઉપ-યોગ કરવો જોઈએ. નહારાં બસનેથી નાની વયમાં ઘડપણ આવ્યું હોય તેને આ ગોળીઓથી પ્રાયશ્ચ થાય છે. અપુર્વ કફિન પ્રમ થાય છે. જીવાની પાછી આવે છે. ગોળીઓ બાર જોડી છે, જતાં ૪૨ ગોળીઓની ડબ્બીના માત્ર રૂ. ૧—૮—૦ રાખ્યા છે. વી. પી. ખર્ચના ૪ આના અનુપાત ગોળીઓ સાથે.

વિશેષ સુચના:—અમારા દારખાનામાં ઉત્તમ પ્રકારના રજ્જરી સીકા, મોનોગ્રામ, પીતળ નાં સીસ, પેઇન્ટિંગ કામ કરી આપવામાં આવે છે. માહકોએ અવરખ દ્વારા સેવા વિનંતિ છે. ઉપર ની ગોળીઓની ત્રણ ડબ્બીઓ સામટી મંગાવનાર ગૃહસ્થના નામનો ૨ અક્ષરનો અંગ્રેજી મોનો-ગ્રામ પેડ અને શાદીની બાટલી સાથે મફત મોકલી આપવામાં આવે છે.

ડાકદાર તથા યેઠના બરની સર્વ પ્રકારની વનરપતિ અમારી પાસે મળે છે.

વૈધ બાબાજી નાના સાંવત.

એમનું આર્યવર્ણપદ્ધતિ દ્વાખાતું

હાકોરદાર-મુંબઇ નં. ૨

ગરીબ અને ધીમાન સર્વમાં પ્રસાર પામે તેટલા માટે ખાસ કિંમત ઘટાડી છે.

વનૌપધિ ચક્રાવંતી.

આ એક દિવ્ય વનરપતિ છે તેને કાપવાથી મનુષ્યશરીરના લોહી પ્રમાણે તાજું લોહી નિકળે છે અને થોડા દિવસમાં રક્તના જોવા ડાઘ પડે છે.

વનૌપધિ ચક્રાવંતી.

આ દિવ્ય વેળીના સેવનથી શરીરમાંથી ગમે તે કારણથી પડી ગયેલું લોહી શુદ્ધ થઈ તાજાં લોહીનો ભારોયો થાય છે અને પ્રમેદથી ધમ્મિલા અનેક વિકાર મટી જાય છે. તેજ પ્રમાણે સ્ત્રીઓનો લાલ સર્દર પ્રદર પણ

વનૌપધિ ચક્રાવંતી

ના સેવનથી સાફ મટી જાય છે. તેજ પ્રમાણે ગર્ભો પ્રમેદ, ગંડાગા, પિત્ત, અગ્નિમાદ્ર મોઢામાં ઊભાં પડ્યાં, નારાં પડ્યાં, મોંમાંથી બરાળ નાસ નિકળતી, રક્તરોગ થવો, દાઢ પગવળી જવા, ઉપદંશ જન્યવિકાર, આ દિવ્ય

વનૌપધિ ચક્રાવંતી

ના સેવનથી બરાબર સાફ મટી જાય છે. ઉત્તમ પ્રકારે રક્તશુદ્ધિ થાય છે. ચાર ઓંચની બાટલીની કિંમત રૂ. પાસ અને વી. પી. ખર્ચ મુદ્દાં રૂ. ૧-૬-૦ પડે છે. દવા મંગાવતી વખતે પ્રકૃતિ વિગતવાર લખી જણાવવી.

વૈધ બાબાજી નાના સાંવત.

હાકોરદાર મુંબઇ નં. ૨

પ્રથમ પાંક્તિના સોના ચાંદીના ચાંદો અને બક્ષીસો મેળવેલો સુપ્રસિદ્ધ બંગાળી

ઓરીએન્ટલ સાબુ.

સુવાસવાળા અને કુદરતી પદાર્થોની મેળવણી કરીને હિંદુસ્તાનમાં તૈયાર કરવામાં આવતા સર્વ સાબુઓમાં ઓરીએન્ટલ સાબુ પ્રથમ પ્રતિભા છે અને તે વિદ્યાવતી સાબુની બરોબરી કરે છે.

હળવે સર્ટીફિકેટમાંથી જાણના સંક્રાંતને લીધે માત્ર ત્રણજ સર્ટીફિકેટ નીચે આપ્યાં છે.

હિંદુસ્તાનમાં મહારાજા હારિમર કહે છે. | ડૉ. લુકીસ કહે છે.—
ઓરીએન્ટલ સાબુ ઉત્તમ છે. ઓરીએન્ટલ સાબુ ઉત્તમ છે.

ડૉ. ફુલ્ટન analyst chemist કહે છે;—

આ ઓરીએન્ટલ સાબુ મી. જે ચક્રવર્તી b. a. f. c. s. રેમિટ્સ યુનિવર્સિટી ઓફ પેરીસ આ વિદ્યાન અને સાબુના ધંધામાં નિષ્ણુત ચક્ષુ શૂદ્રયની રૂબરૂ નીચે તૈયાર કરવામાં આવે છે.
પારાગ્રહ ૩ સાબુની સુંદર પેટી રૂ. ૩—૦—૦ ખસ ૩ સાબુની સુંદર પેટી રૂ. ૧—૦—૦
ખસખસ ૩ સાબુની સુંદર પેટી રૂ. ૧—૪—૦ જંસમાઈન ૩ સાબુની સુંદર પેટી રૂ. ૦—૧૦—૦
ઓટા ટ્રેલીનર ૩ સાબુની સુંદર પેટી રૂ. ૧—૮—૦ વાઈટરોઝ ૩ સાબુની સુંદર પેટી રૂ. ૦—૬—૦
ખસોરોઝ ૩ સાબુની સુંદર પેટી રૂ. ૧—૦—૦ ટ્રાન્સપેરન્ટ બોલ સુંદર પેટી રૂ. ૧—૮—૦
બકુલ ૩ સાબુની સુંદર પેટી રૂ. ૦—૧૦—૦ ટ્રાન્સપેરન્ટ ૩ સાબુની સુંદર પેટી રૂ. ૦—૧૩—૦

શીલ ઓરન્ટ,—ધી મરાઠા ઓરન્ટી સ્ટોઅરર્સ, ગીરગામ, મુંબાઇ.

એશિયાટિક ખામ.

અનુભવેલો અત્યંત ખાત્રી ભરેલો શુણકારી શુણકારી ઉપાય.

For Nervous head-ache, Sore-throat, Neuralgia, Spinal ache; chest-colds, Rheumatic Sores, pains in the joints and other parts of the body.

Directions—Before application rub the affected surface dry and hard and then rub the balm against it.

None genuine but bears the Trade-Mark Registered.

લાકનુ પ્રસિદ્ધ જરમીન હેયર ઓઇલ.

એક બાટલીની કિંમત ગાજ ત્રણ ગાટલીના વી. પી. સહિત રૂ. ૨—૬—૦

સુપ્રસિદ્ધ કેસર માલતિ તેલ.

મધ્યમ સાઇઝ બજી શીશી વી. પી. સહિત ૧૧૦

મોટી સાઇઝ ૭ ઓઇલની ત્રણ શીશી ૨૧૦

પ્રથમ પાંક્તિના સોના ચાંદીના ચાંદા અને બહીસો મેળવેલો મુખસિદ્ધ બંગાળી

ઓરીએન્ટલ સાબુ.

મુવાસવાળા અને કુદરતી પદાર્થોની મેળવણી કરીને હિંદુસ્તાનમાં તૈયાર કરવામાં આવતા સર્વ સાબુઓમાં ઓરીએન્ટલ સાબુ પ્રથમ પ્રતિનો છે અને તે વિભાવતી સાબુની બરાબરી કરે છે.

હજારો સર્ટીફિકેટોમાંથી જાણના સંકેતોને લીધે માત્ર ત્રણજ સર્ટીફિકેટ નીચે આપ્યાં છે.

હિંદોઈનેસ મહારાજા કારિમર કહે છે. | ડૉ. લુકીસ કહે છે.—
ઓરીએન્ટલ સાબુ ઉત્તમ છે. | ઓરીએન્ટલ સાબુ ઉત્તમ છે.

ડૉ. કુદરત અનલિ ચેમિસ્ટ કહે છે;—

આ ઓરીએન્ટલ સાબુ ગી. જે. ચક્રવર્તી, b. a. f. c. કેમિસ્ટસ યુનિવર્સિટી ઓફ પેરીસ આ વિદ્વાન અને સાબુના ધર્માર્માં નિષ્ણાત થયલા શુદ્ધચતી દેખરખ નીચે તૈયાર કરવામાં આવે છે.
પ્રારાગ્રાહક ૩ સાબુની સુંદર પેટી રૂ. ૩—૦—૦ ખસ ૩ સાબુની સુંદર પેટી રૂ. ૧—૦—૦
ખસખસ ૩ સાબુની સુંદર પેટી રૂ. ૧—૪—૦ જસમાઈન ૩ સાબુની સુંદર પેટી રૂ. ૦—૧૦—૦
ઓટો કોલીનર ૩ સાબુની સુંદર પેટી રૂ. ૧—૮—૦ વાઈટરોઝ ૩ સાબુની સુંદર પેટી રૂ. ૦—૮—૦
ખસોરોઝ ૩ સાબુની સુંદર પેટી રૂ. ૧—૦—૦ ટ્રાન્સપેરન્ટ ગોલ સુંદર પેટી રૂ. ૧—૮—૦
બકુલ ૩ સાબુની સુંદર પેટી રૂ. ૦—૧૦—૦ ટ્રાન્સપેરન્ટ ૩ સાબુની સુંદર પેટી રૂ. ૦—૧૩—૦

સાલ જોન્ટ,—ધી મરાઠા એજન્સી મેટાબરરર્સ, ગીરગામ, મુંબાઇ.

એશિયાટિક ખામ.

અતુલવેલો અત્યંત ખાતરી ભરેલો શુભકારી શુભકારી ઉપાય.

For Nervous head-ache, Sore-throat, Neuralgia, Spinal ache; chest-colds, Rheumatic Sores, pains in the joints and other parts of the body.

Directions—Before application rub the affected surface dry and hard and then rub the balm against it.

None genuine but bears the Trade-Mark Registered.

લાકનું પ્રસિદ્ધ જરમીન હેયર ચોઇલ.

એક ખાટલીની કિંમત ૦૧૧ ત્રણ ખાટલીના વી. પી. સહિત રૂ. ૨.—૬—૦

મુખસિદ્ધ કેસર માલતિ તેલ.

મધ્યમ સાઇઝ નવ શીધી વી. પી. સહિત ૧૧૮

ચોટી સાઇઝ ૭ એશિની ત્રણ રૂ.



श्रीभक्त.



205E

NEW-YEAR-MISSION.

A-head! A-head! I'll go A-head!

Thy Light to spread

Thy Truth to pour,

In Love to soar,

In Joy to roar.

A-head! A-head! I'll go A-head!

I sing Thy bh

I rise to tell

O! Lord! Thy spell.

"A-HEAD! A-HEAD! HO! GO A-HEAD."



Birthday Celebration of H. E. Lord Hardinge.



The Exposition of the body of a Yogi from a Samadhi of 11 days and 3 hours.

All those who are interested in *Yoga* will not find it less charming to hear of a fact seen by ourselves in an Island near Bombay.

It was in the summer of 1901 that we had the good fortune of being acquainted with Mr K R Rane who has the reputation of being



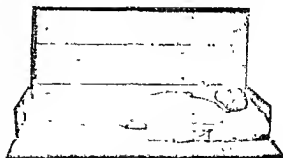
BEFORE SAMADHI

the most skilful artist and manufacturer of Chinese and Japanese goods such as fans, lanterns, toys etc. which articles from their best finish nobody would think could have their origin in India, made by an Indian out of the simple things we throw

away every day as mere waste. But this is not all. During further visits we learnt that besides being an artist, Naturalist, and Manufacturer he was also far advanced in his practice of *Yoga*; he talked authoritatively on the subjects and proved his command over it by various wonderful evolutions which he could perform as the result of his mastery over the subject as we had the pleasure to witness from time to time

In one of our interviews Mr Rane informed us that he would go into *Samadhi* on the 29th November.

So accordingly we with all our friends went to witness the ceremony at his place. We arrived there unfortunately rather late and saw



FOR SAMADHI.

a number of people standing around his body which was then being lowered into a box made for that purpose. It was then sealed in the presence of many gentlemen among whom was Mr. Tipnis, the Sessions Judge of Thana. The body was to be exposed on the 11th day; however we went to have a



SAMADHI.

look at it on the 3rd, 5th and 8th day. On the 11th day it was opened in the presence of the above named gentlemen and a large number of spectators who took a keen interest in it. The body was first taken out, when it seemed almost lifeless. Mr. Rane's son according to instructions given him previously, put his finger in the mouth of the body and set right the tip of Rane's tongue and after some fifteen minutes or so we felt the body a little but warmer and after some half an hour or so, Mr. Rane came to his senses and began to talk with us. Many of his friends on the spot expressed their strong desire to print all this, but Mr. Rane was averse from it.

I was an eye witness to this, and it has led me to believe all the wonderful performances of other *Yogees* of which we sometimes read in books although such things are generally treated as mere nothings by the majority of people.

A European Officer.



પાછલા અંગ્રેજી લેખનો ભાવાર્થ.



The Lokshmi Set London

Photo Taken among the persons who have come to see
Mr. Bano at his Ashrama.

૧૧ દિવસ અને ૩ કલાકની સમાધિ પછી એક યોગીના શરીરનાં ઘટન.

મુંબઈની પામેના એક ટાપુમાં અમે ભેળેલા એક બનાવનું વર્ણન સાંભળીને યોગવિદ્યામાં રસ લેનાર સર્વને પાછું આકર્ષ્ય થશે.

૧૯૦૧ ના ઉત્કાળામાં સદાશ્યે અમને મી. કે. આર. રાણેની સાથે એકબીજા પાસે પ્રમંથ બન્યો હતો. તેઓ આદ્યનીક અને જો-પાનીક મીને જેની કે પંખા, ફાનસ, રમકડાં પંચરને બતાવનાર કલા આદેશ કારીગર ત-

દરહમેગ નિરૂપણની તરીકે માત્ર ફેડી દેખાતી આપારણ્ય વસ્તુઓમાંથી તેઓ એવી કુસળતાથી બનાવે છે કે જ્યારે સરસ દેખાવ સાથે નેમને તૈયાર કરી દેવામાં આવે છે ત્યારે તે મીને દિ-કુતનાનમાંથી એક દિ-કુકારીગરને સાથે બની હશે એમ કોઈ જ ધારી શકે નહિ. તેઓને આટલું જ જ્ઞાન છે એમ નથી. અમારા વિશેષ પરિચયથી અમારા જગત્પામાં આપ્યું કે તેઓ કારીગર, કુદરત વિજ્ઞાનના અભ્યાસપાળા, અને બનાવટનાં કસબપાળા હોવા વિષયનં યોગના

આ આપતો ઉપર તેઓ સમ્રાજ્ય ચલાવે કદા
દત્તા અને તેમાં મેળવેલી નિષ્ફળતાને આપણે
તેઓ જાનજાનવી આશયકારક દિપાંગેથી તે
નિષ્ફળ ઉપરના તેમનો કાષ્ટ મિદ્ધ કરી આપના
દત્તા, અને તે વખતોપાખન પ્રત્યક્ષ રીતે જોનાં
અમને આનંદ થતો દત્તો.

અમારી એક મુદ્રાકાન વખતે મી. રાજુએ
અમને જણાવ્યું કે તેઓ ૨૬ મી નવેમ્બર
રમાયિમાં પ્રવેશ કરશે. તેથી અમારું જવા
મિત્રો સાથે અમે તેમના રથનમાં આ દિવા
જોવા માટે ગયા. કાનસારીએ અમે ચેલા મોડા
જવા પહોંચ્યા, જે વખતે ખાસ પ્રોગ્રામ માટે
તૈયાર કરેલી એક પેરીમાં મુકાના તેમના ચરી-
રીની આજુબાજુ ઉમેરા ફેરવાક લોકોને અમે
જોવા. ધણી સદ્ગુણધારી દાગરી નીચે આ
પેરીને સીલ કરવામાં આવી દત્તી અને તેમ
કરવામાં મુખ્ય મુદ્દરથ જાણના મેરાન્ડા ન્યાય-
પીસ મી. ટીપનીમ દત્તા. અગીવારમે દિવસે
આ ચરીરને બહાર કાઢવામાં આવનાર દત્ત. જ્યાં
અમે તે જોવાને બીજે પાંગમે અને આપમે
દિવસે ત્યાં મયા દત્તા. અગીવારમે દિવસે પૂર્વે
જાણવેલા સદ્ગુણધારી અને આતુરતાથી રક્ષ
લેનાર સંજવાનજી બીજા મનુષ્યોની સમક્ષમાં તે
મના ચરીરને બહાર કાઢવામાં આવ્યું હતું. જ્યારે
ચરીરને બહાર કાઢવામાં આવ્યું ત્યારે તે નિ-

હંચ જેવું દેખાતું હતું. પૂર્વેથી આપી રાખેલી
અત્થા પ્રમાણે મી. રાજેના પુત્રે આ મી. રાજુ-
ના ચરીરના મુખમાં આંજળી નાંખી તેમની
જીભના ટેરવાને બહાર નિયમમાં મોઢાથી દીધું.
તે પછી કમળમ પંદરમિનિટ જેટલા વખતમાં
અમને ચરીરમાં ચરમી આવતી દેખાઈ અને
અત્થા કલાકના અરસામાં તે મી. રાજુ સા-
થે થયા અને અમારી સાથે વાનચિત કરવા
લગ્યા. તે સમયે દાગર રહેલા તેમના મિત્રોમાંથી
મનુષ્યોએ આ બધું જાણવાની ક્ષમતા જણાવી
દત્તી પગ મી. રાજુ એ વિચારમાં સંમતિ આપ-
વાની વિરુદ્ધ દત્તા.

હું જાને આ જાના જોવામાં દાગર દત્તો
અને જે જાવન અમે ફેરવીક વાર પુરતોમાં
વાંગીએ છીએ અને જે જાવા લોકોના મોડા
જાવમાં નકામા જેવા ગળી કાઢવામાં આવે છે
તેવા મોળીએલા આમર્ષજનક અમ-કારણો
તે સમયથી હું અસાધ્ય શરેએ છું.

અમારી મુદ્રાકાન વખતે દત્તેથી લાંબી
રક્તમય અને બોળામય દત્તેના પરિણામમાં મી.
રાજુએ પૂર્વોક્ત દરકાન અમારા માસિકમાં
જાણવાની પરવાનગી આપવા માટે અમે તેમનો
અંતઃકળુપરક અભાર માનીએ છીએ. અ-
મલી મુદ્રાકાનને દેવાડ દત્તે પછીના અંકમાં
પ્રસિદ્ધ કરવામાં આવશે.

પ્રેમની વ્યાખ્યા. *ઉદ્ધ*

" પ્રેમ હરણની સુન્દરતા-મુલ્ય મુદ્દામાં.

" પ્રેમ-તજુબા પ્રદાન પામે. ૧

" અહાં અહાં જે મુદ્દામાં,

" આશયે અજ્ઞાન રીતે;

" એક બીજાનું;

" પ્રેમ-તજુબા-ત્રા આશયે. ૨

" એકને એક જાની અજ્ઞાત;

" વિનિયમ, સખારી;

" ૬૬૪ ક્રિડે,

" અજ્ઞાતે *૬૬૪ સંન્યાસનું મે- ૩

" જેમ વળે વળે જાનમાં અજ્ઞાત,

" ઉચ્ચ પ્રમાણ પ્રવેશ;

" સંપત્તે દા,

" કુદરત કૃપિતે પ્રેમ દીવાને- ૪

—વિમલ.

+ એમર્સન પદ્યો. * ૬૬૫૭૬.

કેવળમાં મુકયા માટે પસંદ થયે તેના અમલો ખાસ કારીગર પાસે અમે બીજા કરી, કાપરના કામને આરંભ કરીયું.

ચિત્રોમાં અમને જાણવાની ફરજ પડે છે કે શ્રી લાક્ષ્મીમાં વધારાના હુની મનના કામને છુટક મળી યાત્રા નદિ દેવાથી અમારે ખાસ ઝોડર આવી જવાથી વિચારનાથી મંજાવવા પડે છે. મયા વર્ષે માટે જે આસપાસી અમે કાર્યને મંજાવવા દયા તે માફોની સંખ્યા પાણી કરતાં સરિંગ પ્રમાણમાં વધી જવાથી અને કેટલાક જોડા મેટા કાળા કાલમાં અમેલા દેવાથી ખુબી યથા છે. બેટનું પુત્રક જાણવા માટે દિશાન ગળી જેટલાં રીમ અમે વધારે મંજાવતાં દનાં તે જાણી મસિકતા જોડામાં વધારા મળે છે અને નવા વર્ગો આ અંકે કાળા માટે પાણી પ્રવાસે થતાં રીમ અમે મુજબથી મેળવી શક્યા હીએ. અમે ચાનુ માસમાં બેટના પુત્રક માટે અને માસિક માટે કામનેલો ઝોડર વિચારન મોકલાવેલો છે અને જાણી ચાર માસમાં તે માલ અમારા જાણીનમાં આવી પહોંચ્યાથી વધી છે. કામને આવી પહોંચતાં અને વિચાર તેવાક મનાં તાકાત અમે શ્રીમદ્-જામાના મદામકાળના સચિવ અરિતામનુ બેટનું પુત્રક પ્રસિદ્ધ કરીયું અને અમારા મયા વર્ષના માદોને મોકલી આપીયું.

વળી અમને કેટલાક સંતોનો તરફથી એવી મળતા કરવામાં આવી છે કે અમારાં બેટનાં પુત્રક અમે થી વિશ્વવંદ્યસ્મારક ધોમલ વિરના-વલિ રૂપે પ્રસિદ્ધ કરીએ છીએ તેથી તે પુત્રકને થી વિશ્વવંદના સ્વરૂપાચરણની નિયમ માંગથી રૂઢ પંચમીએ પ્રસિદ્ધ કરવામાં આવે તો તેની સરિંગ સારંગના મળાવ.

પેપોલ સર્વ કાર્યોને લીધે અમે મારંગીન માસમાં બેટનું પુત્રક પ્રસિદ્ધ કરવાની આજ્ઞા મળીએ છીએ અને અમારું માસિક અમુક જાન-મર્યાદા મોકલાઈ મળતાં અમે વર્ષના આરંભમાં જાણના અંકે સાથે ૪૮ બેટનું પુત્રક પ્રસિદ્ધ કરી શકીએ એવી માગના ઉપર આજ્ઞા પ્રવાસ અમારી પક્ષે હીએ.

શ્રી લાક્ષ્મીઆંશીનીમવાંમયા દવે જાન્યે ૧૪ જાન્યે અમારું હતી.

અમારા મસિકતા કાર્યમાં ઉમાદયી અને અરિતામ પ્રેસ મને કારીગરો, ખંતેથી મદદ મળ્યા માટે અને તે પ્રેમના માફિયા

તથા મેન્ટલનો અનકમનુપૂર્વક અમારું મળીએ છીએ. તેઓ અમારા ખજાન અને નમના મુલ્ય ભરતર વિતેલી અને જાણવાની મોકલાઈ છે મદદના અમને આપે છે તેથી અમારા તેમજ અને વધારામાં અમારું માસિક મતીવ રિષ રૂપે પડ્યું છે. વિચાર તેવાક કરવામાં જે કરીએલી અમને મદદ મળે છે અને રંગેલી વર્ષેલીમાં જે કરાઈ જવાથી અમને તેઓ સદમુખી અપે છે તેથી અમારાં વિચાર પ્રવર્તનાં

નૂરજહાન.

(નવિનકાન્ત નરસિંહરાવ મોળાનાથ દોવેદિયા.)

ગત વર્ષ ૫૪ ૫૨૦ થી આશુ.

પ્રકરણ ૧૨ મું.

મિદાર-ઉન્ન-નિસા હેતી આરડીમાં બેઠી હતી. રદવારમાં સૂઈ ઉઘો ને આ ન્દાળી ને સુગંધીમય આરડીમાં હોને પ્રકાશ આપ્યો, પણ હેતીથી આ પ્રેમથી ત્રાંડી થયેલી ઊઠકરીને કાંઈ શાન્તિ ન મળી. હેતી બેઠરાસરી કરેલી રીતથી મ્હેરેલાં વચ્ચે ઉપરથી હોના મનની રિયતિ જણાઈ આવતી હતી. હોના મુંઢર વાળને એક ગાંધવાગીને રાખ્યા હતા. હોને રદવારનો દીલો ઝબ્બો કમ્બરેથી નાલુક સુનાલી કાંકળીથી બાંધેલો હતો ને રદવારના મંદવા-પુથી તે દરિયાના મોળની પેઠે જાચો નીચો થતો હતો. હેતી રદાને સહીલું બોસતન પડ્યું હતું, ને તે, તે વાંચતી હતી ને દહ્ય પણ તે વિચાર કરતી પોતાના મન સાથે બોલી.

“આ તે પ્રેમ કહેવાય ? મ્હારા અંતઃકરણને બાળેછે એવો સ્વાર્થ પ્રેમ તે પ્રેમ કહેવાય જ નહિં. મ્હારે મજબુત થવું જોઈએ ને આત્મભોમ આપતાં શીખવું જોઈએ. અમર સહીએ તે કેવા રૂપમાં મુક્યું છે. ‘પતંગિયાએ મીશ્વતીને પૂછ્યું’ ‘તું કેમ આંસુ’ પાડે છે. ઉલટું મ્હારે ત્હારામાં પડીને ત્હને ખોસક આવેલો જોઈએ.” તે મીશ્વતીએ કહ્યું. “જા ના મૂર્ખાં, ત્હારા જોવા માટે પ્રેમ વગર છે જ નહિં. ત્હારામાં તો ધીરજને આત્મસંયમ નથી. તું તો તીવ્ર લક્ષો જોઈને ન્દાળી જામ છે. ને હું તો પુરેપુરી મળી જાઉં છું ત્હાં સૂધી ઉભી રહું છું. અમિરથી પ્રેમે ત્હારી પાંખોને તો આંચ જ લગાડી છે ને ને અહિં હું તો પગથી તે માથા સૂધી જાળું છું. ને ત્હારે પ્રેમ એ શું છે એ શીખવું હોય તો આત્મભોમ આપતાં શીખવું જોઈએ.”

પાછળથી કાંઈએ કહ્યું. “દીકરી ત્હને થી વાત પીડે છે !”

મિદાર-ઉન્ન-નિસાએ ચમકાવે કહ્યું. “જાણ મા, તું છે કે હું તો વિચારમાં હતી તેથી ત્હને આવતી ન દીડી. હું બધી ખુશી ચમકું.”

તે ધરડી ઘાઈએ — “દીકરી ! મ્હેં થોડા દહામ ઉપર જ સામંત્યું કે ત્હને પરજીવવાની છે ને તેથી ત્હને કાંઈ કામ આવું કરીને આવીયું. મ્હેં ન્દોલું ધાયું કે તું હા કવીચ. પણ હું જાણીને ખુશી ચમકું કે તે મ્હારું ધાતવું ખોડું હતું.”

મિદાર-ઉન્ન નિસા — “જલુ સારું થયું કે તું આવી. મ્હોટી મ્હેરવાની પણ તું શી રીતે આવી કહી ! મ્હને તો કાંઈને પણ મળવાની રજા નથી” એમ કહી હોણે તે ધરડી ઘાઈના કરચોલી પડી ગયેલા હાથ ઉપર મુગ્ધન કયું.

તે ખટપટી ઘાઈ — “મ્હેં ત્હારી જલ્લીને મૂર્ખ માને જલુ જલુવાનાં દહાં ને ત્હને મળવાની રજા મ્હને આપવા માટે ત્હને કહ્યું. ને ચાહજલા માટે શોય કરવાનું મૂંઝા દેવાનું ત્હને કવીચ. એમ કહ્યું એટલે મ્હને રજા મળી.”

મિદાર-ઉન્ન-નિસાએ પૂછ્યું. “પણ મા, તે લોભાએ મ્હને પરજીવવાનો નિશ્ચય કર્યો છે ને તે અમલમાં આવશે એ ખરી વાત છે ?”

ઘાઈ — “હા. એમ જણાય છે તો ખરું. જલું તૈયાર છે. ને વખતે આજથી પણ બધી વિધિઓ સર થાય ને લગ્ન બે તલુ દહાડા પછી થઈ જાય.”

મિદાર—ઉન્ન—નિસા ત્હેની પધારીમાં બે જાન થઇને પડી. તે ધરડી દાઈ તરત ઉડી ને મિદાર—ઉન્ન—નિસાના કપાળ ઉપર યુવાજળજી ઊંટયું, પંખાવડે પવન નાંખ્યો ને પગે હાથ ફેરવ્યો. થોડા વખત પછી મિદાર—ઉન્ન—નિસાને શુદ્ધિ આવી, તેણે આંખ્યો ઉઘાડી, ને પીવાનું પાણી માગ્યું.

દાઈ—“ શોક મુકી દે બહાલી દીકરી. હજી તો તારાં લગ્ન થાય ત્હારે ને. શાહનંદા હજી પશુ અટકાવી સફે. તેને લખ્ય.”

મિદાર—ઉન્ન—નિસા—“ અરે ! હા, તું ખરેખર મ્હારી સ્વર્ગમાંથી મોકલેલી સલાહકાર છે.” એમ કહી કાગળ ને કમલ લાઈ આવેશમાં નીચે પ્રમાણે લખ્યું.

“ મ્હારાં શાહનંદા—

તે લોકોએ મ્હારું લગ્ન કરવાના નિશ્ચય કર્યો છે ને તે બે મણુ દિવસમાં થશે. જો બને તો મ્હને બચાવજો, નહિં તો ત્હમે પાછા આવશે ત્હારે ત્હમને ખૂબ અંતઃકરણથી જે બલો છોકરી મ્હાતી હતી તેને નહિં મળાય. દેહાંત સુધી સત્યથીલ ત્હમરી.

—મિદાર—ઉન્ન—નિસા.

પાછી ધડી કરીને તે. દાઈને આપ્યો. “ તું તે જલદી મોકલજે, એક પશુ પણ ખોવાતી નથી. ”

દાઈએ જાહેતે જાહેતે કહ્યું. “ હા. હું શાહનંદા ઉપર એકદમ મોકલી દઇશ. ”

મિદાર—ઉન્ન—નિસા—“ ધણે ઉપકાર બહાલી દાઈ. તું બહુ માયાળુ છે. ”

દાઈ મિદાર—ઉન્ન—નિસાને કપાળે યુગ્મન કરીને—“ બહાલી દીકરી ! શાહનંદાને કું મ્હાઈ છું ને તે જ ને મ્હાતો હોય ને મ્હને અગ્રિમ કહી હોય જ નહિં. હવે જાઈશું. ધંધર ત્હને સન્નામત રાખે.

એમ કહી તે દાઈ કમળ કમળ કરતી તે આરડીમાંથી ગઇ. ને થોડીવાર બેગમ ગયાસ જોડે વાતોચીતો કરી પોતાની પાલખીમાં બેઠી ઘેર ગઇ. એકવાર નિશ્ચય કર્યા પછી તે દાઈ ફરે તેવી નહોતી. ઘેર જઇ તરત તેણે એક સ્વારને બોલાવ્યો ને પોતે એક કાગળ લખ્યો, ને તે અને મિદાર—ઉન્ન—નિસાના કાગળ શાહનંદાને હાથોહાથ પેઢાયાડવાનું કહ્યું. ને પછી પોતાની આરડીમાં ગઇ.

મિદાર—ગયાસ બેગમે ઘેરથી દાઈ જતી હતી એટલામાં તો પાલખીઓની દાર્બની. દાર્બ આવી ને તેની આગળ દેલ ને ચરણોષ્ઠિયા વાગતી હતી. તે પાલખીઓમાં લુવાન બીથાને ત્હેમની દાસીઓની ટોળીથો હતી. ગયાસબેગમા ધરના આગળમાં તે લોકો પાલખી ઓમાંથી ઉતર્યા ને બેગમગયાસ ને તેની બહેનપણીઓ ત્હેમને ગાતે ગાતે આવકાર આપ્યો ને મિદાર—ઉન્ન—નિસાની આરડીમાં સ્પીક—સપ્રકની ક્રિયા કરતા લઇ ગયા. મિદાર ઉન્ન—નિસા ઉદાસ થઇને તેના ખોળામાં પડેલું બોરતન વાંચતી બેઠી હતી.

અસીકુલીબેગની બહેન સુપરારા બોલી, કે “ કેવી—સુન્દર છોકરી છે ? ”

અસીકુલીબેગની બાવિજી વળી—“ કેવી બહાલી લાગે એવી છે. આપ્યો કેવી સુન્દર ને સ્વર્ગીય છે. ? ”

મિદાર—ઉન્ન—નિસા કને જઇને કહ્યું.—“ બહેન કેમ તું બોલતી નથી ? ”

બેગમ ગયાસ વચ્ચમાં બોલી—“ તે બહુ મર્મદીક્ષીત છે. તે એટલી બધી સરમાળ છે કે પેહોવાર મળે ત્હારે તો બોલતી જ નથી. આપણે આપણું કામ ચડ કરે. ”

અસીની બહેન—“ હા, ખરી વાત, સરમાળ જણાય જ છે. મ્હને આનાં લાખી

મળ્યાં તેથી હું બહુ ખુશી થઈશું.”

ધરતી ઓળે ને દારીઓના આવવાથી આગળ વાતો થઈ અટકી, તે દારીઓને માથે કીમતી લુગડાં, સુંદર ધરેણાં, સ્વાદિષ્ટ મિઠાઈઓ, સુગંધીદાર અત્તરો, માથામાં નાખવાના તેલની બાટલીઓ, ફૂલના દારોથી બરેલી રોપલીઓ હતી. તે રોપલીઓમાંથી ફૂલના દાર લીધા ને વિધી પૂર્વક મિઠાઈ-ઉન્ન-નિસાને ખેરાવ્યા. ને તેના ધાનમાં બે સુંદર લીલાના ઉપરિંગ ખેરાવ્યાં કે તરત આખી એરડી મુગારકગાદી ને આસીવાંદના અગામીથી માછ રહી પછી મિઠાઈ-ઉન્ન-નિસાની ખેડેના અને બચિછઓ રમનામાં ફૂલથી બરેલી રૂપાની લાકડીરહે અલીકુશબેગની ખેડેના અને બચિછને મારવા મંડી ને મુનેરી ને ફેરી કસળનોઝીણો બૂટો હેમના ઉપર વેણે ને શુલાળ ને ચંદનમાં પાણી છાંટ્યાં.

મિઠાઈ-ઉન્ન-નિસાના ખનને આ કામ પસંદ નહોતું. તેને દાર ને ઉપરિંગ કદાવી નાખીને ફેડી દેવાનું મન થયું, ને બેગમ મુપરરાને ઓરડીમાંથી દારી કદાવવાનું મન થયું. પણ તે કાંઈ પણ બોધી સહે તેમ નહોતું. હિન્દુ યજ્ઞને બેડી હતી ને જાણે કે કાંઈ જાણુ કમો હોય તેમ કાંઈ બોધતી નહોતી. આખરે ચાત્ર ને પૈશા વેરતાં તે લોકો દવા થયાં. આથી મિઠાઈ-ઉન્ન-નિસાને બહુ ખુશી થઈ શરણુ તે લોકોનાં ગીત તેના અંગતરણુને ચીરી નાખે તેવી છરીઓ જેવાં લાગતાં હતાં.

હિન્દુસ્તાનના લગ્નમાં વિધિઓ એકવાર થઈ થઈ ચૂકી હોય તો તે દબન પૂરવાનાં મુખી ચાલુજ રહે છે. ઓળે તે વખતે હેમની સભ રીત બૂકી જઈ, ધાંધળ મચાવત, ચમત કરવા, નાચવામાં ને દયા ડીડી કરવામાં એક બીજની દરીશાષ્ટ કરે છે.

બેગમ ગયાસને વરને પંજા મોકલવાનું હતું તેથી તે બહુ કામમાં હતી. તેને તે ખૂબ બપોરથી મોકલ્યું, રૂપાનાં ને ચંદનનાં આસનો દર્તાં ને તે ઉપર સુનાની બનેલી ચુંબારના કામમાં આવે એવી વસ્તુઓ હતી. રૂપાના કેતરણી વાગા લોટાઓ ને વાડાઓ, સુના રૂપાના તારની પાનની ડબ્બોઓ એક સુનાની ને એક પજુજ કિંમતી લીલાની વિડીઓ, સરસ મચલીનનો કાગો, મુનેરી કસળથી બરેલી બનારસનો કમ્મરબાંધ, જરીપાન પાપળમો, એક અમુલ્ય ઘાલ, ને ધોતીના સુમખાના લટકણાં આવલો લીરાનો સિરપેચ હતાં. આ બધું સરસ રીતે રોપલીઓમાં ગોઠવેલું હતું ને તે રોપલીઓ આસનો ઉપર મૂકી હતી તે આસનો જાણુદી રંગના પોપાક ખેરાવા મજુરોએ લેવાયાં હતાં. દળરો રોપલીઓ મેદીનાં પાંદડાંથી ને ઝીંકને કસળના તારથી, સુગંધીદારો ને કસળીઓથી બરેલી હતી. ને તારાની પેંડે ચમકતાં કાગળનાં દળરો ફાલેલાં હતાં, આ વરધોડાં સાંજ પડતે પડતે અલીકુશી બેગમી દવેલી આગળ આગે ન આગે કે ફટાલાં, ગીલો, ને મરહરી-એણી તેમને વધારી લેવામાં આવ્યા. ચળેલીની નુલની માગાઓના ઉત્ત નીચે બેસાડે. ધરના ઓ વર્ગથી ધેરાળને અલીકુશી બેગે, દવેલીના અંદરના ચોકમાં આ બધી મેટા લીધી ઓ વર્ગે બેગમગયાસે મોકલેલાં સુગંધીદાર તેલો અલીકુશીબેગને ચોળ્યાં ને તે સમયને ઝાખતાં ગાવો ગાયાં, પછી તેને શુલાળજગથી નંદગમ્યો ને તેના સસરા તરફથી મેટ તરફ આવેલો લગ્નનો કાગો ખેરાવ્યો તે યહો ધરાની કેત પજુ બોલ્યા વગર ઓ વર્ગ ને કાંઈ કહેતો તે કરતો. તેની આંગળીઓ મેદીથી રંગી ને દાયમાં લગનું કડું ખેરાવ્યું ને પાણી બાંધીને તેના બદલામાં તે ઓવર્ગને સોનાની શાદરો ને કિંમતી ધરેણાં મળ્યાં ને અલીકુશીબેગ જ્યારે જગની ખંડાર નીચેના કે બાકા યવા મંડળને આકાશમાં સરસ કરતી દવાઈઓ જવા લાગી અને વિધિ પૂરી થયેલી જણાવવાને પાંધમોના અગામી થયા.

બીજે દહાડે સાંજે થજા બપોરથી તે-વરધોડો ઉપડ્યો. ધણી કિંમતી લુલોચાળા

હાથીઆ અને ઘોડાઓ, ને સ્વાસનેઃ કમરમણ રંગના પોષાક પહેરણા પરધમનીઆને યજ્ઞ-
જ્વાલનાઓ હતા. સાંધી આગળ સુના રૂપાની છડી લઇને ચોખદારો ચાલતા હતા. ને સું-
દર વસ્ત્ર પહેરેલી વારાંગનાની ટોળી નૃત્ય કરતી જતી હતી. કેટલાક લુવાનીયાઓ ધુપ આ-
ળતા હતા ને કેટલાક શુદ્ધાબજળ છાંટતા હતા થોડી થોડીવારે બડાકાઓ ચતા હતા ને હવા-
પ્રચો આકાશમાં જઇને રંગ રંગના તારાઓ યજ્ઞને પડતી હતી.

અમ્લીકુલોચે ધુટણ સૂધીનો દૃઢલક્ષ કેસરી રંગનો ઝબ્બો પહેર્યો હતો, ને કમરે-
રેશ્મનો પટો બાંધેલો હોવાથી તેના શરીરનો બધો આકાર જણાઈ આવતો હતો. લગ્ન-
વખતે પહેરવાના મોતીના ખુપની સેરોથી તેણે સિંહ જેવું મોઢું ઢાંકાઈ ગયું હતું. તેના મિત્રો
તેના ઉપર સુના રૂપાના શિશાઓ વેરતા હતા. ને તે શિશાઓ વરઘોડાની પાછળ આવનાર લોકો
વીણી લેતા હતા. રસ્તાની બન્ને બાજુનાં ઘરોમાંથી બધા લોકો પુરુષો તેમજ સ્ત્રીઓના
ઠાંથો આ વરઘોડો જોતા હતા. કન્યાવાળાને ત્યાં આ વરઘોડો રાત્ર પડતા સૂધી નહોતો
આવ્યો. પુરુષોની એક ટોળી તેમને આવકાર દેવા આવી અને તેમને પરોણાઓ માટે
ઊભા કરેલા તંબુઓમાં લઇ ગયા. આ તંબુઓમાં પૈથાથી મેળવાય ને કળાથી કરાય એટલા
મુખ સાધેના હતા. અહિં તે લોકોને ઠંડા; ને સુગંધીદાર ચરખોને ફળ વગેરે આપવામાં આવ્યાં.

રાત્રના દસ વાગે વર રાત્રને જનાવખાનામાં યોજાયા. તે પોતાના ઘોડા ઉપર ચઢી
ને ખારણા આગળ બંી એકઠી થયેલી ઠાંથોએ તેને આવકાર આપ્યો ને મિદાર—ઉત્ત-
નિષાદ—ન્દાએલું પાણી જે ખાસ એટલા માટે રાખી મૂક્યું હતું તે તેના ઉપર છાંટ્યું.
પછી ઘોડા ઉપરથી ઊતારીને અંદરની આરડીમાં ગયા. મિદાર—ઉત્ત—નિસા જે ચોતરા ઉપર
ન્દાઇ હતી તે ઉપર તેને બેસાડ્યો, ને મિદાર—ઉત્ત નિષાદનો પાલક તેના ગળાની આસ-
પાસ લીંટીને કહ્યું. “ત્યો હવે તમને ફાસાઈ ગયાછો. તમને કાચુ ઊડતી ચકરી ?” અમ્લી-
કુલો બેઠે પોતાની આસપાસ સુનાની મોદારો વેરી, પછી તેને મુખમથના ગણીયા ઉપર
બેસાડ્યો ને બધાં તેની આસપાસ બેઠાં.

પંડામાંથી આવેલી વસ્ત્રોમાંથી કાન્તિવર્ધક લેપ રાખ્યો હતો તેનાં ન્દાની ઊકારો-
ઓએ સિંહ ને બકરી બનાવ્યાં ને બેની વચ્ચે ચાંદીનો દીવો દૂધીને અમ્લીકુલોચેને “કું-
બકરી છું” ને મિદાર—ઉત્ત—નિસા સિંહ છે. એમ કહેવાતું કહ્યું.

અમ્લીકુલોચે—“પણ કું ચાવાતે તેમ કહું?”

એક ઊકારો—“તમારે તેમ કહેવું જ નોંખ્યો.”

અમ્લીકુલોચે—“જો કે મધુર હોડામાંથી નીકળેલો માંગળીની ના કરવી પડે છે તો
પણ કું ના કહોય જ.”

એક કન્યા—“બહુ વખાણુ થયો બસ હવે. હવે તમને એટલા બધા દેરાન કરીશું
કે તમને તે છંદોમર માદ રહેશે મિદાર—ઉત્ત—નિસાના જોડાના ગુલામ છો એમ બતાવ-
વાને માથે મૂકવા પડશે.”

બીજી—“તે બધુંએ બોલવા ચાલ્યા વગર કરશે. હાવી સરસ કન્યા લેતી તે કાંઈ
રહેલી વાત છે કે ?”

તે યુવા ધીરોથી હવે રહેવાયું નહિં ને—અધરાઓની મરણી વિરહ કાચુ ચાકી
છો છે? ત્યો આ કહું કે—કું બકરી છું ને એ સિંહ છે. મધુ. પ્રુશી થયાં ?”

એક કન્યા હસી પડી અને—“જો આખરે રહેવું પડ્યું ને.”

બધી વિધિઓ પૂરી થઈ ત્યારે મધરાત્રિ થઈ ગઈ હતી. ને લગ્નનો વખત હતો અને આખો. પછી અલીપુલીએને કન્યાની આરતીમાં લઈ ગયા ને લગ્નવિધિ કરવા એક કાઠને બોલાવ્યો.

ગયાસએમ મિદાર-ઉત્ત-નિસાની અલીપુલીએમ સાથે પરણવાની સમતિ નોંધતો મેળખી સમયો, તેથી હેલે તે વખતે તેને અશીશ ખવડાવ્યું હતું. ત્યારે બધી વિધિઓ થઈ થઈ ત્યારે મિદાર-ઉત્ત-નિસા બેઠાન હતો. બેઠમ ગયાસના બેઠામાં તે સૂઈ રહી હતી. કાઠએ ઘણી ગંભીરતાથી બધી વિધિઓ કરી અને ત્યારે વરપટ્ટને પૂછવાનું આવ્યું ત્યારે અ. લીપુલીએમ તરફ ફરીને પૂછ્યું. “દીકરા, મને ખાતરી છે કે તું કન્યાને રવાય છે, પણ ત્યારે વિધિ ખાતર પૂછવું પડે છે કે તું મિદાર-ઉત્ત-નિસાને, આંધળી, અપંગ કે કંઈપણ ખોડાળી હોય તોપણ ત્યારી પત્નિ તરીકે સ્વીકારે છે ?”

વરરાત્રીએ દંદતાથી કહ્યું. “હા હું સ્વીકારું છું.”

પછી ચોડીવાર રહીને મિદાર-ઉત્ત-નિસા તરફ ફરીને પૂછ્યું. “ને તું દીકરી” ? એમ ત્યુવાર તે બોલ્યો પણ કંઈપણ જવાબ ન મળ્યો.

મિરઝા ગયાસએમને અધીરા થઈને કહ્યું. “તેની હા છે. તે બહુ ઘરમાળ ને ગભરાઈ ગયે છે તેની છે ને આટલા બધા લોકો છે તેથી બોલતી નથી. મૌનનો અર્થ જ સમજાતો છે.”

કાઠએ વિધી પૂરી કરી દીધી ને—“ખરી વાત” પછી ‘હેલે વરકન્યાને આશિર્વાદ દીધા ને જાહેર કર્યું કે મિરઝા ગયાસએમને કન્યાદાનમાં મિદાર-ઉત્ત-નિસાને જે લાખ સોના મહેરા આપી છે, ને પછી તેને બહુ હતામ વગેરે મળ્યાં ને કાઠ સાહેબ ઘેર ગયા.

કાઠ ગયો કે તરત સ્ત્રીઓની વિધિઓ થઈ થઈ. હેલે વરકન્યાની રક્ષાને મહેલું આટલું મૂક્યું ને મિદાર-ઉત્ત-નિસાના સુન્દર મુખ ઉપરથી શુરબો દહાડી નાંખ્યો. અલીપુલીએમને મહેલુંજવાર પોતાની પત્નિનું સુન્દરતાથી ઉત્તરાર્ધ જતું મુખ આટલામાં ખીલી નીકળ્યું એવું. હેલે મહેલું જોતીની દોરા મહેલું આંધળી બંધ થતી માળાં પણ જાણે તેના મુખમાંથી સુન્દરતા લેતી તોય એવું જણાયું. અલીપુલીએમને આખો જીવો નાંખી દીધી હતી તેથી મિદાર-ઉત્ત-નિસાની બંધ આખો ને તેના મહેરા ઉપરની અપારાધુ મુખમુદા હેલે દીકી નકિં. લગ્નમગ રહવાર થયું ત્યારે બધી વિધિઓ પૂરી થઈ ને અલીપુલી એમ બંધવા પોતાના તંત્રમાં ગયો.

બીજો દહાડો રહવારે બધા કન્યાદાનમાં આપેલા ઘણીના, કપડાં, વસ્તુઓ વગેરે બતાવવામાં આવ્યા તે બહુજ વરસ ને ઘણો કિંમતી હતો. સોનાં રૂપાનાં દોરા જડીત ને જોતીના હાથનાં, પગનાં, કાનનાં, નાકનાં ને ગળા વગેરેનાં ધોરણાં હતાં. ખરા સનેરી કસબનાં હુમડાં, મખમલના ગાંધીયાઓ, સોનારૂપાની રક્ષાઓ, વાસણો, પથંગો ને પથારીઓ, પુરથીઓ, ને રાત્રી સ્વીકારી વગેરે હતાં વરરાત્રીને માટે તે તેના મિત્રો અને સગાં સનેરીઓ માટે સનેરી કસબનાં હુમડાં, ને મિદાર-ઉત્ત-નિસા માટે ચાંદીની પાવખી વગેરે હતાં. મિરઝા ગયાસે પોતાની પત્ની ને સ્થિતી ઉપરાંત બહુ કર્યું હતું. લોકોમાં ને પરાણોમાં તેની ઉદારતા માટે તેની વાહવા થવા લાગી વરરાત્રી તરફનાં એકાદ પૂરને આ બહુ દાગીના વગેરે સોંપી દીધું અને પછી બહુ સ્વાસ્થિ બોજનની મિશ્રણની કરી તે લોકો ગયોયા ઉપર સંદેહ હુમડાં પાથરીને જમવા બેઠા ને સરસ પેવાક મહેલો જુવાન યુવાઓ ચાંદીના વાઙકયામાં સુગંધીવાર પાણીને સરસ જાતના રંગાઓ દરેક મહેલોઓને આપતા. બધી વાનીઓ યુવાન

જળથી રાધિકી હતી. ને કસ્તુરીથી સુગંધીશ્વર કરેલી હતી. જમણુ ચાલતું હતું તે દરમ્યાન વારાંગનાઓની એક ટોળી સુન્દર ગાન ગાઈને નૃત્ય કરતી હતી. જમણુ પૂરૂ થયું કે પાન સોપારી વહેઆમાં ને બધાં પોત પોતાને ઘેર જવા ઉઠ્યાં. મિહાર-ઉન્ન-નિસા હજી પથ્થુ અપ્પીણના ઘેનમાં જ હતી. તેને પાલખીમાં બેસાડીને સ્ત્રીઓ છુટા પડતી વખતના ગીતો ગાતી હતી, ને બધી સ્ત્રીઓની આંખમાં અશ્રુ આંધુલી હતી. આખરે બધી વદાય લેવાની વિધિ પૂરી થઈ ને અલીકુલીએ જ તેની નવોઢા સાથે પોતાની હવેલી તરફ ચાલ્યો. તે મિહાર-ઉન્ન-નિસાની પાલખી ઉપર સોના રૂપાના શિકાઓ વેરતો હતો. આકાશમાં હવાઈઓ છુટતી હતી બંદુકોના અવાજો થતા હતા. અલીકુલીએ જની હવેલી આવી કે તરત તેને માટે તૈયાર કરેલા એક સુન્દર ખંડમાં મિહાર-ઉન્ન-નિસાને લઈ ગયા ને ત્યાં તેને સુધાળી ને નરમ પથારી ઉપર સુવાડી ને તેને શુદ્ધિમાં આણવાના ઘણા પ્રયત્નો કર્યાં પણ અર્થ. તેથી તે લોહાએ અલીકુલીએ જને ખજર કરી, તે માંદિ આપ્યો, ને પોતાની પંતિને મળવાને આતુર દેખાવ્યો, ને બધાને થોડીવાર માટે જહાર જવાનું કહ્યું. તેના કલા પ્રભાણે, દીકાઓ કરીને, સર્વેએ ક્યું "અર".

એક સ્ત્રીએ કહ્યું. "અંદ તમે કેટલા ઉતાવળા છો. હવે એ તંદમારી પાંસે જ રહેશે ને?" બીજીએ કહ્યું. "હેણે પોતાનું કાળણું વેચી નાખ્યું છે." ત્રીજીએ ઉમેર્યું. "ને શરમ પથ."

પથ અલીકુલીએ જ કાંઈપથુ બોલ્યો નહિં. અને એકસો રથો એટલે પછી બારણું બંધ કર્યું ને તેને શુદ્ધિમાં આણવાના પ્રયત્ન કરવા મંડ્યો. બહુ વારે તેણે અપ્પીએ બીધાડી આસપાસ નવાઈથી જોવા લાગી, અપ્પીએ એળીને બીધાડી ને પાછી બંધ કરીને પથારીમાં ડી ધકેને કહ્યું. "હું શું સ્વપ્ન જોઉં છું હું કંઈ છું?"

અલીકુલીએ જ આવળ આવીને કહ્યું. "તારા પોતાના ધરમાં, તને મહાનારા તારા પતિના ધરમાં."

મિહાર-ઉન્ન-નિસા બીડીને બારણા તરફ ધકેલીને કહ્યું. "પતિ!"

અલીકુલીએ જ તેના હાથ ધીમે રહીને જાલ્યો ને રાડીને કહ્યું. "પ્રિયે શાન્ત થા."

મિહાર-ઉન્ન-નિસાએ હાથ છોડવીને તેની રહાસુ જોઈને કોષમય અપ્પીએ કહ્યું.

"તંદમારી ટોપી જ કેવી વિકાળ જણાય છે."

અલીકુલીએ જ "કેવી સુન્દર! સ્ત્રી ખૂબસુરતી! પ્રિયે મને લાખા કર્મ."

મિહાર-ઉન્ન-નિસાએ પોતાના હુગમમાંથી સંતાડેલા હરો કઢાડ્યો ને કહ્યું. "મને અડકો. એટલે હું તારો નાથ કરું."

અલીકુલીએ જ વિનંતી કરતા અવાજે. "એ તો મને માર્મ, તારા રાધિકી તેને રથે પથ તારા શરીરની એક રંવાડીને અડકીય પથ નહિં."

મિહાર-ઉન્ન-નિસાએ. "એ તમે મને મહાતા હો તો છ મહિના સુધી મને અડકો નહિં. ને તે માટે વચન આપો."

અલીકુલીએ કહ્યું. "હે નિર્દય સ્ત્રી તને વચન આપું છું. લાના કરતાં તે મને મરવાનું કહ્યું હોત તો ધણી ખુશીથી તેમ કરત. "

મિહાર-ઉન્ન-નિસાએ પૂછ્યું. "તારે તમે તંદમારા માનની ખાતર ઈશ્વર સંનુખ રાખી, ને મહા તરફ મ્હોં કરી વચન આપો છો?"

અલીકુલીએ જ. "હા. હું નેમ કરું છું."

મિહાર-ઉન્ન-નિસા પોતાના હાથ સુખાન લેવાને માટે લંબાવીને. "તારે આપણે મિત્રો છીએ. અલીકુલીએ સુખાન કર્યું. ને જાણે કે તે સુખાનમાં અમૃત પીણું હોય તેમ ખુશ થતા જહાર ગયો.

રા. રા. વિઠ્ઠલદાસ નાગરદાસ.

(મળેલું)

ભક્ત માસિક અનેક પ્રસંગે જીવન ચરિત્રો લેખો દ્વારા જલ્દસમાજ સમક્ષ લાવી પ્રજા ઉપર સ્તુત્ય ઉપકાર કરે છે તેજ પ્રમાણે આ લેખ પ્રસિદ્ધ કરવા તે માસિકના તંત્રીએ અત્યંત પ્રસન્નતાથી પ્રજા દર્શાવી તે માટે તેમનો ઉપકાર માર્તું છું.

રા. વિઠ્ઠલદાસનો જન્મ ખેડા જિલ્લાના મહુધા ગામમાં સંવત ૧૯૦૮ ની સાલમાં મહાસુદી ૬ ને રવિવાર તા. ૩૧-૧-૧૮૫૨ ના રોજ થયો હતો.

રા. વિઠ્ઠલદાસના પિતાની સ્થિતિ ગરિબ હતી છતાં પણ જેમ કંઈયે પંથકમાંથી પણ કેટલાક છોડવા, ઉગી શકે છે તેમ પોતાની જન્મ ભૂમિમાં મળે તેટલી મુજવાતી તથા ઇચ્છીશ કેલવણી લઈ તે નમિયાદ અવ્યાસ અર્થે રકુલમાં દાખલ થયા હતા.

તેમના પિતાનો અને તેમની જ્ઞાતિનો મૂળ ધર્મા રંગાદિતો હોવાથી ચિત્રકળાના સ્વરૂપની ઝાંખ કુદરતી રીતેજ તેમનામાં દઢ બેઠી હતી અને તેથી તેમના અહર સુદર જાણેલા ગેવા હતા.

ફોઈંગ તથા સુંદર આકારમાં કુશળતા જોઈ ડૉક્ટર ધુધર સાહેબ જેઓ એન્યુકેશન ઇન્સ્પેક્ટર હતા તે તેમને પોતાની સાથે સુરત લઈ ગયા તથા ત્યાં તેમને નોકરીમાં દાખલ કર્યા.

સને ૧૮૭૫ ની સાલ પહેલાં વડોદરા રાજ્યમાં એકઝીક્યુટીવ ઇન્જિનિયર રા. રા. પટેલજી જન્મ્યા હતા એમની પ્રતિભા અને તરિકે જગ્યા મેળવવા તે લાગ્યલાથી થયા. ફોઈંગ કામમાં કુશળતા દર્શાવવા માટે તેમને ચાંદોતો એક આદ મળ્યો હતો.

તેમનું ઇચ્છીશ જ્ઞાન જો કે હાવડે ત્રીજી ત્રીપડી સુધી હતું તોપણ ઇચ્છીશમાં પત્ર વ્યવહાર દેશ વિદેશમાં ઘણી કુશળતાથી કરતા હતા.

વડોદરા રાજ્યના ઉપાયેત્ર માટે રેલ્વે, શીક્ષા, વિગેરેના ડીઝાઈન કરવા જલ્દ લંડનની કમ્પે

તરફથી સરટીરીકેટ મળ્યું હતું.

પોતાની કુશળતાની પરિક્ષા ખાતર તેમણે બનાવટી નોટ પણ બનાવી હતી અને તેમના સંબંધના મનુષ્યોને આશ્ચર્ય કરી તે શાહી નાંખી હતી. એક વાઙના દાણા પર સાત હાથી ચિતરી અને એવી કરામતો કરી સર્વ ને આનંદ આપતા હતા.

પ્રસિદ્ધ ચિત્રકાર રાજા રવિવર્માની મોટી આદર પેન્ડીંગ જખીયો જેવી કેટલીક જખીયો તૈયાર કરી તેમણે પોતાને ત્યાં રાખી હતી.

એક યુરોપીયન સાહેબ પાસેથી આદર પેન્ડીંગનું ખરડ લાગ્યા અને તેવોજ ખીજો નમુનો બનાવી સાહેબને આપ્યો. તે સાહેબે જૂલ થાપ ખાધી અને જખી પોતાની ધારી આશ્ચર્ય પામ્યા હતા.

કેપ્ટન પી. એડ. કૉક્સ જેઓ વડોદરા રેસીડેન્સીમાં આસિસ્ટન્ટ રેસીડેન્ટ હતા તેમના તરફથી મ્યુઝીયમમાં મૂકવાના પક્ષીયોનાં ઇમિઓ ઉપર નામ લખવા આપેલાં તે ઉપર સુંદર નામો લખી આપ્યાં હતાં.

તેમને શ્રીમંત ગાયકવાડ સરકારના ખર્ચે મુંબઈ મેસર્સ રીયર્સન અને ફ્રાન્સ કંપનીમાં મોકિનીકલ એન્જિનિયરીંગ ફોઈંગનું કામ શીખવા માટે મોકલવામાં આવ્યા હતા. રીયર્સન સાહેબ તરફથી ઉત્તમ પ્રકારનાં સરટીરીકેટ મળ્યાં હતાં.

સંવત ૧૯૫૬ ના દુષ્કાળ વખતે જ્યારે સીકીન્ડ કામો આવતાં હતાં તે વખતે ગરિબ મલુરોનાં પગારમાંથી પગાર કરતી વખતે કારકુનો પૈસા ઉચાપત કરી જતા હતા અને તે વખતે રા. વિઠ્ઠલદાસના મલુરામાં આવવાથી ખેડા જિલ્લાના એક ગામે જ્યાં રીલીફનું કામ ચાલતું હતું, ત્યાં ગરિબ મલુરોનો વેપ લઈ કામ કરવા ગયા હતા અને પગાર વખતે ઓછા પૈસા મળવાથી સહી કરીને પગાર લઈશ એમ જલુરી ઇચ્છીશમાં સહી કરી તથા જેટલો પગાર આપ્યો તે લખ્યો. તેમાં તેજ

કરખાના વાલાઓ, મીઠકતોના માલીકો તથા આપત્તી
કાલે પોતાની પાછળ રહેલાં વહાલાંઓને મદદ
કરવાની ઈચ્છાવાળાઓએ ખાસ વાંચવું.



Put Yourself in His Place

તેની સ્થિતિમાં તમને પોતાને મૂકી જુઓ.

પોતાની મીઠકતને આમ લાગી છે તે તે જુએ છે.

તમે એવી જગ્યાએ હોતો તમને કેવું થાય ? લયકર આમ લાગી
હોય તે સમયજ નવેસરથી મકાન બાંધવાની યોજના ઘડવામાં
તમારા મનને ફેંકો.

તે તમે “ઝોલ ઇન્ડિયા” માં વિમો ઉતરાવેલો હશે તો પુરે
પૂરી ખાતરી સાથે નમે નવેસરથી બાંધવાની યોજના ઘડશો, કારણ કે તે
કંપની મીઠકતનું સંરક્ષણ કરે છે. — કારણ કે “ઝોલ ઇન્ડિયા” એ
તમારી મીઠકતોના રક્ષણનો સચોટ આધાર છે. તમારી મીઠકતોનો
આગનો વિમો ધી ઝોલ ઇન્ડિયા યુનાઇટેડ ઇન્શ્યુરન્સ કંપની
લાંબીદેખાં ઉતરાવવા આગ્રહ કરે.

હું આપેલ,

એપેલો સ્ટ્રીટ, ફોર્ટ-મુંબઈ.

હિંદુસ્તાન, અરબ, અને તીલિમમાં એન્ડેસ મેદાને બીજે.
કંપનીના સેક્રેટરીઓ સહીમ જુસબ અને કંપની ને અરજ કરો.

વળી તમે જીંદગીનો વિમો ક્યાં ઉતરાવશો ?
ધી ઝોલ ઇન્ડિયા યુનાઇટેડ ઇન્શ્યુરન્સ કંપની લિં. કંપનીમાં
પ્રાસ્પેક્ટસ જુઓ.

દયા દેવી.

(એક ચિત્ર.)

“સાગર દર્શન” ના દરવાજામાં પેસ્તાંજ, લાલ જુરા પુષ્પથી ઢંકાયેલા, લીલા, એક સરખા કાપેલા ત્રીણા ઘાસ જોતાં; પુષ્પલતાની કમાન, અને જુદી જુદી રીતે ગોઠવેલાં જુદા જુદા રંગનાં પાંદડાં અને પુષ્પોનાં કુડાં જોતાં; મનને શાંતી મળી. રહેજ આજણ વધતાં મહા સાગરની ગંભીર ગર્જના કાને પડી. જંગલાનું નામ અયોધ્ય નહોતું. જંગલાના કમ્પોઝમાંથી વિશાળ મહાસાગરનાં દર્શન રહેલાઈથી થતાં હતાં. મહાસાગરના જંગલની બીંત સાથે અઢળાઈ વિખરાઈ પાછાં ચાટ્યાં જતાં હતાં. આસપાસના દેખાવપરથી મનપર અન્યથા અસર થઈ. એક બાજુ કિનારા પરના ન્હાના મોટા, ઊંચા નીચા, જંગલા દેખાતા હતા. ખીજી બાજુએથી પણ વધારે ચિતાકર્ષક દેખાવ નજરે પડતો હતો. મહાસમીનું તોપખાનું, મહાસક્ષીના જંગલા, તેની પાછળ શેડે દુર ઝાંખા, વહાણના સહ જેવા પરેલની મીંચના જુગળોં દેખાતાં હતાં. છેક દુર વાંદરાજી કિનારે ભાંચો તુટ્યો નજરે પડતો અને તેનેથી પણ વરસોવાનાં ટસો પાણીમાં ધસી જતાં હોય એવા કાંઈક આભાસ થતો.

આસપાસના દેખાવનો હું વિચાર કરતો હતો એટલામાં મ્હારા મિત્રે મ્હને મ્હારા વિચાર સ્વપ્નામાંથી જાગૃદ કર્યો. હમે જંગલામાં આવી પહોંચ્યા. દીવાનખાનામાં દાખલ થતાં જ હમારી નજર એક મોટી સુંદર છબીપર પડી. “દયાદેવી.” મ્હારા મિત્રે એ છબી જોળખાવી. “દેવી” ને આવતાં વાર લાગી એટલે હમે દીવાનખાનામાં ગોવેલી વસ્તુઓની તપાસ કરવા માંડી, ટેબલ, ખુરશી, ગાલીઆ, કિમતી હતા અને સારી રીતે ગોઠ્યા હતા, પણ મ્હાં પ્યાન તો ત્યાં ગોઠવેલાં ચિત્રો, રમકડાં અને

પુતળાંથી ખાસ ખેંચાયું. “દયાદેવી” નાં શોખ નો કાંઈક ખ્યાલ આણવા મેં પ્રયત્ન કર્યો. મજા એમાં હું નિષ્ફળ નિવડ્યો. ચિત્રો મૂકવાંજ નેત્રએ એવા ખ્યાલથી ત્યાં મૂકાયાં હોય એમ મ્હને લાગ્યું. કારણ કે ઇતિહાસિક; રસિક, ધાર્મિક; કિમતી અને સસ્તા સર્વ દંગ-ધમ્મ વગર ગમે તેમ ગીચગીચ ટાંગી દેવામાં આવ્યાં હતાં. તપાસ પુરી થઈ ન થઈ એટલામાં “દેવી” નાં દર્શન થયાં. એમના મુખ પરથી લાગ્યું કે “દેવી” માં કાંઈક હોશિયારી તો અંશ તો હશેજ. મ્હાં અનુમાન ખરું પડ્યું. પહેલેથી છેલ્લે લગી એમના દરેક સવાલ અને જવાબમાં એમનો વિનય અને એમની હોશિયારી દેખાઈ આવતી. મ્હારા મિત્રે મ્હાં જોળખાણ કરાવ્યું, “ત્હમારા મિત્ર પાસે ત્હમારે-વિશે મેં ઘણું સાંભળ્યું છે.” “દેવી” એ વાતની સરખાત કરી.

“મ્હારા મિત્ર પક્ષપાત કરી મ્હારાં વખાણ કરે એ સ્વાભાવિક છે; કારણ કે મનુષ્યનો એ સ્વાભાવ છે કે મિત્ર મિત્રના વંખાણ કરવાનો પ્રયત્ન કરે અને શત્રુઓં જેમ અને તેમ એક ખીજના દોષજ ઉધાગ પાડવાનો પ્રયત્ન કરે.”

“ત્યારે એમ કહો કે ત્હમારા મિત્ર જુદા.”

“જુદા કેમ કહેવાય.”

ધીરે ધીરે હમારી વાર્તા આગળ આવી. સ્વાભાવિક રીતે હમારી વાર્તા સમાજનીજ સર થઈ. સમાજમાં ફરતાં સ્ત્રી પુરુષોની એક ખીજ તરફની વર્તણૂક માટે “દેવી” એ પોતાના જ્ઞાપુવા જેવા અનુભવનું વૃતાંત કહ્યું. સમાજના સજ્જાનાં કારણો બતાવ્યાં અને તેના ઉપાયો એમણે શોધી કહાડ્યાં હતા તે વિશે મ્હારો અભિપ્રાય પૂછ્યો. એ પછી કેટલાંક નાટકો પર ચર્ચા આવી-કેટલાંક વખાણ્યાં, કેટલાંક

વખોડ્યાં. આપણી રંગભૂમીની દરીદ્ર સ્થિતિ માટે “દેવી” એ અફસોસ કર્યો. આપણા ધર્મની સ્થિતિ માટે મ્હને પ્રશ્ન પૂછ્યો. ધણી સંભાળથી મેં આંતર કાંઈકે ગોઠવી કહ્યું “ધર્મને સવાલ ધણી ગંભીર છે. તેનો સહેલાઈથી કે જેવા તેવાથી નિર્ણય થઈ શકે તેમ નથી. મ્હોટા મ્હોટા તત્વવેત્તા એમાં ગાથાં ખાઈ ગયા છે. તો હું કોણુ માત્ર ! પણ એટલું તો કહી શકું કે ધર્મ તરફ જોઈએ તેટલું હાલ ધ્યાન આપાતું નથી. ધર્મશૂઝો મ્હોટે ભાગે પશ્ચિમની વિદ્યા અને વિચારોથી અજાન હોય છે, એટલે પશ્ચિમની વિદ્યા અને વિચારોથી સીંચાયલા વિદ્યાર્થી અને ફળવાયલા વર્ગપર તેઓ અસર કરી શકતા નથી. પૂર્વ અને પશ્ચિમની પ્રગ્નના જુદા જુદા વીચારોની અથડામણને લીધે લોકો ગુંચવાય છે અને એ માર્ગ સરળ બનાવવા પ્રયત્ન કરવાને બદલે એ તરફ બે દરકાર રહે

” મ્હને નવા ઝોળખાણમાં આવનાર સ્ત્રી પોતેને લાંબા અને આડા અવળા જવાબ આપવાની ટેવજ પડી ગઈ હતી. મ્હને એમ લાગતું કે એથી હમેશાં સાંભળનારપર સારી અસર થતી. “દેવી” મ્હારા મિત્ર તરફ ફરી.

“કેમ ત્હમને હું વારંવાર શું કહેતી હતી?” મ્હારા મિત્ર સ્હામું મેં જોયું. અગ્નિપથે મેં “દેવી” ને ટેકા આપ્યો પણ મ્હારા મિત્રના મતને તોડી પાડ્યો એમ લાગ્યું, પણ તેની સંદેહ જોતાં હું સ્હમજી ગયો. “દેવી” ને તો એમજ લાગ્યું કે મ્હારા મિત્રે પોતાનો મત ખોટો હતો એમ કબૂલ કર્યું.

ધણી વાતો થઈ, ધણા વિષયોપર વિવેચન થયાં એ પછી “દેવી” હમને બગીચો ખતાવવા લઈ ગયાં. બગીચાનાં મેં પુષ્કળ વખાણ કર્યો, પણ બગીચામાં મોગરા, જાંબુ, લુઈ, ચબેલી, સાહેલી, પારિગ્ગતક કરતાં વીંચાપતી, સુશોભિત યુક્તોની સંખ્યા અને સંભાળ વધારે હોવાની ફર્ક કરવાની મેં હીમ્મત કરી. સુભાગ્યે એ બૂલ એમણે સ્વીકારી. અધાઈ

થવા આજ્યું, તોપણ આ નવા અનુભવમાં, બગીચાની ખુશખોમાં, દેવીના ચાતુર્યમાં અને આસપાસના દેખાવમાં હું એવો ગુલતાન થઈ ગયો હતો કે બહેલાં જવાનું મ્હને અમ્યું નહીં. મ્હારા મિત્રે મ્હને પાછો જાગૃત કર્યો. વાત કરતા કરતા હમે દરવાજા પાસે આવી પહોંચ્યા. “કાલે સ્ત્રી સભામાં મ્હારું ભાષણ છે, એતો ત્હમને ખબર હશે.”

“હાજી”

“કાલના ભાષણનો વિષય પત્તિ ધર્મ.” એટલામાં એક તોફારે આવી કાંઈક ખબર આપી.

“શેઠને કહે હાલ હું રોકાઈ છું” ચાકર પાછો ફર્યો.

“કાલ જો ત્હમારા પત્તિ લાં આવેતો.”

“જી મ્હારાં લગ્ન હજી નથી થયાં”

“એમકે ! ત્યારે તો કાંઈ નહીં સાહેબજી પુરસદે જરૂર આવજો.” સુરેશ એમને જરૂર તેડી લાવજો”

માત્ર એક દિવસમાં થોડા કલાકની વાતથી આટલી બધી માયા ! સુરેશે મ્હને “દેવી”નું ઝોળખાણ કરાવ્યું એટલા માટે એને મેં ધન્યવાદ આપ્યો. “દેવી”ની હોંશિયારી કરતાં, એમની સમજા ધર્મની અને સાહિત્યની વાતો કરતાં એમની માયા અને એમના વિનયે મ્હારાપર ખૂબ અસર કરી.

મ્હારા મિત્ર સુરેશ “દયાદેવી” ના સેક્રટરી હતા. સેક્રટરી સાહેબને શું કામ કરવાનું હતું તે અગાડી જણાસે.

“દયાદેવી” નું ખરું નામ જ્યોત્સના હતું “દયાદેવી” ની જિંદગી તો એમના મિત્રો અને ખાસ વખાણનારાઓએ આપી હતી.

.....

ગીરગામના કણ્થતરખાના જેવી એક ગાલીમાં છેક ઉપરને માળે એક ન્હાની સરખી ઝોરડીમાં સુરેશ કાંઈ વાંચવાનો પ્રયત્ન કરતો હતો. બે ત્રણ પાના ફરવી ચોપડી બંધ કરી

તેણે હાથમાં કલમ લઈ લખવાનો પ્રયત્ન કર્યો. બે ત્રણ કાગળ ચીત્રી કલમ નીચે મૂકી ઉભો થઈ ઝોરડીમાં આમતેમ ફરવા માંડ્યું. ઝોરડીમાં નજર નાખતાજ એમાં રહેતાં દૃષ્ટિની સ્વચ્છતા અને સુધડતા પુરવાર થતી. ન્હાની સરખી ઝોરડીમાં બહુ ફરતીચર તો ન્હોતું પણ જે થોડો ધણો સામાન લાં પડ્યો હતો તે સારી રીતે ગોઠવ્યો હતો. બાંતપર મિત્રોની બીડાબીડ ન્હોતી. જે થોડાં ચિત્રો ત્યાં એવામાં આવતાં તે પરથી સુરેશનો શોખ જણાઈ આવતો હતો. જમીનપર માત્ર સાદડીજ પાથરેલી હતી પણ તેનાપર કચરો દેખાતો ન્હોતો. એક ખૂણામાં ટેબલ રાખવામાં આવ્યું હતું તે પણ સ્વચ્છ હતું. જે ત્રણ પુરસીઓ લાં નજરે પડતી હતી તે પોતપોતાને દેઠાણે હતી. તોરણ, આસન, બારીના પડદા, અને એવી ઝીણી ઝીણી વસ્તુઓ તથા ગંધ યગરના ફરતીચર ઉપરથી કોઇક હોંશિયાર અને સુશીલ સ્ત્રી એ ઝોરડીની સંભાળ લેતી હોય એમ લાગતું હતું. બારીમાં અને ખૂણાપરના ટેબલપર કેટલાંક ફૂલ પડ્યાં હતાં. સુરેશની પત્નિ મૃદુલાની મૃદુ ભાવનાઓ ન્હાની સરખી જગ્યામાં બધે પ્રસરી રહી હતી.

સુરેશ આમતેમ ફરતો હતો એવામાં એની નજર બારીમાંથી રસ્તાપર ગઇ. એને કોઇક દેખાયું. બારીમાંથી થોડાંક ફૂલ લઇ બારણા આગળ જઈ કોઇકની રાહ જોતો ઉભો.

“ત્હમે આવ્યાં ખરાં ? કેમ આવેલી વાર લાગી ?” સુરેશ મૃદુલાના હાથમાં ફૂલ મૂક્યાં. મૃદુલાની આંખે સુરેશની આંખને હરેતો સંદેશો મોકલ્યો.

“આજ તો હમને ઘણું સાંભળવાનું-સાંભળવા કેરતાં જોવાનું મળ્યું.”

બન્ને ઝોરડીમાં વળ્યાં.

“કેમ ? આજે કોઈનું તો થયું નથી ને ?”

“ના. નવું તો કોઈ થયું નથી પણ બે નવા સજાસદો આવ્યા’ તા. તેની સાથે દરેક

કેમ વાત કરતાં હતાં તથા તેનાપર શું ટીકા કરતાં હતાં તે સાંભળવાની ને જોવાની બહુ ગમ્મત આવી. આજ એ એ આવ્યાં કે તરતજ તેનાપર ધસી જઈ સભાના ઉચ્ચ ઉદ્દેશ, સલાસદોની. નિઃસ્વાર્થ મહેનત, અને ઓના પવિત્ર ધર્મેનાં શાસ્ત્રોનો એમનાપર હુમલો કરવા માંડ્યો. શ્રીમતી દેવીએ એમના અભ્યાસ માટે પૂછપરછ કરી અને હજુએ સવાલ જવાબ પૂરા થાય છે’ લાં તો—કુમારીએ એમને ખૂણામાં પોતાની પાસે ધસડી જઈ એમનું નામ અને એમની કુટુંબ કથા જણાવા સાંઝે આકાંક્ષા દર્શાવી. એમનાં ધરેણાં, પોષાક, અને વયપર તો એ દાખલ થયાં ત્યારથી ટીકા થવા માંડી હતી; એટલામાં તમારા સેક્રેટરીએ’ એમના હાથમાં સભાના ઉદ્દેશ અને નિયમની ચોપડી મૂકી. અને બન્ને જણાએ એ ચોપડી બહુ ધ્યાનથી વાંચવા માંડી. તે પરથી મ્હને લાગ્યું કે બન્ને જણાં ઉપરાંતપર સવાલથી કંટાળી-ગભરાઈ જઈ ચોપડીમાં મ્હોડું સંતાડ્યું. દરો. પ્રમુખને આવતાં રહેજ વાર લાગી એટલે એક ખૂણામાં ઉત્સાહી સભારીઓએ બીજી વખત કથા વિષયપર ટાણે બાપણ કરવું તે માટે ખૂબ મ્હોટેથી વાત કરવા માંડી. પ્રમુખ આવ્યા કે સર્વે પોતપોતાની જગ્યાપર બેસી ગયાં. પ્રમુખે કંટાળું મ્હોડું કરી બે ત્રણ વાક્યો પુરાં કરી એટલે “દયાદેવી” ત્હમારે બાપણ કડકડાટ વાંચી ગયાં.”

“હા પણ બાપણની કોઈ અસર થઈ કે નહીં.”

“અસર ! તાળીઓના અવાજ પરથી તો ધણી ઘઈ એમ કહી શકાય, પણ બાપણમાં ધણા થોડાનું ધ્યાન હતું અથવા જ્યારે મે ત્હમને સુચવ્યો હતો તે ભાગ આવ્યો. જ્યારે કલાપીની “અસ્વસ્થ ગૃહીણી” નું વર્ણન શરૂ થયું ત્યારે બધાનું ધ્યાન ધીરે ધીરે તે તરફ ખેંચાયું અને જ્યારે—

“પાપી મ્હાંડે હૃદય ગણતનાયાં પાપીતને તો

“રે રે ! જોયું તું જીવનના પ્રેમમાં પાપ મેં તો !
 “તું તો તારો ગગન પડે સર્વદા ખેડનારો !
 “જ્ઞાતા હું તો જગતપરના સ્વાર્થનો છેક કોડો !
 “હોયે દોલતો તું જ રસ સદા હું પરેરે !
 “ધીકારો મેં ! નવ કદી જાણ્યું થાય છે સું તને તે !
 “અર્પું હું એ કદીય સમજ અર્પનાર શકે ના,
 “ને જોદાયું મુજ હૃદયને સાચ્યનું તે જ જ્ઞાતા !
 એ લીડીઓ “દયાદેવી” એ મંજીર સ્વરે
 ધારે ધારે પુરી કરી ત્યારે થોડી વાર તો બધાં
 સ્તબ્ધ થયાં હોય એમ લાગ્યું. તાળીઓને બ-
 દલે સર્વની આંખમાં એ શબ્દોની અસર
 દેખાઈ.”

“તારે એમ કહેલી કે જ્ઞાઈ લખવાનું
 નકામું. “દયાદેવી” તું ખોલવાનું નકામું અને
 તુમારી મુશ્કતા.....

“ના એમ નહીં તુમારા લેખ કરતાં,
 “દયાદેવી” ના ખોલવાના કરતાં કસાપીના
 “જાણ પણ હૃદયમેદક કાન્થે વધારે અસર કરી.”

.....

“ધરર, ધરર” સંધ્યાના અવાજમાં,
 નીચે કામ કરતાં અને દાદરપર ઉતરવું
 કરતાં માણસોના યોગદામાં અધિપતિના જો-
 રામાં એક ખુદો, હામગતા સડી મયેલા
 ટેબલપર ધૂળવાળી લુની ફાઇલો અને પુસ્ત-
 કોના ટગમમાં હું કાંઈક લખવાનો પ્રયત્ન
 કરતો હતો. હમારે ઘેલા વખતમાં નવા વર્ષનો
 “ખાસ અંક” જ્ઞાત પાડવાનો હતો એટલે
 કામનું, સ્વેચ્છા દબાવું હતું. મેં પત્રિક લેખ
 “ખાસ અંક” માટે લખી કહાડવા હતા.

અત્યારે એ “ખાસ અંક” માટે જ હું એક
 “સુંદર” કાવ્ય રચી કહાડવા માથાકુટ કરતો
 હતો પણ જ્ઞાત મનમાં તો અત્યારે “દયાદેવી”
 અને એની સાથે કરેલી વાતચીત અને
 “સાગર દર્શન” તો દેખાવળ લખ્યા ક-
 રતા હતા.

“અથો ધણા ઉચ્ચાચ્યા મેં પણ નહીં ત્યાં
 તો તે જડ્યું.

“દેશો ધણા—

“તે તો ત્યાં નહીં જડ્યું” કે “નહીં
 ત્યાં તો તે જડ્યું.”

“સત્યેન્દ્ર” અધિપતિએ હુમ પાડી.

“હ” આપણે તેની પાસ જઈ ઉભા.

“લુઓ ! આ સૌ જમતકમીના કામના
 લાભણો રીપોર્ટ આપ્યો છે તે તપાસી જાઓ
 અને આજને માટે એક લીડર લખી કહાડો—
 ખીલુ આપણા નવા વર્ષના ખાસ અંક માટે
 એમના લેખ માટે એમને નીતંતી કરીએ
 તો કેમ ! રીપોર્ટપરથી તો એમનું લાભણ બહુ
 સાઈ લખાણું હોય એમ લાગે છે—અને એઓ
 સમાજમાં બહુ જાણીતાં છે અને આગળ
 પડતો લાગ લે છે માટે એમની હખી અને
 ટુંકે જીવનરેખા આપણા ખાસ અંકમાં આ-
 પીયું તો હીક પડશે. હું એમને એમના લેખ
 અને હખી માટે લખું છું. “ખાસ અંક”
 માટેનો ખાસ લેખ મુરેશે લખ્યો. એમની
 જીવન ક્યાતી નોંધ મેં લીધી.

જ્ઞાઈ “સુંદર” કાવ્ય અધુરું રહ્યું.

અવલોકનકારો.

અરુણિ.

વ્યાધિ અનેક ઔપધ એક.

“અરુણિ” ના એક મેજ ડ્રાફ લેવાથી
 કોમેન્ટ નાસતામ કરે છે.

જો એકી એનરજ મેજવથી હોય તો
 અરુણિ વાપરો.

દાંતનું સડવું, દુઃખનું, દાદમાં કળતર મરી
 આ સપથું અરુણિ યોગ્ય વખતમાં મટાડી દે છે.

“અરુણિ” એ માથાના દુઃખનો અક-
 નીર દારૂજ છે.

The Advantages of "Vegetarian Diet."

(By: Dr. Mahadev Prasad, B. A. B., N. D.)

(ॐ नमो भगवते वासुदेवाय)

The senses are, as it were, the guards of the living temple, that our body really is. The senses of smell and taste especially are the sole and reliable guides of all the animals in nature. The mammals and birds have to study neither botany nor food-chemistry to guide them in the selection of foods designed for them by the Creator. Natural instincts are to them in these matters their highest authorities. And really instinct is but another name for the Voice of Nature.

Those that follow these soft whisperings of nature know no sorrowing. They live long and happily. But woe unto those unfortunate ones who through deliberate wickedness or criminal neglect disregard the kind warnings of an ever-awake internal monitor (instinct).

The reason why the Creator put the nose just over the mouth probably appears to be a double safeguarding against the intrusion of unsuitable and harmful substances into the body. That is to say, the nose with an unimpaired sense of smell will at once warn its master as to the wholesomeness or otherwise of every article of food even before it can get an entrance to the mouth. The sense of taste will do the rest.

But, alas ! Civilization has created for man artificial environments in the chaos of which his instincts have been lost.

But it is as criminal to deceive our taste and sight in matters of food, as it is to obtain money under false pretense from our friends; and the penalty for this wrongdoing is more certain to be paid. We often escape justice in deceiving our friends, but never in deceiving ourselves. We cannot jump our bail with nature. We are always caught and punished for two crimes instead of one.

But for the immense artificiality in matters of food, man could never have succeeded in deceiving himself. The unnatural practice of cooking, together with the use of spices and condiments so completely deceive the senses of smell and taste as to baffle all attempts at detection of the original quality of the foods so prepared.

For sooth to say, only those things that taste good to us in the raw, pure, unobscured state of nature (such as fruits and nuts) can be considered as our natural food, for by artificial preparation the most unnatural nauseating things can be made to taste good, for instance, the excrement of a snake. In this way it is very easy to deceive the tongue.

It is a happy circumstance, however, that even centuries of unnatural feeding have not quite sufficed to eradicate human instinct altogether. And for all inclined to lead a natural life it is quite possible (or rather probable) to fan the flickering flame of instinct into a steady effulgence, that would successfully and for ever dispel the darkness and gloom enshrouding many a complex problem of life.

Animal-slaughter and blood-shed is revolting to every unperturbed instinct of man. If a hungry man be shut up in a room containing some fruits, nuts, grains, fowls and goats, his instincts would naturally lead him to make a square meal of the fruits, and grains, and not to the devouring of the innocent creatures. In the sight of a bunch of fresh grapes, or for the matter of that any sort of fresh wholesome fruit, our mouths begin to water but not so on seeing a goat or a pig. The very smell or sight of their prey makes the lion and the tiger ferocious, and they instantly pounce upon their prey sucking the gushing warm blood, and gulping down large pieces of live raw flesh. As far as our inquiries go no sane human being is found capable or inclined to copy this monstrous cannibalism; because such is not his nature. Flesh and blood is not a natural food for man.

In gardens blossoming with fragrant flowers, in orchards enchanting with ripening fruit, in fields waving with golden grain man delights to roam; but the sickening sights in shambles, the horrible heaps of slaughtered animals, the deafening shrieks and shouts of tortured creatures offer very little attraction even to the flesh-eating man. Nay, most men would even faint on witnessing such a disgusting spectacle. No man gets offended on seeing a member of the softer sex slicing a mango or an apple, but think of the shocking horror of a demon cutting the throats of innocent dumb brutes. The contrast is telling and significant.

It is well to remember that when we destroy life of any kind, we destroy something we did not give, cannot restore, do not understand—which has many principles and elements exactly like a gap in the natural order of things that we cannot fill up. By destroying life, we produce our own—which demands of us, when we take it without provocation or need of self preservation, that we should not cast aside our common human feelings.

Another instinctive habit of man goes to prove significantly his non-carnivorous nature. It is this; that Man eats and works by day while the carnivore seek their prey by night (Quara or night wanderers.) while the Almighty has implanted in those animals which feed upon flesh instincts which lead them to seek their food by night, man's natural instincts lead him to sleep by night and to eat and work by day. Thus it is that the Holy Bible also enjoins: "Work while it is called day, for the night cometh wherein no man can work."

All this goes to prove that Nature did not intend man to be a meat-eater, a beast of prey.

Man does not relish meat in the raw state without some sort of seasoning and preparation. He must at least have salt with his meat, such is not the case with fruits and nuts. Man does not relish meat in the raw state as the carnivora do.

The beasts of prey are transported with voluptuous delight when they can kill an animal; they become intoxicated with the fresh blood.

But man, when he is not yet entirely brutalized, shrinks from killing; his conscience is always aroused when he raises the murderous steel against an animal, his fellow-creature. The death rattle of an expiring animal still moves the most hardened man. Most people would not eat meat if they themselves had to kill the animal. The raw unprepared flesh, the animal corpses in the butcher shops, are always a revolting sight. In some places, therefore, the law forbids meat being carried about openly.

And why will people, in this respect, turn a deaf ear to nature, to instinct, to the sense of taste, smell, hearing, sight, to conscience?

Several scholars, who certainly are themselves very much attached to their roast, have claimed that man was designed for a partial meat diet, according to the structure of teeth, stomach &c., and there are many who thoughtlessly repeat this after them.

Such false notions with regard to man's real position in Nature and his natural diet has not escaped notice of the learned Dr. Alexander Haig, M.A., M.D., who, in his book "Diet and Food," remarks on this point (page 87 and 88) as follows:—

"I have so often been asked about the structure of man's teeth in relation to his diet, and such and widespread ignorance of comparative anatomy has been shown by questioners, that I now give two figures, which I shall, to a large extent, leave to speak for themselves.....In a word, man is provided neither with the teeth to cut flesh, nor the power to hold its poisonous salts in solution and pass them out of his body, whilst the carnivore is provided with these powers to a very considerable extent."

Continued.

મહાજનનું વેજટેબલ બાદશાહી.

પેનલ સ્પર્સ

સોએ સો ઠકા ખાત્રી આપવામાં આવે છે કે સહિથી સરસ છે.
તમામ આખરદાર ગાંધીઓની દુકાનેથી મળશે.
રજીસ્ટર નં ૦ ૭૯૫ તપાસી ખરીદ કરવું.
સી. સી. મહાજન એન્ડ કું. મુંબઈ નં. ૨.



વગર ઇનએ વાળ કાઢવા માટે
બાદશાહી સાબુ.

આ સાબુ જે જગ્યા ઉપર લગાડવામાં આવે છે તે જગ્યાના વાળ ઘણીજ સફાઈથી દૂર થાય છે. આમથીને કંઈ પણ ઇલા ધતી નથી આમથીનો કુદરતી રંગ બતાવે છે. ત્રણ સાબુના બાકસનો કીંમત રૂ. ૧. પોસ્ટેજ ચાર આના.
સી. સી. મહાજન-મુંબાઈ નં. ૨.



કાંઈ સાઈઝ કીંમત માત્ર રૂ. ૪.

ફોટોગ્રાફ પાડવાના ન્યુ

છુપા કેમેરા.

હાલમાં બીલાયતથી મોટા ફેરફાર સાથે કેમેરાનો મોટો નવો આવે પહોંચ્યો છે. આ કેમેરાથી તાત્તુ જગતુ પણ સહેલાઈથી ફોટો ઉતારી શકે છે. ઢોડતી ગાળી, ઉડતું પક્ષી વગેરેનો સહેલાઈથી ફોટો ઉતારી શકાય છે, ફોટોગ્રાફ ઉતારવાની અપૂર્ણ માહિતી વેર બેઠે શીખવી ચકીએ હીએ. કેમેરા સાથે બ્યુકાઈન-ડર (જેનો ફોટો લેવો છે તે લેવા માટે) કાઉન્ટ ગલાય, ડગલ લાર્ક સ્લાઈડ, પ્લેટ, દવાઓ, સાથે કીમત રૂ. ૪ પોસ્ટેજ દશ આના.

છોટાલાલ છગતલાલ મહાજન.

ચેખમેમમ સ્ટ્રીટ-મુંબાઈ.

ફીક્કા મહેરાવાળી સ્ત્રીઓને શુલાળી અને અલમસ્ત ખનાવવાનો મંત્ર.

ગુજરાતની સ્ત્રીઓનો પોણો ભાગ પ્રદરના દરદી પીગતો હોય છે. બરબર સમયે ઔષધ ન કરવાથી અથવા લેભાયુ વેદોનું ઔષધ કરવાથી સ્ત્રીઓનાં શરીરમાંથી ધાતુની નીકા વહે છે, અને પ્રદરના રોગથી તેઓ તદ્દન ખાલી અને સક્રિયતાથી રહી જાય છે. તમારી સ્ત્રીઓની તમને, દયા હોય તો જુજ પૈસા સામું ન લેતાં અત્યારેજ અમારી 'પ્રદરનો કટો' વૈનીની ગોલીઓ મંગાવી લ્યો, અને જન્મારા સુધીનું સુખ પ્રાપ્ત કરો. ૪૦ ગોળીઓના રૂ. ૨). ચારેજ વગેરેના ૦-૪-૦. આ ઉપરાંત " કૌવતનો સમુદ્ર " " તાવનો સમગ્ર શત્રુ " સંપ્રદર્શીનો દુસ્મન " ' હરસનું મહોત ' તથા કાપ, બાળકના રોગો વગેરે ઉપર તદ્દન નિર્દોષ, ચમત્કારીક ઔષધિઓ અમારી પાસે છે. ' તમારા શરીરની સવિરતર હકીકત સાથે એકદમ ૦-૧-૦ બીટી પંચ લખી અમારો અભિપ્રાય મંગાવો.

વ્યવસ્થાપક ધી નેટીવચેરબર એફ મેડીસીન દેશીવાણી પોળ-અમદાવાદ.

અમારા કારખાનામાં

જરમનસીલવર તથા એલ્યુમેનમના

તાંબા પીતલના વાડકા, ગલાસ, ટોપ, છીખાં, જમવાનાં ટાટ વગેરે વાસણો તૈયાર મળે છે તથા વરદી પ્રમાણે ખનાવી આપવામાં આવે છે.

ક. કુંભારવાડા તીજ ગલીમાં,

કુંસારા જમનાદાસ અંબારામ.

પોષ્ટ નં. ૪.

મુંબાઈ.

—પ્રાયમસ સ્ટોન્ડ—

પ્રાયમસ નંબર ૧૦૦ કિં. રૂ. ૫-૮-૦

પ્રાયમસ નંબર ૧ કિંમત રૂ. ૫ ૧૨-૦

પ્રાયમસ નંબર ૬ અને ૧૧ મોટા પાવરના ૩.૮-૮-૦

પ્રાયમસ નંબર ૦ કિંમત રૂ. ૫-૦-૦

પ્રાયમસ નંબર ૫ કિંમત રૂ. ૫-૧૪ ૦

લાઇટબર્નર કમ્પ્લીટ નં. ૧૦૦ અથવા ૫ કિં. ૩૨-૦-૦

આપટીમસ સ્ટોન્ડ.

આપટીમસ નંબર ૧૦૦ કિંમત રૂ. ૫-૦-૦

આપટીમસ નંબર ૧. કિંમત રૂ. ૫-૪-૦

સ્ટોન્ડનો સર્વ નીતનો સામાન બહુ કિંમત સાથે મળશે. પેઈંગ અને ટપાલ ખર્ચ બહુ પડશે.

ટેકાલું.—ડી. આર. વાગલે.

ગીરગમ સ્ટોન્ડ ડેપો.—પાછા ગીરગમ—મુંબઈ

ડા. વામનગોપાળનું

જગન્નહેર-આયોડાઈનડ.

સાસીપરિણા

આ જગન્નહેર સાસીપરિણા શુદ્ધ વનસ્પતિમાંથી બનાવવામાં આવેલી છે. આ વનસ્પતિ મનુષ્યના શ્વેત લોહીને સુધારવા માટે ઘણીજ અસરકારક સાબીત થઈ ચુકી છે.

આ પ્રસિદ્ધ દવાપીને લગભગ ૫૦ થયારા વર્ષથી દુનિયા દર્દી રોગમુક્ત થઈ આશ્ચર્ય વાદ આપે છે. જે દરેક એક વખત મંગાવી ખાતી કરે છે તે પોતાના દોષોને પણ આ દવા લેવાની ભલામણ કરે છે એવા અનેક દાખલાઓ છે.

એટલુંજ નહીં પણ

અનેક પ્રદર્શનમાંથી સોના ચાંદીના ચાંદ મેળવવાને આ દવા ભાગ્યશાળી નિવડી છે. એનો સ્વાખા હિંદુસ્તાનમાં નહીં પણ બીજા દેશોમાં પણ પ્રસાર તેમજ ખર્ચ થયેલો એક ઘણા લોકો નક્કર કરવા લાગ્યા છે, માટે અમારા માનવના પ્રહારોને નકલી માત્રથી સાવચેત રહેવા અમે વિનંતી કરીએ છીએ.

આ પ્રસિદ્ધ દવા—લોહી સુધારવા ઉપર અકારી છેજ પણ બીજા અનેક રોગો ઉપર પણ એ શુભકારી ફરેલી છે—તે ઉપદ્રવ એટલે ગરમી અને તેનાવડે થતા ત્રાસદાયક રોગ—લખવા, સર્ધીવાત, ગંડમાળા, મેંદામાં તથા શ્વેત ઉપર ફોફા થવા, દાન, પગના તળીયામાં કાળા ડાઘ પડવા, ખરજીયું, શરીર ઉપર ચિતવા જેવા ફેફા થાવા, દાઘ પગ તેમજ આંગિામાં બળતરા થવી, કાંચી રક્તચયન ખાવાથી મોઢામાંથી ત્રાણ ગળવી, વગેરે વગેરે દરેક ઉપર અમૃત તુલ્ય છે. અતુલ્ય વિના ખાતી થતી નથી, માટે અજમાવી લુઓ.

ઉપર લખેલા દરેક ઉપર જે ફોફા અનેક દવાઓ ત્રીજા નિરાશ પામેલા દોષ તેમજ આ દવાની પણ ખાતી કરી લેવી. લોહી સુધારી શરીરમાં સાદા રક્તનો વધારો કરવો એ દરેક મનુષ્યનું કામ છે. માટે જો શરીર નિરોગી રાખી તમારા ઉદ્યોગ મધ્યાની વૃદ્ધિ કરવા ચલાતા હો તો પહેલાં શરીર સુધારો અને તે સુધારવા માટે આ સાસીપરિણાનું સેવન કરવા અમે ભલામણ કરીએ છીએ.

સીસી એકની કિંમત ૧૧ રૂપિયા.

સારા ગુણને માટે ૪ સીસી વાપરવી જરૂરી છે. ચાર એકદમ લેનારને પોષ્ટ સુધાં ટાપ.

દરેક પ્રસિદ્ધ દવાવાળા-
આને ત્યાંથી મંગજો.

બનાવવાનું કારખાતું,
ડા. ગૌતમરાવ કેશવ ઔપધ્યાલય.
ઠાકુરદ્વાર,—મુંબાઈ.

પ્રથમ પંક્તિના સોના ચોરીના ચાંદા અને બક્ષીસો મેળવેલો સુપ્રસિદ્ધ જગાણી.

ઓરીએન્ટલ સાંખુ.

સુવાસવાળા અને કુદરતી પદાર્થોની મેળવણી કરીને હિંદુસ્તાનમાં તેવાર કરવામાં આવતા સર્વ સાંખુઓમાં ઓરીએન્ટલ સાંખુ પ્રથમ પ્રતિભા છે અને તે વિલાયતી સાંખુની બરાબરી કરે છે.

હજારો સર્ટીફિકેટોમાંથી જગાણ સંકલ્પને લીધે માત્ર ત્રણજ સર્ટીફિકેટ નીચે આપ્યાં છે.

હિંદોહોઇનેસ મહારાજા કારિમર કહે છે. | ડૉ. લુકીસ કહે છે —
ઓરીએન્ટલ સાંખુ ઉત્તમ છે. | ઓરીએન્ટલ સાંખુ ઉત્તમ છે,

ડૉ. ફુલ્ટન Ghalp Chemist કહે છે;—ઓરીએન્ટલ સાંખુ ઉત્તમ ગુણિતો હોવા ઉપરાંત તેમાં ભેમ કરવામાં આવ્યો નથી.

આ ઓરીએન્ટલ સાંખુ મી. જે. ચક્રવર્તી B. A. F. C. S. રિમિસ્ટસ યુનિવર્સિટી ઓફ પેરીસ નામના વિદ્વાન અને સાંખુના વધારામાં નિષ્ણત મયલા ગુંદરોંયંતી દેખરેખ નીચે તેવાર કરવામાં આવે છે.
ખારાખસ ૩ સાંખુની સુંદર પેટી રૂ. ૩—૦૦ ખસ ૩ સાંખુની સુંદર પેટી રૂ. ૧—૦૦
ખસખસ ૩ સાંખુની સુંદર પેટી રૂ. ૧—૪૦ જસંમોઈન ૩ સાંખુની સુંદર પેટી રૂ. ૦—૧૦
ઓરો કોલીનૂર ૩ સાંખુની સુંદર પેટી રૂ. ૧—૮૦ વાહરેજ ૩ સાંખુની સુંદર પેટી રૂ. ૦—૬૦
ખસોરોજ ૩ સાંખુની સુંદર પેટી રૂ. ૧—૦૦ ટ્રાન્સપેરન્ટ બોલ સુંદર પેટી રૂ. ૧—૮૦
ખકુસ ૩ સાંખુની સુંદર પેટી રૂ. ૦—૧૦ ટ્રાન્સપેરન્ટ ૩ સાંખુની સુંદર પેટી રૂ. ૦—૧૦

સોલ એન્ટ, —ધી મરાઠા એજન્સી 'સ્ટોઅરસ', ગીરગાંધ, મુંબાઇ.

એશિયાટિક બામ.

અતુલ્યવેલો અત્યંત ખાતરી ભરેલો ગુણકારી ઉપાય.

નબળાઈથી માથાનું દુઃખનું. ગળામાં ચોરીયા મુશ્કેલી આવવા, નજલો, કરોડનો દુખાવો, જાતીની શરદી, સંધીના સરીરના સાંધા અને બીજાં ભાગોને દુખાવો વગેરે દરદો મારે.

વાપરવાની રીત:—બામ લગાડતા પહેલાં દરદવાળી જગાને સારી પેટે ધસવી અને પછી તેના ઉપર બામ ધસાને ચોપડવો.

અમારો રજીસ્ટર્ડ ટ્રેડ માર્ક વગરનો બામ સાચો બામ નથી.

લાડનું પ્રસિદ્ધ જરમીન હેયર ઓઇલ.

એક બાટલીની કિંમત વાણ ત્રણ બાટલીના વી. પી. સહિત રૂ. ૨—૬—૦

સુપ્રસિદ્ધ કેસર માલતિ તેલ.

મધ્યમ સાઇઝ ત્રણ શીશી વી. પી. સહિત ૧૧૦

મોટી સાઇઝ છ શીશી ત્રણ શીશી ૨૦૦

બસો રૂપૈઆમાં અન્નદાન સાથે

અમર નામ.

દાનવીર સન્નતો અનાથોની પ્રાણ રક્ષા કરવા
આપના વરદ હસ્તને આ આશ્રમ તરફ લંબાવવા કૃપા
કરશે ! અન્નદાનનું અન્નદાન અને સાથે અમર નામ ! !
જે દયાળુ દાતા તરફથી એકી વખતે રૂ. બસો દાનમાં મળશે
તે રકમ અનામત રાખી તેના વ્યાજમાંથી દર વર્ષે દાતાની
મરણ પ્રમાણે કરાવેલા એક દીવસે આશ્રમના અનાથોને
દાતાના સ્મરણમાં અન્નદાન આપવામાં આવશે. અને તે
દાતાના નામની આરસની તખતી કરાવી એફીસમાં ચોઢી
અમર નામ પણ કરવામાં આવશે શું આવા દાનવીર દાતા-
ઓ માત્ર ૩૬૫ નહિ મળે ? જરૂર મળશે. દયા લાવી લખો:-

મંત્રી હિન્દુ અનાથ આશ્રમ નડીઆદ.

જીવીતદાન આપનાર સો પાળક પણ નહીં નીકળે.

દીન વર્ત્સલો ! ! પ્રભુની ખાતર દયા લાવો અને અનાથોના પાળક બનો.
દર માસે રૂ. ૭) આપનાર ધર્માત્માના નામથી બાર વરસની મોટી ઉમ્મરના અના-
થને, અને દરમાસે રૂ. ૩-૮-૦ આપનાર ધર્માત્માના નામથી એથી નાની ઉમરના
અનાથને પાળી વિદ્યાદાન આપી સનાથ બનાવીશું. આ પૂરૂય ભૂમિમાંથી અનાથના
પ્રાણહાતા એવા માત્ર સો (૧૦૦) પાલક પણ નહિ નીકળે ? જરૂર દયા લાવી

લખો:-

મંત્રી હિન્દુ અનાથ આશ્રમ નડીઆદ.

ઝાંગરેનું

ખાલામૃત

નાનાં ઘોડસાગાને માટે
અકસીરદવા

હાલ અમારા ખાલામૃતની ઘણી નકલો નીકળેલી છે; માટે અમારું
ખાલામૃત ખરીદતી વખતે તે ઝાંગરેનું છે, તે વિષે ચોકસ ખાતરી કરી
ખરીદવું ખાટલીની કાંમત ૧૨ આના, ટ. ખ. ૪ આનો.
કે. ટી. ઝાંગરેની, ડાં. ગીરગામ—મુંબઈ.

—ઝંડુ—

ખરી અને શુદ્ધ દેશી દવાઓ
ખનાવવાનું મુંબઈ ઇલાકામાં
આ એકજ કારખાનું
છે કે જ્યાં

—સામાસ્તુટીકલ—

મગજને શક્તિ

આપનારું બ્રાહ્મ રસાયણ

કી. રૂ. ૧-૦-૦ શુદ્ધ વન

સ્પતિનીજ બાળા ગાળી, બાળ

કોને માટે ઉત્તમ કી. રૂ. ૦-૮-૦

એ ઉપરાંત પાચનતી, ખાંસીની,

જીલ્લાબની વગેરે તમામ રોગ ઉપરનાં

શાસ સિદ્ધ આપઘો મળશે.

વર્કસ. મુંબઈ-૧૩.

॥ ૐ શ્રુતિજ્ઞાયાં વિજયંતરામ ॥
વર્નાવર્મમ્ભતાંજયઃ

શુદ્ધશોધિત શિલાજિત.

અમારી શિલાજિત માત્ર વીસ
પચીસ દિવસ સવાર સાંજ દુધનાં
વાપરો અને સારીરની ધાતુઓને સ્વચ્છ
અને શુદ્ધ લનાવે. અત્યંતી દવાઓનાં
નાણાં બરબાદ કરેલા નહીં. અમારી
શિલાજિત વાપરી સર્વજીવ

આરોગ્ય પ્રાપ્ત કરે.



રોકડો વિદ્યાર્થીઓ અને હાલનાં લુપ્ત
શ્રીપુત્રો તથા વજીરો અમારી
શિલાજિત વાપરી છે

અને નાના પ્રકારનાં દરદા અને દુખોથી
મુક્ત થઈ સર્વજીવ આરોગ્ય ભોગવે છે

અંગમાયસ ખાતર પણ

વાપરી ખાતરી કરો.

અને પ્રતિજ્ઞા પૂર્વક જળાશીએ છીએકે
મોટાશ્રમે અમે હિમાલય પર્વતમાંથી
અમારી શિલાજિત લાવીએ છીએ અને
તેને પ્રયત્નપૂર્વક શુદ્ધ કરીએ છીએ
વાપરનાર સર્વને આ શિલાજિત અનુકૂળ
છે એવી ખાતરી થઈ છે એક માત્રુને
પાંચ તોડા વાપરવા લોકને મુક્ત્ય
તોડા એવેલા રૂપીઓ એક.

અનારા કેડાણા:

નેપાલી ન્હુછે નારાયણ.

દુદ પિનાયક બનારસ

અયસ

નાકેશ કંપની-રાયપુર.

અમદાવાદ.



આંખનાં ટીપાં.

આખના દરદોનો

કેમકમ ખાતરી બરેલા ફેડક આપનાર

અકસીરે ઈલાજ છે.

આખના દરદોને એક દીપ્તિમાં

કાપે છે કે છે

હી કે પ.

મુખમાં ફક્ત અમારે ત્યાજ

અગમ્યો આખની મુશ્કેલ

ખાતરી આ મુખમાં

વેસાતની

પણ આંખની ઈન્ડિપ્ટાસના

અમારા

દાક્ટર દીનશાહ દસ્તુર

મહત આંખ તથાએ છે.

વળી આખના દરદોની

દવા અને આપરેલો

કન્યામાં આવે છે.

દીનશાહ એમ. દસ્તુર ફા.

.. પુણલી પેટી "

કાટમાં એકપેલેનેડ રોડ,

કાશ પથની રાન્ની એક પાને

મુંબઈ.

નામના પાટિયા કિપર જુઓ.

પુરુષેશમાં વખાણયલા

શીમલા

રાજવંશી પરક્યુમો.

શીમલા દુબર જોઈએ.

" રોટા.

" બતારો.

" બોરોઝ કાલો.

" બોરોઝ બોરો.

હાલની તમામ જોતે

અમુર મુજ'પીદાર દોનાથી

તમામ પ્રભામાં વિશેષ

માન્યતાને પામી છે.

વધુ વખાણ કરવા કરતાં ફક્ત

એક જ શીશી નમુના ખાતર વાપરવ

આમદ પૂર્વક બહામાણ

કરીએ છીએ.

કાંમતમાં ધાન્ય સરનાં છે.

મેંબર.

કંપનીના વારિક મેંબર થનાઓ

તે તરતજ મફત છે.

મેંબરની સંખ્યા

૫૦૦૦ ની છે.

આર આનાની

પોરતની હીટ મોકલવાથી

નસુનાઓ, પ્રાઈસલીસ્ટ,

તથા મેંબરના રજના ફોર્મ

વિના મૂલ્યે મોકલવામાં આવે છે

મેંબર થનાઓને

હી આપવામાં આવે છે.

પત્ર અવધાર

દેડ જોડીરને સરનામે કરે.

દેડ જોડીર.

સી. પી. ટેન્ક, મુંબઈ નં

ધી રાયલ પરક્યુમ-

મંપુરેકંચરીન ફા.

AWARDED GOLD MEDAL

KAMINIA OIL



The best hair dresser

હલકું મલું તેલ વાપરી મગજ અને વાંકને મ્લક
શા સારું કરોછે ?

ઉત્તમ કામીનીઆ ઓઈલ વાપરો.

કામીનીઆ ઓઈલને

માથસોડના પ્રદર્શનમાં

સોનાનો ચાંદ

અને

અલ્પાદના પ્રદર્શનમાં

સરટીફિકેટ ઓફ મેરીટસ

મળેલાં છે,

જે તેની ઉત્તમ બનાવટની ખાત્રી આપે છે.

એશીઆ ખંડના

પૂર્વથી પશ્ચિમ અને ઉત્તરથી દક્ષિણ સુધીના મુલકોમાં

સુર્ય ઉદય થતાં

હવેશો સ્ત્રીઓ—મુંદર વાળને સારી હાલતમાં રાખવા માટે—ખરી
પડતા વાળ ચરકાવવા માટે—કાળા લમર જેવા ખુબમુરત વાળ
કરવા માટે—અને કંદાળેલા મગજને ઠંડું રાખવા માટે

કામીનીઆ ઓઈલ.

વાપરેછે. આ તેજ વિચાર્યો, મગજ સખંધી કામ કરનારાઓ અને જેઓ
માથું હમેશ તપેલું રહેતું હોય તેઓને પણ ઘણું જ ફાયદાકારક છે. કામી-
નીઆ ઓઈલમાં ઘણા જ કીમતી વસ્તુઓ નાખી બનાવ્યું છે અને
મગજને તાજગી બખ્તનારી મધુર અને મોહક ખુશબો તેમાં
રહેલી છે. તમા જરૂર વાપરી જુવો પછી હમેશ વાપરશો.

કી. બારલી ૧ ના રૂ. ૧-૦-૦ વી. પી. રૂ. ૦-૪-૦

કી. બારલી ૩ ના રૂ. ૨-૧૦-૦ વી. પી. રૂ. ૦-૭-૦

તા. ૦ કૅન્ડલ્સ વેપારીઓ દ્વારા માલમાં સારો નફો મળવાની આશાએ દ્રવ્યો બનાવે
તેજ સાર અને સસ્તું છે એમ કહી, આપવાને કોરોસ કરે છે, તો તેવા લખાડ વેપારીની દુકાન
તરત છોડી જાતે અને ખીલ દુકાનોથી કામીનીઆ ઓઈલની સીલબંધ બારલી લેતો.

ધી એન્ડો ઈન્ડિયન ટ્રગ એન્ડ કેમિકલ કંપની,

નંબર ૧૫૫, લુમા મશીન મુબઈ.



પ્રકાશક ૧૦ મુ.

સાદપદ.

અંક ૩ નો.

SHREE BHAKTA.

A high class illustrated monthly Magazine.

EDITED BY

Jamiatram Laxmiram Pandit.

RAIPUR—AHMEDABAD

મેજર ઉત્તરિયા

દેવાલાલ મગનલાલ ત્રિવેદી, શ્રીમદ્ર ગોવિન્દ—અમદાવાદ.

૧૯૬૯.

ધાન્ય મેજર—વૈષ્ણવશાસ્ત્રી મહાજીવન વિરહ મેરી.
૩.—મતીલાલ દેવ, મેથાકુરિયા સામે નં. ૧૨, મુંબઈ ન

શ્રીમત્.

અતિ બજવાન તાકાત આપનારી.

આફતાબી ગોળી.

આ ગોળી મહાગળ આપી પુરતી રીતે રચાવન કરે છે અને શરીરના દરેક ભાગને કાયત આપે છે અને કુટેવથી અથવા ગમે તે કારણથી થયેલું નબળકાપણું દુર કરી ખરું પુરવાતન આપે છે. વધારે લક્ષામણ નહિ કરતાં એક વખત વાપરવાની અમો ખાસ લક્ષામણ કરીએ છીએ.

કી. ગોળી ૪૦ ની ડબીના રૂ. ૪. કી. ગોળી ૧૦ ની ડબીના રૂ. ૧.

જામનગરનો વખાણુઓલો અતિ ઉત્તમ ગુદ્ધ સાચા

મોતીનો સુરમો.

જામનગરમાં અમારે ત્યાં વંશપરંપરાથી બનતો આવેલો

આ સુરમો આંજવાથી આંખોનાં બુદી બુદી બાતનાં ધણાં દરદોને ધણીજ સંતોષકારક રીતે કાયદો આપે છે. આંખમાં ગમે તેવી બજતરા, ગરમી અને તેવાથી થતો મામાનો દુઃખાવેઆંખ, ટુંકું ખીમ ટુંકીનજર વિગેરે.

આંખની નબળાકોને લીધે આંખમાંથી વખતો વખત પાણીનું ગરવું, રસી તેમજ ચીપડાં થવું, આંખનું ઉંઘાપણું, તેને આ સુરમો જમ્મદીથી કાયદો આપે છે.

વિદ્યાર્થી તેમજ શતનો ઉગ્મગરો કરનારા કારીગરો, મેહેતાણ, તેમજ દરેક માણસ માટે આ સુરમો એક આશિર્વાદ સમાન છે. વધારે લક્ષામણ નહિ કરતાં એક વખત વાપરવાથી ખાતી થશે.

કીમત તોલા ૧ ના નંબર ૧, ૨, ૪: નં. ૨, ૩, ૪: નં. ૩, ૩, ૫.

એમ. ડી. અતારીઆ.

જામનગરવાળા, બુલેશ્વર—મુંબઈ.



ઓરમ.

THE FAMOUS KAVIRAJA'S

પરમવિખ્યાત

ASHANI.

શ્રીયુત્ ડી. કવિરાજનું

સાયન્ટીફિક શોધને અનુસરીને બનાવેલું.

“અશનિ”

વ્યાધિ અનેક ઔષધ એક.

આધાનો દુખારો	આંખનું દુખડું.	જીભપર ચાંદ.	જીભજ્વર	કાંઠેશ.	વાયુ.
સન્નિપાત	કાનનો દુખાવો.	જાખાનો દુખાવો.	ચોથીયો.	ઉલ્લેહી.	ગરમી.
બેથુદિ	નાકનું સડવું	ખારસી	મહેલીયા.	ખાંસોદર.	પ્રમેહ.
લકવો.	દાંતના દુખાવો	તાવ	નુચીલિયા.	જરેલ.	વીખાનો કંખ.
મગજની કમજોરી.	મોઢાના ચાંદ	તાદિયો તાવ.	અઘડું	ભગંદર.	અસીણી આપાત.

શરીરના પહારના તેમજ અંદરના અનેક રોગોપર એકસરખી રીતે અદ્ભુત અસર કરી દે છે નાલુદ કરનારી આદવા દરેક માણસે હમેશ પાસે રાખવા લાયક છે. વાપરવાની રીત દવા સાથે.

કીમત નાની પાટલી રૂ. ૧ ચોટીના રૂ. ૨. વી. પી. અને પેકીંગ ખર્ચ ભુદો.

લખો.—નાકેશ કંપની.

મતબાગ હીલ,—મુંબઈ, અથવા નાકેશ કંપની, રાયપુર અમદાવાદ.

હિંદુ અહાર ગામ દરેક દેશવરોમાં આખરફાર એજન્ટો નોંધાએ છીએ.

સચિત્ર માસિક

શ્રી ભક્ત.

ભાદ્રપદ પૂર્ણિમા-સંવત ૧૯૬૯.

વિપયાનુક્રમ.

વિષય.	પૃષ્ઠ.	વિષય.	પૃષ્ઠ.
કાવ્ય.		છવન.	
સંસાર તરંગો.	૯૯	મજ્જિમંકર જ્ઞાસંકર કીર્ત્તી.	૧૧૪
શાપીકાકળે.	૧૧૭	પ્રકીર્ણ.	
કૃતિ.	૧૨૪	મરેણ સન્નત પાઠ્ય રસનારને	
સાહિત્ય.		સંબોધન.	૧૦૧
અમે બે.	૯૩	શ્રીકૃષ્ણ અને મોર્મોસે.	૧૦૭
તરંગદાન.	૧૧૮	The advantages of	
પ્રવાસ.		Vegetarian	
મારી કુનિયાની મુસારી.	૧૧૦	Diet.	૧૨૪

સ્થાપન ૧૯૦૨.

ધી મરાઠા એજન્સી સ્ટોઅર્સ.

સર્વ પ્રકારનાં દેશી અને વિદેશી માત્ર, આંધ્રા, ઉપકરણો, રોસનરી, એક્સિમન સ્ટોઅર્સ, હોલ્ડર્સ, મુનિશીયાત, પ્રેસીડેન્સ પત્રો માત્ર મુખ્યત્વે પુરોષ અને અમેરિકાથી મુદ્રાત મંચાદમાં આવે છે. જેથી પ્રક્રિયા અત્યંત સરળથી માત્ર પુરો પાડવામાં આવે છે. અમારે ત્યાં એક એજન્સીઓ અને એજન્સીઓ પુરુષ છે. ભાગ્ય મંચાવે.

કેકાલુ ગીરગમ-મુંબાઈ.

આ માસિક શ્રી સચિત્ર માસિક વિનિયમ પ્રેક્ષકોના સાંકર્યક દરિયાવે શ્રીયુગ તત્તિપતરામ વડેમીરામ પદિત અધિપતિ અને પ્રાચારને મારે કુદિત કૃપે છે. કે. પાલકુચ નય દીરામ-અમદાવાદ.

નકલીઆઓથી ચેતવું -
દેશી દવાનો અદ્ભુત અમરકાર.
ગરીબ શ્રીમતો અને રજવાડામાં પ્રખ્યાત થયેલી ડૉ. ડી. એચ. ભટ્ટની
અશુદ્ધ તાકાત દેનારી

રાજવંશી નવરત્ન ચાકુતી. પ્રેક માર્ક સેન્ડા.

ગોળી ૪૦ ફી. રૂ. ૧૦

અત્યંતતાને લીધે કરેલાં કુકર્મોથી ચતાં દુઃખો દુર કરી તથા માયાના દુખાવાને દુર કરી,
લોહીની શુદ્ધિ, વીર્યની વૃદ્ધિ કરી શરીરને નવેસરથી રમે છે, અને ગમેલું પુરુષત્વ એક
ડોળી વાપરવાથી પ્રાપ્ત થાય છે. પરેશ કાંઈ નથી.

રાજવંશી સાંઢાનું તેલ. (સાંઢા છાપનું) ફી. રૂ. ૫

નરમ પડેલી નસોને મજબુત કરવાને જગપ્રસિદ્ધ તેલ છે.

શ્રીઓ માટે કુમારી આસવ ફી. રૂ. ૨

શ્રીઓનાં પેટનાં દરેક દરેકો દુર કરી ગર્ભાશય સાફ રાખે છે. નિયમિત અટકાવ લાવવાનો તેમાં
આસ શુભ છે. વિદ્વાન વૈદોને પુછી ખાતરી કરવી. મળવાતું ટેકાણું:—

શક્તિની દવાના જાણીતા } ડૉ. ડી. એચ. ભટ્ટનું દવાખાનું.
જાંબલી માહિલો. મુંબઈ.

જુઓ આ સેમ્પલ.

સોધું લાડું ને સિધપુરની બોંત્રા.



સારું, સસ્તું, શાલાયમન, મજબુત અને ટકાઉ દેહ પેલું બંતના ભારે
કીમતના ધડીઆળને ટકર મારે તેનું ઉમદા ધડીયાળ જોઈતું હોય તો
પેટ'ટક્કીવર "માસ્તર વોચ" મંગાવો.

આ ધડીયાળો જાપનફેશ, મેટલકેશ, મોપરાતી ચાવી, ૩૧૯
નડો કાચ અને મીનગરાવાળા લાંકજામાં લાક ડીરાઓથી મટેલા
મજબુત સાંચાકામનાં રોમન અને અરબી અંકલનો બનાવેલાં છે. એક
વખત ચાવી આપવાથી ૩૬ કલાક અચૂત ચાલે છે. બીલકુલ સ્વે-
કાસ્ટ જતું નથી. તેની પાંચ વરસની ગેરંટી મળે છે, કાચ કમલ
અને ડોળી સાથે કીમત રૂ. ૩-૦-૦ થી. પી.

પોસ્ટેલ રૂ. ૦-૬-૦ વધારે.

તા ૦ ૬૦ પસંદ નહીં પડે તો પાછું રાખીશું. પ્રાઈસલીસ્ટ મફત મોકલશું.

(252)

ધી સેવીંગ્સ વોચ કંપની-પેલીસ, ગોળીની સામા માંગી-મુંબઈ.

માથેરાન—!

આરોગ્યતા અને આનંદ મેળવવા માટેનું સર્વોત્તમ સ્થળ

રોયલ હિંદુ હોટેલ.

હિંદુ લાઇઓ માટે ખાસ પીવાની તથા શુભ મેસવાની તમામ સગરો ધરાવનાર બોક્સિય આશ્રમ.

છેત્રાં ૭ વરસોની અંદર દેશી રાજ્યશીલ્પિએ, સંસ્કારીક અને રાજ્યદારી આગેવાનોએ, હાઇકોર્ટનાં જજનેએ, શ્રીમંત સરદારોએ અને હિંદુ “સર” નાઇટોએ આ હોટેલની લાખ લખ તેને માટે પોતાનો અતિશય સતોષ અદેર ક્યો છે. તમે પોતે પધારો!

વધુ માટે પુછો અથવા લખો!—

(૧) હોમલેટ—મુંબઈ.

ગોવિંદજી વસનજી.—(૨) સ્વીચ બગર—મુંબઈ.

(૩) મોટા હોલ—માથેરાન.

હવાને લાખકનું માથેરાનનું તદ્દન મોખ્ખું મમ અમારે લાંબી મળશે.

ફક્ત રૂ. ૧૧ સવામા ૩૦ રીતે ખેલ કરી મંડળીને ખુશી કરો.
લાનામતી તંત્ર

યાને
ફક્ત બે જાડા પુઠાનાં ખાસ રીતે બનાવેલા તંત્રથી ધનારી
અનુયય રમત ગમત.

રોખી અને ગુલુમ્બાવી રાજ્યનેએ દરમિક પ્રસંગે જેમી યમેલી મંડળીની આગળ અદ્ભુત ખેલો કરી તેમનું મનરંગ્લ કરવા માટે બે જાડા પુઠાનું તંત્ર ખાસ રીતે તૈયાર કીધાં છે. જેની મદદથી નીચે તપ્પા પ્રમાણે પળા અદ્ભુત અને અમલદારીક ખેલો થઈ શકે છે.

એમાં રાખેલો રૂપીઆ શુભ થાય છે અને પાછો આવે છે! એમાં પેસો રાખી તેનો તરત રૂપીઆ કરી દેખાડવો! એમાં રાખેલું પાનું ગુમ થાય છે અને પાછું આવે છે! એમાં રાખેલું પાનું તરત બદલાઈ જાય છે! એમાં રાખેલું ગંઢરાનું પાનું એકને એક અને બીજાને બીજી જાતનું દેખાય છે! ગંઢરાનું પાનું દોરો, કાગળ, રમાત એના કટકા કરી એમાં રાખવાથી તરત આખા થઈ જાય છે! કાગળ ઉપરનું ચિત્ર, લખાણ તરત ગુમ થાય છે! કોરા કાગળ ઉપરનું ચિત્ર, લખાણ તરત ગુમ થાય છે! કોરા કાગળ ઉપર ચિત્ર પા લખાણ તરત જ થઈ આવે છે! કાગળ કપડાંની રંગ તરત બદલાય છે! પાંદેરમાં બંધ કરેલી સ્ત્રીની કાગળ, પેસો, નોટ બીજે તરત જ ગુમ થાય છે! નાનીની અગ્રીય, મુઝાલ, સાખર કરી દેખાડતી.

એ અને એવાજ તરેહના બીજા મઝી કુત ૩૦ રીતે ખેલ ના એકજ તંત્રથી થાય છે. મેસો કેરી રીતે કરવા તેની માદિનીનું એક પુરતક પળ સાથે મળે છે. જે વાંચવાથી દરેક માનુષ ઉપરના સર્વ ખેલો તરત જ કરી શકે છે. એની કીમત રૂ. ૧૦૦ દોર છે તે પળ બે માસની અંદર તેનાને કદા ૩ ૧૧ તથા દપાલ પી. પી. બર્ચ બે આજી ૧૫ પડશે. આ તંત્ર ફક્ત અમલદારી પામે નહિના સરનામે જેવાનું મળે છે.

ઉપરનો દિયપુઠા કદ નવ રૂલ અને જાનામતી તંત્ર એ બે સાથે તેનાને બંનેની કીમત રૂ. ૨૫ અડી, તથા દપાલ પી. પી. બર્ચ ૩ આજી ૧૫ પડશે.

મ્યોજક પ્રોફેસર, જી. એમ. કાર્લેકર.

ટેકાણું:—કંકનરોડપર દુર્ગાચીનાં મદિર પાસેનું ઘર મુંબઈ નં ૪,

શ્રી પ્રાણેશ્વર ઔષધાલય.

તાવની અકસીર ગોળીઓ.

દરેક જાતના તાવને દુક વખતમાં નાશુદ કરે છે. દરરોજ બે વખત દમ પાણી સાથે બપોળે ગોળી લેવી. ખેરાક હલકો લેવો. કિમત સીસી એકના આનાજસાથ.

ઉધરસ ક્ષય તથા દમ માટે અકસીર ગોળીઓ.

જુનામાં જુની ખાંસી, દમ, તેમજ છાતી ગળાનો દુઃખાવો વીગેરે લખક દરદોને નાશુદ કરે છે. બપોળે ગોળી ત્રેમા વારવાર રાખી રસ ઉતારવો સી. ૧ ના આના ચાર.

પ્રમેહ માટે અકસીર ગોળીઓ.

વીસ પ્રકારનાં પ્રમેહને સાર કરે છે અને પ્રમેહને લઇને વ્યાધીઓ હશે તેનો સત્વર નાશ કરી પરમશાન્તિ આપે છે. દીવસમાં ૩ વખત બપોળે ગોળી પાણી સાથે ગળવી. કી. ધી. એકનો રૂ. ૧૧

ચાંદી-વીરદ્રોષક માટે અકસીર ઈલાજ.

જમે તેવી ચાંદી ધારાને રૂબવીને થોડા વખતમાં મુલ ચામડીની સ્થિતિએ લાવે છે તે ફક્ત બેજ દીવસ લગાડવાથી કુદરતી કાયદો કરે છે. કિ. ધી. ૧ નો રૂ. ૧.

ઝાડા મરડા માટે ઉત્તમ ગોળીઓ.

અછરણુ, સંઘડની અતીસાર વીગેરે કદળોથી ઝાડા થતાં હોય તો આ ગોળી જમે તે વખતે ગળી જવાથી જમે તે જાતના ઝાડા હશે તો પણ નાશુદ કરી તંદુરસ્તી આપશે. સીસી એકના આના ચાર.

દરાજ (ધાદર) નો મલમ.

આ મલમ આંગળી અથવા પીંછી વતી લઇને બે ત્રણ મિનિટ સુધી દરાજ ઉપર ધસવાથી લાલ તેમજ કાળી દાદરને ફક્ત ત્રણ દીવસમાં નાશુદ કરે છે. કિ. ડબ્બી ૧ ના આના ત્રણ. ખસ (ખુજલીનો), મલમ.

જમે તેવી હડીકી ખસને થોડી મુદતમાં મટાડે છે. આ મલમ આંગળીવડે ધસીને લગાડવાથી બે દીવસમાં કાયદો કરે છે. કીમત ડબ્બી એકના આના ત્રણ.

સુરતરાત્રીશાળાઓની મદદ માટે પ્રકટ કરવામાં આવેલું શ્રીકૃષ્ણ દર્શન અને શ્રીરામાયણરસવિંદુ.

કર્તા

રા. રા. મધુવચરામ બલવચરામ,

પેન્શનર-રીટાયર્ડ સબજડજ સુરત.

(સ્વર્ગવાસી-સેઠ ધર્મસિંહ મોરારજી ગોકુલદાસ જેઠ પીં ૦ ને તેમના જીવંત ચરિત્ર અને ડબ્બી સાથે અર્પણ થયેલું.)

સુરતની રાત્રી શાળાઓનો ૧૦૦૦ વિદ્યાર્થીઓ લાલ લે છે. તેમને મદદ માટે પ્રકટ કરવામાં આવેલા આ પુસ્તકમાં આપણા કપીઓએ રચેલા ઉપદેશોના અર્થોનાં સુસ્મરણરૂપે પુલાસાથી સમજાવવામાં આવ્યાં છે.

આ ઉત્તમ અર્થ લે અને ગરીબ વિદ્યાર્થીઓને મદદ કરો. મૂલ્ય. રૂ. ૧-૮-૦ પોપ્ટેજ લુદ. પ્રકાશક.

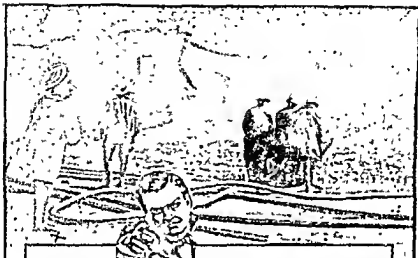
મનમોહનદાસ દયાલદાસ સરાફ.

સેઠ. મોરારજી ગોકુલદાસ ન્યુ બિહારીંગ.

સેન્ટ્રલ રોડ-ગીરગામ નં. ૪ સુપ્રધ.

શ્રીમક્ત.

કારખાના વાતાઓ, મીઠકતોના માગીકો તથા આપત્તી
કાલે પોતાની પાછળ રહેલાં વહાતાંઓને મદદ
કરવાની ઇચ્છાવાળાઓએ ખાસ વાંચવું.



Put Yourself in His Place

તેની સ્થિતિમાં તમને પોતાને મૂકી જુઓ.
પોતાની મીઠકતને આગ લાગી છે તે તે જુએ છે.
તમે એની જગ્યાએ હોના તમને કેવું થાય ? બધાએ આગ લાગી
હોય તે સમયગ્ત્ર નવેસથી મક્કન જાણવાની યોગ્યતા ઘડ્યામાં
તમારા મનને ફેંકી.
જે તમે “ઝોલ ઈન્ડીયા” મા વિશે ઉત્તરવેશો તમે તે પૂરે
પૂરી ખાતરી સાધે તમે નવેસરથી જાણવાની યોગ્યતા ઘડો. મારજુ કે તે
કંપની નીચકતનું સંસ્કાર કરે છે — કારણ કે “ઝોલ ઈન્ડીયા” એ
તમારી મીઠકતના ગ્લાસના મંચાદ આધાર છે તમારી મીઠકતોનો
આવના વિશે ધી ઝોલ ઈન્ડીયા યુનાઇટેડ ઇન્ડ્યુસ્ટ્રિસ કંપની
લીમીટેડમાં ઉત્તરવશ આવેલ છે.
હું આપેલ,
એપોલો સ્ક્રીટ, કોલ-મુંબઈ.
વિંડુશાન, જાતના, અને સીલોનના એજન્ડો એજેન્સી ધી.
કંપનીના સંસ્કારોએ સ્ક્રીમ જુસબ અને કંપની ને આગ કરે.

વળી તમે જીંદગીનો વિશે ક્યાં ઉત્તરવશો ?
ધી ઝોલ ઈન્ડીયા યુનાઇટેડ ઇન્ડ્યુસ્ટ્રિસ કંપની લિમીટેડ કંપનીમાં
પ્રોપ્રાયેટર જુઓ.

શ્રીમત્.

હજારોમાં એક જ બીન હરીફ
તે શું.

ફક્ત

સીમલા હેઅર ઓઇલ. (રજીસ્ટર્ડ.)



બાનુઓનાં માથાના બાલનો સુંદર
શણગાર હીરાની કીમત ઝવેરી-
ઓળ કરી શકે છે.

સીમલા હેઅર ઓઇલ વાપરનારાઓ અગત્ય
યાવ છે કે આ તે તેજની બાટલી છે કે અતરનો બાટલો
છે અને આતું મુગધી તેજ આટલી કીમતે વેચતાં

પરવડે કેમ? અને તોપણ અમે ફક્ત અમારા માલની પ્રતીધી કરવા સાફ જ વેચ્યે છીએ.
એક જ વખત વાપરવાથી આપોઆપ ખાતી થઇ જશે.

કીમત બાટલી ૧ ના રૂ. ૧-૨-૦ પોસ્ટેજ ચાર આના.

” બાટલી ૩ ના રૂ. ૩-૦-૦ ” સાત આના.

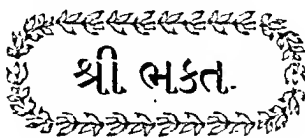
દરેક આબરુદાર વેપારીઓ વેચે છે.

બનાવનાર:—ધી રૉયલ પરફ્યુમરી કું. મુંબાઇ.

સોલ એજન્ટસ:—

એચ. આર. મોદીની ની કુંપની.

સોડાવોટરના સંચાઓ, વીઢાયતી દવાઓ તથા પરફ્યુમરીના વેપારી,
નાં ૧૦, પ્રીનસેસ સ્ટ્રીટ, ભુમા મસીદ પાસે, મુંબાઇ.



સંસાર તરંગો.



Latikha Art - Bombay.

મુર્ખી કુટુંબ.

રાત્ર-ગરબ, ભેરવી.

માખી— રમનાં બાત લગિનીઓ, રાત્રી જોતી માત્ર;
લગ્નજાતી જહાઝી અને હર્ષે મુતા તાત.

મુખદ સંચારની એ ઢંકેરીના કંઈ દફાવ ન્યારા છે.

દુઃખી દિન વીતતાં આનંદના કંઈ સ્વાવ ન્યારા છે.

વહે છે ઉખળ ને શ્રીતળ

અનિલ કેરા તરંગો ત્યાં.

કોરી ઉમિંના ઝતાં; ફૂંકોના જહાર ન્યારા છે.

तत्त्वमसिस्तोत्रं (कृष्णानन्दः)

ॐ मनःकल्पितमेवेदं जगज्जीवेशकल्पनं । तदेकं संपारित्यज्य निर्वाणमनुभूयताम्
 ॥१॥ सति सर्वस्मिन्सर्वज्ञत्वं सत्यव्ये वा स्वल्पज्ञत्वं । सर्वाण्यस्याभावे कस्माज्जीवेशौ
 वा तत्त्वमसि ॥२॥ सत्यां व्यष्टौ जीवोपाधिः सति सर्वस्मिन्जीवोपाधिः व्याप्तिसमष्ट्यो-
 ज्ञाने कस्माज्जीवेशौ वा तत्त्वमसि ॥३॥ सत्य ज्ञाने जीवत्वोक्तिर्मायासत्त्वे त्वीशत्वो-
 क्तिः । मायाविद्यावाधे कस्माज्जीवेशौ वा तत्त्वमसि ॥४॥ सति वा कार्ये कारण-
 तोक्तिः कारणसत्त्वे कार्यत्वोक्तिः । कार्यकारण भावे कस्माज्जीवेशौ वा तत्त्वमसि
 ॥५॥ सति भोक्तव्ये भोक्तायं स्वादातव्ये वा दाता सत्प्राप्तः । भोग्यो विध्यो भावे
 कस्माज्जीवेशौ वा तत्त्वमसि ॥६॥ सत्यज्ञाने गुरुणा बाध्यं सति वा द्वैते शिष्यैर्भा-
 व्यम् । अद्वैतात्मनि गुरुशिष्यौ कौ त्वज रे भेदं तत्त्वमसि ॥७॥ सत्यद्वैते मासौ यत्नः ।
 सति वा द्वैते बाधे यत्नः । द्वैताद्वैते ते संकल्पस्त्यज रे शेषं तत्त्वमसि ॥८॥ साक्षित्वं
 यदि दृश्यं सत्यं दृश्यासत्त्वे साक्षी त्वं कः । उभया भावे दर्शनमपि किं तूष्णीं भव
 रे तत्त्वमसि ॥ ९ ॥ मज्ञानामलविग्रहनिजसुखजृम्भणमेतत्तेजवरथा । तस्मान्नैवादेयं हेयं
 तूष्णीं भव रे तत्त्वमसि ॥१०॥ ब्रह्मैवाहं ब्रह्मैव त्वं ब्रह्मैवैकं नान्यत्किञ्चित् । निश्चि-
 त्येत्यं निजसम सुखमुक्तूष्णीं भव रे तत्त्वमसि ॥११॥ एतस्तोत्रं प्रपठता विचार्य
 गुरुवाचयतः । प्राप्यते ब्रह्मपदवी सत्यं सत्यं न संशयः ॥१२॥

इति श्रीमत्परमहंसपरिव्राजकाचार्यकृष्णानन्दसरस्वतीविरचितं तत्त्वमसिस्तोत्रं

અમે વે

અથવા

ચમત્કારિક જીવન

શ્રી

શોધક—ચૈતન્ય.

શ્રી



અભ્યાસક્રમે સંદેશો.



॥ ૐ આપો જ્યોતિઃ રસોઽમૃતમ્ ॥

I sing the Progress of a Deathless Soul,
Whom Fate—which God made, but doth not control—
Placed in most shapes All times before the law
Yoked us, and when, and since, in this I sing;
And the Great World to his aged Evening,
From infant Morn through manly Noon I draw;
What the gold Chaldees, or silver Persian saw,
Greek brass, or Roman Iron, 'tis in this one;
A work to outswear Seth's Pillars, brick and stone;
And, Holy Vedas excepted, made to yield to none.

પાતાળી રચનૂર્મિ, દુનિયાના જુદા જુદા દેશ છે ... * * ... પામે, દેશ
દેશાંતરનાં તથા જગતની સામાન્ય ભૂમિધાથી ઉપરના પ્રદેશોનાં છે ... * * ...
ઉદ્દેશ, ચમત્કારિક જીવન કેવાં હોઈ શકે છે તથા મર્યાદિત શક્તિવાળું મનુષ્ય
પોતાની શ્રમ અમર્યાદ શક્તિઓને દેવી સત્તાઓના કેવા કેવા સંકેતો અને સંનેગોવડે
પોતાની સત્યશોધક આકાંક્ષાની દરતાથી પિકસારી શકે છે એ દર્શાવવાનો છે ...
* * ... આશય, શરીર મન અને આત્માની અપૂર્વ ઉત્તિ ઈન્દ્રિયનારનું હૃદયગત
કેવું થતું જોઈએ તેનું દૃષ્ટાંત દદાવવાનો તથા અભ્યાસક્રમે આ ઉત્તિની જિન જિન
ભૂમિધાએ દર્શાવી તેની તેની પ્રાપ્તિના વેગમાં મુકવાનો છે ... * * ...

પાતાંગાં આવતા સામાન્ય અથવા ચમત્કારિક બનાવો, શુભમંડળો, શુભ-
પ્રદેશો, સહસ્રેશ્વર સિદ્ધાન્તો, મંત્રમતાંતરો, અને કેટલાંક ચક્રિત કરનાર ગૂઢ વર્ણનો
વગેરેમાંથી શું શું અને કેટલું કેટલું માન્ય કરવું વગેરે, અભ્યાસક્રમ ! તારા અધિકારની
જાગત હોવાથી અમે કોઈપણ પ્રકારની જોખમદારી સ્વિકારતાં નથી ... * * ...
દર જગતનું નિયમન કરનાર અદૃષ્ટ જગતનાં-દર્શન કરવા, દેશકાલથી અભ્યાસિત
તારા આંતર ચકુને ઉગાડ અને શું દેખાય છે તે જો ... * * ... હિત શિવમ.

* * ... રસિ-વિજય ... * *

અમે વે

અથવા

ચમત્કારિક જીવન.

દર્શન ૧.

મારી ઝાળખાણ.

ચંદ્રનાં શીતળ કિરણ-ગિંદુઓનું પાન કરી હવે પામેલી ભુમિઉપર ઉત્થ પામતા સૂર્યનાં સોનેરી રશ્મિ ગિંદુઓ પોતાનો પ્રવાહ ફેંકી રાત્રિએ મુતેલી પૃથ્વીને પ્રભાતમાં જીવનપૂર્ણ કરી રહ્યાં હતાં. સમુદ્રના જીવનદાતા સાક્ષાત વિશ્વ ભગવાનને પોતાના પ્રવાહદ્વારા આ-કર્ષવાનો પ્રયાસ કરતી હોય તેવી પવિત્ર ગંભીરી દિવ્ય ભૂતિરૂપ ગાથાવી દુઃખી નદી મંદ મંદ દાસ્ય કરતી હોય તેમ સૂર્યકિરણનાં પ્રતિ-ગિંથ પ્રસરાવતી વહેતી હતી. જેની ત્રણે બાજુએ નદીનો સુંદર દેખાવ દૃષ્ટિગોચર થતો હતો એના હિંદમાં શિદીશ રાત્ર્યની આપનાના સ્થંભ જેવા કમકતાના ફોર્ટ વિ-શ્વમ્સના ઐતિહાસિક નામથી પ્રસિદ્ધ થયેલા એક ભવ્ય અષ્ટકોણાક્રમક સ્થાનતી બાજુમાં ત્રણ મજ્જાના પથ્થરના એક સુંદર બંગલાના આગળના કંપાર્શ્વના બાગમાં બે બાળકો જનત જનતાં. યુવો સુંદતાં આનંદવાતાં કરતાં ફરતાં હતાં.

બાળા બોલી “ભાઈ! આજે હું માતા માટે મોઝરાની સુંદર વેણી મુકું અને તું પિતાજી માટે સુઝાખડું બરન જનત.”

એક બાળક મોઝરાનાં યુલ તોડતું હતું તથા બીજું સુઝાખ સુંદતું હતું. બાગમાં આમ ફરતાં ફરતાં તેઓ વચ્ચેનાં યુવારા પાસે આવી પહોંચ્યાં. એક તાબુક પતંગીયુ રંગ જેરંગી મજકતી પાંચથી ઉડતું ઉડતું સોમરાના ઝાડ ઉપર-બેસી ગયું. બંને બાળકો તેના આકર્ષક રંગની પાંખ બેતાં ગુપ્તગુપ્ત થોડી દાણ ઉભાં રહ્યાં.

બહેનનું મન વિશેષ આકર્ષાયું અને બાળ તેને અટકાવે તે પહેલાં તો તેણે પતંગીયાતી બંને પાંખ પકડી લીધી.

“બહેન! બહેન! બિચારું દુઃખી થશે.

બે એની પાંખ ચોળાઈ જાય છે.” ભાઈના એક-લા સન્દે સાંભળતાંજ બહેને તેને મુશી દીધું પરંતુ પાંખને થોડી ઈજા થવાથી તે ગરાગર ઉડી સકયું નહિ.

“બહેન, એ સ્વતંત્ર રીતે ઉડતું હતું અને પ્રયત્નિતપણે આ યુવથી પેલાપર એમ બેસ-તું હતું ત્યારે એ કેવું સુંદર દેખાતું હતું. ખરેખર એની સ્વતંત્રતાનો ભગ થવાથી આપણે અને એનો આનંદ જતો રહ્યો!” ભાઈએ કહ્યું.

બંને બાળકોને કંઈક એક થયો અને બંગલામાં આવી માતા પિતા બેઠાં હતાં તે ઝોરડામાં દાખલ થયાં. એક સ્વચ્છ અને સુસોભિત ઝોરડામાં એક પુરથી ઉપર પિતા તથા પામેલી બીજી ઉપર માતા બેસી હતી. તેમની સાથે નિત્ય સવારમાં મળવા આવતો એક મિત્ર બેઠો હતો.

બંને બાળકોએ નમસ્કાર કરી યુવ આ-ખ્યાં, પરંતુ બંનેનાં મુખ ઉપર દિશ્વરીરીની છાપા નોઈ માતાએ પુછ્યું “બાળકો! કેમ આજે ઉદાસ દેખાઓ છો.”

બહેનની આંખમાં આંસુ ઉભરાઈ આવાં અને તે માતાના પગ પાસે બેસી જઈ પોતાનું મુખ તેના પગમાં સંતાડી રડી પડી. ભાઈ પાસેથી બધી દડીકત સાંભળી માતાએ કો-મગ શબ્દોથી તેનું તમામધન કયું તથા જીજી-લ્યું કે “જાણકા! જગતમાં બધાં પ્રાણીઓનું જીવન મિથિ તરફથી આપણનું હોવાથી પવિત્ર છે અને ઝીણામાં ઝીણાં જાતુઓ પણ કોઈ અમુક ઉદેશથીજ સર્જાયેલાં હોય છે, તેથી તેમની જાંઝીને તુકશાન પહેંચાડી આપણે તેમના સંબંધી જોડણું જાન મેળવી સફાવે તેના કરતાં તેમની જાંઝી તથા તેની સ્વતં-તાને સાચવી રાખી તેમના અભ્યાસથી આ-પણે વિજ્ઞાનજાન મેળવી સફાવે એમ હોય છે.” આ પ્રમાણે વિવિધ સુક્તિ પ્રયુક્તિથી

ફર્નિશર શબ્દોમાં માતાએ બને બાળકોને ઘણો બોધ આપ્યો અને પ્રેમથી બહેનના મરતક ઉપર દાય ફેરવ્યો. થોડી ધણુ શાંત રહી માતાએ મંબીરતાથી 'પોતાની આંખ કિયર કરી દીધી અને કંઈક સદિયાર પ્રેરવાનું બળ ફેંકતી હોય એમ દેખાવા લાગી ધણી. આગુરતાથી પિતાના મિત્ર હજા ઈર્ષ આ ક્રિયા બોવા લાગ્યા તથા ભાઈ પણ ઉંડી છતાસાથી બેતો હતો. પિતાના મુખ ઉપર પણ કંઈક તેવો લાવ હતો પરંતુ તે બહુ આ સંજુ બરામર બાહુતા હોય તથા સમજતા હોય એવું તેમના મુખના લાવ ઉપરથી જણાતું હતું.

માતાની મુખમુદ્રા શાંત હતી અને તેની પ્રેમચાળી ચળકતી આંખમાંથી અમરકાંતિક તેજનો પ્રવાહ વહેતો હતો.

.....પિતા અને માતા પારીસમાં વિવાહ્યાસ વખતે કેટલાંક વર્ષ પૂર્વે પ્રથમ મળ્યાં હતાં. દસ વર્ષના ઉંઝા અભ્યાસ તથા મિત્રતા પશ્ચાત્ત ઉઝી પંડિતની વિદ્યાની કીમીઓ મેળવ્યા પછી તેમનાં લગ્ન થયાં હતાં. તેમના વિવાહ્યાસ સંબંધી એવો કાંઈક મૂઠ્ઠો બેદ રહેલો હતો કે તે કાળના સમજવામાં આવતો ન હતો. તેમનું જાન વિવિધ જાતનું તથા અમરકાંતિક રહસ્યવાળું હોવા ઉપરાંત તેઓ યોગ્યની તથા બીજી પધિમની ગુપ્ત વિદ્યાઓની પ્રતિભાઓ અને પ્રયોગોમાં કુશળ હતાં. હુનીયાના લુદા લુદા દેશમાં કેટલાંક વર્ષ ગાળી થોડાં વર્ષ હિંદુસ્તાનનાં વિવિધ સ્થળોમાં પ્રવાસ કર્યો હતો અને તે પછી તેઓ કંઝકામાં રહેતાં હતાં.

ધણી વખત માતા પોતાનાં બને બાળકોને સાંજને વખતે ફરવા લઈ જતી અને તેમને આકાશના ચુહો તથા તારાઓ સંબંધી જાન આપતી. તે કહેતી કે આકાશમાં દેખાતા તારાઓ માત્ર પ્રકાશનું જાન થય મારે નથી પરંતુ તે સર્વમાં જીવન રહેલું છે અને તેમાં દેવતાઓનો વાસ છે તથા પૃથ્વી ઉપર વસતાં પ્રાણીઓ સાથે તેમનો સંબંધ રહેલો છે.

કાલ વખતે દરેકરીઓ ઉપર મના

પોતાનાં બાળકોને પ્રાતઃકાલે લઈ જતી અને ત્યાંથી દેખાતાં વાદળોં તથા આસમાની જળપ્રવાહ સંબંધી રસમય રહસ્યો સંભળાવતી. વાદળાંઓ કેમ બને છે, સમુદ્રનું ખાંડે જળ સૂર્યની ઉષ્ણતાથી વરાળ બની કેવી રીતે ઉઘે વર્ષા અનનમાં નિવાસ કરે છે અને ત્યાંથી નીચે પડી પૃથ્વી ઉપર જીવનરસ બની કેવી કેવી રચનામાં ફેરવાઈ જાય છે વગેરે બાળકો એવી તો રસિક વાણીથી માતા સમજાવતી કે બાળકોના આત્મામાં કંઈક અલૌકિક પ્રકાસ પડતો હતો. કેટલીક વખત કુદરતની રચનાના કમ સંબંધી અને બૂતરસાસ સંબંધી પશુઓ આવી કેટલાક વિચિત્ર પથરાઓ, રોપાઓ અને પ્રાણીઓવડે ઉંઝા અભ્યાસમાં બને બાળકોનાં મન તે બેટી દેતી હતી.

આવા લાંબે ફરવાના વારંવાર થતા પ્રશ્ન-ગોથી તે તે રચનાનાં પદ્ધતિઓ પણ બાળકો સાથે હળી મળ્યાં હતાં અને તેમના દાય તથા ખંભા ઉપર નિર્ભયપણે બેસી ગેલ કરતાં હતાં. પિતાને ધણો વખત વર્ણવેલાં, ગુપ્ત પ્રયોગશાળામાં આજતા પ્રયોગોમાં અને કેટલાક મિત્રો સાથે બેઠાપણા રહેવામાં જતો હતો. આમ છતાં ધણી વખત ફરવામાં તેનું બેઠાનું થતું હતું. કેટલીક વખત બંગલાના બગીચાના ડુંધરા ખાસે ખુરશીઓ નાખી માતા પિતા બેસતાં અને શીલોસેશી તથા સાયન્સ સંબંધી કલાના કલાક સુધી ચર્ચા કરતાં. બેઠે બને બાળકો વપમાં ગાનાં હતાં છતાં પણ તેઓને આ સાંભળવાનો ઉરો રસ પડતો હતો અને બંધે તેમને અંતરહા આવી બાળકોથી જાન હોય તેમ તેમને જાન થતું હતું. એક તત્વજ પુરો કહ્યું છે કે " The child knows more than we are wont to give it credit. Knowledge does not come from the intellectual mind alone; the pure, uncontaminated heart dwells close to the spirit wisdom and reflected its light. " આપણે ધારી રહ્યાએ તે કરતાં બાળક વિશે જાણુ છે. હુદિની પંડિતઓની ખીસવણીથીજ માત્ર જાન આવે છે એમ કાંઈ નથી, પાંડુ પ્રજ્ઞાનમય

આમાની સંનિધિમાં રહેલું વિશુદ્ધ અંતઃકરણ તેના પ્રકરણે પ્રતિબિંબિત કરે છે. આ બંને બાળકમાં પણ એમજ બન્યું હતું.

પોતાના કામમાંથી વખત કાઢી કેટલીક વખત પિતા બાળકની શરીરશાસ્ત્ર તથા વેદક-શાસ્ત્રનું જ્ઞાન આપતો હતો. બંગલાને ત્રીજે મળે એક પ્રયોગશાળા હતી જેમાં આ બાળકો કદી પણ દાખલ થયાં ન હતાં. તેનું બારણું એક વિચિત્ર આકારના મળજીત તાળાથી બંધજ નોવામાં આવતું હતું, તથા તેની અંદરની બારીઓ મળજીત સળીયાવાળી અને બેચવાના પડદાની સગવડવાળી રાખવામાં આવી હતી. દર યુધ્ધવારે રાત્રે કેટલાંક માણસો બંગલામાં આવતાં અને માતા પિતા તે સમયે આ પ્રયોગશાળામાં જતાં. હમેશાં આ માણસોની સંખ્યા બારતીજ નોવામાં આવતી. આ વખતે બંને બાળકોને એક વિશ્વાસ નોકરને સાંપવામાં આવતાં હતાં અને તેમને હેંધારી દેવામાં આવતાં. આ પ્રમ.ણે સમય ચિત્તો હતો અને પ્રેમ અને આનંદના વાતાવરણમાં માતા પિતા તથા બંને બાળકો પોતાનું કર્તવ્ય બજાવતાં હતાં. માતાનું ભાષા-જ્ઞાન ધણું ઉત્તમ હતું. તેને દિગ્વીર, કૈવ્ય, ગીતા, દિગ્દુસ્તાની, સંસ્કૃત અને ગુજરાતી ભાષાઓનું ઉચ્ચ જ્ઞાન હતું. પિતાનું જ્ઞાન પણ તે તે ભાષાઓમાં ફીક હતું; આ ઉપરાંત બંનેનો સાયન્સ, શીલોસાહી અને આર્ટમાં ઉચ્ચ પ્રવેશ હતો.

બહેનનું સંગીત એવું તો મધુર હતું કે તે ગાતી તથા વગાડતી ત્યારે સાંભળનારાઓ ઉંચા સાસયી રતબજ બની જતા હતા. કેટલીક વખત ભાઈ બહેન સાથે મળી ગાતાં અને માતા પિતા સતાર તથા શીરજ વગાડતાં. એક દિવસે સાંજની વખતે બંને બાળકો રમત રમતાં બગીચાના ડ્રવારા પાસે બેઠાં હતાં તથા માતા એક પુસ્તક વાંચતી ખુશી ઉપર બેઠી હતી એટલામાં પિતાએ આવી કંઈક ચિંતાવુર ચહેરે માતા સાથે વાત કરવા માંડી.

તેણે કહ્યું “ પ્રિયે ! તારા રમરમમાં હશે કે આપણાં પીઠ વડે લગગમ પુરાં થયાં આવ્યાં

છે. ” માતાતા મુખ ઉપર એકદમ શોકની છાયા આવી ગઈ પણ થોડી ક્ષણમાં તેણે ચહેરો બદલાવ્યો અને ગંભીરતાથી તેણે ઉત્તર આપ્યો “ કેટલાક સમયથી ધારેલો વખત આવી પહોંચવાનો છે એવા વિચારથી હું સાવધન છું; પરંતુ તમે આટલા બધા દિવસોથી કેમ દેખાઓ છો, તે જણાવવાની રૂપા કરો; અને જે કારણ હોય તેમાં આપણે બંને સાથે લાગીદાર થઈશું. ”

પતિએ કહ્યું “ હમણાં થોડા સમયથી મારા વિચારોમાં કંઈક અન્યવરથા થવા માંડી છે અને મને વારંવાર યાદ આવ્યા કરે છે કે હવે આપણું પ્રેમ-સંયુક્ત હૃદય પડ્યા માંડે અને આપણે ગંભીર ફરજની જોખમદારીમાં દાખલ થવું પડશે. જોકે આ કાર્યથી મને એક ક્ષણ પણ નિરસાહ થતો નથી પરંતુ વારંવાર એટલુંજ લાગી આવે છે કે આપણે હવે છુટાં પડવું પડશે. ”

“ પ્રિય પતિ ! આપણે હવે વારંવાર એ સિદ્ધાન્ત દર કરવો પડશે; જોકે આપણે દેખીતી રીતે છુટાં થઈશું છતાં આપણા આત્માઓ કે જે એકરસતાના અનુભવમાં આવી ગયેલા છે તે સંયુક્તજ રહેશે; અને જ્યાં તમે હશે ત્યાં તમે એકલા નહિ હો પણ આપણે બે હોઈશું અને જ્યાં હું હોઈશ ત્યાં હું એકલી નહિ પરંતુ અમે બે હોઈશું. વિશેષ ચું કહું ! આપણા પીઠ વડેના સનત સંબંધથી આપણાં આત્મ વાતાવરણો દરબણે સંયુક્ત થયેલાં છે અને હવે આથી પણ ઉંચી જૂઠિ-કળોપ્રતિ જવાનો માર્ગ આપણે મારે ખુલ્લો થયો છે. આપણે અન્યોન્યને સ્વામાપણના શુદ્ધ દેવી પ્રેમથી ચાકીએ છીએ અને હવે આપણે આપણી દેવી રક્ષક સત્તાઓ કે જેની સાંકેતિક છાયાથી આ ઉત્તમ સુખને પામ્યા છીએ તેમના આદેશને ત્રણ કરવામાં વિશ્વંજ કરવો બોધે નહિ. જગત્ની સર્વ વસ્તુઓ વ્યારે નાશવંત છે ત્યારે આપણે બંનેના એક રસ આત્માઓ રિધર અને અચલ છે. જે જાનથી સાચી ઉન્નતિ મેળવી શકાય છે તે જાનનો આપણામાં ઉદય થયેલો છે અને પીઠ વડે સુખી આપણે એક પછી એક એવાં ઉત્તમ સુખોના અનુભવ કરેલો છે અને હવે આપણે



“ માતાની મુખચુદ્રા શાંત હતી અને તેની પ્રેમ-
વાણી ચળકતી આંખમાંથી ચમત્કારિક
તેજનો પ્રવાહ વહેતો હતો. ”

હતા પચાતું છે એ વિચારમાં આગળનાં વિશેષ મુખનાં પગલાંમાં પ્રવેશ કરવાની શું હવે તીવ્ર કરીશું ? ” આ પ્રમાણે બોલતી વખતે માનનાં નેત્રમાં અમરકારીક તેજ ઉજાગતું હતું અને તેના મુખનો લાગ સાંત, અંજીર અને પ્રેમમય દેખાતો હતો.

વિશેષ સ્થિતિમાં ધારણ કરતાં પુરૂષે કહેતા માંડ્યું “ પ્રિયનમા ! તારામાં ખરેખર દેવી સત્ત્વભોગી સકેત સિદ્ધ થયો છે. તું મને મારા. સાચા કેતન્ય તરફ મારે જતાવે છે અને સંસારમાં મોહપમાનનાર આવેશોથી મને બચાવે છે. તારું કહેવું સત્ય છે. આજે આપણે સુખી છીએ. કાલે એકાદ કુખનું વાદળું આપણે માથે તુટી પડે, અથવા આપણને જીવંત પડે, અથવા આપણે નિર્ધન થઈ જવાનું સુખ લેવાની સાત્ત્વમાં અસંતુષ્ટ બની કુખી થઈ જાયે તો આપણા ખરા કેતન્યમાં આપણે અપૂર્ણ રહી જવાનાં. આપણે સંકેતો અને રહસ્યોને કંઈક સમજી શકીએ છીએ તેથી દરે જે નરિન કેતન્ય આપણે માટે કરી ચુકે છે તેનો ધર્મ રિહારવા માટે માફ હૃદય આગ્રહતાથી ઉત્સાહવાળું થાય છે. ”

ઉજળતા હૃદયમાંથી દરે લઈ સમજો નિકળ્યા. “ ધન્ય છે આ નિશ્વસને અને તેને ધારણ કરનાર મારા પ્રિયનમને !..... દરે કૃપા કરી જે નરિન સમાચાર તમને મળ્યા હોય તે જણાવો. ”

ઉત્તર આપતાં પુરૂષે જણાવ્યું “ કાન્સથી આજે મારા પર ખાસ સમાચાર છે. સન્તીએ પોતાની રીક્ષા પુરી કરી છે અને મારા અગ્રનો ચાર્જ-લઈ મને છુટો કરવા માટે થોડા વખતમાં તે અહીં આવી પહોંચશે. તેની સાથે યોગીશ્રી તીવ્રભોગી પણ આવનાર છે જેનું કારણ તું સમજી શકતો નથી. પરંતુ મારી ખાતરી થાય છે કે કંઈક મોટો ફેરફાર થવાનો છે. ”

“ ફેરફાર થવાનો છે તેથી દિલ્લીની રવાના કોઈક કારણ નથી. આવા સમયે યોગીનું અવ આગમન થવાનું છે તે ઉત્તમ દિન માટે જ હશે, પરંતુ હવે આપણે આપણાં બાળકોને જે જે વસ્ત્રી સુચનાઓ છે તે જણાવી દેવી જોઈએ, જેથી આપણું કેતન્ય પૂર્ણ થઈ જાય, ” મંજીર અને સાંપણે ઉત્તર નિકળ્યો.

આવશ્યકતામાં પુરૂષે કહ્યું “ સત્ય છે ! તેમનું જ્ઞાન અને આંતરઘટકનું જ્ઞાન તેઓ તે તે બાજનો સમગ્ર જ્ઞાન લાયક થયેલા છે. કાલે સવારે ટેકરીઓ ઉપર ફરવા જતાં તું પાછળથી તમને આવી મળીશ અને ત્યાં આપણે તેઓને જે બાજનો દામ સુધી સંભાળી શકી શકીશ. છે તેનો ભેદ ખુલ્લો કરીશું. જેથી તેમના આગ્રહના જીવનમાં આ જ્ઞાન તેમને પહોંચી પહોંચી નિવડે. ”

યોગીવારમાં વાતચિત પુરી થઈ અને માતા પિતા તથા બંને બાળકો સંગીનના ફરજ સામગ્રી સુરેથી તીવ્ર પ્રમાણે મારાં સાચાં.

“ They surely would be lifted but, alas their hearts are so
Encased within the garments and the shrouds of earth below,
They cannot hear the music of the angels till they die
To all exterior deceivings, and the shadows of “crossing”
The false blasphemer” ring through their spirits, and they feel
The nails press through them also, then Life comes in Death to heal.
x x x x x x
But it is because things inmost have been quicken’d from the True,
The beautiful and Holy Redeeming Living Sphere
Of Love Divine, that through these old legends doth appear
The gleamings of that “evening light” and radiance, dimly seen
By those within the shadows, where thy spirit hath not been. ”

.....બીજા દિવસનો પ્રતઃકાલ થયો. માનનું હૃદય શાંત અને મંજીર હતું. બંને પેતાના મુખ ઉપરનો શોક જતો રહેતો હતો. બાળકો ઉત્સાહથી માતા પિતા સાથે ટેકરી.

એમાંથી મળી આવતા લુદાલુદા પથરાઓને, પુત્રોને, શેષાઓને અને છીપોને ત્રીણી, લાવી પિતા પાસેથી તે તે સંબંધીની હકીકત સાંભળતાં હતાં. પ્રસંગેનો લાભ લઈ પિતાએ તેમનાં અંતઃકરણમાં હબરો વર્ષ પૂર્વે આ પૃથ્વી કેમ હશે તેનો ખ્યાલ આપવા માંડ્યો. આ પથરો તે વખતે કેવા હોવા નેહાએ અને કેવા કેવા ફેરફારોથી હાજરી સ્થિતિમાં તેઓ આવ્યા હશે એ વગેરે વર્ણવવા માંડ્યું. આજે આ સ્થલે જમીન દેખાય છે પણ અસંખ્ય વર્ષ પૂર્વે તે એક મહાસાગરનું તળાવું હશે અને જ્યાં અમુક સમુદ્ર છે ત્યાં કેટલાક કાળ પૂર્વે અદ્ભુત શક્તિવાળાં મનુષ્યોની વસ્તી વાળા એક મોટા દેશ હતો વગેરે વગેરે રસથી સમગ્રવામાં માંડ્યું.

વાતોનું સ્વરૂપ બદલાતું આવતું. એક દિવસ ઉપરથી જીએ અને પછી ત્રીએ એમ સંખેધ પરંપરાએ એક કક્કા જેટલા સમય માં વિશ્લેષણ ચિચારો ચર્ચાઈ ગયા. કેટલીક યર્થાં પછી પિતાએ કહ્યું “બાળકો! મેં તમને જે જે કહ્યું છે અને હજી જે કહેતો નહિ છું તેનો ખસો અર્થ તમે જ્યારે મોટી ઉંમરનાં થશો ત્યારે સ્પષ્ટ થશે, કેમકે તેમાં કેટલાંક એવાં રહસ્યો રહેલાં છે કે જે હમણાં તમારી પાસે ખુલાસાથી જણાવી શકાય એવાં નથી, પરંતુ તે તે બાનતોના સંસ્કાર તમારા બળથી સ્થિર રહેશે તો તમારો અંતરાત્મા તમને તેનો પ્રકાશ બતાવશે... * *... તમારી માતા અને હું એક ગ્રામદેવી મંડળના અધિકારીઓ છીએ કે જેમાંના સર્વનું કર્તવ્ય દેવી વિદ્યાઓના રહસ્યોને પ્રાપ્ત કરવાનું તથા જનસમાજમાં દેવી સત્તાઓના સંકેત પ્રમાણે જે જે ઉપકારક કર્તવ્યો કરવાનાં હોય તેમાં નિસ્વાર્થપણે પોતાની સેવા બજાવવાનું છે. અમે પોતેજ આ દેવી મંડળમાં છીએ એટલુંજ નહિ પણ આપણા પૂર્વજો પણ તેમાં હતા. આ મંડળમાં અધિકારીની ધણી રીઝીએ - મૃમિકાએ છે અને તે પરિવ્રજી જીવન ગાળનાર નિસ્વાર્થ સામાન્ય અધિકારીથી ચમત્કારિક શક્તિઓવાળા મહાત્માઓ સુધીમાં વહેંચાયેલી રહે છે. દરેક રીઝીનાં જુદાં જુદાં કર્તવ્યો હોય છે. હું અને તમારી માતા ત્રીશ્રી

રીઝીનાં ગણાઈને છીએ, અમે આગળની ત્રીશ્રી રીઝીમાં પ્રવેશ કરીએ તે પહેલાં અમારે અમારા પ્રેમ અને શુદ્ધ ભાવોને દૃઢ રીતે સ્થિર રાખવાની કસોટીમાંથી પસાર થવું પડશે અને અમે આ દુનીયા છોડીને જીએ તે પહેલાં અમારે અમારા જેવા બીજા બે આત્માઓને અમારી પાછળ તૈયાર કરી રાખવા પડશે, અમારી ખાતરી રાખ છે કે વહાલાં બાળકો! તમે તમારું કર્તવ્ય યોગ્ય રીતે બજાવશોજ અને અમે જે આશા તથા ખંતથી તમને લુદી લુદી બનવું ઉપયોગી જાન આપ્યું છે તેનું તમારી પૂર્ણ વયે સાર્થક કરી શોજ. અમારે તમારા પ્રત્યે ફરજ બજાવવાની હોય છે એટલુંજ નહિ પણ જગતમાં જુદાં જુદાં દેશનાં સામાન્ય મનુષ્યોમાં વીર્ય વર્ષે સુધી પ્રેમવાળું તથા નિઃસ્વાર્થ જીવન ગાળવું પડે છે. જે આ બધાં કર્તવ્યો અમે સારી રીતે કરીએ છીએ તો જ આગળ ઉપર અમને ત્રીશ્રી રીઝીમાં પ્રવેશવાનો અધિકાર આવે છે કે જ્યાં શુદ્ધ સંયુક્ત પ્રેમવાળું જીવન ચાલુ રહે છે, તથા મૃત્યુ અને બાધિઉપર પણ સત્તા મેળવાય છે. પ્રિય બાળકો! અમારાં વીશ વર્ષ લગભગ પુર્ણ થયા આવ્યાં છે અને એકજ ફરજ અમારે માથે હાલ ખાસ રહેલી છે કે તમે અમારી જગ્યા સાચવવાને બનિબન્યાં લાયક થઈ શકો.

આ આશ્ચર્ય ઉપબંધનારી હકીકત અમે તમને કહેવાની હાલ ખાસ અમત્ય નેહાએ છીએ તેથીજ જણાવીને છીએ; કારણકે અમારા સમજવામાં એમ આવતું છે કે અમારે આગળની રીઝીનાં કર્તવ્યો માટે યોગ્ય સમયમાં આગળ આવવું પડશે અને તેમ કરવામાં પ્રેમનાં વળગી રહેલાં બંધનોને કદાચ દીધાં કરવાં પડશે. જોકે તમને આ શબ્દો ત્રાસ આપનાર તથા ભાતકી લાગશે, પરંતુ અમારે સમજાવવું નેહાએ કે સામાન્ય સ્વાધીનો જે પ્રેમ હોય છે તે ઉંચી સ્થિતિઓના અને દેવી જીવનના તદ્દન શુદ્ધ પ્રેમ પાસે ઉતરતી બનિનો ગણાય છે. અમારાં વહાલાં બાળકો! તમે અમારી એટલી સૂચના ખાસ ખ્યાનમાં રાખજો કે જ્યારે તમને બારે દુઃખ તથા મુંઝવણના પ્રસંગ આવે, પ્રેમનાં સંબંધો બંધનો તુરી ગયેલાં દેખાય, તમારો દુનીયામાં

એક પણ મિત્ર કે લાગણીવાળો મનુષ્ય નથી એનું જ્ઞાન થાય ત્યારે તમારા શુદ્ધ વર્તન અને દેવી મંડળની ઉદાર ઇલાથી તમે નિર્લેપપણે રક્ષાપેઠાં છો અને ગમે તેનું વિરોધી વાતાવરણ પણ તમને હાનિ કરી શકે તેમ નથી એવી ખાત્રી રાખજો. ત્યાં સુધી તમે સદ્ગુણી અને શુદ્ધ આચરણવાળાં રહેશો તથા તમારા પ્રાપ્ત ધર્મમાં નિઃસ્વાર્થપણે અને ઉત્સાહથી જોડાયલાં રહેશો ત્યાં સુધી દિવ્ય શક્તિઓ તમારી આજુબાજુ રહ્યા કરશે અને ગમે તેવા લયવા વખતમાં પણ તમને ધર્મ થયા નહિ દે. ”

પિતાની વાણીનો પ્રવાહ વિચારણા વેગથી આવતો હતો. માતાની પ્રેમવાળી આંખ દિશરપણે બાળકો ઉપર ફળી રહી હતી, અને બાળકોનાં નિર્દોષ મુખ નવિન બળ તથા ઉત્સાહથી ખુમારીવાળાં દેખાતાં હતાં.

છેતરે પોતાની સ્વનાઓની સમાપ્તિ કરતાં પિતાએ કહેવા માંડ્યું “ બાળકો ! એમ સમજો કે અમે તમને અમારા સંપૂર્ણ વિશ્વાસમાં લખીને આ બધી વાર્તા જણાવી છીએ, અને જોકે અમે તે શ્રમ રાખવા માટે તમારી પાસે સોજન ખચકાવવાનું કે એનું કાંઈ અંધન કરાવતાં નથી તેપણુ અમે ખાત્રીથી માનીએ છીએ કે આ સર્વ બાજવો ત્યાં સુધી તેને બહાર જણાવવાની છુટ તે તે સત્તાધારીઓ તરફથી આપવામાં આવે ત્યાં સુધી શ્રમ રાખશેજ. ફરીથી તમને જણાવીએ છીએ કે જેમ જેમ સમય આવતો જશે અને તમે વૃદ્ધિ પામતાં જશો તેમ તેમ અમારા શબ્દોનું અર્થ સ્વરૂપ સમજી રાહો. ”

માતાએ ફરીકહિતઓની, અમલકરીક જગની અને લુટી લુટી જતનાં જ્ઞાનની કેટલીક વાર્તા બંને બાળકોને સંજ્ઞાવાતી. બાળકોની હતાસા વેગથી વધતીજ વતી હતી અને ત્યારે તેઓ ઘેર આવ્યાં ત્યારે તેમને તેજ મંડાન અને જાગ કાંઈ નવા રૂપમાં બદલતી જ્યાં હોય એવાં ગંભીર અને સાર્વજનિકતાં હતાં. સાંજ પડતાં બંને બાળકો જાગમાં આવે વિષય ઉપર પરસ્પરમાં વાત કરતાં કરતાં ફરવા લાગ્યાં અને રાત્રિ પડતાં તેમને યાદ આવ્યું કે આવે તો જુવનાર છે.

પ્રયોગશાળામાં. માતા પિતાને જવાનો દિવસ હતો. રાત્રિ પડવા આવતાંજ પિતા એક અનલ્પમા માલુસ સાથે પોતાના બંગલામાં આવ્યા. આ પુરૂષ ઉચો, સરીરે બળવાન, કળ્યા સુચળાંવાળા વાળના લાંબા બુલકાં વાળો, તથા બારિક સુઝવાળો હતો. તેની આંખોના રંગ ઘેરો આસમાની હતો અને તે કમળના જેવી ખુસ્તી તથા અગતી દેખાતી હતી. તેની દષ્ટિ બધી તીવ્ર હતી અને જેના સામું ને જેતા તેના તરફ જરાજરા ખુસ્તી આંખ રાખી દહમને બેઠી તેમાંથી શ્રમ વિચારને બહાર આકર્ષી લેતો હોય એમ લાગતું હતું. તેણે કાગા રંગનો લાંબો જબ્બો પહેરેલો હતો તથા હાથ ઉપર સખત મોઝાં પહેરી લીધાં હતાં, તે ધીમા ગંભીર અવાજથી બોલતો હતો. તેના શબ્દોથી સાંજળનારના સરીરમાં સહજ કંપ થતો હોય એમ જણાઈ આવતું હતું. આ પુરૂષ કાંઈની સાથે વાતચિતમાં પડતો દેખાતો ન હતો; અને બંગલામાં આવ્યા પછી ઘોડી વારે તે પેલી પ્રયોગશાળામાં ગયો. ત્યાંથી તે બીજો દિવસે સાંજ સુધી બહાર આવેલો દેખાયો નહિ. તેના કંઈક ખોરાક માતાએ પોતેજ ઘણી સંભાળથી તૈયાર કરી તેને બંને જઘને પ્રયોગશાળામાં આપ્યો હતો.

રાત્રિના દશ વાગે માતાએ બંને બાળકો પાસે આવીને કહ્યું “ બાળકો ! આજ રાત્રિએ ધાલુંજ જરૂરનું કામ આવી પહોંચવાથી બીજા દિવસની સવાર પછી મોઝાં અમે બંને નીચે આવીએ ત્યાં સુધી અમારી ચિંતા કરશો નહિ. ”

પ્રેમથી બંને બાળકોને માથે હાથ ફેરવી, ઘણીને તેમની પાસે બેસાડી. માતા, આવી, અર્ધ, નિયમ પ્રમાણે જુવનારે આવનારાં બીજાં માલુસો પણ આવ્યાં હતાં. વાર્તા કરતાં તથા આચર્ય પામતાં લાઇ બેઠેન ઉઘી જ્યાં અને માતા પિતા તથા બીજા આવનારાઓ મોગીની તીવ્રએકતિ પાસે પ્રયોગશાળામાં ગયાં.

ભાઈના મગજ ઉપર હતાસાનો બોલને એટલો અર્થ વધી ગયો હતો કે તેને ઉપ આવતાં ઘણીવાર થઇ પણ આખરે નિદ્રા દેખી. એ પોતાનો કેરી હાથ તેના ઉપર ફેરવ્યો. ત્રિ-દ્રા પણ એક વિચિત્ર રહસ્યવાળી સ્થિતિ છે.

ભજેલા એવા અદ્ભુત દેખાવેના અનુભવ કરાવનારી ખરેખર આ એક આશ્ચર્ય કારક અવસ્થા છે.

નિદ્રામાં લાલની આત્મા કોઈ અદ્ભુત અનુભવમાં પડે. પવંતો અને પીણાવાળો પ્રદેશ તેને દેખાયો. ચારે બાજુ ગરુડથી ઢંકાયેલા ઉચ્ચ ટેવવાળાં શિખરોની મધ્યમાં એક સફેદ ભવ્ય મહેલ તેની દૃષ્ટિએ પડ્યો. થોડી વારમાંજ તેની અંદરના રહસ્યમય કથાઓનાં વિગ્રે કાતરેલાં ગંગાવર સ્થંભોવાળા એક વિશાળ ચોકમાં તે ઉભો રહ્યો. આ ચોકમાં સંખ્યાબંધ સફેદ ઝખ્ખા પહેરેલા મહાત્માઓ દેખાતા હતા. એક મોડું મોતી તથા હાથીદાંતથી બનાવેલું હોય એવું દેખાતું સિંહામૂન એક બાજુએ નજરે પડતું હતું તથા તેના ઉપર સુવર્ણના રત્નચ્છિન્ન ચુરોભિન્ન આસન ઉપર એક ઝખ્ખો ઝોરેલી વ્યક્તિ બેઠેલી હતી. તેનું મસ્તક ઉચાડું રતું અને તેના વાળ આઠ ડાળા રંગનાં લુલ્લસાતા હતા. તેની મુખાકૃતિ યૌવનના તેજ વાળી તથા આંખો સ્થાવર આસમાની દિવ્યતાવાળી હતી. બાળક તેના તરફ શીઘ્રી નજરથી જોતો હતો, એટલામાં આવ્યક્તિના મસ્તકની બાજુ બાજુ આસમાની રંગની પ્રભાતો ગોળાકાર પ્રકાશ દેખાવા લાગ્યો. જેમ જેમ તે વધારે જોતો ગયો તેમ તેમ તેને જાણ્યું કે એ શરીર સ્ફટિકની મૂર્તિ જેવું પારદર્શક હતું તથા શરીર ની અંદર આશુ સુવર્ણ જેવું તેજ પ્રગ્વરી રેલી અદ્ભુત જગત્સામાંથી આશ્ચર્ય વનક દેખાવ આપતું હતું. જેમ વધારે જાણી જાણી જાગક જોતો ગયો તેમ તેને તે વ્યક્તિની મુખમુદ્રાઓનાં જુદાં દેખાવા લાગ્યાં. શાંત અને પ્રેમવાળા કાનને ગદગદે તેના ઉપર રિંગર અને હ્રદય વેગક લાગ દેખાયો. તેની આંખમાંથી સામાન્યજનને પ્રતાપથી આંધ નાંખે એવું તેજ દેખાતું દેખાતું અને જાણુવા વાતારત્નમાં તેનાથી આંતર જાગકો કિન્નરોનાં મોર્ગ પ્રવરનાં દૃષ્ટિએ આવવા લાગ્યાં આશ્ચર્ય અને ગભરી સ્થિતિ થયેલા જાગક સું સું જોતું અને ક્યાં જોતું તેનાં વિચારમાં રજાક વૃંદા હતો, એટલામાં પેલા સફેદ જગત્સાળા પુરુષ

પાછા ખસવા માંડ્યા અને સ્ફટિક જેવા પારદર્શક પરંતુ સિંહાસન પરની વ્યક્તિ કરતાં જુદી પ્રકાર તથા તેજ વાળા પીળા જગત્સા-વાળા ખાર બીજા મહાત્માઓ અમુક આકારમાં ગોઠવાઈ આગળ આવ્યા, અને પેલા ભવ્ય સિંહાસનની આસપાસ ગોળ ઉભા રહ્યાં. બાળકને જોતાં આશ્ચર્ય ઉપજ્યું. દરેક પુરુષ એક રાશિચક્રમાં ઉભેલો હતો અને તેની આસપાસ લંચગોળ આકારમાં તે રાશિના રંગનું વાતાવરણ તથા આકૃતિ દેખાતાં હતાં, પ્રત્યેક પુરુષ જાણે તે રાશિ ચક્રની મધ્યમાં ઉભો હોય એમ દેખાતું હતું, આખા ચોકમાં વિવિધ રંગનું તેજ પ્રગ્વરી રહેતું હતું, પરંતુ તે ક્યાંથી આવે છે તે જાણાય શકતું ન હતું. જોતા જોતામાં ડાળા ઝખ્ખા પહેરેલી બીજી ખાર વ્યક્તિઓ અમુક આકારમાં આગળ આવી અને તેની ડાળા ઝખ્ખાવાળી એક બીજી વ્યક્તિને પેલાની સાથે અમુક રીતે આધાર આપી લાવતી હતી, ઝખ્ખાવાળું શરીર કંઈક પારદર્શક હતું અને સાંધેની અપૂર્વ પ્રભાવશું તે દિવ્ય શરીર દેખાતું હતું. બાળક ધારી ધારીને તે પ્રાંત જોતો હતો. તેનાં પહેાળાં ભવ્ય તથા મેળીના જેવી પ્રભાવશાળી હતાં ઉપર સુવર્ણ તેજવાળો પંચકોણાક એક તારો ઝગઝગતો અદ્ભુત વાતાવરણમાં દેખાતો હતો, તેની મુખાકૃતિ કેવી મુંદર, શાંત, પ્રસન્ન અને ચંચીર દેખાતી હતી. તેની સાથેના ખાર ઝખ્ખા વાળા પુરુષો એકદમ બે વિભાગમાં આસપાસની છટા પાંચા અને આ વ્યક્તિદિવ્યતાની ઇત્ત-મય મૂર્તિ-પાઠ્ય વિદ્યાબાહરમાં ગાવના ડાળા ઝખ્ખાવાળા મહાત્માઓના તેના પદમાં વિશ્વની દેવી કોઈ અદ્ભુત શક્તિ દેવ જેવી દેખાતી થીને થીને રિધર દૃષ્ટિથી અનન્ય આવતી હતી. બાળકના નિઃશ્વર દૃષ્ટિ પ્રદેશમાં તે આવી પહોંચવા જાયી. બાળકનું હ્રદય આ-વેગથી ઉજળું અને નિદ્રામાંજ તે અપ્રાપ્ત-પદે આવ્યો હતો. "ઓહો આ તો આત્મા"

(અપૂર્વ)

आत्मज्योति.

(६)

पक्षो के रच वायुनो पण नहि कणें पडे आ समे,
हाले ना तरूपय, अब सघले शान्ति-निशामां रम;
काळो ए निमिरे भरी रजनोमां जंघ्या दिसे जो ! जनों,
ने वेळा यदि कोण ! स्वस्थ चित्तधी येठुं खुली लोचनो ?



छे पर्णकूटि तरुनो गीच जो ! गलीमां,
छाया तळ अजब मूर्ति तळोन शामां ?
वाळी पलांटी कर वे, पर पद् मूक्या,
चल्कळ धर्युं, कुदरती प्रिय योगीए आ.
ब्रह्मचर्यना तेज प्राप्त्यधी शुं ?
खुल्लुं झगे अंग मज्जुत. किन्तु-
कंठ धरी माळ काळी रही छे !
ने, शेष काळाश शिर केश महीं छे !
काळा के धोला नणी परचा ना पने -गी.

અધું તો આપણે જાગતા હોઈએ છીએ, - તે વખતમાં અને છે, પણ જ્યારે આપણે ઉઘીએ છીએ ત્યારે પૂર્વે પૃથ્વી પર હતા ત્યારે આપણી સાથે જેવી રીતે વાત કરતા હતા તેવી રીતે વાત કરે છે. આ સ્થૂલ ભુવનમાં તો આપણે આપણી લાગણીઓને સંતાડી બીજા રૂપે દેખાડીએ. પણ તે ઉચ્ચ ભુવનમાં તેમ થવું અસંભવ છે, કારણ કે તે લાગણીઓના પ્રમાણમાં શરીરમાં થતો ફરફાર નજરે પડે છે.

આપણા ધણા વિચારો લાગણીઓને લગતા હોય છે, તેથી આપણા ધણા ખરા વિચારો તે ભુવનમાં ખુલ્લા જણાઈ આવે છે. પણ જે ભાવવિષયક (abstract) વિચાર છે તે હજી મુખ રહે છે.

તમે કહેશો કે અમને સ્વર્ગ અને નરક વિશે બાલાવરથામાં જે કહેવમાં આવ્યું હતું તેની સાથે આ બીનાને બહુજ ઓછું મળતા પાછું છે. તે છતાં ઉપર જણાવેલી બીના સત્ય વાત છે અને તે હંતકથાઓની અંદર રહેલું ખરૂં સ્વસ્થ છે. ખરેખર નર્ક છે જ નહિ; તોપણ શરૂઆતે તેમજ વિગતી મનુષ્યે પોતાની મેજે જે સ્થિતિ ઉત્પન્ન કરી હોય છે તે કદાચ નરકની ખોટી નકલ નથી. ફક્ત તે શાશ્વત નથી. વાસ્તવમાં હવે પાત્રી જન્ય તેટલા વખત સુધી તે સ્થિતિ ટકે છે. જે મનુષ્ય સ્થૂળ પદાર્થોની વાસનાઓ ઉપર જન્ય મેજવવાને બેઠનું કદાપણ અને ધૈર્ય ધરાવતો હોય તો ગમે તે વખતે તે સ્થિતિનો અંત આવતી ઘડે અને તેના કરતાં પોતાની જાતને વધારે ઉચ્ચ સ્થિતિએ લેઈ જાય. કેથલીક ધર્મપાત્રી જે Purgatory-પાપમેલ્યન સ્થાન કહે છે, તેનું સ્વસ્થ આજ છે. તે જણાવે છે કે મનુષ્ય સ્વર્ગનું સુખ બોગવવાને લાલક અધિકારી થાય તે પહેલાં મરણ પછી તેણે લલકા પ્રકારના દુર્ગુણોને, કેટલુંક દુષ્ણ બાજવાને, બાળી નાખવા જોઈએ.

મરણ પછી બીજી ઉંચા પ્રકારની પણ સ્થિતિ છે કે જે સ્વર્ગના ચોક્કસ સ્વરૂપને મળતી આવે છે. જ્યારે સઘળી લલકા અને સ્વાર્થી તૃણાઓ નાશ પામી ગઈ હોય છે, ત્યારેજ ઉચ્ચ પ્રદેશ મેળવી શકાય છે. તે વખતે મનુષ્યના પોતાના સ્વભાવ અને તેણે આ પૃથ્વીપર ગાળેલા જીવન અનુસાર તેને વાસ્તે આ વખત અનંત સુખનો છે. તે વખતે તેને ધણુ ઉંચું અનુભવજ્ઞાન થાય છે અને સત્ય તરવની સમીપમાં તે વધુ આવતો જાય છે; પણ કેવળ ધર્મિક મનુષ્યોનેજ આ આનંદ મળે છે એમ નથી, પણ સર્વને મળે છે.

કોઈ પણ રીતે આ સ્થિતિને બાંધા-રૂપ માનશો નહિ. પણ જીવનમાં પસાર કરેલા આરિજનું અનિવાર્ય પરિણામ છે એમ જણાવે. જે મનુષ્યમાં ઉચી અને નિઃસ્વાર્થી અભિલાષાઓ હોય, જેને તે પિઠામાં તેમજ કાળામાં બહુ ખીમેશો હોય, તો આવી ખીલ-વણીના-પિકાસના અનિવાર્ય પરિણામરૂપે જે સુખ વિશે આપણે વિચાર કરીએ છીએ, તે સ્વર્ગીય સુખ ખાસ થાય છે. હમેશાં સ્મરણમાં રાખવું ધરે છે કે આ બધી સ્થિતિઓ એક જ જીવનના જૂઠાં જૂઠાં પગથિયાં રૂપે છે; અને જુવાનીમાંના મનુષ્યના આરિજ ઉપર તેની પુખ્ત ઉમર અને ટકાવરથાની સ્થિતિનો આધાર છે તેજ રીતે પૃથ્વી ઉપરની છાંદગીમાંના મનુષ્યના આરિજ ઉપર આ મરણ પછીની સ્થિતિઓનો આધાર છે. તમે પુછશો કે શું આ સુખની સ્થિતિ શાશ્વત છે ?

ના, કારણ કે મેં જણાવ્યું છે કે આ માત્ર પૃથ્વીપર ગાળેલી છાંદગીનું પરિણામ છે અને એક અંતપાણું કારણ અનંત પરિણામ કદાપિ ઉત્પન્ન કરી શકે નહિ.

તમે ધારો છો તે કરતાં મનુષ્યની છાંદગી વધારે જાણી અને મોટી છે. ઈશ્વરમાંથી આવેલો સ્પૃહિતજ ઈશ્વરપાત્રે પાછા જવોજ ને-

દુષ્ટો; અને હજુ આપણે તે રિચ્છતાની રિચ્છ-
નિથી યજ્ઞ દર જીએ. સ્વચ્છા છવો ઉત્તરિના
ક્રમમાં છે; કારણ કે ઉત્તરિનક્રમ એ ઈર્ષી
નિયમ છે; અને મનુષ્ય જાણનાઓની સાથે
ધીમે ધીમે પણ દરનાથી આવજ વધે છે.
જે મનુષ્યની છંદગી કહેવામાં આવે છે, તે
ખરેખર મનુષ્યની ખરી અને ખોટી છંદગી-
મંત્રો એક રિવસ છે. જેની રીતે સામાન્ય
જનમાં મનુષ્ય દરેક સ્વચ્છ છે, પોતાનાં
વસ્ત્ર પહેરે છે, અને પોતાનું દરેકનું કામ
કરવાને જ્ઞાન નાવ છે, અને જ્યારે રાત પડે
છે, ત્યારે તે વસ્ત્ર ઉતારી નાખે છે અને આરામ લે
છે અને ખીજે દિવસે, જ્યાંથી તેણે આમને રિ-
વસે કામ છેડવું હતું, ત્યાંથી તે કામ ઉપાડી લે-
વાને જાણ નાવ છે-તેજ રીતે જ્યારે મનુષ્ય આ
સ્વચ્છ જુવનમાં આવે છે, ત્યારે તે સ્વચ્છ સ-
રીરૂપ વસ્ત્ર પહેરે છે, અને જ્યારે તેનું
કામ પૂરે થાય છે, ત્યારે તે આ વસ્ત્રનો ત્યાગ
કરે છે (કે જેને તમે મરજી કંદો હો)
અને ઉપર વર્ણવેલી આરામ આપનારી રિચ્છ-
નિમાં ગાથો નાવ છે.

અને જ્યારે તે આરામની રિચ્છિ પુરી
થાય છે, ત્યારે ફરીથી તે સરીરૂપ વસ્ત્ર પા-
રવું કરે છે અને ફરીથી સ્વચ્છ જાનનાથી
નવો દરદો ચર કરવાને જ્ઞાન નીકળે છે,
અને જ્યાંથી તેણે પોતાનો ઉત્તરિનક્રમ છેડ્યો
દતો, ત્યાંથી તે પાછો ચર કરે છે. આ પ્ર-
માણે જ્યાંનુથી રિચ્છિ રિચ્છિ જે ઈર્ષર છંદો
છે કે તેને મજે તે પ્રાપ્ત થાય ત્યાં મુખી તેની
સાંધી છંદો ગાથો કરે છે.

આ જાણ તમને કદાચ નવું પ્રાયસ અને
નવું દોષના સ્વચ્છે તમને દરમ રિચ્છિ અને
અનવચ્છ જેનું સામયે. તે જનાં જે મેં કહ્યું
છે તેની સાંધીની ધોઈ રીતે તેમ છે અને ધરથી
વચ્ચ નેની કસોડી દરદાપમાં આવી
પણ છે. પણ જો તમારે આ સ્વચ્છ સાં-
ધવું દોષ તો તમારે આ રિચ્છનું સમિતિ

પાંચનું નેદ્યો; કારણ કે ખાસ હેતુથી વચ્ચ-
ચેષા એક નાના લેખમાં ફક્ત મૂળ તરખ
સ્વેચ્છ્ય દર્શકનો રજુ કરી સમય પાનું તેણ
પુરાણ આપી સમય નદિ.

તમે કદાચ પૂછશો કે મરજી પામેલાઓ
પોતાની પાઞ્ચ મુજા સ્વચ્છો વચ્ચે યતી
ચિંતાથી શું દુષ્ક નથી પાળતા ! કેટલીક
વાર તેમ ચેષાસ અને પણ છે, અને આવી
ચિંતા તેમની પ્રતિષ્ઠામાં રિચ્છિ કરાવે છે
માટે આપણે જેમ અને તેમ આપા પ્રસંગો
તેમને આજનાં અટકનું નેદ્યો.

જે નથી રિચ્છિમાં મરજી પામેલા મનુષ્ય
આપ્યો છે, તે રિચ્છિમાં તે પોતાની સ્વચ્છા
સક્તિ વાપરે તે માટે જે જગત્ તે પાઞ્ચ
છેડી મળે છે, તે સંજોગોના સ્વચ્છા રિચ્છિ-
થી તે મુક્ત દોષો નેદ્યો. તેટલા માટે જે
સંક્રામે જૂનકાળમાં તેના પર સજાદ વારને
આપાર રાખ્યો દોષ છે, તેઓએ અને રિચ્છિ
કરવાનો પ્રયત્ન કર્યો નેદ્યો; કારણકે મનથી
પણ તેના પર આપાર રાખવાથી આ જગત્
કે જેના પરથી પોતા વચ્ચનાથી તેણે મન ઉત્ત-
વી શીવું છે, તે જગતના બધાનો મરજીન થાય
છે. માટે મરજી પામેલા જે છેડકાંઓ પાઞ્ચ
મુજી જાવ તેની સંજોગ સેડી મેનિદાનદ કરવા
ગોમ અને ખાસ જરૂરનું બધું કામ છે; કારણ કે
આથી છેડકાંઓનું કલ્યાણ થાય છે એટલું
નદિ પણ તેથી તે મરજી પામેલા (જાણ કે મા)
ચિંતારહિત થાય છે, અને પોતાના માર્ગમાં
આવજ વધે છે.

મરજી પામેલા મનુષ્યને જો, જ્યારે તે
જાનો દતો ત્યારે, મુખર્ષિ બરેલો અને
ઈર્ષરૂપ કંઈક આવે એવો સિદ્ધાંત રિચ્છિ-
વચ્ચમાં આવ્યો દોષ તો પોતાના તરિચ્ચના
સંજોગમાં ચિંતાથી તે દુષ્ક થાય છે. સાચ
નથીએ આ મુદ્દમ જુવનમાં એવા કેટલાએક
પુરુષ દોષ છે કે જેઓ આપા ક્રમથી પીડાતા
મનુષ્યોને મોખી કદવાનો આપાર કરે છે અને

વસ્તુઓની ખરી સ્થિતિ સમજાવીને તેમાંથી તેમને મુક્ત કરે છે. કેવળ મરણ પામેલા મનુષ્યોજ આ કામ કરી શકે છે એમ નથી, પણ ધણાક હવતા પણ મનુષ્યો છે કે જેઓ, ત્યારે શરીર ઉઘી, ગયું હોય છે ત્યારનો વખત દરરોજ પારકાની સેવામાં પસાર કરે છે. અને સત્યને તેના લગ્ય સ્વરૂપમાં સમજાવીને તેમને ગભરાટ અને દુઃખથી મુક્ત કરે છે. સઘળું દુઃખ અજ્ઞાનથી ઉદ્ભવે છે. અજ્ઞાન દૂર કરે એટલે દુઃખ દૂર જશે.

ત્યારે એક નાનું બાલક આ સ્થૂતલુપન છોડીને આશુ ઝાંચ છે અને માથાપ તેની ગળ્યા આવી જુએ છે અને તેનો પ્રેમાળ અગાજ સાંભળતા નથી તે વખતે આ દેખીતા નુકસાનથી થતી માથાપની સ્થિતિ ખરેખર દયાગતક હોય છે. ત્યારે આ ત્યા અને સૂક્ષ્મ જીવનમાં બાલકોનું શું થાય છે ? જે સર્વ તે જીવનમાં દાખલ થાય છે, તેઓમાં બાલકો સૌથી વધારે મુખી હોય છે, અને સર્વ રીતે તરતજ સંજોગોને અનુકૂળ ધર્મલય છે. સ્મરણમાં રાખવું ઘટે છે કે પોતાના મા-બાપને, ભાઈઓને, બહેનોને અને જે સોજાનીઓને તેઓ સ્નેહતા હતા, તેમનાથી તેઓ વિખુટા પડતા નથી. ફક્ત દિવસને બદલે આ બધા તેમને રાત્રિએ મળે છે.

તેથી તેમને વિખુટા પડવાની કે વિયોગની હાલથી બીજકુલ થતી નથી. દિવસ દરમિયાન પણ તેઓ કદાપિ એકલાં હોતાં નથી કારણકે ત્યાં પણ અહીંની માલક બાલકો એકલાં થાય છે અને અપૂર્વ જ્ઞાન અનુભવતાં સ્વર્ગીય ખેતરોમાં સાથે રમે છે. આપણે જાણીએ છીએ કે અહીં બાલકને જુદા જુદા પાક બગચાનું ગમે છે, તેઓ વિવિધ પરીઓની અથવા જાદુરીનાં કોમોની વાતેલા મુખ્ય નાવકોને લાગ બગચાને ઈચ્છે છે.

તે ઉચ્ચ જીવનના સૂક્ષ્મ પ્રદેશમાં વિચારો દરમિયાન આત્મિકતા ધારણ કરે છે, માટે જે બા-

લક પોને આમુક નાલક હોવાનું કહે છે, તે બાલક તરતજ તે નાલકનો દેખાવ મોડા વખતને માટે ધારણ કરે છે. જો તેને જાદુક્રિયાની ઈચ્છા થાય તો તેનાં વિચારો તે જાદુક્રિયા ઉભો કરે છે. જો તેને લશ્કર ઉભું કરવાની ઈચ્છા થાય છે, તો તરતજ તે લશ્કર ત્યાં આવી ઉભું રહે છે. માટે મરણ પામેલાઓમાં છોકરાંઓ હમેશાં આનંદમાં હોય છે ધણીવાર તો તે હાહા પુખી હોય છે.

અને બીજા સ્વભાવના બાલકો કે જેઓના વિચારો સ્વાભાવિક રીતે ધર્મ તરફ વળેલા હોય છે, તેઓ પણ જેની ઈચ્છા કરતા હતા તે મેળાવ્યા સિવાય રહેતા નથી. કારણકે દેવો અને પ્રાણીન સતો હયાત છે; તેઓ કાંઈ કેવળ ધર્મિય મનુષ્યોની કદવના નથી. જેમને તેમની જરૂર છે, અને જેઓ તેમને માને છે. તેઓ ચોક્કસ દેવો તરફ આકર્ષાય છે અને તેઓએ કદવ્યા હોય તેના કરતાં પણ વધારે દયાળુ અને વધારે પ્રકાશિત ને દેવો માન્ય પડે છે. કેટલાક બાલકો કંઈકને સૂક્ષ્મ આકારમાં જોશે, તેઓ પણ નિરાશ થતા નથી; કારણકે ધણીજ માયાળુ અને દયાળુ ધર્મચારીઓ પાસેથી તેઓ શિખે છે કે સધળા આકારો ઈશ્વરના આકારો છે; કારણકે તે સર્વ છે, અને જેઓ ઈશ્વરના નાનામાં નાના પ્રાણીઓની સેવા કરે છે કે તેમને મદદ કરે છે, તેઓ પણ ખરેખર ઈશ્વરનીજ સેવા કરે છે.

બાલકો બીજાને ઉપયોગી થતાં શિખે છે. તેઓ બીજાને મદદ કરતાં અને દિલ્લાસો આપતાં શિખે છે. તે ઉચ્ચજીવનમાં અજ્ઞાનીઓને મદદ અને દિલ્લાસો આપવાનું નિરાળ ક્ષેત્ર તેઓ વાસ્તે ખુલ્લું છે. અને ત્યારે તેઓ પ્રેમ અને દયાનો સદેશો દેવાવતા તે પ્રકાશિત પ્રદેશમાં વિચરે છે, ત્યારે તેઓને આ મુદ્દે પ્રાણીન સિદ્ધાંતનું સ્પષ્ટ સમજાય છે કે "In as much as ye have done it unto one of the least of these My brethren,

“I have done it unto Me” “આ મારા લાઠીઓમાંના એક નાનામાં નાના પ્રાણિને વારસે કે તમે કર્યું છે, તે ખરેખર તમે મારે વારસેજ કર્યું છે.”

અને તેઓ દમવાળે પણ અચકા છે, એવાં બહુજ નાનાં પ્રાણીક વિષે શું કહો છો ? તેમને વારસે જરા પણ શીકર ન રાખે. કદાચ કે પછી મરણ પામેલી માતાઓ તેમને છાતી સદસા ચાંપવાને, તેમની આવતા સ્વામતા કદવાને અને પોતાનાજ શાકંકા દોષ તેમ તેમને સ્થાવાને તૈયાર દોષ છે. મેરે બાળે આવાં પ્રાણીક પ્રદમચુવનમાં બહુજ ઘોષા વખત રહે છે, અને પૃથ્વીપર એકવાર દૂરીથી પાછા આવે છે, અને થતું કરીને તેજ માથા પો ગેરે જન્મ લે છે. આ પ્રાણીકાના સંબંધમાં મધ્યકાળના કેટલાક ધર્મગુરુઓએ એવી ભયંકર વાત કહી કહી હતી કે પવિત્ર સંસ્કાર (Baptism) ની ક્રિયા થયા વગરનું જાણક દમેશને માટે બિચારી વિષુદ્ધ પડે છે. આ ક્રિયા એ ખરી ક્રિયા છે અને તે ઉપરાંત વચરની નથી. પણ કેટલેક એ એવી શ્રદ્ધામાં ન પડતું લોકોએ કે એક જાણ ક્રિયા કરવાની રહી જવાથી ઈશ્વરના સનાતન નિષ્ક્રોમાં દેરદેર યાજના અને પ્રેમાળ ઈશ્વરને ગણે તે વિદેવ જુવમી જેવર ખતી જાય. ઉપમાં મરણ પામેલાની રિશ્તિએ મરી તેમને મજાવાની સાધના વિષે આપણે હજુ સુધી જોવાના આગા છીએ. અને આ રીત સ્વાભાવિક અને કુદરતને અનુકરણી છે. વળી પ્રેમાવાદની આસ્વાભાવિક અને અકુદરણી રીત પણ છે, જે રીતથી મરણ પામેલાઓ મોઝ વખતે સાથે ઘરીર પાલુ કરે છે અને આપણી સ્વચ્છ રહિએ પડે છે. યુગ વિવિધ આચારો આ રીતની જવાબદારી કરતા નથી; તેજ એક કદાચ એ છે કે અત્યંત મરણ પામેલાઓની ઉન્નિષ્કમ અરજી પડે છે; અને પોતું મરણ એ છે કે એમાં કેટલોક જાણ.

તની અવ્યોક્ષતા છે. કદાચ કે તેમાં ક્યાવાનો અથવા તે બીજાનું નામ દેવાનો સંકલ્પ છે. આ વિષય એટલો મોટો છે કે આટલા નાના લેખમાં તે ચર્ચા શકાય નહિ; પણ મરણ પછીની રિધતિ (The other side of Death) એ નામના યુક્તકમાં બહુજ વિસ્તારથી તે વિષયનું વર્ણન કરવામાં આવ્યું છે. તે યુક્તકમાં એવા કેટલાક દાખલાઓ વર્ણવેલા માલુમ પડશે કે એમાં મરણ પામેલાઓ તરતજ આ સ્વચ્છ જુવન તરફ પાછા પળે છે અને અનેક રીતે દેખાવ દે છે-અને આનું મુળ કદાચ એ હોય છે કે તેમને માટે કશું કંઈ વાનું રહી શકું હોય છે. આવી જાણતેમાં જેમ અને તેમ જરૂરીથી તેમની શ્રી માણવી છે તે શીથી કાઢી અને ખતી થકે તે તેમની હજીઓ પૂરી પાડી કે જેથી તેઓનાં મન શાન્ત થાય.

મેં ઉપર જે સમજાવું કર્યું છે, તેનો જો જાણર રીતે તમને ખ્યાલ આવશે હશે તો તમે હવે સમજી શકશો કે આપણા મરણ પામેલા સ્વચ્છનસાર શોક ધરવો એ ગમે તેટલું સ્વાભાવિક હોય તોપણ તે શોક સુચબરેલો છે અને અનધારી છે, માટે આપણે તેને પ્રચ કરવાને છીએ. તેમને વારસે દિવસીર મરાનું કાંઈ કદાચ નથી; કદાચ કે તેઓ વધારે વિશાળ અને મુખી દુનિયામાં આસ્થા જ્યા છે. જો આપણને તેમનાની મનેલા કાષ્ઠનિક વિશેષાને સાથે આપણે રિચનીર થતા લોકોએ તો ખરેખર આપણે એક પ્રાન્તિને સાથે રહીએ છીએ, કદાચ કે તેઓ આપણાથી વિષુદ્ધ પડવાજ નથી અને વળી આપણે તેની રીતે રાધમાં રાધી છીએ. કદાચ કે આપણે તેમના ખરા અને મોટા લાઠીના વિચાર ન કરતાં આપણા દેખીના નુકસાનોનું વિચાર કરીએ છીએ. આપણે તાંત નિરુદ્ધાં થવાને પ્રવલ કરવો જોઈએ, કદાચ કે સમજો પ્રેમ ખરેખર નિઃસ્વાર્થી હોવાજ જોઈએ. આપણે આપણો નહિ પણ તેમનો વિચાર કરવો જોઈએ.

આપણી શી ઇચ્છા છે અથવા આપણને શું લાગે છે તેનો વિચાર નહિ કરતાં તેમને માટે સારું શું છે અને તેઓની ઉત્પત્તિને મદદગાર શું છે તેનો વિચાર કરવો નોંધ્યો.

જો આપણે દિવસગીર થઈએ, જો આપણે ઉદાસી અને ગ્લાનિને વશ થઈએ, તો આપણા માંથી એક ભારે વાદળ નીકળે છે કે જે તેમના આકાશને અધકારમય બનાવી દે છે. તેઓની આપણા તરફની દિવસોગ્ર અને પ્રેમને લીધે આ ભયંકર વાદળની તેમના પર ભારે અસર થાય છે. જો આપણી દૃઢ ઇચ્છા હોય તો આ પ્રેમને લીધે મળતી શક્તિ તો તેમને અકબચ્છ કરવાને બદલે તેમને મદદ કરવામાં આપણે ઉપયોગ કરી શકીએ. પણ તેનું કામ કરવામાં ધૈર્ય અને આત્મબોધની જરૂર છે. આપણા મરણપ્રાપ્તિ સ્વચ્છતાને જાની શકે તેટલી સહાય આપવાની આપણી આતુરતા-પ્રેમણ ઇચ્છાને લીધે આપણે આપણી જાતને ૧૬૦ બૂકી જવી નોંધ્યો, આપણો દરેક વિચાર અને આપણી દરેક લાગણી તેમને અસર કરે છે, માટે આપણે સંભાળ રાખવી નોંધ્યો કે જે વિચાર વિશાળ, મદદગાર, ઉચ્ચ અને શુદ્ધ ન હોય તેવો કેઈ પણ વિચાર આપણામાં રહેવા ન પામે.

આપણા સંબંધમાં તેમને ચિંતા થાય છે તે વાત મોટે ભાગે ખરી હોય તો આપણે નિરંતર આનંદમાં રહેવું; અને આ પ્રમાણે તેમને ખાતરી આપવી કે આપણે વારંવાર ચિંતા રાખવાની તેમને કાંઈપણ જરૂર નથી. બ્યારે તે છવત્તા હતા, ત્યારે મરણ પછીની સ્થિતિના સંબંધમાં જો તેઓને ચોક્કસ અને વિગતવાર માહિતી ન મળી હોય તો આપણે જેમ જાને તેમ જરૂરીથી તે માહિતી જાતે મેળવી લેવી અને આપણી રાત્રિની તેમની સાથેની વાતોમાં તે તેમને આપવી. આપણા વિચારો અને લાગણીઓનું ધ્યાન જરૂરીથી તેમનામાં પ્રતિબિંબ પડે છે, તેથી કરીને આપણા વિચારો અને લાગણીઓને નિરંતર આપણે ઉત્સાહજનક અને ઉચ્ચતાને પ્રેરનારાં બનાવવાં નોંધ્યો.

“જો આવસ્થાઓ તમે બાંધી શકો છો

અને તે પ્રમાણે વર્તતા હો તો ખરેખર તમને ધન્ય છે!”

સર્વનું ઐક્ય સમજવાને પ્રયત્ન કરો. ઈશ્વર એક છે અને તેમાં સર્વનું ઐક્ય છે. જો તે સનાતન પ્રેમનું ઐક્ય આપણામાં ઉતરી શકીએ તો આપણા માટે શોક રહેશે જ નહિ. કારણકે આપણે પ્રાતાનામાટે તેમજ આપણે જેમને મદદ્યો એ તેમને માટે ગમે. અનુભવ મેળવીશું કે આપણે છવીએ કે મરીએ, પણ આપણે ઈશ્વરમાં છીએ અને આપણે આ બુદ્ધિમાં હોઈએ કે હજાર પછીના બુદ્ધિમાં હોઈએ છતાં આપણે ઈશ્વરમાં હરીએ ફરીએ છીએ, અને આપણું મધ્ય બિન્દુ પણ સાંજ છે, શોકની લાગણી એ અશ્વદાની લાગણી છે, અમાનની લાગણી છે. જેમ આપણે વધારે બાંધીશું તેમ આપણામાં વધારે શ્રદ્ધા જામશે અને આપણને નિઃસ્વદેહ એમ લગવા માંડશે કે આપણે અને આપણા મરણપ્રાપ્તિ સ્વચ્છતા એકસરખીરીતે સંપૂર્ણ પ્રેમથી આતંતી સંપૂર્ણ શક્તિ અને સંપૂર્ણ જ્ઞાનના હાથમાં છીએ.

મરણ પછીની સ્થિતિ સંબંધી ધણીએક બાજતો આપણા આ છવનને ઉચ્ચતર બતાવવામાં મદદગાર છે, માટે દરેક મનુષ્યે તે બાજતોનો અભ્યાસ અને શોધ જોણ કરવી એ ફાયદાકારક છે. મી. લેન્ગીટર કે જેમણે સ્વાનુભવથી જોયેલી વાતોનું સંક્ષિપ્ત વર્ણન એક ન્હાના પેમ્ફલેટમાં હમણાં બહાર પાડ્યું છે (કે જે પેમ્ફલેટ ઉપરથી આ લેખ લખાયો છે) તે જ લેખકે આ વિષય ઉપર પુસ્તક પ્રકાશ અગાઉ કહેલા ‘The other side of death’ નામના મોટા પુસ્તકમાં પાડ્યો છે. વળી ‘સાઈકીકલરીસ્ટ સોસાયટી’ નાં ધણાં લખાણોમાંથી પ્રયોગ કરીને શોધાવવાં સત્યો મળી આવે છે. તેમજ હિંદુ જૈન, શુદ્ધ વગેરે ધર્મના પ્રાચીન પુસ્તકોનું શુદ્ધ સ્વરૂપ સમજવા દૈશીય કરીએ તો પણ એવી એવી વાતો સમજી શકાય તેમ છે. માટે સાત્રો વાંચ્યાં તો તેના ગાલ અર્થમાં ગોધાધ ન રહેતાં યુગ અર્થને સમજવાતરફ સદા લક્ષ આપવું નોંધ્યો.

શ્રીકૃષ્ણ અને ગોપીઓ.

—તત્સંબંધે કંઈક શુદ્ધસો—

(લેખક. પથિક)

—(૦)—

શ્રીભક્તના અધિપતિ સાહેબ:—

મહેને, રા. યુનાને નીચેના સુલાહ પુણ્ય
દેવાની રત્ન અપેસા

રા. યુનાને શ્રીભક્તના અવતારના ૧૧-૧૨
મા અંકમાં “શ્રીકૃષ્ણ અને ગોપીઓ” નામક
તેમના લેખમાં શ્રીકૃષ્ણ પ્રભુની અનેક લીલા-
ઓનું વર્ણન કરતાં કરતાં, તથા તે લીલાઓના
અનદક પ્રેમભાવ-શુદ્ધ વિશુદ્ધ પ્રેમભાવ-માં
ફૂલી, લેમના પોતાના સિવાય અન્યજન
અમદને મૂકી ઉપમા અર્પી છે. અસ્તુ !
તેના કેવલ લેમના હૃદય હૃદયની મહત્વા-
કાંક્ષા દર્શાવી આપે છે.

દેવેન્દ્રને મ્હારા મૂળદિવ્યપદારે ભાગવાદો.

શ્રીમદ્ ભગવદ્ ગીતાના યોગ અધ્યાયના
સાતમા તથા આઠમા શ્લોકમાં શ્રીકૃષ્ણ પ્રભુએ
કહ્યું છે કે “ હે ભારત! મ્હારે બધારેયનેનો
નાશ થાય છે, અને અર્ધર્થનાં વૃદ્ધ વનને છે
ત્યારે હું પોતાને સહ્યું છું; તથા સહ્યોના
સંદેશાનુભવે, પાપીઓના નારાધે, અને ધર્મનું
નુરુદ્ધાપન કરવા હું યુગે યુગે જતું છું.” આમ
છે પરંતુ કુલ ધર્મના કોઈ પરિપૂર્ણ કરવા અથવા
કોઈનું દુષ્ટામિ થવા અવરતવાનું તથા દર્શાવું
નથી. પરંતુ તેને માટે કેઈ નિમિત્ત થયે વિવે-
ચના હોય. છે.

વેવિચારનાની ઉત્પત્તિ માટે રા. યુના. શ્રી
મદ્ વચનવચના, મન્દવજ્ઞ, મન્દવેદાપ્તાન,
વૃદ્ધાપ્તાન અને રાજન પુરુષોનાં દૃષ્ટિઓ આપી
હરે દેવક અંજલિની પુણ્ય એકજ સ્વરૂપે

હતા તે દર્શાવે છે; અને તે વર્ણન કરી તેઓ
એમ બતાવે છે કે “ લુદા લુદા અવતારમાં
જે સ્ત્રીઓ પ્રભુની યજ્ઞ દેવતાની હતી, તે કૃ-
ષ્ણાવતારમાં લેમના હુકમાનુસાર લેમની થઈ.”
આમ બતાવી તેઓ લખે છે કે, શ્રીમદ્-
પ્રભુએ, શ્રીવામન પ્રભુએ, તથા શ્રીરામચંદ્ર પ્ર-
સન્નમાં આવેલી સ્ત્રીઓ સાથે આધ્યાત્મિક
લગ્ન તો કરી દીધાં હતાં તથાપિ “ભાતિક”
વાંચના અપૂર્ણ રહેવાથી તે કાર્ય શ્રીકૃષ્ણને
કરવું પડ્યું.”

દેવે મ્હારા લેમને એ પ્રશ્ન છે કે:—

શ્રીકૃષ્ણ કે જેઓ ગીતામાં લખે છે કે,
હું જે કાર્ય કરું છું, તે મનુષ્યોને શીખવવા
માટેજ કરું છું. ” આથી જો લોક શિષ્ટકર્મ
અન્યની ભાષાઓનાં-લેમને એક પતિ હયાત
દેવાજનાં લેમની રત્ન સિવાય-આધ્યાત્મિક
લગ્ન કરે, તેનો એક જનનું પાપાવરનું જ
કહેવાય. અને શ્રીકૃષ્ણના પોતાનાજ વચનપ્રમાણે
જે તેઓ લોકશિક્ષણ માટે આતું કાર્ય કરતા
હોય, તો પછી મનુષ્યોને જાગિયાર શીખવવાનું
લેમનું આધ્યાત્મ કર્મ હોય જ નેહ એ, અને
જે આમ હોય તો શ્રીકૃષ્ણ જેવા પવિત્ર અને
સાધુ પુરુષના નામને અરેખક અપમાન અ-
ર્થુ જ કહેવાય.

રા. યુનાને પચ્ચીને પ્રશ્ન કરે છે કે
ન્દને કરા થવા પ્રત્યેય થયે છે ? કયા મુ-
કાપણ કયા અપજ્ઞ કરી છે ? ” પરંતુ હું શ્રી.
યુનાને પૂછાય કે આપે પોતાને આ પ્રત્યેય પે-

તાને પૂછી જોયા છે ! જે આમ કીધું હતે તો આવો ગોટાળો થવા પામતેજ નહીં.

ધણક પ્રસંગોમાં અને છે કે અમુક વ્યક્તિનો ખાસ પક્ષપાતીજ ત્હેનાં યશોમાન કરતાં કરતાં તે વ્યક્તિની નિન્દા કરે છે, જે હું બૂઝતો ન હોઉં તો રા. યુનાના સંબંધમાં પણ આમ જ બન્યું છે.

શ્રીયુત સ્વ. ગાણુ ઝંકિમચંદ્ર પોતાના ‘શ્રીકૃષ્ણ ચરિત્ર’ નામક ગ્રન્થમાં લખે છે કે ‘ગોપીઓને લગતો એક પણ રાજ્ય મહાભારતમાં નથી, ‘આ ખરેખર છે. કારણ કે જે તેમ હતે તો સલાપર્વમાં શિશુપાળે કૃષ્ણની નિન્દા કરી છે, તેમાં ત્હેનું આ કથક દર્શાવ્યા વિના તે રહ્યો હોતેજ નહીં. વા તે સમયના લેખકે આંખઆડા કાન કીધા હોતેજ નહીં, આજ પર્વમાં દ્રૌપદીવસ્ત્રાહરણ વાળા વિષયમાં ગોપીજન પ્રિય એવું લખેલું છે. પરંતુ તેનો અર્થતો સુંદર ગાળક પર સ્ત્રીઓનો જે સહજ પ્રેમ ઉતરે છે તે છે. તે ક્ષેત્ર સિવાય અન્ય આશય માણુમ પડતો નથી.

આ ઉપરથી એટલુંતો સિદ્ધ છે કે મૂળ મહાભારતમાં ગોપિકાઓ અન્યથા બીજકુલ દ્વારે પણ નથી’ પરંતુ ત્યાર પછીના ગ્રન્થોમાં આ વિષય દાખલ થયા પામ્યો છે, તેમાં સર-આત વિષ્ણુપુરાણથી થઈ છે, પરંતુ તેમાં પવિત્રભાવે છે, હરિવંશમાં થોડાં વિવાદ લાવ છે, પરંતુ ભાગવતમાં તેનો વિસ્તાર થઈ ગયો છે. અને છેવટે અલ્લખન પુરાણકારે તો તેની સરિતાઓ રેવાથી દીધી છે. તથા શ્રીકૃષ્ણના પવિત્ર નામને બદો લાગે તેવું કીધું છે.

રા. યુના આગળ આવનાં બાણવે છે કે ‘સામાન્ય પુરૂષમાં સામાન્યપણું હોવાથી એક સ્ત્રી રાખે છે, રાંતઓમાં વિશેષપણું હોવાથી તે વિશેષ સ્ત્રીઓ પરણી રાખે છે. બહાર સમય યુગના નિયંત્ર, સંપન્ના સ્ત્રીઓમાં પ્રવિ-રોધક હોય તો યાગાટે સામાન્ય કરતાં વિશેષ

અને વિશેષ કરતાં પ્રવિશેષ રમણ ન કરે !’ યું પ્રણુની પ્રણુતા વિશેષ વિવાસ પ્રિયતા માંજ ઉભરાઈ આવતી દરે ?

રા. યુનાએ જે મહાભારતના ઉંટ મ અધ્યાયમાં દર્શિપાત કર્યો હતે, તો તેઓને જણાત કે શ્રીકૃષ્ણ પોતે કણું છે કે:—

‘અહં હિ તત્ કારિષ્યામિ પરં પુરુષકારતઃ।
દૈવં તુ ન મયા શક્યં કર્મકર્તું કથञ્ચન-॥

અર્થાત:—માટે જેટલો પુરુષાર્થ બનશે તેટલો હું કરીશ પણ દૈવ કર્મ મારાથી કાઢી રીતે કરવા સમર્થ નહિ થવાય.

આ ઉપરથી રૂપર મુચન થાય છે—શ્રીકૃષ્ણ પોતેજ કણુજ કરે છે—કે તેઓ પ્રણુ પોતે તો નહોતાજ આમ છતાંએ કૃષ્ણે પુણ્ય સ્ત્રીઓ કીધાની વાત પણ તદન અસંભવિતજ છે. નરકાસુરનીજ ક્રૂરતા સેળ હગ્ગર કન્યા હોય તે શું ખરું છે ?

વિષ્ણુપુરાણમાં શ્રીકૃષ્ણની આયુષ્ય મર્યાદા ૧૨૫ વર્ષની વર્ણવી છે. અને ઉપર, કથિત સ્ત્રીઓનાથીજ ત્હેમને ૧૮૦૦૦૦ પુત્ર થયેલ વર્ણવ્યા છે. તો સરેરાશ ગણતાં શ્રીકૃષ્ણને પ્રતિ વર્ષ ૧૪૪૦ પુત્ર થવા જોઈએ. શું ધર્મનું રક્ષણ કરવા ઉદ્દેશ્યેલ અંશાવતાર પોતાનો સવળો સમય—અને તે ગાત્ર્યકાળના પ્રથમ દિ-વસથીજ ક્રોડપતિમાંજ ગણતા હતા ?

ગોપિકાઓ માટે મી. યુનાએ ઘણું વર્ણવ્યું છે, છતાં હું ત્હેમને પૂછી શકીશ કે તેઓ અન્યની સ્ત્રીઓ હતી કે નહીં ! અને જે મી. યુના લખે છે તેમ શ્રીકૃષ્ણ ત્હેમની સાથે વૈશ્વતિક વ્યવહાર કીધો હોય તો, તેઓ પણ બહાર દોષના અધિકારી હોવાજ જોઈએ, કે નહીં ?

હવે આપણે કાલિન્દી વાળા વિષયનાં વિ-ચાર કરીશું.

મી. યુના લખે છે તેમ જે તેઓએજ આત્મના શુદ્ધ રહસ્યનો વિચાર કીધો હતે તો

તેઓને સદન સમન્તતે કે કાચિન્દી એટલે કાળા રંગવાળી, અંધકારમય, ઘોર નાદવાળી, કાળા-વખત-ની નદી-પ્રવાહ-આમજ છે. જે કદાચ આમ નહોતો તો નદીમાં મારે થવાનું, દુર્ઘાન કેવા મન્યમાં છે ? તે સપ્રમાણ પ્રખ્યાત તેઓ તરફે લેશે.

‘રાસ ક્રિડા વિધે પણ આમ થઈ શકે.

રાસ એ એકતત્ત્વની નિર્લેપ રમત છે. અને જે અધુના પણ-ઉત્તર આર્યાવર્તમાં પ્રચલિત છે. પ્રખ્યાત દીકાકાર શ્રીધર સ્વામીએ ‘રાસ’ નો અર્થ આ પ્રમાણે દર્શાવે છે:—“અગ્ર્યાન્ય વ્યનિષ્કલ્પસ્તાનાં શ્રોતૃણાં ગાયતાં મણ્ડ-લીરુપેણ મુમતાં નૃત્યાવિનોદઃ રાસ નામઃ । એટલે કે શ્રીકૃષ્ણ એક જીમના હસ્તપ્રદી ગાતાં ગાનાં ગોળાકારે ફરનાં ફરતાં નૃત્ય કરે તેનું નામ ‘રાસ.’ આ રાસલીલાનો અર્થ મૂકે છે. ધર્મનાત્મક કથું છે કે:—

મનુષ્યના એજ માણસનો ધર્મ, એ મનુષ્ય-ત્વના ધર્મનું ઉપાદાન તે આપણી જ્ઞાતિઓનાં અનુધીયન, પ્રસુદ્ધ તથા અગ્નિચરિતા. એ જ્ઞાતિઓના ચાર વિભાગ થઈ શકે છે; ઘરિરીકી, ગાનાગની, કાર્યકારિણી તથા ચિત્તરંજની. એ જ્ઞાતિઓદ્વારા આપણે સંસ્કારિતનું અવલોકન કરી નિર્મળ અને અનુગ્ર આનંદ ભોગવીએ છીએ તેનું નામ ચિત્તરંજન કરનારી જ્ઞાતિ તેનું પુરેપુરું અનુધીયન થાય તો સમ્વિદાનંદમય જન્મ તથા જન્મ-મય સમ્વિદાનંદના સ્વરૂપનો સંપૂર્ણ અનુભવ થાય. એ જ્ઞાતિનું અનુધીયન ન થાય તો ધર્મની હાનિ થવાનો સંભવ છે.

હવે જે આદ્ય પુરુષ, જે નમ્રતા જેવો મનુષ્ય છે, તેની કાલ પણ જ્ઞાતિ અનુધીયન પામતી તારુણિદીન દોષ એવો સંભવ નથી આ રાસલીલા તે કૃષ્ણ અને ગોપીઓ દ્વારા થયેલા ચિત્તરંજન જ્ઞાતિના અનુધીયનનું ઉદાહરણ છે. આ રાસલીલામાં ગોપીઓની ચિત્તરંજન જ્ઞાતિની લેખની અક્ષિપામાં વધારો થયો, તેઓ કૃષ્ણની અનુકરણી ધર્મ અને તેથી પોતાની કૃષ્ણ તરીકે મનુષ્ય સાની. અને માત્ર કૃષ્ણના સંદર્ભની રિતિ અનુકરણી ગઈ. એવા પ્રમાણમાં અને

હવે જે જ્ઞાન, જે ગોપીનાયેવનો અને જ્ઞાતિના જ્ઞાનનો ઉદ્ધામાં ઉદયો ઉદય છે, તે તે-મણે પ્રાપ્ત કર્યો, અને કષ્ટમાં લીન ચર્ચગર્હ. શું આને કાલુ વ્યભિચારપણું કહેશે ? પરંતુ હરિવંશપુરાણ, અને ભાગવતમાં ઉમડુજ છે અને તેથી જનસમાજનો પુરુષ ભગ્ન તે તરફ દેરવાઈ જઈ મદાન પાત્ર કૃષ્ણને કમંદે આજ્ઞાના પ્રપત્ત કરે છે.

‘પરમહરજુ’ વાળો વિવિધ માહામારત, વિ-પ્લુગુરાણ, કે હરિવંશમાં નથી. પરંતુ તે માત્ર ભાગવતકારની કલ્પનાજ દોવી જોઈએ. છતાં તેમાંપણ અક્ષિપાનું ‘પરેખક’ તત્ત્વ દર્શાયું છે. તે એટલે એ ગોપીઓએ શ્રીકૃષ્ણને જોઈ પોતાની વદાસામાં વદાવી લગ્ન પણ અર્પણ કરીદીધી. આમ છતાં એ અર્પણ કામાતુરની લગ્નનું અર્પણ નહોતું પરંતુ જેનો લગ્ન-પરથી અંકુશ પછી મળેતો, એવી લગ્નપિયશ શ્રીની લગ્નનું એ અર્પણ હતું; અને તેથીજ લેખણે કષ્ટરને સર્વપણ કથું કહેવાય છે.

શ્રીકૃષ્ણ ભગવદ્ગીતામાં કથું છે કે:—

યદકરોપિયદશ્વાસિ યજ્ઞદોષિ દદાસિ યદા યત્તપસ્વાસિ કૌન્તેય તત્કુરુષ્વ મદર્પણમ્ ॥

જે તું કરે, જે ભોગવે, જે દોષે જે દાન કરે જે તપ કરે, તે સર્વે કૌન્તેય ! મને અર્પણ કર. ગોપીઓનો એવો આ સ્વાભાવિક શું અ-તિચારમાં ગણાય ખરો કે ?

જ્ઞાતિજુ કન્યાઓના અત્યંત વિનયભાવનાં લેખને મદાન નકરતાં “હુએ, ઘરિર સંબંધ એથી માત્ર અનુગ્રહ જણાતો નથી. ત્વમે મ્હા-રમાં ત્વમારૂં ચિત્ત પરોવે, તો નું હમેચરુંગી ત્વમો પ્રાપ્ત થઈશ મ્હારે વિશે અપણ, મ્હારાં દયન, ખ્યાન અને અનુકરણ કરવાથી જેવો હું મગીચકીય, તેવો ત્વમારા મ્હારી પાસે રહેશી મગી ચકીય નહિ. મારે ત્વમે ત્વમારા મ્હારે પાછાં ફરે,” આવો ઉપદેશક શ્રીકૃષ્ણ કાંઈ પળવ્યોતારી દોઈ શકે ? આ સંસ્કૃતિ જ્ઞાતિ કે ગોપીઓ સાથે કૃષ્ણનો સંબંધ કેવો હતો. શ્લોક

સુજ્ઞેપ્તિવદ્ધના.

મારી દુનીયાની મુમાફરી.

MY TRIP ROUND THE WORLD.

(Goverdhan I. Patel. B. A)

પ્રકરણ ૨.
એડનથી માર્સેઇલ.
(Aden to Marseilles.)

" Port Said and Cairo are undoubtedly the two most immoral cities on the face of the globe, that is within the confines of the native districts, and if the sands whereon these cities are built could speak, they would tell awful tales. " (Perkins.)

" Place me somewhere east of Suez the best is like the worst, and there are no ten Commandments, and man can create a thirst. " (Kipling)

" પોર્ટ સુએઝ બુલ્લી જગ્યા એમ નથી. એક નવ વરસનો નાપક જલો ' કાર્ટ ' લેવા માટે વાસામાં જરાવા કરતો હતો પણ મેં તેને અરજનામાંથી પસંદગી અને ' સીપાર્થ સીપાર્થ ' કરી સોર ખોકાર કરી મેલી કે સોવમોની પેઠે મરાઈ મચ-કાળને મારા હાથમાંથી નાઠો પોર્ટ સુએઝ પાછળના દેશી મહેલોઓમાં રાતની લેજા કે કોઇની લેજા એકલા જાતું નહિ. કેમકે આ વસતા ધણીજા લોક ' ફરેશા ' છે બીજું જાણી દુકાનોમાં આઈડની સાથે જાતું નહિ. કેમ ને લાવમા રૂંટકા અડધા-વચનો માટે છે. આઠે પાણીનાં રેસ્ટોરાંમાં જાતું તો ભાવ પહેલાંથી પડવાને એસકાતું નહિ, કેમકે નહિ તો આજેના કપનો સવા દોઢ રૂબીએ આડનો પડશે " (નીચાઈની લેજા.)

છે તેથી જોવી એમાં જોવાની લાગણીમાં ફેર પડે છે. અને તેથી પણ વિશેષ વિચારણુ લાગણી સ્ત્રીમંત્ર આપવા માંડ્યા પછી તરતજ પોતાની અવસ્થા જોવાવા માટે નવાં માંજીસોમાં તથા નવિન વાનાવરણમાં અટવાતી વખતે ઉત્પન્ન થાય છે.

આવી લાગણીને વશ થતાં હું પર્સની, ઓફીસ પાસે આવ્યો. તપાસ કરતાં સમગ્રાંતું કે સ્ત્રીમંત્રમાં નવા પેસેન્જરો ટ્રાન્સફર થયેલા હોવાથી તથા કેટલીક અવસ્થા જોવાવાનું કામ આજતું હોવાથી પર્સની પાસેથી તરકાલ દાદ મળી શકે તેમ નથી. લગભગ સાંજ પડ્યા આવતાં કેટલીક તપાસ કરાવી હું છેવટે પર્સને મળ્યો અને તેને મારી હકીકત જણાવી. કેટલીક દલીલોને અંતે તહેજે મને તે બ્લોકમાં આગળના લાગમાં કેબીન પસંદ કરવાની રજા આપી, પરંતુ ત્યાં ધોજે દિવસે દિવા ક્યાં મિત્રા દેખાય તેવું ન લાગવાથી મેં તે પસંદ કરી નહિ, અને જપત નંબરની પ્રાસ વસ્તુમાંજ સંતોષને મારણુ કર્યો.

રાત્રિ પડ્યા આવી અને જમવાનો ઘંટ વાગતાં પેસેન્જર મંડળ ગાઈનીં સમુનમાં ભેળું થવા માંડ્યું. પહેલે દિવસે જોવાની જગ્યા ગાઈનીં સમુનના સ્ટુઅર્ડ તરફથી નક્કી કરી આપવામાં આવે છે તે નિયમે મને અવમાના મોટા ટેમ્પર પર અગ્રેજોની લાઇનમાં તથા એક પારસી સદ્ગૃહસ્થની જાણમાં આપવામાં આવી. બીજા ટેમ્પો ઉપર તથા મારા મોટા ટેમ્પર-મળી લગભગ પંચાસની સ્ત્રી પુરોણી સંખ્યા

કોઈ પણ સ્ત્રીમંત્રને ફક્ત જોવા આવર જોવી એ કરતાં તેમાં જાતે મુસાફરી કરવાની

મારી મલુખીમાં આવી. મારા ટેમ્પલના રહુ-
અંદાને મેં મારે માટે માત્ર લાઇપાઓ સાવચ-
નો દુકમ આપ્યો હતો. ધોધ વખતમાં ત્રાલુ
'ઉપરના' ટેમ્પલને એક નાની સરખી ધામીના
ઉપર એક 'રુડુઅર્ડ' એક ટકોરા' માંથી કે
પાંદસનારઓ (Waiters) ની યોગી વાર-
જામાંથી નિકળ્યા માંડી.

અમેરિકન રીવાજ (American sys-
tem) એવો હોય છે કે દરેકને પોતાની
પચ્છનીની વસ્તુ નાની નાની રકમીઓમાં
મુકી તેની પાસે મુકી આપવામાં આવે છે,
જેથી જમનાર સવનંપણે જોખ તરફની
અધ્યક્ષ સિવાય પોતાને કીક લાગતા પ્રમા-
ણમાં તેનો ઉપયોગ કરી શકે છે. અંગ્રેજી
રીત (English system) પ્રમાણે રુડુઅર્ડ
એક મોટી ફાળી રકમીમાં ખાનાનું કાવે છે
અને તે પોતાના 'બ્રોકેટની' દરેક પુરંસીએ
એક પછી એક પાસે ધરી તપ છે અને
તેમાંથી જમનાર પોતાને જોઈતું લઈ લે છે.
તે સિવાય અંગ્રેજી રીવાજમાં એક પછી એક
વાદ્ય પ્રમાણે જમવાની વસ્તુઓની પીસસણ
(courses) નિકળે છે જેથી કોઈને એવી
કીધ જોઈતી હોય તો તેણે તેણે પાસે આવે
ત્યાં મુકી વાટ જોઈ જેમી રહેતું પડે છે. આ
રીવાજ મુજબ એક પછી એક એમ કોસા
પ્રમાણે ઘોડી ઘોડી મિનિટેને અંતરે રકમી-
ઓના વારા આવ્યા જતા હતા પરંતુ મારી
શાકભાજીનાં દાનની જોખી પછુ થતી ન હતી.
જ્યે નગર નોખાં સર્વ કોઈ જમનાના આ-
નંદમાં તકીન દેખાતું હતું ત્યારે મારે મુજે
મોટે સિયર દેહિયો મારી રકમી ખાલી રાખી
જેસી રહેતું પડતું હતું. કેટલાક પેસેજરોની
હાસાસા મારા તરફ વળતી જતી હોય એમ
પણ મને સમગમઈ આનું હતું. મારી પાસે
એકા તરફસાઈમ 'કે' જમની સંધ્ય મારે ઘોડી
પીંછાણ હતી તેઓ પોતાના કેમ તમે જમતા
નથી. મેં ગંબીરતાથી ક્યુ 'કે' હું માત્ર 'કા-

સ્પનિ આહારજ વડેહું તેથી તેની શહ જોઈ-
હું. અર્યો ક્યાકં થયા આવ્યા પછી બટાકા
આવ્યા અને ઘણી સાવચેતીથી મેં મારી
રકમીમાં જોઈતા પ્રમાણમાં લીધા. ખીંગ પછુ
શાકભાજી આવ્યાં જે સળામાં માત્ર ઉકાળેલાં
અને જેસ્વાદજ હતાં. ઉપરથી મીઠું તથા
મરી નાખી મેં ભાવે કલાવે ખાઈ લીધાં અને
ઉપરથી ફળ, બદામ, દ્રાક્ષ વગેરે ચોખ્ય
પ્રમાણમાં ખાધાં.

સરે રૂક ઉપર સુવાળો નિશ્ચ કરી રુડુઅર્ડ
પાસે પધારી કરાવી. સ્ત્રીમરતા સંચાઓનો
ધરર ધરર અવાજ માથ્યા કરતો હોવાથી તે
દિવસે સ્વસ્થ નિદ્રા આવી રાગી નહિ. અંગ્રેજી
રીવાજ પ્રમાણે પધારીમાંથી ઉકતાં ચહા,
બીસ્ફાટ અને ફળ આપવામાં આવે છે, પરંતુ
મેં સ્નાનાદિકથી પરવારી નાસ્તા (Break-
fast) વખતેજ ચહા વગેરે લેવાનો રીવાજ
રાખ્યો હાં. સવારે બ્રેકફાસ્ટ (Break-
fast), ખંધારે લન્ચ (Lunch), સાંજના
ચહા (Tea), અને રાત્રે ડીનર (Dinner)
એ પ્રમાણે સ્ત્રીમરણે જમવાની વ્યવસ્થા
હોય છે, તેમાંથી ઘણીખરી વખત સાંજની
ચહા હું લેતો ન હતો તથા લન્ચ પછુ કેટલીક
વખત એડી દેવામાં આવતો હતો.

કમે કમે મારો પરિચય એક જદ અંગ્રેજ
જમનાયે વધતો જતો હતો અને તેમણે મને
કેટલાક રીતરીવાજ માટે સૂચના. કલાથી મેં
તેમને તેમના રીવાજો સુચાસાથી અને સમ-
જવયા જણાવ્યું. પરિચયને અંગે તેમની સાંધ
કેટલીક સુચાસાવાર વાર્તા થઈ, જેમાંના મુખ્ય
મુદ્દા મેં મારી ફેબીનમાં જઈ મારી તોંધ
પોથીમાં નીચ પ્રમાણે તેંધી લીધા.

"જમની વખતે પીરસણવાળી કીસમાંથી તેના
જ જમવાથી લેવું. આપણા તેને અદાકરતા નહિ.
નચીટાસ્ટ (Toast-એક બટની રોટલી કેટલી)
વગેરે છરીથી કાપીને લેવા. બવતા મુખી પોતાની
બુદી કીસમાં જઈ લેવું. Vegetables (સાક-

સાથ) એ વજુ ભેગાં કરી મચાવેા નાખી ખાઈ. Butter (માખણ) આપણી રહાણીના છેડા ઉપર લેવું. મચાવવા માટે આખું સ્ટેન્ડ (Stand) લેવું અને તે Pass-of (આગળના માણસને આપવાનું) કરવું. જે ચીસી જ્યાંથી લીધી ત્યાં મૂકવી. ટેબલ-હોલમાં જમડે નહિ તે સંભાળવું. નેપડીન માત્ર આંગળી દેહોવા તથા બોળાપર માથરાવામાં વાંપરવેા. અને છેવટે ચડી કરી મૂકવેા. જોઈએ તેટલું લેવું, જનતા સુધી જમડે નહિ. કાંચ (fork) થી વધુ ખાવાને અવકાશ પાડવેા. ચમચા કચિત્ વામરવા. ”

હું જોણું જમું છું એ બે વજુ દિવસ ખારીકાથી નિહાળ્યા પછી મારા આ મિત્રે એક દિવસ વાર્તા કરતાં મને કહ્યું “ Young man ! if you won't take meat you will die before you reach California ” । તમે માંસ નહિ ખાઓ તો કેલીફોર્નીયા પહોંચતા પહેલાં સ્વધામ (મૃત્યુ ધામ) પહોંચી જશો । મેં પણ હસતાં હસતાં ઉત્તર આપ્યો. “ Well ! I have strongly determined to pull on as far as I can, and I think I will succeed—અને ત્યાં સુધી નિભાવવાનો મારો દંઢ નિશ્ચય છે અને હું ધારું છું કે હું ફતેહમંદ થઈશ. ”

આ પ્રમાણે હૃદયના બળને દંઢ કરવાનો પ્રયત્ન કરતાં, નડતી અગવડોમાં નિભાર કરી લેતાં, જેની જેની સાથે જે જે પ્રસંગે વાતચિત્તનો પ્રસંગ નિકળે તેમાં નિયમ પ્રમાણે સ્વમાનની લાગણીની સંભાળ રાખી ભાગ લેતાં, શરીરની શિથિલતાના વખનમાં ખુદ્દી હવામાં ઉભા રહેતાં અથવા ફરતાં (મારી desk chair—ખુરશી સાલસેટ સ્ટીમરમાંથી આ સ્ટીમરમાં મારા સામાન સાથે આવેલી ન હોવાથી તથા ભારે ખુરશી નહિ મળી શકવાથી કેક ઉપર ઉભા રહેવાનો તથા ફરવાનો રીવાજ મારે પાડવો પડ્યો હતો,) અને કેટલાંક સાથે રાખેલાં પુસ્તકોં વાંચતાં મારી મુસાફરી Red sea સતાસમુદ્રમાં થવા લાગી.

આફ્રીકા (Africa) અને અરબસ્તાન (Arabia) ના કિનારાને નેહીને રાતો સમુદ્ર (Red sea) રહેલો છે. તેની લંબાઈ ૧૩૮૦ માઈલ જેટલી વલુવામાં આવે છે, અને પહોળાઈ સોથી વરો માઈલ સુધી છે. બંને ખાલુએ મોટાં રજુ આવી રહેલાં હોવાથી આ સમુદ્રમાં જરમી વિશેષ પ્રમાણમાં જલાય છે.

આ સમુદ્ર પસાર કર્યા પછી સ્ટીમર સ્વેઝની નહેર (Suez canal) પારો આવે છે. નહેરમાં પેસતાં બે માઈલને અંતરે સ્વેઝ-Suez ચકર આવેલું દેખાય છે, જ્યાં ખાસ જોવા લાયક કાંઈ નથી. એક હોસ્પિટલ અને એક ફ્રેંચ એમ બે દવાખાનાં (Hospitals) ત્યાં રાખવામાં આવેલાં છે અને ચકરમાં મીકું પાણી ફરતી એક નહેર મારફત લાવવામાં આવેલું છે.

સ્વેઝની નહેર (Suez canal) લગભગ સો માઈલ જેટલી લંબાઈની છે અને પોર્ટ સાઉડ (Port Saoud) પાસે તે જમીન સમુદ્ર (Mediterranean) અને રાતા સમુદ્ર (Red sea) ને જોડે છે. આ નહેર તળાણે ૧૨૦ ફીટ પહોળા છે, અને ઊપરની સપાટીએ તેથી લગભગ બેવડી પહોળા છે; તેની ઊંડાઈ ૨૮ ફીટ છે. નહેરની સાધારણ પહોળાઈ કરતાં ૪૫ ફીટ વધુ પહોળાઈવાળાં તથા ૨૪૫૦ ફીટ લંબાઈવાળાં સાલ સાઈડિંગ-Sidings રાખવામાં આવેલાં છે. જેથી સ્ટીમરોને પસાર થવામાં સમજ પડે છે. આ નહેરમાંથી પસાર થતાં સ્ટીમરને લગભગ સપ્ત કલાક લાય છે, અને ફિરસે કે રાત્રે મસાર થવી વખતે સ્ટીમરથી ૪૦૦ ફીટ દૂર સુધી પ્રકાશ પડી શકે એકું અગ્નિગીર ફાનસ (Searchlight) રાખવામાં આવે છે.

આ નહેરની બાંધણીને કલિદાસ નામના જેવો છે. Ferdinand de Lesseps નામના કેરો (Cairo Egypt) ખાતેના ફ્રેંચ પ્રતિનિધિને સાલસિંગ બજ અને હિંગનથી ભારે દોલત મેળવવાના શ્રમ આરાધથી ઈજીપ્તના Consul-General નો હે દો હોડી ફઈ આ નહેરનું સાલસ કર્યું હતું હતું ઈ. સ. ૧૮૫૮માં એક સમુદ્રથી બીજા સમુદ્રને જોડવાનો રસ્તો બાંધવાની પાવાની મેળવી અને ઈ. સ. ૧૮૫૯ માં યુરોપના પ્રખ્યાત ઈંગ્લીશનોમાંથી “ International Consultative Commission ” બનાવવામાં આવ્યું.

માં કમીશન વરદીથી નક્કી કરવામાં આવેલો ઉલ્લેખ
[પોર્ટ ઈ. સ. ૧૮૫૬ માં વાઇસરોય વરદીથી મંજૂર
રવામાં આવ્યો.]

ઈ. સ. ૧૮૬૬ માં ત્યારે કામ પૂરું થયું ત્યારે
ઈસ્ટિનનું સમ્યક યુરોપના પૈસા ધીરનારાએના દબાવ-
માં આવી પડ્યું, કેમકે De Lessops ના કારભારથી
ઈસ્ટિનના પાસાદોએ ભાડે વ્યાજેનાણાં લીધાં હતાં.
આખરે ઇસ્ટિનની સરકારે ૧૭૯૬૦૨ રોનાં વોરન્ટ
ચાલીસકામ પોર્ટથી લંડનમાં વસાવ્યાં. આવી ઉચ્ચક
કે જે નહેરથી વિરુદ્ધ મતવાળું હતું તેનો ઇસ્ટિનની
નાણાં વ્યવસ્થાની બાબતોમાં મોટો ફીરકો બેઠાશે.
De Lessops ની સંતા પદી ભાગી અને કેનેની
વીન્નેરીનો વહીવટ ખીલીયા અને કેન્થ કમીશનના
દાયમાં આવ્યો અને તે પછી કેન્થ રાજનામું આપ્યું.
અમેરીક બળવા પછી અમેરિકા સિપાઈઓએ અને
બારકસોએ બહુ સાંપડાયું, અને ઇસ્ટિન, ઇન્વેસ્ટ
સંસ્થાન થયું.

પોર્ટસેડ (Port Saed) માં પેસતાં
Ferdinand de Lessops નું એકાંતું
પુતળું (Statue) આપણી નજરે પડે છે;
તેના ઘણા હાથમાં નહેરનો નકશો દેખાય છે;
તથા જમણો હાથ દરિયાઈ સત્તાઓને આવકાર
આપતો હોય એવા ભાવવાળો જણાય છે.
સ્વેચ્છની નહેરમાંથી અમારી રીમર દિવસે
પસાર થઈ હતી તેથી આજુબાજુનાં રણ,
વચમાં કાલ્ય કાલ્યાર પત્રોના દેખાવ, આરો
તથા ઉંટનાં ટોળાનો જથ્થો વગેરે જોવાનો
આનંદ મળી રહ્યો હતો. સવારમાં ઉઠતાં
રીમર પોર્ટ સેડ (Port Saed) આવીને
ઉભી રહેલી માલમ પડી. જહાઠીથી પરવારી
રૂંક ઉપર આવી આજુબાજુના દેખાવો મેં
જોયા માંડ્યા. cook-કુકની ઓરીસની સામેજ
રીમર ઉભી રહી હતી તથા રીમરની આજુ-
બાજુ હોડીમાં બેસી યુરોપીયન માથુસો તથા
છાકરીયા એક તંતુવાદ (Guiltar) થી ગાતાં
હતાં તથા કેક પરથી સાંજળનારાઓ તેમના
પર પૈસા નાખતા હતા. કેટલાક તરનારાઓ
પાણીમાં નાખવામાં આવતા પૈસા ડુગડી મારી
મોઢામાં પકડી લેતા હતા અને પૈસા નાખના-
રાઓને મોટી મોટી જુઓ મારી ડુગડીઓ
મારતા હતા. એક શરીર બળવાન, તરનારે
એક બાજુથી ડુગડી મારી રીમર તીવ્ર થઈ

સામી બાજુએ નિકળી બતાવ્યું કે જેથી ઘણા-
ઓએ તેના તરફ પૈસા ફેંક્યા.

નારતો લીધા પછી એક સ્નેહી સાથે માફ
બોટમાં બેસી કિનારે જવું થયું. કિનારે પગ
મુકતાંજ સંખ્યાબંધ જુમાણું કરતા માથુસો
(Guides) મુસાફરને ઘેરી લઈ જતજતના
દેખાવો બતાવવાનું, ફરયા લઈ જવાનું, ખરીદી
માટે દુકાનોમાં લઈ જવાનું વગેરે કહેવા માંડે
છે, પરંતુ કાઈ ઉપર વિશ્વાસ ન મુકવો એ
વિશેષ યોગ્ય છે.

કેટલાક સરીયામ રસ્તાઓ ઉપર ફરી,
થોડી ખરીદી કરી હું તથા મારા મિત્ર હોટેલ
કોન્ટીનેન્ટલ (Hotel continental) માં
કોલેક્ટિવ પીવા ગયા. હોટેલના આગળના ખુણા
કમ્પાઉડમાં એક ટેબલ પાસે અમે બેસી હતા
અને રસ્તા ઉપરથી આરબાઈછખીયન દર્ક,
સ્ત્રીયન, સીરીયન, ગ્રીક, ઇટાલીયન, ફ્રેંચ, જર્મન,
ઈંગ્લીશમેન, અમેરિકન વગેરે જુદી જુદી પ્રજાનાં
માથુસો પસાર થતાં નજરે પડતાં હતાં, તથા
આખી દુનીયાની રંજભૂમિ નજરે પડતી
હોય એવું લાગતું થતું હતું. અમારી આજુ-
બાજુ ખીજાં પણ ઘણાં ટેબલો ગોઠ-
વેલાં હતાં અને થોડી થોડી વારે કંઈ કંઈ
વેચનારાઓ અને ફેરીઆઓ અમારી પાસે પો-
તાનો માલ બતાવતા હતા. એક ગાનર ટોળીમાં
એક છાકરી ફરતી ફરતી ગાતી હતી તથા
દરેક ટેબલ પાસે આવી પૈસા માગતી હતી;
તે ઉપરાંત જાહુના બેઠ કરનાર છાકરાઓ
પણ ફર્યા કરતા હતા. અમારે પણ નિયમ પ્ર-
માણે થોડા પૈસા નાખવા પડ્યા હતા. થોડી
ખરીદી કરી અમારું રીમર પર પાછા
ફરવું થયું.

મેં મુસાફરોને કેથે Cairo જવું હોય
છે તેઓ પોર્ટસેડ ઉતરી રહેલી ચાર કલાક-
માં જઈ શકે છે; અને પીરામીડ જોવા પછી
એલેક્ઝાન્ડ્રીયાથી તેમને રીમ-બોટ મળી
શકે છે.

પોર્ટસેડ (Port Saed) જોયા પછી
રીમર બૂમધ સમુદ્રમાં (Meditteraneo-
an Sea) આવે છે.

मणिशंकर जटाशंकर कीकाणी.

लेखकः—शय्यभूषणायं वि. पुङ्गोत्तमराय जोशीपुरा अभ. शे.

જૂનાગઢને ઘેરે ઘાટ્યા હતો અને તે વખતના નવાજ સાહેબ છક યાસાવરયામાં હતા, ત્યારે નવાજ સાહેબની તેમજ દિવાન અમરજીની સદા વિચ્છેદી કાનિને અંખ ન લાગતા દેવાના શુભ વિચારથી પ્રેરાઈને નગરમાં વસતા નાગરોમાંથી તેર વર્ષની વયની ઉપરના સુધેનાગર યુવકોને એકઠા કરી તે બાટવાના બસકરીઓને મારી હાલવામાં પોતાનું શુદ્ધ નાગરત્વ તથા શાંતિ પ્રદર્શિત કરી કાનિકાની વરમાળ સ્વીકારી હતી. આ ઐતિહાસિક કથા ખરેખર પ્રત્યેક નાગરને તેમજ તેના વંશજને અભિમાન અપાવનારી તથા તેમની કર્તવ્યપદ્મપલ્લુ ખુદ્ધિને અધિક ઉત્તમગત કરાવનારી શ્રેષ્ઠી સકાય તેવી છે. એવીજ રીતે મહિસાંકરભાઈનું મોસાળ પણ સુખસિદ્ધ હતું. મહિસાંકરના માતૃસ ભગવાનવાદ કવિ ઉપરાન્ત એક મોટા રાજવિદ્યામાં કુશળ નાગર શુદ્ધસ્થ હતા.

હવે મણિશંકરે આવ.

તેમનો બિદિશ ગા- સ્વકતાન મેજરી લીધુંજે,
ત્ય સાથે ગુંબધ. હવે તે સંસારનાં વ્ય-
વહારકર્મો કરવાને સુ-

જાન્યુઆરી ૧૯૪૭ થયા છે. ચતુર રાજવિદ્યાકૃષ્ણ શક્તિ બક્ષ માનુષની પાસે રહી, રાજકાર્યમાં પ્રવેશ કરવાને હવે તે સમર્થ થયા છે. મગધુચરીના બાર વહેવાને હવે તેઓ શક્તિમાન છે. ઈ. સ. ૧૮૭૭ ના વર્ષમાં મણિશંકરને આપણે બ્રિટિશ સરકારના કારિયાવાડમાંના રાજપ્રતિ નિધિની કચેરીમાં કામ કરતા જોઈએ છીએ. ઈ. સ. ૧૮૪૦ માં જૂનાગઢની ગાદીને મારે લેહરા વાંધાનું સમાધાન કરવાને રહેન બેદુમ સાહેબની સાથે ડા. ડા. મણિશંકર એક સે- ન્ય સાથે પોતાનીજ માનુષમિયાં પધાર્યા હતા અને મુખશાન્તિથી ધારેલું કામ પાર પાડવામાં હૃતેહમદ ઉતર્યા હતા. ઈ. સ. ૧૮૮૨માં તેમ- ના પ્રિય મારીઆઈ ભાઈનો અવગલાસ થતાં પોતાના સરીરથી તેમની બેજાદેવી ઉઠી અને કોમંડના દુષ્ટરોગથી બચવાતો ખરા પરન્તુ તે દિવસથી તેમને મુંઝવું દઈ ચંદ્રી ગયું. ઈ. સ. ૧૮૫૬ માં તેમણે પોતાનું નવું ઘર બં- ધાવ્યું અને તેના સંગ્રહમાં તેમણે સાલોક્ત

સ્વના પ્રમાણિતકરો કર્યો હતો. ઈ. સ. ૧૮૭૩ માં તેમણે યાત્રાઅર્થે હિન્દુસ્તાનમાં પ્રવાસ કર્યો અને તેઓ સ્વભાષીના અધ્યાપના તો હતાજ તેથી તેમણે જે કંઈ બેબુ અધ્યાપના બેબુ તે સંપૂર્ણ પોતાના કાર્યાવાટી બાદ-ઓને જણાવવા ખાતર તેમણે ગોંધી લીધું. પોતાના સ્વદેશી અનુભવોને જેમ અને તેમ જ્ઞાનસુધાનું પાન કરાવવા તેઓ સતત મથતા હતા અને તેના પરિણામમાં આપણે તેમણે કરેલી ટીપ્પા ઉપરથી બેર્ડ રાષ્ટ્રીએ છીએ કે તે મણિએ અંધકારમાં અંધરીયાં ખાતા કારિયાવાડને અને તેમાં પણ છેક ખુલામાં ખુન્ની ખેડેલા જૂનાગઢને પોતાના નાનાનુભવ બ્યોતિવરે અને તેટલો પ્રકાશિત કરવામાં કરી પણ ક્યાલ ગ્રામી નથી, તે પછી મણિ-સંકરભાઈ એજન્સી (Agency) માં જતી સુપરિન્ટેન્ડન્ટ (Superintendent) અને (Treasurer) ખગતની અનુક્રમે થયા અને અન્તે વર્ગસન લઈ સેવામુક્ત થઈ પોતાના આશ્રમાનું, પોતાની નાનિનું, પોતાની જન્મભૂમિનું અને વાસ્તવિક રીતે પોતાના દેશનું પ્રત્યક્ષ રીતે નહિ તો પરોક્ષ રીતે પણ તન મન ધનથી કસવાણુ કરવામાટે નિ-રુત્તિનિવાસ સ્વીકારી જૂનાગઢમાં આવી રહ્યા. પાછળથી જૂનાગઢના દત્તિદાસની શોધખોળ કરવાનું કામ તે શોધકને સોંપવામાં આવ્યું અને તેમણે એક જ કરેલી હપ્તીકેતો રા. ભગ-વનસાવરકૃત દત્તિદાસમાં તથા કારિયાવાડ ગેઝેટીયર (Gazetteer) માં માણ્ય પડે છે. અન્તે ઈ. સ. ૧૮૮૪ માં કારિયાવાડના અજ્ઞાન રૂપી અધિકારમાં ઉત્તરજન પ્રમાથી શોખનો મણિપ્રદીપ-હર્ષદુર્ગની સાદારમાળાનો એક અનુવંશ મણુકે-જૂમ થઈ ગયા. સિચકેરાઉપ મણિસંકેરા જત્યુને માટે સર્વેશ શોક પ્રવર્તી રહ્યા અને તેના શિષ્યો, સંજીવીઓ, સ્નેહીઓ તથા તેમના સાહચર્યામૃતથી છવનસાધેકતા કરવા પામેલા દેશીય તેમજ વિદેશીય પુરોષોએ સ્થલે સ્થલે સખાઓ યોજાવી. તેમનાં શ્રુતિ ગાન કરી, તેમના આત્માને પરમશાન્તિ હમ્મી તેમની “ સંસ્મરણીયશોભા ” ને અહોનિશ દર્શિ સર્મીપ ટકાવી રાખવાને અર્થે અને જે સુરા-ક્રમાં “મણિસંકર જેવું મહામણું રત્ન ઉત્પન થયું

કે અને જે રત્ને પોતાના તેમની મુશ્કેલી કલિન
માં અભિગ્રહિ કરી છે તે ગર્ભી સુત્રે તેના જેવા
સુખમની સેવાની ગળના ગથી કરે. તેના
કાંઈનમોથી ગળના મહા પ્રયત્નથી વિચાર
કરી, તેમની સર્વદેશીય વિદ્યા અને મુશ્કેલી
તાની એક કથા સંભાળ્યા મારે નાનકો
ભરિયા કર્યો કે જેના બાળમાંથી આવળી
શાળા મંડળની અને મુન્દરાત વગેરે મુન્દર
માસાવીની મુન્દરામાં એક એક પારિતોષી
કે આપણું મુન્દરામાં આપણું. આભારી મુન્દર
કે નું પલ્લુ મુન્દર છે કે તે આપા પીર સા-
ધને જન્મ આપી તેની મેરા પલ્લુ કીકરી?

મહિયંકર અને કરભાળો મુન્દરકના
મુખારો. કપમાં નેવાને પલ્લુ
કરીયું. મહિયંકરભાળ

પોતાના જન્મથીજ મુન્દરકે દત્તા કે નદિ તે
વાળી નિર્ભય તેમના હરેલાલામાં કરેલા
કેટલાક વિચારોકેટલા ઉપરથી થઈ ગય છે.
૫. રા. ૧૮૩૫ ના વર્ષમાં ત્યારે કરભાળા
અને મુન્દરકરને પૂર્વ ભોજનાં ગામનાં પલ્લુ
આપણું નદિ દર્જુ. ત્યારે મહિયંકરભાળ,
એ કે તેમનું વય તે વખતે માત્ર ત્રે વર્ષનું
દર્જુ, તેપણ પોતાના ગિરાસનમર કિંડીસેશ-
માં પ્રયત્નિત દત્તામળીના કિન્દમાં ભોજ-
રયા જ્યાની વિહારાવ કલિને જન્મકથી
ખાલી નાંખતા સર્વાભિનંદનીય કાવમાં
પ્રત્ય ગયા દત્તા. આ એકજ દરજ્જા મહિ-
યંકરભાળી મુન્દરકે જુદીને બ્યાસ આપણા
આ વધે પલ્લુ છે એનું કલિને ને દુ મહિ-
યંકરભાળી જન્મનિમાં તેમના જન્મકથી
મુખારો પલ્લુ અને એ અગર કલિ
તે તે અરથાને નદિ કલિય. મુખારોના કલિ-
તલેવેવાને આપણે તે કાવમેજ કે જુદા-
વામાં નાંખતો આરંભના જન્મ થતા
દત્તા. કલિ કલિસાસ રાકુન્તકમાં એક રથને
વાળું છે તેમ:—

ચારેકોડનાચિત્તરં પતિરોગીના
મારિતુગોડકગાર: સર પુત્રોડક: ।
તેજે દ્રવસ્ય મુગપદ્મનગોડપમાં
હોતં વિવસ્વા દ્યાવદગાન્વરણ ॥

— આ જુદામાં જાહેર વિદ્યાર્થી રજાએ—

કે ચંદ્ર સાહિત્ય ગળનામોથી અત્ત પામવાની
તેવલીમાં ' દત્તા ત્યારે મહિયંકર કૃતિ દિવા
કે પીછ તર્થી પોતાના સાગર સાથે બહાર
આવળે તરવર થઈ રવા દત્તા. પરંતુ: કેદોતાં
રજુછાંછત્તાએ પોતાની વિદ્યાનો વાદ્યો દા-
પોદાસ મહિયંકરભાળને આપી દીધોદતો. આપ-
ણેને મહિયંકરભાળે એ પ્રાપ્ત કરેલી જ્ઞાતિ-
માં રજુછાંછત્તાની પલ્લુ જાળ પડ્યો એકએ.
રજુછાંછત્તા સાહિત્યના અને વિચારગાંથી
એટલું કેટ અને સર્વમાન્ય દર્જુ. કે તેમની
મુશ્કેલી આપણે પ્રતીન કલિસાસેશક
વિદ્યા જાઈ પોરેટન પોતાના ' પશ્ચિમ દિ-
દર્યાના' નામના મંદમાં તેમને મારે અભિ-
માન મુન્દર જાણમાં વળે છે. આ તેજ વાંચનાં
સદગ સમજ થકા છે કે, રજુછાંછ પોને
વિદ્યા અને તરવરેશક જુદાવા દોરતે
તેમના પોતાના જાનિતનાં પા ગળજન્મથી કેટ-
લેક અંશે આપણે વર્ષા દત્તા. તેમની સર્વ
કલિ જુદા પ્રયોગ વિચારતો ઉદેશ વિચાર
કરી ચકની દત્તા. જે વાળના દરજ્જા કર્યો
આપણે તેમણે ઉમેજ સરકારને દુધીની
વગેરે કેટલાક મુખારોના કામમાં આપણી
સત્તા તથા સાહાય ઉપર આપણી માન-
દરિ દિયર કરી શકીએ તેમ છીએ, રજુછાંછ
કે પોને અમુક અંશે મુખારકે દત્તા: પરંતુ
તેમની ગળકાળીન સમાજ તે તેમના વિચારો
તથા અભિપ્રાય અર્થ પ્રકારે પ્રાપ્ત ન દત્તા:
અને તેથી તેમને પોતાથી ચતેતા મળી ગઈ
કેટલું પડ્યું દત્તા. આ પ્રમાણે જોડે જનામક-
મા મુખારકે તે પર્થ મુખાર દત્તા, તેપણ
તેમને જન્મસિનેલી દત્તામરમાં જાવવા માટે
કાર્ય માગામરની પેટ દત્તા, અને અન્ને તે
ખાટ આ દરજ્જા ગાવક મહિયંકરભાળી
જન્મથી પુરુષ વગી મહિયંકરભાળે સ-
મજની અનુદયના પનીજ દત્તા: મહિયંકર ને
તેમણે જન્મ એક એવા અગળના આરંભમાં
ધરો દત્તા કે જે અગળમાં પાવકવિદ્યામાં
પદમાં આ દેશમાં થઈ શકેલાં દત્તા. રજુછાંછ-
જમાઈ જેના વિદ્યાર્થીની રજામજ
મહિયંકરભાળની મુશ્કેલીનાં વાંચે રજા
ગર કરી એક અને તેજ પલ્લુવમાં મ-

લિપ્તકલાઈ સુધારક તરીકે અધિક મેદતાને પામે તેમાં આશ્ચર્ય જેવું નથી. તેપણ એટલું તો નિઃસંદેહ કે રણકોણમાં મલિષકરલાઈના સુધારક ઉપદેશક અથવા તો તેમના સુધારક પૂર્વજ તો હતાજ. તેની સાથે એટલું પણ નિર્ણયદાયક છે કે સુધારાએ જે જૂનાગદના ઇતિહાસમાં મોટું રૂપ ધારણ કરી જૂનાગદના નામને સુધારાએ તરીકે તે શતકમાં સુપ્રસિદ્ધ કરી સુક્યું હતું તે માત્ર મલિષકરના પ્રતાપેજ, મલિષકરલાઈના ઉત્પાદકશક્તિ અને વિવેકશુદ્ધિએ તે વખતના સુરાષ્ટ્રના અધિકારમાં સ્વતઃપ્રદીપ્ત યજ્ઞને પ્રકાશ પાડ્યો તે તે મહાત્માની પ્રતિ પૂજ્યભાવ ઉત્પન્ન કરાવ્યા વિના રહેતી નથી. આ પૂર્વોક્ત વિચારો ઉપરથી સહજ અનુમાન ઉપર આવી શકાય છે કે મલિષકરલાઈએ જૂનાગદના નાગરજાઓ આરંભેલા સુધારા કંઠ નથી વાત ન હતી. તેણે તો માત્ર જે અગ્નિ હતો તેને તેથી વિશેષ પ્રદીપ્ત કર્યો હતો. અને તેથી સુધારકતરીકે તેઓ જ ખરેખરી પહેલી પ્રસિદ્ધિને પામ્યા હતા. હવે આપણે ગુજરાત પ્રતિ દ્રષ્ટિ ફેરવીશું. ગુજરાતમાં સુધારાનો જન્મ જ્યારે થયે, ત્યારે તે પાશ્ચાત્ય વિદ્યાના દરિયારે રંગથી રંગાયેલા હોતો-મિમિ હતો, તે તે જુમિને ભાવે તેવો નહિ હતો. તેનાથી ઉચ્ચો સુરાષ્ટ્રનો સુધારો આર્પવિદ્યાની મૂલસિદ્ધાન્તોથી અંકુશિત થયેલો, સ્વદેશી અને શોકસમાજને ઉપરોગિ થઈ પડે તેવો હતો. મલિષકરલાઈએ તથા તેના પૂર્વજ સુધારકોએ પ્રથમ સુધારામાં નિર્દેશોને પછીજ સંસ્કારસુધારાની બીજ રોપ્યાં. ગુજરાતના સુધારકોએ એકમત નહિ થતાં પોતપોતાની વિવિધ રૂચિને અનુસરતા ઉપદેશ કર્યા માંડ્યા. સુરાષ્ટ્રના સુધારાશુભનું ક્ષેત્ર નાનું અને પાંચો સ્વધર્મે ઉપર નિશ્ચિત પ્રકાશપ્રતિ ઉપર હતો. ગુજરાતનો સુધારો અમર્યાદ ભાગમાં-જનસમૂહમાં બેખાતો અને પ્રગ્નપ્રધાન અનિશ્ચિત પરધર્મ મેહાદ્યુષ્ટિલ ભાવનાઓથી સમન્વિત. આર્થ ધર્મના નામે પોતાનું કામ રકતો હતો. સુરાષ્ટ્રના ધુરંધર સુધારક વાસ્તવિક રીતે મલિષકરલાઈએકજ હતા, તેથી તેમની પ્રતિઓ ત્વધર્મે વિમુખ ધોરી હતી તેથી તેઓ તથા તેમનો સુધારો સુરાષ્ટ્રના જન સમાજને સામાન્ય રીતે અપ્રેમ ન થઈ પડ્યો. અને ગુજરાતના સુધારકોની સંખ્યા મોટી અને તેમાં વળી એકમત નહિ તેથી તેઓ સર્વે મોહામોહિ બુદ્ધાબુદ્ધ રજ્યા અને તેમના

સુખે ઉપદેશાપે. સુધારાપંથ જનસમાજને અભાવેલો નિવડ્યો અને પરિણામમાં તે કવિ નર્મદ રહી ઉઠે છે તેમ શિથિલતાને પામે. આ સ્થળે લખતાં હોઈશુંમ થાય છે કે માણસકરલાઈએ-તે આદિ સુધારકો-દીર્ઘદષ્ટિ વાપરી. કવિ નર્મદ પોતાનાં ધર્મવિચારમાં જીવણે છે તેમ આર્થધર્મ અને તેમાં પણ સકલ જનસમાજને માન્ય વેદધર્મ ઉપર જે સુધારો રચેલો હતો તે એવો તો સરસ અને સર્વમાન્ય હતો કે, અન્તે પ્રગ્નિ ધર્મ પ્રધાન કવિ નર્મદેતો સુધારાપંથ તેના પાદારવિદમાં પડ્યા આવ્યા વિના રહી શક્યો નહિ. સુધારો સજ્ઞ સ્વભાવેજ સત્-ઉદ્ધારક હોતો જે અત્યંતતાને પામે તેમાં હાથમથ ગુજરાતના આર્થધર્મનાં પુસ્તકોના અપૂર્ણ અમ્ભાસક માત્ર પોશ્ચાલ વિદ્યાના ઉપલસ ઉપાસકોનોજ. તે સુધારકોએ આર્થશાસ્ત્રનાં સિદ્ધાન્તો અને દેશકાલ આદિ અન્ય સાધનોનો સંપૂર્ણ વિચાર કરીને પછીજ જે આર્થસંસાર રૂપી ગ્રહની રચનામાં ધરતો ફેરકાર કરવાનું ધ્યેય હોત, તો ગુજરાતની જનસમાજમાં જલુ ખજલજાટ થયા વિના શાંતિથી મનભાવતો અને સર્વમાન્ય સુધારો અર્થશક્તિ અને તર્મદાચકર જેવા નવીન સુધારાના આચાર્ય ને પશ્ચાત્થા કરવાનો અને પોતાની જુલુ કબૂલ કરવાનો વારો આવત જ નહિ. મલિષકરલાઈએ ધર્મની ખજ નીચે રહી-સર્વપ્રકારનાં મનુષ્યને ભાવે તથા ફરે તેવા તેવા રૂપમાં ધર્મની આત્માઓને ચુકીને, અને તેવું કરી ધર્મની સાંકળવડે અમિલ જનસમાજને સાંકળીને અર્થાત્ ધર્મને અમિલ જનસમાજનું સાધનત્વ તત્ત્વ બનાવીને પછીજ પ્રત્યેક વર્ગ અને શાંતિના અંગેજૂતોની રૂઢિરીતિઓમાં ધરતું રૂપાન્તર કરવા ધારેલું હતું. તેમનો સુધારો હાલકાલ તથા જીવનવાદકિતમાં અસ્તવ્યસ્તતા આવજુનોશ નહિ હતો, મલિષકરલાઈનો સુધારો ફરસ અને શયકો હતો; જ્યારે ગુજરાતના સુધારકો પેલાની સમજશક્તિ ઉપરથી અમિલ સમાજની સમજ શક્તિનું પ્રમાણ ખાંધી પોતાના સાદસોમાં પ્રગ્ન થતા હતા. મતજ્યામાં, મલિષકરલાઈ તથા ગુજરાતના અન્ય સુધારકો વચ્ચે મતોતર ધણજ હતું. અને જે કે દેશદષ્ટિમાં તે સર્વ સુધારકો એકજ પ્રકિતમાં મુક્યા છે; તેપણ સાદિત્વના ઇતિહાસના પરીણકને તે સર્વના મૂળમાં રહેલો સિદ્ધાન્તભેદ જણાવ્યા વિના રહેજો.

પાટણકરનું ઉપદેશપત્ર (ગીરગીપર) ઓપધ.

માત્ર આડનાં મૂળીઓ છે. માટે રસાયણની શકા કરશે નહિ.

મોડું આપતું નથી, દાંત હાલતા નથી, લાળ પડતી નથી, આપવાનું આપ દોવાથી ગમે તેટલાં લુના રાગ દોવાં છતાં થોડાં દિવસ માટે સાફ થતું નથી પણ દમથને માટે રાગ નાણુદ થાય છે. શરીરમાંથી વિકાર વ્યવસ્થા નીકળી જાય છે. અને ધીમે ધીમે સચોટ થાય છે અને તે કાંપમને માટે ટકે છે. પેશા, પાગવાની, કીરી, આપવાની કમકુટ નથી, એટલુંજ નહિ પણ વગર અણુગમાએ આપ લઈ શકાય છે.

આ આપધ લેવાથી ચાંદાં, ગાંઠ, મુરચાનની, મુટ, પ્રણ, પેરમા, સરીપેરનાં, પેરલા કાળા ગાય વગેરે ગરમીના વિકાર નવા હોય કે ગમે તેટલાં લુના અને નિરદાર હોય તો પણ ખાનીથી સાફ થાય છે. લોહી શુદ્ધ થાય છે. લેનારને સુખાત પડે માટે અંમે આપધનાં મૂળીમાંથી અર્ધ તૈયાર કરેલો છે. પંદર દિવસના આપધની કિમત રૂ. ૨૫૦ અને ચાલીસ દિવસના આપધની કિમત રૂ. ૫૦૦ છે. આપધ ફટકું લેતું છે તે સંપૂર્ણ ન હતાં તેનારને ચાલીસ દિવસની દવા મોઢવવામાં આવે છે. વિકાર દૂર થયા પછી પણ થોડાં દિવસ દવા ચાલુ રાખવાથી વધારે ફાયદો થાય છે.

ગર્ભની ચાંદાં, શુભેદિપર ચાંદી અથવા ગેળીપર કાંઈપણ મન ન થતાં આ મંત્રમેથી તાત્કાલિક ગરમીર સાફ થઈ જાય છે. ડાળી એકની કિ. રૂ. ૧)

કેટલોક મંગાવો. પત્તા-પાટણકર મહોદેવ અને કંપની.

સરકારી તબેલા સામે મુખભાટ પાસે-ગીરગામ, મુંબઈ.

તમારે શું બોધ્યું છે ?

આપણાં સાચાં સર્વ કુશળને પતિદાર અને સર્વ સુખેની પ્રાપ્તિ થવી રીતે કરવી તેના ઉપાય ને મુકા કરે સમજાવી દેવાં છે. તેમાં કુદેલી મુરમ, સાવ જિવાણું મુંબેના પ્રતિ જિના, સુખમાં ફરેલી સારવણી વધારે કરી રાકે છે તે વાતાનું અજ્ઞાન દોવાથી પ્રભમાં કુખમાં સાચાં સંજગતમાં આવે છે. ધર્મમાંથી અને ધર્મદિશામાંથી મનુષ્યની અજ્ઞાતી જ્યાં બેસી જાય છે. એથી માત્ર જરમાઈ દિમે સર્વને જલું રવામાં આવે છે તે પાલાની બધી વિવેકો ગરમીથી અમારપર વળી મોઢવનારને તેના કુખની નિરતિ અને તેના હિંસવની પ્રાપ્તિના ઉપાય અમારી વારંબી વળી મોઢવમાં આવે. પત્ર વખતારે પ્રયુત્તર માટે એક આલાની લીધે મોઢવના જીવનું નહિ. મેચેક પત્ર સાથે લીધે નહિ. મોઢવનારને પ્રયુત્તર વખતમાં આવતો નથી. પત્ર ગરદાર બધાજ ખાનથી રાખવામાં આવે છે.

નવારે બધેથી નિરાશ પ્રત્યક્ષ પદ અમારી માંડ સહાઈ લેવા આવશે તારે અરમાઈ તમે અમારી સલાહ લેમ છે નથી ?

વિવેકવાર વળી અને મુલાઈ મેચેક લે. અમારે અને ગરમી દોવાથી ખાસ મુલાઈ લેવાનું, અથવા અરપાનું લઈ શકાનું નથી. મરિ સર્વ મુજોને વિનંતી કે પત્ર વખતની જરમી રાખવી.

શ્રી ચિદામર આનંદમૂર્તિ.

૨૦૨૨ રીડ-અમાર.૬.

લિપિ કર્ણાઈ સુધારક તરીકે અધિક મહત્તાને પામે તેમાં આશ્ચર્ય જેવું નથી. તેપણુ એટલું તો નિઃસંદેહ કે રણકોણકર્ણ મહિષાસુરભાઈના સુધારક ઉપદેશક અથવા તો તેમના સુધારક પૂર્વજ તો હતાજ. તેની સાથે એટલું પણ નિર્ણય છે કે સુધારાએ જે જૂનામળના ઇતિહાસમાં મોટું રૂપ ધારણ કરી જૂનામળના નામને સુધારાજીવ તરીકે તે ચતુર્થમાં મુપ્રસિદ્ધ કરી મુક્યું હતું તે માત્ર મહિષાસુરના પ્રતાપેજ. મહિષાસુરભાઈના ઉપાદેશકિત અને વિવેકબુદ્ધિએ તે વખતના સુરાટના અધિકારમાં સ્વતઃ પ્રદીપ્તચર્મને પ્રકાશ પાડ્યો તે તે મહાત્માની પ્રતિ પૂજ્યભાવ ઉત્પન્ન કરાવ્યા વિના રહેતી નથી. આ પૂર્વોક્ત વિચારો ઉપરથી સંદેહ અનુમાન ઉપર આવી શકાય છે કે મહિષાસુરભાઈએ જૂનામળના નાગરવાસમાં આરબેલો સુધારો કંઈ નથી વાત ન હતી. તેણે તો માત્ર જે અગ્નિ હતો તેને તેથી વિશેષ પ્રદીપ્ત કર્યો હતો. અને તેથી સુધારકતરીકે તેઓ જ અદેખરી પહેલી પ્રસિદ્ધિને પામ્યા હતા. હવે આપણે ગુજરાત પ્રતિ દૃષ્ટિ ફેરવીશું. ગુજરાતમાં સુધારાનો જન્મ જ્યારે થયો, ત્યારે તે પાશ્ચાત્ય વિદ્યાના દૃષ્ટિપ્રિય રંગથી રંગાયેલો હતો. કૃત્રિમ હતો, ને તે ભૂમિને લાવે તેવો નહિ હતો. તેનાથી ઉલટો સુરાટનો સુધારો આર્વંચિયાનાં મુક્તિદા-તેહી અંલટ્ટ ચપલો, સ્વદેશી અને લોકસમાજને ઉપયોગિ થઈ પડે તેવો હતો. મહિષાસુરભાઈએ તથા તેના પૂર્વ સુધારકોએ પ્રથમ સુધારામાર્ગ નિર્દેશીને પછીજ સંસારસુધારાનાં બીજ શોધ્યાં. ગુજરાતના સુધારકોએ એકમત નહિ થતાં પોતપોતાની વિવિધ રૂચિને અનુસરતા ઉપદેશ કર્યા માંડ્યા. સુરાટના સુધારાજીહ્વું ક્ષેત્ર નાનું અને પાણી સ્વધર્મ ઉપર નિરૂત્તિ પ્રધાનપ્રવૃત્તિ ઉપર હતો. ગુજરાતનો સુધારો અમર્યાદ લાખમાં-જનસમૂહમાં બેધાતો અને પ્રવૃત્તિપ્રધાન અનિશ્ચિત પરધર્મે મોહાચ્છાદિત લાવનારોથી પ્રમળતા આર્થ ધર્મના નામે પોતાનું કામ રક્ષે હતો. સુરાટના પુરધર સુધારક વાસ્તવિક રીતે મહિષાસુરભાઈએ કંઈ હતો, તેમાં તેમની વૃત્તિઓ ધર્મવિમુખ થઈ હતી તેથી તેઓ તથા તેમને સુધારો સુરાટના જન સમાજને સામાન્ય રીતે અપ્રિય ન થઈ પડ્યો. અને ગુજરાતના સુધારકોની ખ્યા મોટી અને તેમાં વળી એકમત નહિ તેથી આસર્વ માંહેમાંહે ભુદાભુદા રવા અને તેમના

મુખે ઉપદેશાપલો. સુધારાપંથ જનસમાજને અભાવતો નિવડ્યો અને પરિણામમાં તે કવિ નર્મદ રહી ઉ છે તેમ શિથિલતાને પામ્યો. આ સ્થળે લખતાં હોવાનું માર્ગ છે કે આજુ-સંકરભાઈએ-તે આદિ સુધારકો-દીર્ઘદૃષ્ટિ વાપરી, કવિ નર્મદ પોતાનાં ધર્મવિચારમાં જણાવે છે તેમ આર્થધર્મ અને તેમાં-પણ સકલ જનસમાજને માન્ય વેદધર્મ ઉપર જે સુધારો રચેલો હતો તે એવો તો સરસ અને સર્વમાન્ય હતો કે, અન્તે પ્રવૃત્તિ ધર્મે પ્રધાન કવિ નર્મદેયે સુધારાપંથ તેના પાદારવિંદમાં પડ્યા આન્યા વિના રહી શક્યો નહિ. સુધારો શબ્દ સ્વભાવેજ સત્-ઉદારક હોઈને જે અનર્થતાને પામ્યો તેમાં દોષમાત્ર ગુજરાતના આર્થધર્મનાં પુસ્તકોના અપૂર્ણ અભ્યાસક માત્ર પાશ્ચાત્ય વિદ્યાના ઉપલબ્ધ ઉપારકોનોજ. તે સુધારકોએ આર્થસાધનનાં સિદ્ધાન્તો અને દેશકાલ આદિ અન્ય સાધનોનો સંપૂર્ણ વિચાર કરીને પછીજ જે આર્થસંસાર રૂપી મૃદાની રચનામાં ધરતો ફેરફાર કરવાનું ધાર્યું હોત, તો ગુજરાતની જનસમાજમાં બહુ ખળભાગદ થયા વિના શાંતિથી મનલાવતો અને સર્વમાન્ય સુધારો થઈ શકત અને નર્મદાસંકર જેવા નવીન સુધારાના આચાર્ય ને પશ્ચાત્તાપ કરવાનો અને પોતાની ભૂલ કમ્પૂર કરવાનો વારો આવત જ નહિ. મહિષાસુરભાઈએ ધર્મની ખજ નીચે રહી-સર્વપંક્તિનાં મનુષ્યને લાવે તથા કાવે તેવા તેવા રૂપમાં ધર્મની આગ્રાએને મુકીને, અને તેનું કરી ધર્મની સાંકળવડે અખિલ જનસમાજને સાંકળીને અર્થાત ધર્મને અખિલ જનસમાજનું સાધારણ તત્ત્વ બનાવીને પછીજ પ્રત્યેક વર્ગ અને જાતિના અંગમૂલેની શરીરિતિઓમાં ધરતું રૂપાન્તર કરવા ધારેલું હતું. તેમનો સુધારો હાશકા તથા જીવનપદ્ધતિમાં અસ્તવ્યસ્તાતા આણુવારો નહિ હતો, મહિષાસુરભાઈનો સુધારો ફરેલ અને દાવેકો હતો; જ્યારે ગુજરાતના સુધારકો પોતાની સમજશક્તિ ઉપરથી અખિલ સમાજની સમજ શક્તિનું પ્રમાણુ બાંધી પોતાના સાહસમાં પ્રવૃત્ત થતા હતા. નતલખમાં, મહિષાસુરભાઈ તથા ગુજરાતના અન્ય સુધારકો વચ્ચે મતોતર ધણુંજ હતું. અને તે કે દેશદૃષ્ટિમાં તે સર્વ સુધારકો એકજ પંક્તિમાં મુકાયા છે; તેપણુ સાહિત્યના ઇતિહાસના પરીક્ષકને તે સર્વના મળમાં રહેલો સિદ્ધાન્તભેદ જણાયા વિના રહેશેજ નહિ.

સાધિકાજીને.

(રત્ન—ખમ્બાન. તાલ—કેરબો.)

તું તો નવર નવર તારાં નમણું નખન,—

મહાં ખારો અણખેલો નંદીયો નાચે રયામ.

તુતિા ૦ ૧

સારિશમ પધનીમાં બંસરી બમાવે,

ત્હારૂં વદન વિલેહી, જુકુદિ નચાવે રયામ.

હંદુ વદન વિલેહી, જુકુદિ નચાવે રયામ.—

તુતિા ૦ ૨

ઝલુકે ઝલુકે મહાં તારલો ચમકે,—

ત્યાં તો રેલે સિર-મુકુટ નચાવે, નાચે રયામ;

એ તો રેલે સિર મુકુટ નચાવે, નાચે રયામ;—

તુતિા ૦ ૩

મચકે, ઉમચકે, મચકે મુખ નીરખીતે,

જગમાં વસેલો વરયો નેન ત્હારે રયામ.

સર્વ જગમાં વસેલો વરયો નેન ત્હારે રયામ.—

તુતિા ૦ ૪

અમદાવાદ.

તા. ૫-૬-૧૩.

}

‘ મહાયાનિક. ’

વન્દાવનમાં, અંગેલી અનેક મેટાઓ કરતી યાવનમત સાધિકા રહામેથી આરંતી કતાંચી કરી છે અને તેને સંખોળીને ઉપરનું કથન કરેલું છે.

૧. સાધિકાદેવતા અંતરમાં-નખનમાં શ્રી કૃષ્ણ રમી રહેલા હોવાથી, કતાંચી, સાધિકાના નખન નૂલમાં શ્રી કૃષ્ણનું નૂલ દટિયોવર થાય છે, આભાવ શ્રી કૃષ્ણમાં રાધાની લગ્નમળા ચૂસે છે.

૨. આ ૫૬ શ્રી કૃષ્ણના વર્ણનરૂપે છે, પરંતુ તેમાં મારું તેમને અત્યંત પ્રિય જોડીજ દેખાડવામાં આવી છે.

કતાંચી શ્રી કૃષ્ણ જંસરી વગાડતા જગાવ છે—સાધિકા તરફ દટિ કરી જુકુદિ નચાવતા દેખાવ છે. અન્ય વ્યાપારમાં ચિત્ત યોગપલું હોય છતાં પણ સાધિકા નયને રમી રહેલી છે, એમ આ પદનો ખસી છે.

સાધિકા તરફ શ્રી કૃષ્ણનું જેનું વર્ણન છે તેનાજ વર્ણનવાળી ખસી સાધિકાના નખનમાં બની રહી છે.

૩. મહુમા તાલક જંસરી કતાંચી શ્રી કૃષ્ણના મુકુટનું દર્શન થાય છે—નારિકના ચમકાવે જંસરી માન સાધિકા તાવને ઘરે—તેમનું સિર અને ઉપર પંદરેલો મુકુટ દાવતાં જગાવ છે. તરડના પ્રકારને વરલે કર્તા ત્યાં મુકુટનો પ્રકાર જુરે છે.

૪. રિશ્તરૂપે પ્રકાશમાં આવી રહેલ શ્રી કૃષ્ણ ચરમરૂપ હર્ષ સાધિકાના નખનમાં આવી રહેલ છે તે જોઈ કતાંચી મુખ હાંપી મચકે છે, આમ છેવટ સીંચીએ આવ્યું છે.

‘ મહાયાનિક. ’

નૂરજહાન.

(નાહિનકાન્ત નરસિંહરાજ બેઠાણાએ લેખેલિયા.)

૫૧ વર્ષ ૫૪ ૭૮ થી આરંભ.

પ્રકરણ ૧૩ મું.

મનુષ્યનું મહુ અગત્યનું સજ્જેન ઉપર અસ્પૃશ્યતાથી પણું હતું. સહીમના દરબારમાં ધીમાજના મલના બીથેર કમના ખાસા ઉપર ખાસાએ કચરણ જમા હતા, આ દરબાર પોતાનો જગ સખો તે ખાતે હતો, ને સહીમ પોતાની પ્રિયને ચેલા વખતમાં મગશે એમ ધારી ખુશી થયો હતો ને તે ખુશીમાં ને ખુશીમાં હજારો કલેનો નાથ યથેલો ને હજારો કલે મામાય વખતના યથેલ હતા તે બૂલી જ ગયો હતો. પોતાનું સાફ નમીજ એણે કે ઘણું આસપાસ ધવાયલા એકાંતી બિનિયારીયો, ને મરણ પધારીએ કુનેવાના ઉકાસ્યાથી, વાનારણુ લગપૂર હતું, તેની કાંઈ પણ દરમર તેને નહોતી. તંબુમાં તો ચાલતમ ચાલી રવાં હતાં, પણ ધવાયેલા તો સજ્જેનમાં રજગા રખડતા પડેલા હતા ને તેમની કાંઈ પણ પરવાજ નહોતું કરતું.

સહીમે મલખાએ મ્હોં આપજ થઈ જતેને કહ્યું. “કેમી મ્હોડી રહેલ! ઉપર આપણા ઉપર કૃપા કરી છે.”

એક દરબારીએ—“સાહેબ ખુદ પોતે જ આપનામાં પ્રકાશી નીકલે છે. પેલા કુટુંબુલે મ્હારાને મારીને પોતાના ઉપર જ બધી દાર આણી દીધી. તે મ્હાવત વખતના કુટુંબી દાથીએ તેનાં જ માણસોને કચરી નાંખ્યાં ને લમારો જગ કરાવી આપ્યો.”

સહીમે ઉદારતાથી—“ના, રાણા પ્રાપ્તસિંહ જેવો જાહુર આપણી પ્રગતિ મિત થઈ ગય તો સાફ.”

બીજો દરબારી—“હેના જેવા તો બીજા લમારા પતની પૂતને આકરવાતે હજારો આતુર છે. લમારી મ્હાને યવાનો રાજ્યનો વિચાર જ મૂખાંઈ લરેમો હતો.”

ત્રીજો દરબારી—“તેલે પોતાના બધા માણસોને સજ્જેન ઉપર રાખ્યા છે ને પોતે પવિત્ર મંદાનાં પડી આપવાન કરવા ગયો છે.”

સહીમે હાથને કહ્યું “સ્વર્ગમાં જવાને દુકા સત્તે સેવાને? જાને હેણું સત્તાલ યગે.”

એક પર્સ મુલકમાલ—“તથાસ્તુ તે તો તરકની અગિની જાળીમાં ગળી મરણ ગયો છે.”

શાહમલ સહીમ—“લમારા સ્વર્ગને નરક જાગના વિચારો દુ શહેનશાહને કીયા.”

પેલા પર્સ મુલકમાલે કુટુંબુલિ પડીને અને હાથ એડીતે કહ્યું. “મ્હેરબાની કરીને ના કહેશો. પેલા કુટુંબ પાખડી મર માલમાર નિરજને શહેનશાહને પેનંતરનો ધર્મે જુવાતી દીધો છે. પણ હેમની મ્હાડીયો વખત હતો, હવે સિયાનો વખત પણ કાંઈ દૂર નથી.”

શાહમલ સહીમ ઉપર દેરા જતો હતો એટલામાં એક નોકર આવ્યો ને મુંદસુપે પડીને કહ્યું. “અક્રિથી એક કાલક પત્ર ચાલે આવ્યો છે ને આપ શાહમલની હજુરમાં આવવાને માટે આતુર છે.”

સહીમ—“તેને પાટા મેવાનું કહેલ કાલે દુ તેને જોવાતીય.”

મિત્રા ઈલાદિમનો ખબો દલાવીને સહીએ કહ્યું “તે, તે લોકો મિદાર-ઉત્ત-નિસાનું અલીકુત્તીએ સાથે લઈ કરવાના છે. મદાર પિતા આ બાબતમાં આખું આગં કાન કરતા હોય એવું જણાય છે. પણ તેનું આખું રાજ્ય જો હું પ્રગટી ન નાખું તો મદારે નામ સહીએ નહિ.”

ઈલાદિમ ખરી લાગણીવાળો મુખમુગ્ધ—“હું ધણો દિલગીર છું કે આવું થાય છે પણ શહેનશાહ તો આગ્રામાં નથી તો આપને શી રીતે ખબર પડી કે લઈ ધયું ?”

સહીએ—“શી રીતે ? વળી તેને મદારી ઈલાદિમો પોતાનો જ પત્ર છે. તેમાં ગમે તે દહાડે લઈ જશે એમ લખે છે. હું ધારું છું કે વખતે લઈ ધઈ પણ ગયું કરશે.

ઈલાદિમ—હજી કાંઈક આશા છે. શહેનશાહને સંદેશો મોકલો તો કેમ ?

સહીએ—તદારી સલાહો. બહુ ધઈ, ખસ ધઈ, શું શહેનશાહ જાણના નથી કે હું મિદાર ઉત્ત-નિસાને મદારી છું ? ના. પ્રજામાં માન નથી. મદાર લોકોને આગ્રા ઉપર મદારી લઈ જવાનો હુકમ આપ્યો. હું તેને (મિદાર-ઉત્ત-નિસાને) મદાર દુરમનોના હાથમાંથી છુટ્ટી કરાશે ને પંજાબમાં સ્વતંત્ર રાજ્ય સ્થાપીશ. હું કોઈને ગાંડવાનો નથી.”

એક ખીએ દરબારી—“તદારે આપનું જે હોય તે દક્ષી થા માટે લેતા નથી ? રાજ્ય થોડા વખત માટે ભાગી જશે ને પાછું તદનારા રાજ્યમાં તો તે એક ધઈ જશે. ને વખતે શહેનશાહ પણ તદમને સ્વતંત્રતા આપે.”

સહીએ—મદારી મુખવાળાં સદા નથી ધઈ, સકતું. આગ્રા ઉપર મદારી કરી તેમાં શહેનશાહના આવતા પહેલાં દાખલ થવાનો મહેં નિશ્ચય કર્યો છે.”

ઈલાદિમ—તદારે માનસિંદનું કેમ કરવું ? તે પિકાજ રાજ આપણી સાથે ધારું કરીને નહિ આવે. મદને લાગે છે કે તેના જાત લાઈ એને મારવાને માટે તેને અદિ જ રાખેલા, આપણને મુસબમાનો મદદ કરશે, અદિ મોજલોક ને ગાનતાન વગર રહીને શું કરવું ?

સહીએ—ખરી વાત છે. અદિ બહુ સોકાતુર લાગે છે, ને તદાં તો દુનિયામાં મુંદરમાં મુંદર કન્યા મદારી વાટ્ય લુવે છે. થોડા તૈયાર કરવાનું કહે.

ઈલાદિમ—પણ માનસિંદનું શું ?

સહીએ—તેને અદિ બોલાવો.”

ઈલાદિમ—શાદનદા આપણી બધી ગોરણનો નાશ થશે.

સહીએ—તદારી ગોરણને ને તું બહુ ખાટમાં પડે. મહેં ધારું છે તેમ હું કરવાનો.

રાજ માનસિંદને બોલાવ્યો ને તે તરત આવ્યો. શાદનદા બાથે ને ધણા માન પૂરક રાજને આવકાર દીધો. ને લપકાવાળું રૂપ ધારણ કરી કહ્યું. “મહેં તદમને તદનારી ધઈ કાલની મેળવેલી ફોદ માટે ઉપકાર માનવાને બોલાવ્યા ને તરતી આવી. હવે તદમે પૂરેપૂરી ફોદ મેળવેલી એવું હું જાણું છું. હું ધણો દિલગીર છું કે જરૂરનું કાન આપણી મદારે આમે જનું પડશે.”

રાજ માનસિંદે—“મદાર ખાસિંદ, રાખાલી રુદામે એકલા તનું અચાપ છે, ને વળી શહેનશાહ—”

શાદનદા વચ્ચમાં બોલ્યો. મદારે શું કરવું બોલ્યું તે હું જાણું છું. તદમારે કરવું ને તદમારે રાજનો હુકમ છે તે પ્રમાણે કરવું. હું મદારી પાળો રાજ ધું.”

રામ માને કહ્યું. " ખરી વાત. પણ હું ધારૂં છું કે આ કામ કરનાં પેલાં શેઠેન-
હાની પરીવારની આપ ક્યો તો ઠીક. નહિં તો ઇતરાઈ થશે.

સચીમ—ઈતરાઈ કેવી? તમારા ઉપર કે બારા ઉપર ? "

રામ માનસિંહ—" આપ શાદગદા આપને ફેરવે તેમ કરે. હું તો ફક્ત આપને
ચિત્તે કહું છું. પણ તમારા સાથે મારે. "

સચીમ—" બારે શું કરું તે શું ન કરું તે હું તમારા કરનાં. વધારે સારી રીતે
મારું છું. સચામ સારું દવે. "

રામ માનસિંહ ધીમે ધીમે ગમે તે પોતાના તંત્રમાં પેલાં ને પોતાના ભાણેજ
સુરજસિંહને બોલાવ્યો ને કહ્યું. " બારે શું કરું તે સુચન નથી. શાદગદા આપા ઉપર
દગદગ લઈ જવાનું મારે છે ને બંદને અર્ધિં રહેવાનું કહે છે. તે કાંઈ સાદસ કરશે ને પછી
શાદગદાદ અકબરનો સુરતો લેઈ શકે, શાદગદા ખંડ મચાવવાનું મારે છે. "

સુરજસિંહ—" બારે દુકમનાંથી જ નેને તાગામાં રાખીને તો કેમ ? તે પછી શેઠેન-
હાદ કોઈ કાંઈ નહીં. "

રામ માનસિંહ—" તે વખતે પોત્ય દોષ કે અપોત્ય દોષ. શેઠેનહાદ તેને એટલા
દગા છે કે આવો સખત ઉપાય લઈએ ને નમે ગમે ને વળી ગાદીના વારસાને આપણી
નિશ્ચ કરી મૂકીને તો આપણને નરે. "

સુરજસિંહ—" ત્યારે દવે કયો રત્નો તમને મોખા લાગે છે ? કાલુ જે કાંઈ
કરું દોષ તે તરત કરું જોઈએ. "

રામ માનસિંહ—" હું બારા ખંડાના પાંચામાં જઈને રહીશ ને શેઠેનહાદના
દુકમની વાટ જોઈશ. મેં સાંભળ્યું છે કે અશુભદુઃખ હાય દક્ષિણમાં મળે છે તો હું
તેની સલાહ પૂછીશ. "

અત્રિ બી બાવળી શાયા મંડી. શાદગદા પોતાની દુકમન તીમે જેટલું શરકર
હતું તેટલું શરકર લઈને આપા તરફ ગમે ને રામ માનસિંહનું શરકર લઈને ત્યાં જ રત્નો.

સચીમ આમે આવીને લુએ છે તો દિશાનાં પાંચાં બંધ ને દરેક શુરજ ઉપર
દક્ષિણતરફ માથુંસેને લીધાં. તેણે પોતાના અગાધમાંના એકને રત્નોનાં તાગા બોરે જઈને
પાંચાં ઉઘાડવાનો દુકમ કરવાનું કહ્યું.

શેઠેનહાદ શાદગદા ઉપરી ખીલકપણે કહ્યું. " જે કોઈ શરકર દક્ષિણ, વાચા,
અથવા રત્નોનાં સચીમ આમે તેમને દાખલ ન કરવાને દુકમ છે. શાદગદાને ત્યાં કે
શરકર પનેરેને પાંચું મોકલે તો પછી તેને પછી ખુશીથી આવકાર આપીશું. "

તે સરસે પૂછ્યું. " આપ ઉદત મનુષ્યો કોના છે ? "

ખીલકપણે બહારીયા કહ્યું. " બારા. "

તે સરસે પછી ક્યો ને આ બધા વચ્ચે સચીમને કયા. દવે શાદગદાના કોઈને
પાસે રત્નો નહિં ને તે બોલ્યો. " પાંચ બંધ ને કોઈ કે બારે મારે ને બારા શરકરને
મારે ખરખરું નહિં ઉપાડે તો તે મનસુ શરસે પોતાને કોઈમાં રજવાવશે. " તે સરસે
આ સંદેશો કયા પગ એના એ જ જવાબ મળ્યા. શાદગદા કોઈથી કંઈતો દગો, ને
પોતાના સારસેને જાણીથી ખરખરું પાંચાંનું કહ્યું. શાદગદાનું શરકર કોઈની મીતલી
પાંચે પાંચું પણ શુરજ ઉપરીથી વૃત્તી બંદોને તોપો આવજા તેમની દિશન દારી

ગર્ભ. આખરે જ્યારે લશ્કર બધું એકઠું થયું ને શાહનંદો હતો પડ્યો ત્યારે એક સર્વો લરીને શું કરવું તે વિશે વિચાર ચલાવવા મંડ્યા. કાંઈએ લાહોર ઉપર મહાઈ કરવાનું કહ્યું તો કેટલાકે છુટા થઈ જઈ શહેરમાં દાખલ થઈ પાછા એકઠા થઈને સહેર કબજ કરવું એમ કહ્યું.

સલીમ—“હું કાંઈ ચોર નથી કે શહેરમાં છનોમાનો દાખલ થાઉં, તે પંચગ ઉપર સ્વારી લઈ જવામાં કાંઈ માત્ર નથી. એટલેજયે દૂર જઈ તો મહારી મિહાર-ઉત્ત-નિસાને શી રીતે જવાનું.”

ઈબ્રાહિમે—“ત્યારે અમલદાર લઈ એ તો કેમ? ત્યાં આપણને ધન મળશે ને આપણી બધી ગોઠવણ કરવાનો વખત મળશે.”

એક દૂતે આગળ આવીને કહ્યું. “બેગમ સાહેબ તરફથી સંદેશ આવ્યો છે.”

સલીમે કોપથી પૂછ્યું. “ત્યારે શું કહેવાનું છે?”

તે દૂતે કહ્યું. “આપ શાહનંદની દાદી મીરીયમ મકાનીએ કહાવ્યું છે કે તહેમના મહેલ આગળથી આપ પસાર થયા ને તહેમને મળ્યા નહિં તેથી બહુ નવાઇ પામ્યાં છે. પણ તે બેગમ સાહેબ હવે આપને જોઈ પોતાની આંખોને તૃપ્ત કરવા પોતે જ પધારે છે.”

સલીમ—“હાં. તે મહેને રોકવાને આવે છે. ના. હું તહેમને નહિં મળું.” એમ કહી તે એક હોડીમાં કુદી પડ્યો ને અમલદાર જતો રહ્યો ને તે ઘરમાં દાદી નિરાશ થઈ ઘેર પાછા ગયાં. અમલદાર પેટાણે શાહનંદો શહેરમાં દાખલ થયો. બધું ધન પોતાને કબજ કર્યું ને પોતાના નામના શિક્ષા પડાવ્યા.

આ બધા બનાવોની અપૂર્વરને ખબર પડી પણ તહેણે પોતાનું ધૈર્ય ઊઠાવ્યું નહિં. તહેને લોહી નહેવડાવવું ગમતું નહોતું. તે પોતાના બંડખોર છોકરાને પ્રેમથી છતપાતું ધારતો હતો. તહેણે ત્હની દુઃખનાઈ ભરેલી વર્તણૂક ન ગણકારી ને તહેને બંધાણોની સરદારી લેવાનો દુઃખ કયો. દરમ્યાન તહેણે અશુભક્રમને બોલાવ્યો કે વખતે ત્હની શીખામણથી સલીમ સુધરે.

શાહનંદો પોતાની નિરાશા ને દિલગિરી જણાવ નહિં માટે ખૂબ મધપાન કરતો હતો. ને શેહેનશાહ તરફનો કાસદ જ્યારે આવ્યો ત્યારે તે સલાહ કરવાને આવતો હતો. તહેણે એક પોતાનું નિર્દોષપણું બતાવનારો કાગળ લખ્યો ને દરબારમાં આવવાની ઇચ્છા બતાવી પણ અકૂચર માથાળું તેમ દબ પણ હતો તેથી તહેણે સલીમને ત્હનાં બધાં લાઈ બંધોને છોડીને એકલા દરબારમાં આવી પોતાનું નિર્દોષપણું બતાવવાનું લખ્યું.

શાહનંદની પોતાના બાપનો દુઃખ ઉલ્લેખ કરવાની દિમ્મત ચાલી નહિં. ત્હના સોળાતીએજે બંડખાં ફતેહ મળવાની આશા છોડી દીધી. પણ શાહનંદને મન ગાદીની વાટચ જોવી બહુ કંઈ જાગતું હતું. આખરે તહેણે અપૂર્વર કને જઈને માથી માગવાનું નક્કી કર્યું ને અમલદારથી ઉપજ્યો, તે અમલદારથી એક ટપ્પા જેટલે છેટે ગયો એટલામાં અશુભક્રમ દરબારમાં જવાને દિલ્હિથી ઉપજ્યો છે હેવી ખબર મળી.

થોડાક વખત સુધી તો સલીમ કે ત્હના સોળાતીએજે કાંઈ બોલ્યા નહિં. પણ આખરે સલીમે કહ્યું. “મહારા પિતાને મરકરી ગમે છે ને તે આ મહારી વર્તણૂકને ત્હની જ ગણશે પણ અશુભ ક્રમ, તો ત્હને ચુન્દાનું રૂપ આપશે, વિવાદ કરશે, ને મારી આપશે તો ખાટું કર્યું એમ કહેશે.”

કોણએ કહ્યું. “એ માથા ફરત માણસ ખોટા ખોટા તર્ક કરનાર, વાદવિવાદ કરશે. બધા આપણે એ પ્રશ્ન જ ન આપવા દઈએ તો કેમ ?”

સહીમ—“હું હું કહે છે તે હું સમજતો નથી.”

કેશ—“હું કહ્યું કે દેને દરબારમાં ખોચતાં ખેંચાં જ રચે તરફ જ વધાય કરાની દઈએ. એ વિશે તે બધું વળેલું છે.”

સહીમ—“લેખકે કહ્યું કરશે ! તેને પૂછવારે ગાદીએ આવીશ ત્યારે પાતાળમાંથી સ્વર્ગમાં ઘૂસી દઈશ.”

બીરસિંગદેવ નામના એક હુંદારનો ઉપરી સહીમના સોળગીઆમાં હતો રહેલો હતું. “હું કરીશ. હું હમાય દુરમનનું માથું મદાન છનવી પછવાડે બાંધીને લાવીશ.”

સહીમ—“જા ત્યારે પરમેશ્વર તને તારા ઉમદા કામમાં સદાય કરે.”

તે હુંદારો દક્ષિણ તરફ રવાના થયો તે સહીમ પાંચે પાંચે આગે આગે ને અધ-બરની હલુરમાં આવી પોતાનું ચીર લેતા પગ આવળ મૂક્યું. અધજરે તેને બહુ ઢાઢકથી રીકાંબો ને તેની આગળની વર્તણૂક માટે માફી આપી ને કહ્યું કે. “કદી ઉનાવળા થવું નહિં કાંતલુ આખર રાત્રી તો તને જ મળવાનું છે.”

અણુજ દેશ, પોતાના મિત્ર અને મહેનદાદને મળવાને આગર હોવાથી પાંચઠા સોળગીઆ લઈ જાયતી જાયતી પાછો આવતો હતો. ગરબિયરની કને આવેતો હોવાથી તેણે એક દહાડા બેઠાં બેઠાં કરારે મુકામ બદલ્યો ને બેઠારનો કંઠો પપન ખાંચો ખાંચો જતો હતો. તે બધા શેખમણીના વિચારો કરતો જતો હતો. એટલામાં એક હુંદારની ટેશીએ તેના ઉપર દુમતો કર્યો, ને નમ્રાર અને જાણવારે તેને બાવલ કયો, તે જમીન ઉપર પડ્યો કે બીરસિંગે આવીને કહ્યું. “પરમેશ્વરે આપને માનપૂર્વક તેડું મોકલ્યું છે.” પણ અણુજ ફરકે મોં બીછ નરક ફેરવી દાડ્યું. નરત જ બીરસિંગે માથું કાપી નાંખ્યું ને દમાઝમાં બાંધી છનવી પછવાડે બાંધીને લાવતો થયો.

આ બનાવની ખબર આગે પેલા ત્યારે કાંતની અધજરને કહેવાની ફરિમત ચાલી નહિં. આખરે અણુજ દેશનો માણસ દાંધે કાંતો દમાઝ બાંધી અધજરની હલુરમાં આગે.

અધજરે કાંતો દમાઝ બાંધેલો બેઠેને પૂછ્યું. “હાલો શો અર્થ, બેઠા બેઠા શેખરે શું થયું છે ?”

અણુજ દેશના ગેરે કહ્યું. “તે કાંતો શેખ ગિયારે છપતો નથી. તેને રતનામાં હુંદાર મળ્યા ને તેને મારી નાંખ્યો.” ને પછી કાંતો જરૂર કાઢ્યો.

અધજરે મારી ઉપર પડીને કહ્યું. “સૂચ્યો ને મરણો. બેઠો શેખ ! બેઠો શેખ ! બેઠો શેખ અને પાછો આવ્યો આતો.” ને કહ્યો ને બોલ્યો. “જે, સહીમને રાત્રી બેઠેનું કવું તો બેઠો મારેલો હતો પપ દેને જવારેલો હતો.” બધા પાંચઠા દહાડાઓનો વિચાર કરીને તેણે કદાચ મદદ આપીને અધજર વિચારી રાત્રિન કરવા કાઢ્યો. તે કાંતો ને જતો જતો બોલ્યો. “બેઠો બેઠો શેખ અને મજરાની આલુનાથી પપન ન મુમાવાને આપી નરક આવડા નીકળ્યો ત્યારે ગિયારે મરણોને ?” થકા દહાડા સૂધી અધજર પોતાના બેઠામાં જ રહે ને રહેને મળ્યો પણ નહિ કે કાંત સાથે ચાલેલો પપ ન કરી. પપ અધજરના પપ દરે અધજર આગે હતો નથી તે પોતાના બેઠા મિત્રના મનમાં પેર ન થકી કાંત.

* ફૂલડાં,

—૧—

જો ! જો ! પેલાં પ્રભુનાં આહુડાં રમે !
 અહો ! દિવ્ય ઉપવને !
 મંબુલ ફૂલડાં કને !- જો.

લલિત લલિત ફૂલડાં
 રસિક મધુર કુમળાં
 નવરંગો એ અણમૂલ્યમાં મને ઘણાં ગમે,
 મૃદુ હાસ્યથી આનને;
 કેયાં નીચાં નીચાં નમે !- જો.

શુર સિરે ચરે એહ મુમન.
 કસમાં રસમાં જે પરીપૂર્ણ !
 ખીજવનાર એ વેલીને ધન્ય ! કે જે 'દે જો' મધુર સર્વને !
 પ્રભુનાં આહુડાં ! આવો તમે
 તરું તરું એ શું શીખી અને- જો.

શીખવો શીખ્યા તેવું મુને
 વનવને, તમકને, રહું અને
 શીખું રહું જે શીખવો તમે-જો ! જો ! પેલાં—
 “ શું શીખવું ! શીખવો શું શાખ્યા ! શીખવું તો શીખાય ”
 જોડ્યા ફૂલ શું રમતા જાળ.

“ પરિચય પાડો પૂજ્ય પ્રતિ તવ સમજે એટલું સમજાય
 નિમંત્રે નથી એ માટે કાળ,

“ પરિમત્ર એની કટુ નહિ પણ મધુ સદાય પમાય,
 આતો શુર વણ જાનજ થાય !

“ કંટક એ ફૂલ ખીજવ વેગે, સ્પર્શમાં નવ સાર
 કેવળ ગ્રહવો દૂરથી સાર-

“ અમંચકુએ કહિ આ કુસુમો કરમાતાં નિરખાય,
 તથાપિ કહે વિજૃંભી સદાય !

“ જાણી અનુભવી વિજૃંભી કેરો મૃદતાં હા ! સંસાર,
 અનુભવશે સંસારે સ્વર્ગ.

“ આ ફૂલને, અધિકારી આવી, ઉદ્યાન પાળક કને ચુંટાવી;
 “ દિવ્ય મન્દિરે દે વેરાવી, (પછી) સજ્જન સ્વેચ્છા દિયે જાણી

ઉપયોગાયે લેવાને.

„ સ-તો કે મુક્તકપર મૂકે. કંઠ ધરે, કે કળાયો મુધે;

„ ગજરા કરી કે ધારે જુએ, કસ કાઢી કે કરણે મૂકે.

માત્ર કોઈ મૂર્ખાઓ ચૂધે-સદાય મૂર્ખાં રહેવાને.

કેશવ હ. શેઠ. ઉમરેલ.

* મહાત્મા પુરુષનાં વચનામૃતને કુસુમો કહ્યોયો છે; તેની સાથે સજ્જનો સ્વેચ્છા મુજબ અનુસરે છે તે ચરણ રણ મેધી સર થયેલ છે.

The Advantages of "Vegetarian Diet."

(By: Dr. Mahadev Prasad, B. A., M. A., B. Sc.)

(३८३ १२ ११ ११ ११.)

In a short and written essay like this we cannot conveniently reproduce the figures referred to above, but we can, with advantage, go a little into the comparative anatomy and details of comparative anatomy, at least that part of it which is helpful in determining the man to be Frugivorous. natural foods of various classes of animals and man.

In considering, therefore, the food best fitted for man we must argue from a comparison of his structure with that of other animals. Man like other animals is an evolution: that is, he has developed from a tiny atom into the being we now behold by a gradual series of improvements. Now the nearest relation to man is the ape. We have very little structural difference from this animal. Our blood is the same as his, our bones are the same in number and in form, our muscles are practically the same, and he has all the organs we have. He sees by structures the same as ours, he has the same senses, the same passions, and vices, and reproduction takes the same course in him as in mankind. The hair on the human body lies in the same way as it does on certain apes, whilst the structure of the foot in them and in us is very much the same, only civilization, boots, and the habit of living on the ground instead of in trees makes our feet less useful than theirs. Their wounds heal the same as ours, they die from the same diseases, are poisoned by the same drugs, and if they are put under wrong conditions they suffer from the same diseases as man will do under like wrong states. If then they are so like us in structure and in habits, why are we different from them in food? The reason may have been some accidental necessity in the first instance and custom in

animals and seizing them. When man drinks
 Man drinks while he does not lap like cats and tigers, but
 the carnivora drinks like monkeys, sheep, and other herbi-
 lap. vorous and frugivorous animals. Man's whole
 structure points to a diet of fruits, nuts, grains,
 gourd, and green parts of vegetables. Man's use of flesh has
 induced many diseases, and all the evidence we can find shows
 he is worse mentally, morally, and physically for this change.

All great authorities on comparative anatomy are agreed
 as to man's frugivorous nature, and volumes can easily be filled
 with their opinions. Many attempts, on a smaller scale, are
 already being done in this direction, and they have met with
 admirable success. To quote only one example out of many I
 would refer to a pretty little collection by Sidney H. Beal,
 published under the title of "The Testimony of Science in
 favour of Natural and Humane Diet." It is not necessary, there-
 fore, to reproduce here the contents of these pamphlets, but it
 would not be out of place to give a few weighty opinions and
 arguments in this connection.

The distinguished modern naturalist, and first-class member
 of, and professor to the Collegio de France, Baron Cuvier says
 in his 'Leçon d'Anatomie Comparative': "Comparative Anat-
 my teaches us that Man resembles the frugivorous animals in
every thing, the carnivorous in *nothing*."

Prof. William Lawrence, F. R. S., Lecturer on Comparative
 Anatomy says: "The teeth of Man have not the slightest
 resemblance to those of the carnivorous animals."

Prof. John Ray F. R. S. also admits: "Certainly man was
 never made to be a carnivorous animal."

Dr. Sylvester Graham declares: "Comparative Anatomy
 proves that man is naturally a frugivorous animal, formed to
 subsist upon fruits, seeds and farinaceous vegetables."

Linnaeus, the great Swedish scientist, and naturalist, refers.

ing to the natural diet of man, says: "Man's structure, external and internal, compared with that of other animals, shows that fruits and esculent vegetables constitute his natural food."

Virchow, perhaps the greatest and latest authority on physiology, says: "The future is with the vegetarians."

Regarding man's place in nature a great naturalist, Dr. Ernst Haeckel, has said: "Whatever part of the body we consider, we find upon the most exact examination, that man is more nearly related to the higher apes, eaters of fruit and nuts, than are the highest apes to the lowest apes."

Professor Huxley also says: "Whatever part of the animal structure, whether series of muscles or viscera, we select as a basis of comparison, the result is the same. The lower monkeys and the gorilla differ more widely than do the gorilla and man."

Darwin says: "There is no more striking proof that man and the anthropoid apes have the same anatomical and physiological nature, and require the same food, than the similarity of their blood. Under the microscope the blood corpuscles are identical in form and appearance; while those of the carnivora are clearly different from them."

Adolph Just, a German author remarks: "Beasts of prey, for instance the dog, can eat the bones as well as the meat. Man cannot do that, which proves that his stomach must be arranged very differently from the stomach of these animals."

Dr. W. R. C. Latson, M. D., late editor of Health-Culture, writes: "Some writers on dietetics have made the amusing blunder of comparing the length of man's intestinal tract, not to the length of his trunk as in the case of the animals studied, but to the length of his entire body standing erect."

(Continued)

દત્તાત્રેય કૃષ્ણ સાંદ્ર બ્રધર્સ.

આર્યોપધી કારખાતું.

પો. ચેંબૂર, ઝીંહા દાણા.

ટેલીફોન નંબર ૪૧૨૪.



હુકાન અને દવાખાતું.

દાકારદાર મુબર્ક પો. નં. ૨.

ટેલીફોન નં. ૨૨૭૮.

અમારી દવાઓ સારી અને ગુણકારી છે તે બાબતમાં પ્રાસદ્ધ પ્રદર્શનોમાં આંદો અને ઈનામો મળેલાં છે.

અમારે ત્યાં આર્ય વૈદ્યકને આધારે બનાવેલા લાંબી મુદત સુધી રહે તેવા તૃપાર ઉકાનો કાઠા, ગાસપ, અરિષ્ટ, માત્રા, રસાયન, ભસ્મ, ઘૃતિકા, પાક, અવલેહ, તેલ, મક્કમ વગેરે સર્વ પ્રકારનાં ઔપધો તૈયાર મળે છે. પહેલેથી થોડા પૈસા મોકલી દવા મંગાવવાથી જરૂર પડતાં નવિન ઔપધો તૈયાર કરી આપીએ છીએ. તબીબતની હકીકત મોકલવાથી દવાઓ માફક આવે તેવી બનાવી મોકલીએ છીએ. બાકીના પૈસા પી. પી. થી લેવામાં આવે છે. મુબ્બમાં દાકારદાર પાસે અમારી હુકાન છે. ત્યાં અમારી સર્વ દવાઓ જ્યાંખધે તથા છુટક મળે છે. દવાખાતું શેડ મંગારામ દાત્રીયની વાણીમાં આવેલું છે ત્યાં રેન્ડર્ડ ટાઈમ ૧૧ થી ૬ સુધી તબીબત જોઈ ઔપધ આપવામાં આવે છે. સવિસ્તર હકીકતનું કેટલોગ એક આનો મોકલીને મંગાવી લેવું. પત્રવ્યવહાર ચેંબૂરના સરનામે કરવે.

વાસુદેવ કૃષ્ણ સાંદ્ર.

માલેક, —૬૦ કૃ. સાંદ્ર બ્રધર્સ.

હિન્દમાં નવો ઉદ્યોગ.

હોંદુસ્તાનમાં આ એક જ ખાતું છે. જે ભાત ભાતની અકચીર દવાઓ ઉપર ખાંડના પદ ચણવી વીણાવતી માલની બરખરી તાજ અને સ્વચ્છ દવાઓ બનાવે છે.

અમદાવાદના પ્રસિદ્ધ દાકતર કાનુગા L. M. & B. L. R. C. R. લખે છે—દુભોએ ડૉ. ડી. રાઈટરની કુઈનાન “ટીકલીઓ” નો મે વરસ થયાં આવું ઉપયોગ કર્યો છે અને તે સ્વચ્છ તથા ગુણકારી માલમ પડી છે.

કેથારટીક કપાઉન્ડ [લુણાળની ગોળીઓ] Sugar Coated—મરોર ક્યાં વીના સાધુ દરત આવે છે. કી. ૦. ૦. ૦. ૦.

શાહી શરબત—લુની ખીંસી, નખલી છાતી, સલેખમ, તથા છાતી પરથી પડતા ગળા, પાચનશક્તિનો બગાડો, બચ્ચાને આવતો ઝીણો તાવ વગેરે આ સરખતના ઉપયોગથી જલ્પુથથી દફે થાય છે. કી. ૩. ૧૧.

લેમોનેડ તથા સોડાની “ટીકલીઓ”—જટવારમાં ઉત્તમ પીતું તૈયાર મળે છે.

અમદાવાદમાં દવા વેચનારાઓ ને ત્યાં, તથા મુબર્ક, ડૉ. ડી. રાઈટર એન્ડ કુ.

“ટીકલી” મેન્યુફેક્ચરર્સ.

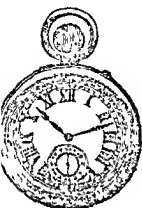
૧૧ ખેતવાડી—મુબર્ક—નં. ૪.

—સુવા રોગ અને ક્ષય રોગ !—

ગમે તેટલો વધી ગયો હોય તોપણ અમારા પ્રસિદ્ધ ઔષધોથી મટી જાય છે. કિં. રૂ. ૧૦.
 પ્રદરપર ગોળીઓ—પ્રદર લાલ અથવા સફેદ ગમે તેટલી જુની દિવસમાં મટી જાય છે. કિં. રૂ. ૧૦
 કામેદેય ગુટ્ટી—આ દવાથી યુક્ત બાળોને ચેતના પ્રાપ્ત થાય છે. ધાતુ ઘટ તથા મજબૂત
 અને છે. સારી શક્તિ વધે છે અને શરીર મજબૂત થાય છે. કિં. રૂ. ૧૦

અંડવૃદ્ધિપર લેપ—પાણી વગર થએલી અંડવૃદ્ધી ગમે તેટલી જુની જાડી હોય તો
 પણ ખાત્રાથી ચાર દિવસમાં મટી જાય છે કી. રૂ. ૪. ચાર.

વૈદ. સદાશિવ વિનાયક, ડી. સી. એન્ડ. કં.
 ધડીયાળો.



ગન ટાઇમલીન્ડર વોચમેટલવું (એક સેપમેંટલેટ ૧૯ લાઇન. કિં. રૂ. ૪
 રેન્ડે ઈન્જીનીઅર લીન્ડર વોચ મેટલવું. ૧૯ લાઇન. રૂ. ૩
 રાસકોપ સીરટમ પેટન્ટ ગનમેટલવું. રેન્સી ડ. વન ૧૬ લાઇન. રૂ. ૩
 રાન્ધપરીસટમ પેટન્ટ મેટલવું. (એકસેપમેંટલેટ) ૧૬ લાઇન. રૂ. ૩
 રાસકોપ સીરટમ પેટન્ટ મેટલવું. ડાયલ ૧૯ લાઇન. રૂ. ૩
 રીન્સી લીન્ડર મેટલવું વોચ મેટલવું. ટુકન્યુએલ ૧૯ લાઇન. રૂ. ૫
 બર્મો ટાઇમપીસ ટેમલપર મૂકવું. રૂ. ૧૧
 બર્મો આલાર્મ. રૂ. ૨.

કિશિયત બાવે મળે એ પોરટ ખર્ચ વધારામાં ગેરંટી વર્ષ ત્રણ. ધડીયાળ મંગાવવાનું ઠેકાણું.

ડી. સા. એન્ડ કં. મુગભાટ નં. ૪ મુંબઈ.

—અદ્ભૂત ચૈતન્યવટી.—

આ ગોળીઓનું સેવન કરવાથી શરીરનું ખબરેલું લોહી શુદ્ધ થઈ શરીરમાં ઉત્તમ
 તાજાં લોહીના પ્રવાહ સતત વહાઈ કરે છે. તેજ પ્રમાણે પ્રમેદ સંખ્યાથી સર્વ વિકાર, ગરમી,
 પીશાચમાં ધાતુનું જવું, હાય પગની બળતરા, ચહેરા શીઘ્ર પડી જવો વગેરે ઓછા અને પુરુષોના
 દરદો લાલ અથવા સફેદ ગમે તેટલી જુની પ્રદર, કમરનો દુખાવો હાય પગની ચૂટ વગેરે સર્વ પ્રકારનાં
 વિકાર આ ગોળીઓના સેવનથી શમી જાય છે. આ ગોળીઓ ખાનાર ઓ પુરુષોના શરીરમાં
 અદ્ભૂત ચૈતન્ય પ્રાપ્ત થઈ સતત સદૃઢ અને તેજસ્વી થાય છે. રમણશક્તિ નષ્ટ થઈ હોય
 તો આ ગોળીઓનું સેવન કરવાથી તે પ્રથમના જેવીજ સતેજ થાય છે. આ ગોળીઓ સ્ત્રી તથા
 પુરુષો ગમે તે ઋતુઓમાં લઈ શકે છે ચોવીસ ગોળીની શીશીને એક રૂપીઆ અને ટપાસ ખર્ચ
 વધારાનો પડે છે.

આ સવાય દિમાકય પર્વતની દિવ્ય વનરપતિમાંથી તૈયાર કરેલા અમૂલ્ય અને સત્વપ્રકૃત સર્વ
 રોગોને દોડી કાઢનાર ઔષધો એક રૂપીઆ મોકલનારને તેના વિકાર સંખ્યાથી વિચાર કરીને ચોક-
 લવામાં આવશે. શકત દરદીઓએ પોતાની તજીવતની દહીકત સ્પષ્ટ અને સારા અક્ષરે ચુગરાનીમાં
 લખી જણાવવા કૃપા કરવી.

ઠેકાણું—દિમાકયનિવાસી
 સીયુત દયાચૈતન્ય મહારાજ વૈદરાજ

હણસવાડી-મુંબઈ.

તમારા પ્રશ્નનો શું જવાબ મળ્યો ?

“તમારાથી કેઈ વાત સુમ રાખવાની નથી. પણ સ્વભાવનો જય કરવાની ઈચ્છાવાળા અને મનુષ્ય સ્વભાવને જાગૃત કરી તેને દૃઢ કરવાની ઈચ્છા વાળા સજ્જનોના આંતર મનમાં ક્રિયા થવાને સમયની અપેક્ષા રહેજ. આ વાતની કોણ ના ખાડશે ? આટલા માટે આગલો વૃત્તાંત બહાર પાડવાની તમારી ઈચ્છા છતાં સકારણુ તે વાર્તા તમને જણાવવામાં બે વર્ષ જેટલો વિલંબ કરવામાં આવ્યો છે. હવે—

શ્રી ભદ્રબાલા

પ્રથમ ભાગની દ્વિતિય આવૃત્તિ

તમે શ્રી સુદામાપુરીના શ્રી ગાયત્રી મંદિર માટે જાણો છો. તે અનેક મનુષ્યોને ધર્મ, અર્થ કામ અને મોક્ષ એ ચારે પુરુષાર્થો સિદ્ધ કરવાના ક્ષમમાં સ્થાપશે. અને અંતઃકરણુ એવાં તો સુંદર થશે કે—

શ્રી ભદ્રબાલા

દ્વિતિય ભાગમાં

આવેલા વિચારો ઉત્તમ પ્રકારે શ્રુદ્ધ કરવાને સક્ષિતવાન થશે. હવે તમે આંતર-મુખ સ્થિતિ સાધો. શ્રી સિદ્ધેશ્વરના ધંદાનાદને સાંભળો. આ નાદનાં મોન દશે દિશાઓમાં અધઝાલ છે. તેમાંના ગમે તે કોઈ ભગતા નાદ પર ચઢી જશે તો જાણને કે તમે મોહ-મૂઢ્યા પામશો. અને તમારાં ગળ્યાં કતરાઈ જશે; માટે સાવધ રહેજો અને શ્રી ધંદાનાદના જે રણતકાર તમારા બહારત્રે પ્રતિ આન્દોહન દેવાવે છે તેની સુરતાએ ઉપર જાજો. શું જણાય છે ? સર્વ દિશાઓને પ્રકાશથી પૂરી નાખતી મહાજ્યોતિ!!! આ મહાજ્યોતિમાંથી હમરો તેજસ્વી કિરણો દેવાય છે. પણ પેલું કેન્દ્ર સ્થાન જોયું ? ત્યાં તમને વિશ્વવંદનીય મધ્ય બિન્દુ પ્રતીત થાય છે. આ બિન્દુમાંથી નિકળતા રશ્મિ સાથે ગતિ કરો. શ્રી સિદ્ધેશ્વરના ધંદાનાદમાંથી ઉર્ધ્વ વહેતા રણતકાર સાથે આ રશ્મિ જોડાય છે અને મહા રાસ રચાય છે. આ રાસના પરિણામે તમે શ્રી ભદ્ર-બાલાના ણીજ ભાગના વસ્તુને જોઈ શકો છો. પૂર્વે શ્રીશંકરે આ ધંદાનાદ દિવ્યજ્યોતિ વડે શ્રી પાતાંજલીના હૃદયગત સંસ્કારોને જાગૃત કરી યોગમુત્ર પ્રકટાવ્યું હતું. આજ નાદ બિન્દુના રશ્મિથી તમારી દષ્ટિ ઉઘડશે અને આ દ્વિતીય ભાગનું વસ્તુ અદ્વિતીય થશે.”

—થોડા દીવસમાં તૈયાર થશે.—

અપૂર્વ નવલકથા.

શ્રી ભદ્રબાલા દ્વિતીય ભાગ.



લખો,
સી. એમ. ત્રિવેદી.
માંડાસ્ટીટ-અમદાવાદ.

આતંક નિગ્રહ ગોળીઓ.

આતંકનિગ્રહ ગોળીઓ આરોગ્યની દેવી છે, પૌષ્ટિક દવાઓની મહા-
રાણી છે. ડાક્ટરો અને વૈદ્યોનું અમોઘ હથિયાર છે, વીર્યની ઉત્પત્તિનો ઝરો છે,
શક્તિનો અખૂટ અન્તનો છે, સ્મરણશક્તિનો સાગર છે, બુદ્ધિઓને જીવંતીનો
મંત્ર છે, દુષ્ટિઓને આશિર્વાદ છે અને દુઃકામાં મનુષ્યમાત્રનું જીવન છે.

શુભ થયેલી યાદદાસ્ત, શુભ થયેલો મરદાઈ તત્વ, તથા શુભ થયેલ
તાકાતને પાછી મેળવવા માટે, મગજને પુષ્ટિ આપવા માટે, જ્ઞાનતંતુઓને
તેજ કરવા માટે, ધાતુવિકારને દૂર કરવા માટે, આતંકનિગ્રહ ગોળીઓ
બિનહરીફ ધલાજ છે.

કિંમત ગોળી ૩૨ ની ડબ્બી ૧ નો રૂપિયો ૧ એક.

વૈદ્યશાસ્ત્રી મણિશંકર ગોવીંદજી.

હૈડ ઓફીસ—જામનગર કાઠીયાવાડ.

માલેક—આતંકનિગ્રહ ઔપધાલય.

પ્રાંચ મુખ્ય કાલબાહેવીરોડ, પોષ્ટ નંબર ૨

સઘળી જાતના નૈતિક અને શારીરિક લુપ્તમાંથી
મુક્ત રહેવા માટે મહેરબાની કરી

“કામશાસ્ત્ર”

નામનું અમારું પુસ્તક વાંચો, તે આરોગ્ય, ઢોલત અને
આબાદીના ઉત્તમ માર્ગો દેખાડનારું છે.

૪૨ આવૃત્તિઓ બહાર પડી આજ સુધીમાં તેની આઠ લાખ કરતાં
વધારે પ્રતો વહેંચાઈ ચુકી છે.

તે પુસ્તક

ઈંગ્રેજી, મરાઠી, ગુજરાતી, હિંદી, ઉર્દુ (ગુજરાતી લીપીમાં) તથા
કુદમાં બંગાળી અને તામીલ ભાષામાં તૈયાર છે.

વૈદ્યશાસ્ત્રી મણિશંકર ગોવીંદજી

જામનગર કાઠીયાવાડ.

હુવા સ્વચ્છ કરી રાગથી બચો.

ઉંચી ભતની આ સાફ તથા સુગંધી અગરબત્તીઓના મૂલ્યો દ્વારા સ્વચ્છ કરી મન પ્રસન્ન રાખો.

પાળો. તોલો ૧ ના તોલો ૨૪ ના રેડ

	રૂ.	૧	ના રૂ.
ગુલાબી કસ્તૂરીની	૧૦	૧	૧૦
ગુલાબી અંબરની	૧૦	૧	૧૦
ગુલાબી	૧૦	૧	૧૦
મવાહની	૧૦	૧	૧૦
મતાળની	૧૦	૧	૧૦
પુન્દગની	૧૦	૧	૧૦
અગરબત્તી	૧૦	૧	૧૦
અગરબત્તી દલદી	૧૦	૧	૧૦
અંબરની ઘણી ઝીણી નંગ	૧૦૦	૧	૧૦૦

નો. પી. ખર્ચ દરેકનું શુદ્ધ.

એ સિવાય ખીજ દલદી પણ જે માનવી એકરો તે માનવી મળશે. દરેક ટકાણે એકરો એકરો છોડો. મદાસી પગાન, ઉત્તમ ભતની કેરીયા, ગોવા, મોવગેરા, પીતર અને દીવપસંદ વગેરે માટે તાકીદે જોઈમાં એલા ૩.૩૦ અથવાથી મોકલી આપે તેમાંથી. મદાસી જરી કિનારી છોડામાં ઘોલીયાં. ખેડ, રાખ, કુદા, સાફ, સાડીઓ વગેરે મંગાવો. જરી સાચી.

પી છડીયન એલસાં, સાવકાર પેંઠ, મદાસ.

ખારટન ચસમાવાલા.

વિદ્યાચતની આંખની ભણીતી આસપીતાવમાં કામ કરી આવેલા, તથા ત્યાંની માનવંદ રીતી ધારાવાર ડાકવરની સલાહનો મફત લાભ આપીને, યોગ્ય પધ્ધતિ ચસમા કીધાયત આવે દમારા ત્યાં આપવામાં આવે છે. (દરેક ચસમાની ત્રણ વરસની લેખીત નમીનગારી આપીશું.)

અહીંથી યોગવારની બજામાં ફક્ત પદ્મ, દલમ અમ કાચોના ચસમા વાપરીને, આંખના નાળુક તરવોનો નાશ કરાવવા આગમલ દમારા “આઝી-લીયત પથર” નાં ચસમાં વાપરો, જે આંખમાં મંડક આપીને માથાના સખત દુખાવાને દુરત નરમ પાડે છે.

કોઈ પણ આસપીતાવના યા ડાકવરોના નંબર પ્રમાણે, ચસમા નમીનગારીથી ધણાજ કીધાયત આવે બનાવી આપીશું. જે દમારા બનાવેલો ચસમે ડાકવર નાપસંદ કરે, યા કોઈ પણ રીતથી ખામી બ-રેલા નજીવ. તો તેના કુલ પૈસા પાછા આપવાની લેખીત કમીલત કરી શું.

ખરી સોનાની, રૂપાની, સેલક ગ્રાહકની, નીક-લની, સ્ટીલની, ચસમાની કેમો તથા આધવાસો તાવ તપાસવાના ધરમામીતરો, ઇનધાનની નકલી આંખો, પાવરફુલ બાવનો ક્યુલેટ, તેલેસકોપ, દલદી તથા ઉંચી ભતના દુરબીનો, છુટક તથા જથ્થાનું પણ સસ્તા આવે મલશે.

કાલુખાદિવા રોડ હોરનખી રોડ.

ખારટન ચસમાવાલા.

લી૦

મેલેરીયા, ઇનફલ્યુએન્સા અને

સાધારણ પ્લેગ માટે

ખાટલીવાળાનું એગ્રુ મીક્ષચર અથવા

ગોળીઓ, કીંમત રૂ. ૧.

ખાટલીવાળાનું દુધ પાઉંડર, દેશી તથા અગ્રેજી ઓપીડીઓ, જેવી કે માપાફળ અને કાર્બોલીક એસીડમાંથી રસાયણીક રીતે બનાવવામાં આવે છે. પી. પી. કીંમત ૪ આના. ખાટલીવાળા દાઢરનો મલમ કી. ૪ આના. ઉપલી દવાઓ દરેક ટકાણે, તેમજ

એચ૦ એલ૦ ખાટલાવાળા, વરલા લેખોરટરી, ઘર મુખ-એ ટકાણેથી પણ મળશે.

શ્રી ભક્ત સચિત્ર માસિક.

લગભગ અગાઉથી.

હિંદુસ્તાનમાં રૂ. ૩-૦-૦

હિંદુસ્તાન બહાર રૂ. ૩-૧૨-૦

ઉત્તમ સચિત્ર બેટ આપવામાં આવે છે.

લગભગ, અધિપતિ અને પ્રકાશક.

અમદાવાદ.

નવી જાહેરખબર.

તાલપત્રીઓ વેચાતી અને ભાડે લેનાર વેપારીઓને ખુશખબર.

દરેક ભતની તાલપત્રીઓ પુરી પાડનાર ૪૦ વરસનો ભુનો અને પ્રખ્યાત.

દરેક ભતની નવી તાલપત્રી અને પકડા જોડેર આપનારાઓ માટે ખાસ નવીન સુધ-રેલી દમ મુખ્ય બનાવીએ છીએ.

શા. ત્રીકમ્બલ ઉકેલ માલશી. (ખેાના.)

તાલપત્રીના કંટાકટર અને કમીલન એજન્ટ.

ડે. માંડવી બંદર ખારેક બંદર બેન

દેરાસર નીચે દુકાન

રીપલાર્થ કાર્ટ અથવા લીકીટ વગર જવાબ મલશે નહીં.

અમે ૨૫ વર્ષ સુધી જંગલોમાં ફરીને વનરપતિ સંબંધી ઉત્તમ પ્રકારની માહિતી મેળવેલી છે.
વળી બક્ષીસો અને સર્પીફીક્ટો મેળવેલાં છે.

—ધાતુપૌષ્ટિક રતિવિલાસામૃત ગુટિકા.—

આ અનેક મદનમરત વનરપતિમાંથી નવીન રીતે તદ્દ્યાર કરેલી વીર્યસ્તંભક ગુટિકા છે. નહાના બાળક, સ્ત્રી, પુરૂષ વગેરેને નમળાછ માટે આ ખાસ ઉપયોગી છે.

આ ગુટિકાનું સેવન કરવાથી નપુંસકપણું, શિયલતા, ગર્ભ સંબંધી રોગો, ધાતુવિકાર, ઉપદંશ પ્રમેહ વગેરે વિકાર સત્તર નાશ પામે છે, પાતળી પડેલી ધાતુ ઘટ્ટ અને તેજસ્વી થાય છે. ધાતુ સુધરતાં શરીર પુષ્ટ અને સ્વદ્દ થાય છે. દરેક સ્ત્રી પુરૂષે શરીર સુધારવા માટે આ ગુટિકાનો ઉપયોગ કરવો જોઈએ. નહારાં વ્યસનોથી નાની વયમાં ઘડપણ આવ્યું હોય તેને આ ગોળીઓથી ફાયદો થાય છે. અપૂર્વ રક્તિ પ્રમ થાય છે, જીવાતી માછી આવે છે. ગોળીઓ ખોર જોવડી મોટી છે, છતાં ૪૨ ગોળીઓની ગોળીના માત્ર ૩.૧—૮—૦ રાખ્યા છે. વી. પી. ખર્ચના ૪ આના. અનુપાન ગોળીઓ સાથે

વિશેષ સુચના:—અમારા કારખાનામાં ઉત્તમ પ્રકારના રાખરી રીકા, મોનોગ્રામ, પીતળનાં સીલ, તથા પેઇન્ટીંગ કામ કરી આપવામાં આવે છે. ગ્રાહકોએ અવરજી લાલ લેવા વિનંતિ છે. ઉપરની ગોળીઓની ત્રણ ગોળીઓ સામટી મંગારનાર શુદ્ધરૂપના નામનો ૨ અક્ષરનો અંગ્રેજી મોનોગ્રામપેડ અને શાહીની ખાટલી મફત મોકલી આપવામાં આવે છે.

ગ્રાહકો તથા વેદના ખરતી સર્વ પ્રકારની વનરપતિ અમારી પાસે મળે છે.

મરીબ અને ગ્રીમાન સર્વમાં પ્રસાર પામે તેટલા માટે ખાસ કિંમત ઘટાડી છે.

વનૌપધિ ચક્રાવંતી.

આ એક દિવ્ય વનરપતિ છે તેને કાપવાથી મનુષ્યશરીરના લોહી પ્રમાણે તાલુ લોહી નિકળે છે અને થોડા દિવસમાં રક્તના જેવો ગાગ પડે છે.

વનૌપધિ ચક્રાવંતી.

આ દિવ્ય વેલીના સેવનથી શરીરમાંથી અમે તે કારણથી ઘટી ગયેલું લોહી શુદ્ધ થઈ તાલ લોહીનો ભરાવો થાય છે અને પ્રમેહથી ચર્મલા અનેક વિકાર મટી જાય છે. તેજ પ્રમાણે સ્ત્રીઓના લાલ સર્પેદ પ્રદર પછી

વનૌપધિ ચક્રાવંતી

ના સેવનથી સાફ મટી જાય છે. તેજ પ્રમાણે ગર્ભી પ્રમેહ, ગંડમાળા, પિત્ત, અગ્નિમાંલ મોઢામાં ડાઘાં પડતો, નારાં પડવાં, મોંમાંથી ખરાબવાસ નિકળતો, રક્તદોષ થવો, હાય પગ વળી જવા, ઉપદંશ જન્યવિકાર, આ દિવ્ય

વનૌપધિ ચક્રાવંતી

ના સેવનથી ખરાબ સાફ મટી જાય છે, ઉત્તમ પ્રકારે રક્તશુદ્ધિ થાય છે, ચાર ઔસની ખાટલીની કિંમત ૮પાલ અને વી. પી. ખર્ચ સુદ્ધાં રૂ. ૧-૬-૦ પડે છે. ૬૫૫ મંગાવતી વખતે પ્રકૃતિ વિગતવાર લખી જણાવવી.

વૈદ્ય બાબાજી નાના સાંવત.

આર્યવનૌપધીનું દવાખાનું

હાકોરદાર-સુખધ નં. ૨

#

ક્રમતાકાદ અને બીમાર બચ્ચાંઓની શક્તિ અને

તનુદુરસ્તી જાળવવા માટે

ડા. ગોખલેનું પ્રખ્યાત ધર્મલુ

બાલામૃત—સરવેથી

પહેલી—જુની—ઉત્તમ—અને

ધરધતુ દવા છે !

જે ખારા શુદ્ધ વનસ્પતિમાંથી બને છે.

આથિ બાલામૃત તીચે જણાવેલા દરદે બીપર ચમત્કારીક અસર કરે છે.

બીપરસ—કરમ—દમ—આંકડી—પોટુ—અપચો—બિલ્ડી—પીગાસ—ઝાઝાનું વાસ મારવું—
આંચકા—ખસ—ધાવણથી પચેલી નખખાઈ વગેરે.

બચ્ચાંઓને સાધારણ રીતે રોગ આપવોંથી લોહીને સુંધારશે અને શરીરમાં માંસ અને
સોડીનો વધારો કરી શરીરનો બાંધો મજબુત બનાવશે.

કીમત બાટલી ૧ ના આના ૧૨; ટપાલ ખર્ચ ૪ આના.

લખો:—ધી લિન્ડુ ફ્રેમીલી મેડીકલ હોલ, માધવબાગ ગીરગામ—મુંબઈ.

રૂપીઆ ૧૦૦૦૦૦૦.

બાયોકેમીકલ મેડીસીન બોક્ષ.

આ પેટી દરેક મનુષ્ય વાપરી શકે છે અને સર્વે આંધિ સારા કરી શકે છે. તેને સંખ-
બેરીસ્ટ સરજન, વેદ અને સર્વે સફળદરથ વાપરી સંતોષ પામેલા છે. આ આંધિ વાપ-
રવાને આરોગ્યની કુન્ડીનું પુરતક પેટી સાથે આપવામાં આવશે.

પાવર ૩ X અથવા ૬ X ૧૨ X ની આર ઔષધની ૧ ઔસિની પેટી પુરતક સાથે
રૂ. ૬-૦-૦ અને રૂ. ઔસિની, કિંમત રૂ. ૫-૧૨-૦. આ ઔષધ અમેરીકન શુદ્ધ આપવામાં
આવશે. છુટક દરેક ઔસિના ૦-૮-૦ અને રૂ. ઔસિના રૂ. ૦-૫-૦.

સી. જી. ગાંધી.

માંડવીની પોળમાં ગતરાક પોળ—અમદાવાદ.

આરામ થયા બાદ પૈસા લેવા.

“હરસના મસાના દરદના”

ઈલાજ, વાડકાપ વગર બીન જોખમી, ફડી દવા લગાડી દરદ ખેરવી કાઢી જીંદગીને
માટે નીરમૂળ કોધા બાદ દવાનો પૈસા લેવાની સરત કરીએ છીએ.

ખાત્રીને માટે નમુનો મફત.

વીસ જાતના પ્રમેહ—ચાંદી—વીસફોટીક, સંધીવા, સ્ત્રીઓના પ્રદરરોગ—રતવા, લોહી
બીગાડ, હડીયાં દમ—ક્ષય—ને ખાંસીને માટે અકરારીર ઇલાજ છે. પોષ્ટ ખર્ચ ૦-૧-૦
મોહલી દુકાન લખો—

વેદ. ડી. એલ. અમ્યાર.

સાંમી મેરી, ૧૭-૫—અમદાવાદ.

મહાજનનું વેજટેબલ બાદશાહી.

પન્થ

સોએ સો ટકા ખાત્રી આપવામાં આવે છે કે સઉથી સરસ છે.

(૧) તેમામ આબરૂદાર ગાંધીજીની દુકાનેથી મેળવો.

રજીસ્ટર નં ૦ ૭૯૫ તપાસી ખરીદ કરવું.

સી. સી. મહાજન એન્ડ કું. મુંબઈ નં. ૨.



વૃગરંધ્રમયે વાળ કાઢવા માટે

બાદશાહી સાબુ.

આ સાબુ જે જગ્યા ઉપર લગાડવામાં આવે છે તે જગ્યાના વાળ ઘણીજ સફાઈથી દુર થાય છે. ચામડીને કંઈ પણ ઇજા થતી નથી ચામડીનો કુદરતી રંગ બતાવે, છે. તથા સાબુના બાકસની કીંમત રૂ. ૧. પોસ્ટેજ ચાર આના.

સી. સા. મહાજન-મુંબાઈ નં. ૨.



કાર્ડ સાઈઝ કીંમત માત્ર રૂ. ૪.

ફોટોગ્રાફ પાડવાના ન્યુ

છુપા કેમેરા.

હાલમાં વીલાયતથી મોટા ફેરફાર સાથે કેમેરાનો મોટો જથ્થો આવી પહોંચ્યો છે. આ કેમેરાથી નાનું જથ્થું પણ સહેલાઈથી ફોટો ઉતારી શકે છે. દોડતી ગાડી, ઉડતું પક્ષી વગેરેનો સહેલાઈથી ફોટો ઉતારી શકાય છે, ફોટોગ્રાફ ઉતારવાની સંપૂર્ણ માહિતી ઘેર બેઠે શીખવી શકીએ છીએ. કેમેરા સાથે વ્યુફાઇન્ડર (જેનો ફોટો લેવા છે તે જોવા માટે) ગ્રાઉન્ડ ગ્લાસ, ડબલ લાર્જ સ્લાઈડ, પ્લેટ, દવાઓ, સાથે કીંમત રૂ. ૪ પોસ્ટેજ દશ આના.

છોટાલાલ ઇંગનલાલ મહાજન.

ચેખમેમ્લ સ્ટ્રીટ-મુંબાઈ.

ગુલછબુ હેઅર ઑઈલ.

ખનાવનાર. ગુલછબુ પરફ્યુમરી કંપની. સોલ એન્ડ.

ગજનન હરિની કંપની.

વાળને માટે છેલ્લામાં છેલ્લી શોધને આધારે બનાવેલું આ તેલ સ્ત્રીઓના નમ્રામ બાલને બળવી રાખે છે તેમજ ખરી પડતા અટકાવે છે, માટે બજાર વગર વાસ ન' હોય ને કેરોસીનના બેળશોળવાળું તેલ વાપરતાં અટકવું એ બાલનું રક્ષણ કર્યું કહેવાય.

જે એકજ બાટલી ગુલછબુ હેઅર ઑઈલની વાપરશે તે તેના ખરા શુભની ખાતરી થશે; કારણકે તે એક લાંબા વખતના અનુભવીની સારી સલાહનું પરીણામ છે.

જે કે આ તેલ એક નવી બનેલી કંપનીનું છે, પણ તેલ એવા સુગંધીત વસાણાઓથી અને સંભાળથી બનાવ્યું છે કે આ તેલ વાપરવાથી બાલ એવા સુંવાળા, ચળકતા, સફાઈદાર અને નરમ રહે છે કે હાલના મુઠ્ઠેલી દુનિયાની કાંઈ પણ તરફેની ફેશનેબલ રીતમાં ગોઠવી શકાય છે.

વળી સ્ત્રીઓ ઉપરાંત આ તેલ દરેક પુરુષને પણ ધણું લાભ કરતા છે. ઇંગ્લીશ ફ્રેગ્રેન્સી દેનાર કામળ મગજના વિદ્યારથીઓ તેમજ દરેક વખતે મગજને ખાસ કરી રોક્ષી રાખનારા મહેતાઓ, શૌદીઓ અને અમલદાર વર્ગને પણ આ તેલધણુંજ ઉપયોગી થઈ પડશે. કિંમત બાટલી એકના ગાંઠ બાર આના. બાટલી ત્રણના રૂ. ૨. પોસ્ટેજ ભુદ.

સમગ્ર દરેક ને મક્કત; પણ બાહારગામ વળાએ પોસ્ટેજ માટે એક આનાની ટીકીટ બીડતી.

સિંહ છાપનો દરાજનો ખોંસ મલમ.

દરાજ તથા ખુજલીને માટે અમોએ ધણી મહેનત તથા કાળજીપૂર્વક અનુભવ લઈને આ મલમ બનાવ્યો છે જેથી એકના આના ચાર.

બહાર ગામના આદરના વી. પી. થી. અગર અગાઉથી પૈસા મોકલવાથી તરતજ મામ રવાના કરવામાં આવશે.

ઈલેક્ટ્રા રૂમેટીક બામ.

(વણેજ ફાયદા ભરેલો મલમ.)

આ મલમ લગાડવાથી ચરિરના દરેક ભાગની સરદી મટે છે, માથાનો દુખાવો, સાંધા ત્રણાઈ જવા, સોજા ચક્રા, ગરદનની તસો રહી જવી, રમ તક થવું, કમર તથા પગનું રહી જવું તે ઉપર ચોળવાથી ધણે અસરકારક ફાયદો થાય છે.

ધણા હુંડીઆર અનુભવી માણસોની સલાહનું આ પરિણામ છે.

સ્ત્રીઓને સુવાસનાથી ઉઠવા બાદ આ મલમ ધણે લાભકારક ગણાયો છે, બાટલી ઉપર અમારો ટ્રૂઝ માર્ક (ટ્રેડ માર્ક) એકને લેવાની બજામણ કરવામાં આવે છે.

આરામ નહીં થાય તો પૈસા પાછા આપનામાં આવશે. હવે પક્કા આજા છે.

વિંછીની દવા.

વાપરવાની રીત—જે જગાપર વિંછી કરે તે ડાંબ ઉપર ૩ બીંજીને મુકવાથી વિંછી ઉતરી જશે. બાટલી એકની કિંમત. રૂ. ૦-૬-૦.

સરવે જાતની છુટક તથા જઘાળધવીલાયતી દવાઓ વેચનાર.

બહારકોટ, ગજેશ્વરી, નં. ૧૦ પો નં. ૨, મુંબઈ.

ગજનન હરિ ની કંપની.

GAJANANHARI & Co. Ganesh Wadi BOMBAY No. 2

તાર ટપાલ વિના દવા એક પણ ગુણ અનેક અદ્ભુત અંજન
 હૂર દેશાવરોમાં સદેસા વીજલીક બામ.
 મુકવાનો અખતરો સ્વ- ખરીદતી વખતે રજીસ્ટર
 દેશી વૈદક નામનું લગ- નંબર ૭૭ લેખીને લેજો.
 લગ ૨૨૫) પ્રકાર રો- સચીન તથા સાધનો દુખા
 ગોની અકસીર અને વો, હાથ, પગ, પીડ, કમર તથા
 અનુભવસિધ દવાઓ- માથાનો દુખાવો, વધરાવળ,
 ના સંગ્રહ સાથે શ્રીમત દરામ, ખસ, ખરજીવું, દરથ,
 સાડાચાર આતાની ટી ચાદી, સગડી, સજેખમ, તથા
 શ્રીટો મોકલનારને તરત શરીરનો દુખાવો ઝીણું કઠતર,
 મોકલવામાં આવશે. દમ, દાહલ. સોજો, વીછા,
 જૈન એન્ડ કું. ઉંદર વગેરે જેરી જીવડાના ડખો,
 મુંખર્ધ. ૩ બળી જવું, ઝીરી વગેરે નાના
 ક્રીમિત બાદલી ૧ ના આતા ૮

પત્ર વહેવાર નીચેના સરનામે.

જીવન અમૃત ઑફીસ. મુંખર્ધ નાં ૩.

ઈમારતો વાળાઓને ખુશખબર.

મીસી પ્રાગજી ગણેશ એન્ડ સન્સની ફાયર પ્રુફ-પલાસ્ટરની સી'લીંગ વાપરો કે જેથી તમારા ઘરોને સોભા આપી આગને ખચા'શે.

અમેએ ગવર્નમેન્ટ ખાતાઓ, રાજ રજવ.પ્રક્રિ, લેમજ નામાંધીત બીલ્ડીંગોમાં કામો કરી આપ્યા છે તે બદલ પુણલ સર્ટીફિકેટો અમેને મળેલા છે, જેટલુંજ નહીં પરંતુ હાલમાં નામદાર સહેનચાહ પાંચમા બ્લોર્જના રાજ્યનેાહલ પ્રસંગે અમેને બતાવેલા સર્વોત્તમ નમુનાઓ માટે એક તથા સર્ટીફિકેટ મળેલ છે. વધુ વિગત માટે લખો.

પ્રાગજી ગણેશ એન્ડ સન્સ. જનરલ કન્ટ્રાક્ટર ઓફીસી પલાસ્ટર ઓફ પેરીસ ડેકોરેશન નં. ૧૨૭ અલીહિમગટ્ટી જનમલી મેહાલી પાછળ મીસી મોદાદો મુંખર્ધ.

સુંદર સોદાગર.

ક્રીમત. ૩. આ પૈ.

- એક ઐતિહાસિક રસિક નવલકથા, ચંદરનું પ્રસન્ન ચક્રુ, ઘોડાની
 સોદાગરી, લખો રૂપીઆનું ધર્મદા, તીર્થયાત્રા વગેરે રસિક વર્ધનથી ભરપૂર ૨-૮-૦
 ૨. શાન્તલ નાટકકલ્પ લાપાતર તરતી તથા ટીકા સાથે ૧-૮-૦
 ૩ જગદુ ચરિત્ર-પ્રખ્યાત જગદુશ મહાકાલી જીવનકથા, ૧-૦-૦
 મુનીમહારાજ શ્રી મોહનલાલજીને અર્પણ કરેલું.
 ૪ તીર્થયાત્રા વર્ણન-ચારે ધામનાં તીર્થનાં રસજોડું વર્ણન ૧-૮-૦
 ઐતિહાસિક કથા સાથે.

જયાબંધ લનારને સાર કમીડન મજરો. ટપાલ ખર્ચ જુડુ.

મગનલાલ દલપતરામ ખખખર.

રાવસાહેબ ખખખર પ્રિન્ટિંગ્સ. ત્રિંગામ, મુંખર્ધ.

પ્રથમ પ્રક્રિયા સોના ચાંદીના ચાંદો અને બક્ષીસો મેળવેલા સુપ્રસિદ્ધ બંગાળી

ઓરીએન્ટલ સાબુ.

સુગંધવાળા અને કુદરતી પદાર્થોની મેળવણી કરીને હિંદુસ્તાનમાં તૈયાર કરવામાં આવતા સર્વ સાબુઓમાં ઓરીએન્ટલ સાબુ પ્રથમ પ્રતિભા છે અને તે વિશ્વવ્યાપી સાબુની બરાબરી કરે છે.

દુબરો સર્ટીફિકેટોમાંથી જાણના સંકેતને લીધે માત્ર ત્રણજ સર્ટીફિકેટ નીચે આપ્યાં છે.

લિઝહોલ્ડનેસ મહારાજા કારિમર કહે છે. | ડૉ. લુડીસ કહે છે —
ઓરીએન્ટલ સાબુ ઉત્તમ છે. | ઓરીએન્ટલ સાબુ ઉત્તમ છે,

ડૉ. કુદરત અપ્રાઇ ચેમિસ્ટ કહે છે;—ઓરીએન્ટલ સાબુ ઉત્તમ ગતિનો હોવા ઉપરાંત તેમાં બેમ કરવામાં આવ્યો નથી.

આ ઓરીએન્ટલ સાબુ બી. એચ. વર્તી B. A. F. C. S. કેમિસ્ટસ યુનિવર્સિટી ઓફ પેરીસ નામના વિદ્વાન અને સાબુના ધંધામાં નિવૃત્ત થયેલા ગૃહસ્થની દબરખાનીએ તૈયાર કરવામાં આવે છે. પ્યારામાઇસ ૩ સાબુની સુંદર પેટી રૂ. ૩—૧—૦ બસ ૩ સાબુની સુંદર પેટી રૂ. ૧—૦—૦ બસબસ ૩ સાબુની સુંદર પેટી રૂ. ૧—૪—૦ જસમાઇન ૩ સાબુની સુંદર પેટી રૂ. ૦—૧૦—૦ ઓરો કોલીનર ૩ સાબુની સુંદર પેટી રૂ. ૧—૮—૦ વાઇટરોઝ ૩ સાબુની સુંદર પેટી રૂ. ૦—૬—૦ બસોરોઝ ૩ સાબુની સુંદર પેટી રૂ. ૧—૦—૦ ટ્રાન્સપેરન્ટ બોલ સુંદર પેટી રૂ. ૧—૮—૦ બકુલ ૩ સાબુની સુંદર પેટી રૂ. ૦—૧૦—૦ ટ્રાન્સપેરન્ટ ૩ સાબુની સુંદર પેટી રૂ. ૦—૧૩—૦

સોલ ઓરિન્ટ,—ધી મરાઠા ઓરિન્ટી સ્ટોઅરસ, ગીરનામ, મુંબાઇ.

એશિયાટિક બામ.

અનુભવેલા અત્યંત ખાત્રી ભરેલા શુભકારી ઉપાય.

નળજાઈથી માયલું દુઃખનું. જળામાં ચોરીયા સુણી આવવા, નગરો, કરોડનો દુખાવો, છાતીની ઘરદી, સંધીના ચરીરના સંધા અને બીજા લાગોને દુખાવો વગેરે દરદો માટે.

વાપરવાની રીત:—બામ લગાવતા પહેલાં દરદવાળી જળાને સારી પેટે ધસવી અને પછી તેના ઉપર બામ પસાને ચેપાવે.

અમારો સ્ટોરડી ટ્રેડ માર્ક વગરનો બામ સાચો બામ નથી.

. લાકડનું પ્રસિદ્ધ જરમીન હેમર ઓઇલ.

એક બાટલીની કિંમત ૦૫૫ ત્રણ બાટલીના વી. પી. સહિત રૂ. ૨—૬—૦

સુપ્રસિદ્ધ કેસર માલતિ તેલ.

મધ્યમ સાઇઝ ત્રણ ચીલી વી. પી. સહિત ૧૫૦

મોટી સાઇઝ ૭ ઓસની ત્રણ ચીલી ૨૫૦

બસો રૂપૈઆમાં અન્નદાન સાથે

અમર નામ.

દાનવીર સંજ્ઞાનો અનાથોની પ્રાણ રક્ષા કરવા
આપના વરદ હસ્તને આ આશ્રમ તરફ લાવવા કૃપા
કરશે ! અન્નદાનતું અન્નદાન અને સાથે અમર નામ ! !
જે દયાળુ દાતા તરફથી એકી વખતે રૂ. બસો દાનમાં મળશે
તે રકમ અનામત રાખી તેના બ્યાજમાંથી દર વર્ષે દાતાની
મરજી પ્રમાણે ડરાવેલા એક દીવસે આશ્રમના અનાથોને
દાતાના સ્મરણમાં અન્નદાન આપવામાં આવશે. અને તે
દાતાના નામની આરસની તખતી કરાવી ઓફીસમાં ચોઢી
અમર નામ પણ કરવામાં આવશે. શું આવા દાનવીર દાતા-
ઓ માત્ર ૩૬૫ નહિ મળે ? જરૂર મળશે. દયા લાવી લખો:-

મંત્રી હિન્દુ અનાથ આશ્રમ નડીયાદ.

જીવીતદાન આપનાર સો પાળક પણ નહીં નીકળે.

હીન વત્સલો ! ! પ્રભુની ખાતર દયા લાવો અને અનાથોના પાળક બનો.
૬૨ માસે રૂ. ૭) આપનાર ધર્માત્માના નામથી બાર વરસની મોટી ઉમ્મરના અના-
થને, અને દરમાસે રૂ. ૩-૮-૦ આપનાર ધર્માત્માના નામથી એથી નાની ઉમરના
અનાથને પાળી વિદ્યાદાન આપી સનાય બનાવીશું. આ પૂણ્ય ભૂમિમાંથી અનાથના
પ્રાણદાતા એવા માત્ર સો (૧૦૦) પાળક પણ નહિ. નીકળે ? જરૂર દયા લાવી

લખો:-

મંત્રી હિન્દુ અનાથ આશ્રમ નડીયાદ.



હાલ અમારા જાણાવૃત્તની ઘણી નકલો નીકળેલી છે; માટે અમારું બાલામૃત ખરીદતી વખતે તે ડોંગરેનું છે, તે વિશે ચોક્કસ ખાતરી કરી ખરીદવું જાહેલીની છાંમત ૧૨ આના, ૮ અ. ૪ આના.
કે. ડી. ડોંગરેની, કું, ગીરગામ—સુબધ.

—ઝંડુ—

ખરી અને શુદ્ધ દેશી દવાઓ
જનાવવાનું સુબધ ઇલાકામાં
આ એકજ કારખાનું
છે કે જ્યાં

—કામચુરીકલ—

અગજને શક્તિ

આપનારું આદિ રસાયન

કી. રૂ. ૧-૦-૦ શુદ્ધ વન-

સ્પતિનીજ બાળા ગોળી, બાળ-

કોને માટે ઉત્તમ કી. રૂ. ૦-૮-૦

એ ઉપરાંત પાચનની, ખાંસીની,

જીવાણની વગેરે તમામ રોગ ઉપરનાં

શાસ્ત્ર સિદ્ધ આપઘો મળશે.

વર્કસ. સુબધ-૧૩.

દુરજ્ઞેશમાં વખાણયલા

શ્રીમલા

જાળવશી પરક્યુમો.

મલા હેઆર એકાઇલ.
" સેટો.
" અતરો.
" ઝોરોઝ કાલો.
" વાગેરે વાગેરે.

દમારી તમામ સીતે
અખુદ મુગધીદાર હોવાથી
તમામ પ્રલમાં વિશેષ
માન્યતાને પામી છે.
દ વખાણ કરવા કરતાં ફક્ત
શીશી નમુના ખાતર વાપરવા
આમદ પૂર્વક બલાગણ
કરીએ છીએ.
મિતમાં ધણાજ સસ્તાં છે.

મે'મ્બર.

ના વાર્ષિક મે'મ્બર થનારાઓને
તો તદનજ મફત છે.
મે'મ્બરની સંખ્યા
૫૦૦૦ ની છે.

નાર આનાની
ચોરડની દીકાદ મોકલવાથી
વસુનાઓ, પ્રાઈન્સીપલ્સ,
તથા મે'મ્બરના કલના ફોર્મ
ના મુલ્યે મોકલવામાં આવે છે
મે'મ્બર થનારાઓને
તો વાપવામાં આવે છે.
પત્ર વ્યવહાર
દ જોડીસને સરનામે કરવો.

દેડ ઝોરીસ.

પી. ટેન્ક, મુ'અઈ નં' ૪,
શી રોયલ પરક્યુમ—
મે'મ્બરેકચરીંગ ફાં.૦.
મુંબઈ.



“લુ લુ”

આંખનાં ટીપાં.

આંખના દરદોનો
મોક્સ ખાત્રી કરેલો દંડક આપનાર
અકસીર ઈલાજ છે.

આંખના દરદોને એક દીવસમાં
શુદ્ધ કરે છે.

દી ર. ૧.

મુખમ્મા ફક્ત આમારે ત્યાંજ
ચરામાથી આંખની મુશ્કેલ
ખામીઓ મુધારવા

વેલાતની

ત્રણ આંખની ઈન્સિટાલના
આમારા

ડાક્ટર હીનશાહ દસ્તુર

મફત આંખ તપાસે છે.

વળી આંખના દરદોની
દવા અને ઓપરેશનો
કરવામાં આવે છે.

દીનશાહ એમ. દસ્તુર ફાં.

“પુરાણી પેદી”

કોટમાં એક્સપેનેડ રોડ,
કળા પથરની કચ્છી એક પાસે.

મુંબઈ.

નામના પાટિયા ઉપર હુઆ.

॥ ઐ શુક્તિનાથો વિજયતેતરામ્ ॥

યતોયમેંસ્તતોજયઃ

શુદ્ધશોધિત

શિલાજિત.

અમારી શિલાજીત માત્ર વીસ
પચીસ દિવસ સવાર સાંજ દૂધમાં
વાપરો અને શરીરની ધાતુઓને સ્વચ્છ
અને શુદ્ધ બનાવે. આનણી દવાઓમાં
નાખ્યાં બરબાદ કરશે નહીં. અમારી
શિલાજીત વાપરી સંપૂર્ણ
આરોગ્ય પ્રાપ્ત કરો.



રો'કડો વિધાર્થીઓ અને હાલરો તુલના
ત્રીપુરપો તથા દુદ્ધોએ અમારી
શિલાજીત વાપરી છે

અને નાના પ્રકારનાં દરદો અને દુઃખોથી
મુક્ત થઈ સંપૂર્ણ આરોગ્ય મેળવી છે

અજમાયશ ખાતર પાણુ

વાપરી ખાતરી કરો.

અમે પ્રતિજ્ઞા પૂર્વક જાણીએ છીએકે
મોઢાયમે અમે હિમાલય પર્વતમાંથી
અમારી શિલાજીત લાખીએ છીએ અને
તેને પ્રથમપૂર્વક શુદ્ધ કરીએ છીએ
વાપરનાર ચર્મને આ શિલાજીત અમુદ્ય
છ એક ખાત્રી થઈ છે. એક માલુસે
પાંચ તોલા વાપરવા લેઈએ. મૂઢ્ય
તોલા એકનો રૂપીઓ એક.
અમારાં ઠેકાણાં:—

નેપાલી નહુછે નારાયણ

હુદ વિનાયક ખનારસ.

અથવા

નાકેશ કંપની-રાયપુર.

અમદાવાદ.

હતકુ સમુત્તેલ
વાપરી મગત અને
વાઝને લગત
સા મારું કરોછો ?



જે તેની ઉત્તમ ગુણોવાળી આગે છે.

મળેલાં છે.

આદેશ મેડી ૨૨૨

કામીનીઆ ઓઈલને
આહસિરના પ્રદર્શનમાં
સોનાનો ચાંદ

એશીઆ ખંડના

પૂર્વથી પશ્ચિમ અને ઉત્તરથી દક્ષિણ મુશીતા મુસદ્દામાં
સુર્ય ઉદય થતાં

હમરો શ્રીઓ—મુદર વાળને સારી હાલતમાં રાખવા માટે—ખરી
પડતા વાળ આપવા માટે—કાળા લમર જેવા પુખ્તમુરત વાળ
કરવા માટે—અને કંઠાળેલા મગજને ઠંડું રાખવા માટે

કામીનીઆ ઓઈલ

વાપરેછે. આ તેલ વિદ્યાર્થીઓ, મગજ સજીવી કામ કરનારાઓ અને જોઓનું
માથું હમેશ તરેણુ રહેવું હોય તેઓને પણ પ્રયુજન ફાયદાકારક છે. કામી-
નીઆ ઓઈલમાં ઘણાજ કીમતી વસ્તુઓ નાખી બનાવ્યું છે અને
મગજને તાલગી બખ્તનારી મધુર અને મોહક ખુશખો તેમાં
રહેલી છે. તમે જરૂર વાપરી લુભે પછી હમેશ વાપરશો.

કી. બારલી ૨ નો રૂ. ૧-૦-૦ વી. પી. રૂ. ૦-૪-૦

કી. બારલી ૩ નો રૂ. ૨-૧૦-૦ વી. પી. રૂ. ૦-૭-૦

તા. ૬૦—કેટલાક વેપારીઓ હવેકા માલમાં સારા નફા મળવાની આશાએ હવેથી બનવું
તેમ સાર અને સરવું છે એમ કહી, આપવાને કહેશે કરે છે, તો તેવા લખાડ વેપારીની ડુકાન
વસા છેડી જવું અને ખીલ દુકાનેથી કામીનીઆ ઓઈલની સીલખપ ખાદસી લેવું.

ધી એંગ્લો ઈંદીયન ટ્રગ એન્ડ કેમીકલ કંપની,

નંબર ૧૫૫, લુમા મસીદ મુખર્.

[illegible][illegible][illegible][illegible]

પ્રેમમાં મુકવાં માટે પસંદ થશે તેના અમારા ખાસ કારીગર પાસે અને ખોલક કરાવી, છાપવાના કામનો આરંભ કરીશું.

વિશેષમાં અમને જાણવાની ફરજ પડે છે કે શ્રી ભક્તમાં વપરાતા ઉર્મી ગાત્રના કાગળો છુટક મળી સક્તા નહિ હોવાથી અમારે ખાસ ઓર્ડર આપી જ્યાંયે વિલાયતથી મંગાવવા પડે છે. ત્યાં વર્ષે માટે જે આદેશથી અને કાગળો મંગાવ્યા હતા તે આદેશની સંખ્યા ધાર્યો કરતાં સંવિરોધ પ્રમાણમાં વધી જવાથી અને કેટલાક અંકો મોટા કદના કાગળમાં આવેલા હોવાથી ખુરી થયા છે. બેટનું પુસ્તક છાપવા માટે દિલાવ ગણી જેટલાં રીમ અને વધારે મંગાવ્યાં હતાં તે બધાંજ માસિકના અંકોમાં વપરાઈ ગયાં છે અને નવા વર્ષનો આ અંક કાઢવા માટે ઘણા પ્રયાસો થોડાં રીમ અને મુબત્તથી મેળવી શક્યા છીએ, અને ચાલુ માસમાં બેટના પુસ્તક માટે અને માસિક માટે કાગળોનો ઓર્ડર વિલાયત મોકલાવ્યો છે અને જાણી ચાર માસમાં તે માત્ર અમારા સ્વધીનમાં આપી પહોંચવાની વાજી છે. કાગળો આપી પહોંચતાં અને વિશેષ તૈયાર થતાં તત્કાલ અને શ્રીમદ્-ભાગવત મહાપ્રબુજના સચિવ ચરિતામૃતનું બેટનું પુસ્તક પ્રસિદ્ધ કરીશું અને અમારા ત્રણ વર્ષના આદેશને મોકલી આપીશું.

વળી અમને કેટલાક સત્કળનો તરફથી એવી સૂચના કરવામાં આવી છે કે અમારાં બેટનાં પુસ્તક અને ધી વિશ્વવંશસ્મારક ધોમક ફિરળા-પલિ રૂપે પ્રસિદ્ધ કરીએ છીએ તેથી તે પુસ્તકને ધી વિશ્વવંશના સ્વરૂપાસ્થાનની નિયિ માર્ગથીયે શુદ્ધ પંચમીએ પ્રસિદ્ધ કરવામાં આવે તો તેની સંવિશેષ સાર્યક્તા મળાય.

પૂર્વોક્ત સર્વ કારણોને લીધે અને માર્ગમાર્ગ માસમાં બેટનું પુસ્તક પ્રસિદ્ધ કરવાની આશા ગળ્યાએ છીએ અને અમારું માસિક અમુક વર્ષ-રયામાં ગોઠાઈ જતાં અને વર્ષના આરંભમાંજ આપાડના અંક સાથે જ બેટનું પુસ્તક પ્રસિદ્ધ કરી ચાલીએ એવી યોગ્યતા ઉપર આવવા પ્રયાસ મણાવી રહ્યા છીએ.

શ્રી લક્ષ્મીઆર્ટ્સપ્રીન્ટીંગપ્રેસથી હવે જાને જ કોઈ અગત્યનું ફરી. અમારા માસિકના કારંમાં ઉત્પાદથી અને અદિતીય પ્રેસ ધને કારીગરો, ખંતથી મદદ કરવા માટે અને તે પ્રેસના માલિકો તથા બેનેફિટના અનંદકરણીક આગાદ માનીએ છીએ, તેઓ અમારા ખવાલ અને નમ્રતામુગ્ધ અસાધ્ય વિશેષની અને છાપવાની મોડવણીની જે સુચારો અમને આપે છે તેથી અમારા લેખકો અને સામ-કોમાં અમારું માસિક અતીત થિા યદ્ય પડ્યું છે. વિશેષ તૈયાર કરવામાં જે કારીગરોની અમને મદદ મળે છે અને રંગીલી પત્રોનીમાં જે કાગ-કાગવાની અમને તેઓ સદાનુનિ આપે છે તેથી અમારાં વિશેષ પ્રગતમાં

ધણાં વખણાઇ રહ્યાં છે એટલું જ નહિ પણ કેટલાક સંસ્કૃતો તરફથી છુટાં ચિત્રો અમુક મુલ્યે તેમને અમે આપીએ અને તેઓ છબીઓમાં જણાવી ધરમાં શોભા માટે ગોઠવી સડે એવી માળણીઓના પત્રો અમારા ઉપર આવે છે.

માસિકની નિયમિતતાનો આધાર સલાવિજ્ય પ્રેસના સાહસિક મેનેજર અને મહેનતુ કરીગરોપર વિશેષ હોવાથી અમે તેમને ધન્યવાદ આપીએ છીએ. અમારું કામ પ્રેસમાં મેહુ મળવાના સંજોગોમાં તેઓ વિશેષ સમયના શેકાણુથી પણ અડે તૈયાર કરવામાં જે ઉત્સાહ દર્શાવે છે તેને માટે અમારી કાર્યવાહી કમીટી તેમને ધન્યવાદ આપે છે.

શ્રી ભક્તના નવા અંકનાં દર્શનથી પ્રિય વાચક! તમને અવશ્ય પ્રસન્નતા અને આશ્ચર્ય ઉત્પન્ન થયાં હશે જ. Latest Journalism અર્થાત્ વીસમીસદીની વર્તમાનપત્ર પ્રસિદ્ધિની પ્રગતિમય કુળાની પદ્ધતિના અંશો તેમાં

દાખલ કરવામાં આવ્યા છે. યુરોપ, અને અમેરિકામાં જે ચાલુ આકર્ષક ઉત્તમ પદ્ધતિઓ વૃદ્ધિ પામતી જાય છે તેની લાભપ્રદ છાયા આપણા દેશનાં પત્રોમાં પણ આવે એવા આશયથી અમારા વિદ્વાન સહાયક ઓમુત ગોવર્ધનભાઈ ઈ. પટેલની મુચ્ચતાઓ અને નમુનાઓ (Designs) થી આ અંકને લેખ, ચિત્રો, અને ગોઠવણીથી નમુનેદાર બનાવવામાં આવ્યો છે. અમે આશા રાખીએ છીએ કે લલિત્યના અંકોમાં પણ અમે એવી વિવિધતા અને ઉત્તમતા દર્શાવી અમારા વાચકોને આનંદ અને જ્ઞાન સાથે ઉત્તમિતે સંધાવવામાં વિજયી નિવરીશું. અસ્તુ.

પુકા ઉપરનું સંજ્ઞા, કુળા, અને અર્થચમત્કૃતિવાળું ચિત્ર તમે પુનઃ પુનઃ બારીકાથી અવલોક્યું હશેજ. તે ચિત્રમાં

एक इनाम. જલ્દી સ્પષ્ટ અને અસ્પષ્ટ ખુબીઓ તથા મુચ્ચતાઓના વર્ણનની કવિતા જે ગ્રાહકો તરફથી અમને મોકલવામાં આવશે તેમાંથી જે કવિતા કમીટીમાંથી પસાર થશે તે આશ્ચિનના અંકમાં પ્રસિદ્ધ કરવામાં આવશે, અને તેના લેખકને રૂપૈયા દસાનું ઇનામ આપવામાં આવશે. આશ્ચિનની પ્રતિપદા પહેલાં જે કવિતાઓ અમને મળશે તે જ પસંદગીના સીસ્ટમાં દાખલ કરવામાં આવશે જેથી લેખકોએ તે સમય પહેલાં અમને પોતાની કવિતાઓ મોકલી આપવી.

શ્રી ભક્તના લેખક અને એડીટરન કોલેજના માણ્ડેલો મી.

एक अभिनंदन. વનીચંદ મેઘરાજી કેશરીને ખીલ એલ. એલ. ખીની પરીક્ષામાં ફર્ટકલાસ ફર્ટ પાસ થયા માટે અમે અભિનંદન આપીએ છીએ.

સમાનતા.

પ્રોફેસર. જ્ઞાનાલય શ્રીમદ્વાલ્ય સ્વામીનારાયણ. એમ. એ.

પ્રાચીન ભારતવર્ષે ! વિશ્વામિત્ર વસિષ્ઠ જેવા મહર્ષિઓનું દેદીપ્યમાન ભારતવર્ષ ! તારૂં ઔરવ અને મહત્વ યાદ કરતાં આધુનિક પતિત ભારતવાસીઓનાં પણ રોમાન્સ ખડાં થાય છે. વિજ્ઞાનની પરાકાષ્ટાએ વિરાજ્યું વશ-સ્ત્રી આર્થાવર્ત પુરાતન સમયમાં ફક્ત ભારત-વાસીઓને જ ધર્મનાં અને નીતિનાં રહસ્યો શીખવતું, એટલું જ નહીં પણ તે સમયે સ-ચરાચર જગત ભારતવર્ષના પુણ્યશાલી મુનિ-વરેલા પગ આગળ યરિચ્ય અને સ્વકર્તવ્યના રૂપ પાકે પ્રેમપૂર્વક શીખતું. ગંગાનદીના સીતલ શ્વેત સક્ષિપ્તી પવિત્રિત પશ્ચેડુડીઓમાં પરમાત્માના ધ્યાનમાં લીન થયેલા ઋષિઓ ઐહિક સુખ તરફ નગર પણ નોંખતા નહીં. તેઓ પોતાની અકિંચનતામાંજ પોતાનું ઔરવ સમજતા. તેમની ગિતેન્દ્રિયતાથી તાલુજ થઈ સિકંદર જેવા જ્વલદીશ્વરો પણ તેમના અશ્વ-ક્રમશઃ ભસ્તક નમાવતા. આવા પરાક્રમી વીર પૂર્વજોનાં આખા વિશ્વને અંતરથી નાંખે એવાં છપ્પોથી ભારતવર્ષનો પ્રાચીન ઇતિ-હાસ પાને પાને ગળાડળી રહે છે. પણ હમણાં આપણે તે તરફ નગર કરીએ છીએ ત્યારે કાષિદાસની પકિત યાદ આવ્યાવિના રહેતી નથી.

ક સૂર્ય પ્રમચો વંશઃ ક ચાલ્પ વિપયા મતિઃ॥

“ક્યાં સૂર્યનો પંચ અને ક્યાં મારી અશ્વ લુહિ ?” તેનીજ રીતે આપણને પણ સહેજ તેવું જ મનમાં આવ્યાવિના રહેતું નથી અને અનાપાસે યોગાહર જન્ય છે કે—

**ક પૂર્વજાનાં ગુરુતા મરિષ્ઠા
ક શૌચનીયા કૃપણા સ્થિતિર્નઃ ॥**

“આપણા પૂર્વજોનું મહાન ઔરવ ક્યાં

અને ક્યાં આપણી દયાજનક અને શૌચનીય આધુનિક સ્થિતિ ?”

હા કારણથી પ્રાચીન ભારતવર્ષ મોટું હતું ! આં સવાવનો જગત્ત ફક્ત એકજ સ-બદમાં હું આપી શકીશ. આપણા પ્રાચીન મુનિઓએ સમાનતાનો સિદ્ધાંત પોતાના આચરણમાં અને હૃદયમાં સારી રીતે દસાવી દીધો હતો. તેઓ દરેક દરેક મનુષ્યને પરમાત્માનો બાળક સમજી તેને તેના ગુણ કર્મ પ્રમાણે માન આપતા હતા. નિરક્ષર બ્રાહ્મણ કરતાં સાદાર યદુ વંશારે સન્માન પામતો હતો. નાના મોટાનો તક્ષવત કરવામાં આવતોજ નહીં. વિદ્યાનાં દ્વાર સઘળાને માટે ખુલ્લાં હતાં. પુરોવામાં વધારે નહીં પણ શ્રી કૃષ્ણ પરમાત્માનાં શ્રીમદ્ ભગવદ્ગીતાનાં વચનો પુરતાં છે.

**વિદ્યાવિનય સંપન્ને બ્રાહ્મણે ગાવે હસ્તિનિ ।
શુનિ ચૈવ શ્વપાકે ચ પાંડતાઃ સમદર્શિનઃ ॥**

“વિદ્યા વિનયસંપન્ન બ્રાહ્મણ યાતો ચાણક્ય ગાય હાથી યા કુકુર, આ સઘળાઓ તરફ પહિંડતોએ સમાન દૃષ્ટિથી નગર કરવી.”

અર્થ એટલોજ નીકળે છે કે ગમે તેવી પકિતનો માણસ હોય તેનો તિરસ્કાર કરવો નહીં. આજજ આમતાં શ્રીકૃષ્ણ ભગવાન જણાવે છે કે—

इदं वै तैर्मितः सर्गो येषां साम्ये स्थितं मनसा ।

“જેઓનું મન સમાનતાનો સિદ્ધાંત ગરો-બર સમજી શક્યું છે તેઓએજ અન્ને સમગ્ર સૃષ્ટિ છતી છે.”

દાખલા તરીકે, ક્રૌંચવિધ્યવતા પરિણામ તરીકે સમાનતા (Equality) અને આત્માલય

પ્લેટોનો આદર્શરૂપ સમાજ.*

પ્રો. અભિયુગ્મચંદ્ર કમવાચંદ્ર ત્રિવેદી એમ. એ.

પ્રાચીન ગ્રીક તત્ત્વજ્ઞોમાં પ્લેટોનું નામ પ્રથમ પદ ભોગવે છે, ને પ્લેટોની ઉત્તમમાં ઉત્તમ કલ્પના એ “ Republio ” (“ પ્રજા-સત્તાક રાજ્ય ”) નામના સંવાદમાં એકઠી થયેલી છે. પ્લેટો તત્ત્વજ્ઞ હતો, પણ એનું તત્ત્વજ્ઞાન મુશ્કે નહોતું. એનું તત્ત્વજ્ઞાન બધમાં છે છતાં તેમાં કવિતાની મોહકતા છે. કવિગોનો પ્લેટો શયુ હતો, છતાં એ જાતેજ કવિ તત્ત્વજ્ઞ હતો-એની શૈલી, એના વિચારો, એ સર્વે બાળતોમાં આપણે એની રસિકતા સહેલથી જોઈ શકીએ છીએ.

‘ રિપબ્લિક ’ શું છે ? પ્લેટોના ‘ સંવાદો ’ માં એ એક ‘ સંવાદ ’ છે. “ ન્યાય તે શું છે ? ”-એ સવાલથી પુસ્તકની શરૂઆત થાય છે. એ પિનો ‘ સાધારણ લોકપ્રચલિત અભિપ્રાયોના સૌંદર્ય એક પછી એક રહીએ આવે છે પણ તેમ તેમ નવી યંત્રણા ઉદ્ભવતી જાય છે. વ્યક્તિઓના સંબંધમાં ન્યાય તે શું એ સવાલના કરતાં રાજ્યમાં ન્યાય તે શું એ સવાલનું નિરાકરણ વધારે સહેલું પડે, કારણ કે ન્યાય અન્યાયની બાબતો વ્યક્તિઓના સંબંધમાં જણાય તેના કરતાં રાજ્યમાં બહુ મોટા પ્રમાણમાં જોવામાં આવે એમ ધારી આદર્શરૂપ રાજ્ય કેવું હોવું જોઈએ તેનું ચિત્ર કલ્પનામાં આવે છે. આ રાજ્યની કલ્પનામાં પ્લેટો એના તરંગો પર ઠાઠ પણ પ્રકારનો અંકુશ રાખતો નથી, ને તેને પરિણામે વ્યવહારશાસ્ત્ર વિચારો આપણને એ રહ્યું કરે છે. પણ આ વિચારોમાંના કેટલાક

વિચારો સર્વે દેશોમાં પ્રાચીન ને અર્ધપ્રાચીન દરેક સમયમાં ને દરેક યુગમાં સત્ય છે; એટલુંજ નહિ પણ ન્યાયશાસ્ત્ર ને માનસશાસ્ત્રના કેટલાક અગત્યના નિયમો આ સંવાદમાં પ્રથમજ દૃષ્ટિગોચર થાય છે, ને તે પ્લેટોએ કદાચ સૌથી પ્રથમ શોધી કાઢ્યા હશે એમ જોવેલું માનવું છે.

“ રિપબ્લિક ” ના સંવાદમાં સિદ્ધેશ્વર, પોલિમાર્કસ, ક્રેસિમેકસ, સૌક્રેટીસ, ને ઓડીમૅન્ડસ-એટલા મુખ્ય પાત્રો છે. સંવાદનો મોટો ભાગ સૌક્રેટીસ, ઓડીમૅન્ડસની વચ્ચે ચાલે છે. સિદ્ધેશ્વર વૃદ્ધ છે. પોતાના આત્મજનને લીધે યુવાવસ્થાની દુર્ગુણની લાલસાઓમાં એ સપડ્યા નહિ પામેલો હોવાથી એની વૃદ્ધાવસ્થા ચાન્ત ને મુખી જીવનના નમુનારૂપ છે. એ પ્રેમાળ છે, ને વાનનો શોખીન છે. દ્રવ્ય તરફ એ બિનપરવા રહે છે, તોપણ દ્રવ્ય હોય તો માણસો અપ્રમાણિક કે અસત્યચીત થવાના પ્રસંગોથી દૂર રહી શકે છે એ વાત એ સમજે છે ને કળ્પ કરે છે. સંવાદની શરૂઆત આ પાત્ર કરે છે.

પોલિમાર્કસ એનો છોકરો ને વારસ છે. એ નિખાવસ છે, ને જીવાન હોવાથી ઉદ્વેગ છે. એના પિતાની પેઠે એ પણ કહેવતો ને લોકપ્રચલિત જીવનશૈલીમાં શકા રાખે છે. એના વિચારો સૌક્રેટીસના પૂર્વના કાળના વિચારોનું ચિત્ર આવે છે. મોક્ષપ્રચલિત જીવનશૈલીમાં રહેલા વિશેષનો એને સાક્ષાતકાર થયો નથી, અને એનાં જીવનશૈલીમાં રહેલા વિશેષ દેશાંતરના સૌક્રિસ્ટ-ઉચ્છેદક દિશ્વરુદ્ધ

* પ્લેટોના Republio નામના કાષ્ટબદ્ધ સંવાદો આ લેખ રસિક સાર છે. તેના પર અંતે લેખકની પોતાની યીદા છે.

વાકચાતુર્યના સપાટાઓ એણે હજી અનુભવ્યા નથી. દલીલ કરી શકવાને એ અસમર્થ છે ને સૌકેટીસની સાથે વાદમાં એ એવો ગભરાઈ બળ છે કે એ 'શું' કહે છે તે પણ એ બજાવતો નથી.

એસિમેકસ ખરાબમાં ખરાબ સૌફિસ્ટના નમુનારૂપ પાત્ર છે. સૌફિસ્ટ દિશ્વરે પ્રીતમાં સૌકેટીસની પૂર્વે યઈ ગયા હતા. પ્રચલિત જીવનસૂત્રોમાં રહેલા વિરોધો પ્રકાશમાં આણી તેમનું ઉચ્છેદન કરવું ને તેને માટે ઘટે તેટલું વાકચાતુર્ય પાપરવું એ તેમનો ઉદ્દેશ હતો. તેઓ સ્વાર્થી હતા. સાચાનું જૂઠું ને જૂઠાનું સાચું કરતાં શીખવતા, શિક્ષણને અર્થ ફી લેતા એ તેમના સામાન્ય દોષો હતા. પ્લેટોએ તેમને ખાડુ હથકા મનુષ્યો તરીકે ચીતર્યા છે; પણ પ્રખ્યાત ઇતિહાસકાર ઓટ તેમનો જખરો બચાવ કરે છે, ને તેમનું વર્તન કાલપણીરૂપે ગણ્ય નહોતું એમ પ્રતિપાદન કરે છે. પ્લેટો ક્યો પક્ષ ખરો છે તે જોવું અત્યંત નથી; એટલું નક્કી છે કે પ્લેટોને એ પ્રતિ તિરસ્કારનો લાવ પ્રબળ હતો. તિરસ્કાર, એસિમેકસના વિચારો ને વર્તણૂક-પ્લેટો એના સંવાદમાં પ્રાદુર્ભૂત કરે સિદ્ધેલસ ને પોલિમેકસના કરતાં એસિ-
.. જ્ઞાનમાં આગળ વધેલો છે, કારણ કે તેણે છુટાં જવાળાં જીવનસૂત્રોથી એ સતોષ પામતો નથી, અને સામાન્ય નિયમોનું સંરક્ષન કરવાને એ તત્પર હોય છે. પણ પૈસા લીધા વગર સંવાદમાં ઉતરવાને એ ના કહે છે ને લાંબા લાંબા અસંખ્ય લાણ્યો કરીને સૌકેટીસના પંબમાંથી સરકી જવાને ધણી-વાર એ પ્રયત્ન કરે છે, છતાં તેમાં અન્તે અસમર્થ નીવડે છે. ઘણો ગુચ્ચવાય છે ત્યારે એ નીરુપાઈ બળ છે, ને નબળા માણસનું જગદ શસ્ત્ર-ઉદ્ધન ને અયોગ્ય ભાષાનો એ ઉપર ઉપયોગ કરે છે, અન્તે દલીલમાં એ હાર પામે છે.

એસિમેકસને સૌફિસ્ટ ચૂપ કરે છે, ત્યાર પછી ગ્લૉકન ને ઓડીમૅન્ટસ એની સાથે દલીલમાં ઉતરે છે. ગ્લૉકન ને ઓડીમૅન્ટસ બન્ને લાઠીઓ છે ને તેઓ બન્ને એક સરખા વિચાર ધરાવતા લાગે છે. તોપણ તે બેમાં ભિન્નતા પણ છે. બંન્નારે ગ્લૉકન ચપલ બુદ્ધિવાળો છે, ત્યારે ઓડીમૅન્ટસ પરિપક્વને સં-ગીન વિચારોથી તરફેણવાળો છે; એકમાં જીવાનીનો નેરોસો ને ચાંચલ્ય છે ત્યારે બીજામાં કદ મનુષ્યના જેવી પરિપક્વતા છે, ગ્લૉકન રસિક છે, ગાયનનો ને કળાઓનો શોખીન છે, અને જીવન વિશે ઉપલક્ષીયા વિચારો પ્રકાશમાં આણે છે, છતાં સત્ય ને ત્યાગમાં એ શ્રદ્ધા રાખે છે, એ જખરો મસ્કરો છે, ને સામા પદને બતાવવામાં સૌકેટીસને રેડા આપવામાં હમેશ તૈયાર હોય છે. ઓડી-મૅન્ટસની દત્તીલો એના જેવી ઉપલક્ષીયા હોતી નથી; એની દલીલો પુખ્ત અનુભવથી પોષા-યલી હોય છે. બન્ને લાઠીઓ સૌફિસ્ટોની ખોટી દલીલો પકડી શકે છે, ને આ બાબ-તમાં સૌકેટીસના ચેલાઓ છે. બન્ને પાત્રોમાં સરખામણી છે, છતાં બન્નેમાં વૈવિધ્ય છે, તેથી કળાની દૃષ્ટિએ જોતાં સંવાદમાં બન્નેનું યોગ્ય સ્થાન છે, અને બન્ને આવશ્યક છે.

ઉપર દર્શાવેલો પાત્રોનો ક્રમ પ્લેટોએ ગુદાસર રાખેલો છે; એ ક્રમ નીતિશાસ્ત્રના પ્રત્વીન ગ્રીક ઇતિહાસના લુદ્ધ લુદ્ધ ક્રમો દર્શાવે છે. સિદ્ધેલસ ને પોલિમાર્કસ પ્રત્વીન ગ્રીકોના એથીનીઅન ગૃહસ્થાથમનાં જીવન-સૂત્રો, ને કહેવત કહેણોના સમયનાં સૂત્રોની નીતિશાસ્ત્રના પ્રથમ અવસ્થા દર્શાવે છે. તે પછી બ્રહ્મોદ્ધતો ને અંકુશરહિત અનિયંત્રિત સામાન્ય સિદ્ધાન્તોનો સમય સૂચવનાર સૌ-ફિસ્ટોના સિદ્ધાન્તોનો સમય આવે છે, તે સમ-યનું ચિત્ર એસિમેકસ દર્શાવે છે; ને તે પછી સૌફિસ્ટોની દલીલ સમજી શકનારા પણ

તેમના ઉત્તરોથી. સતેષ નહિ પામનારા ને સૉક્રેટીસ પાસે સત્યતાન પ્રાપ્ત કરવા પ્રયત્ન કરનારા એ એના મિત્રો આવે છે. આ પ્રમાણે આદર્શો પ્લેટોનો ક્રમ ઐતિહાસિક દૃષ્ટિએ વાસ્તવિક છે, ને નીતિના જ્ઞાનની પ્રાપ્તિને અર્થે અનુભવાતી લુદી લુદી માનસિક સ્થિતિઓ એક નાટકકારજેવી અચ્છી કથાથી પ્લેટો આપણા સમક્ષ રજુ કરે છે. કહેવાની જરૂર નથી કે સંવાદમાંનો સૉક્રેટીસ ઐતિહાસિક સૉક્રેટીસ નથી પણ પ્લેટોએ કંઈપેલા ઐતિહાસિક વ્યક્તિને મળતો આવતો આદર્શ સૉક્રેટીસ છે.

સંવાદની શરૂઆત એક આળેદૂળ મીઠક ચિત્તથી થાય છે. એક મીઠક દેવીના માનમાં ઉત્સવનો દિવસ હતો, તે વખતે સૉક્રેટીસ ને એના મિત્રો ઉત્સવના સ્થળમાંથી પાછા જતા હતા, ત્યાં રસ્તામાં પેલિમાર્કસ તેમને રોકે છે ને પોતાને ઘેર લઇ જાય છે, ત્યાં પેલિમાર્કસનો પિતા સિફિલસ એક તકીઆવાળી ખુશીપર બેઠેલો હતો. તે તેમને આવકાર આપે છે, ને સૉક્રેટીસને પોતાને ઘેર વારંવાર આવી વાતના આનંદ આપવાની વિનંતિ કરે છે, કારણ કે અતિ વૃદ્ધ યૌવ હોવાથી તેનાથી પોતાથી બહાર નીકળતું નહોતું. એ કહે છે:—

“ મને કહેવા દો કે શરીરની મોઝમઝાઓ જેમ જેમ વધારે વધારે હીજી થતી જાય છે તેમ તેમ વાતગીત કરવામાં મને વધારે ને વધારે આનંદ ને આકર્ષણ થાય છે. મારી વિનંતિનો તમે અનાદર ન કરશો, પણ અમારું ઘર તે તમારું આશ્રમ કરો ને આ બધા જુવાન માણસોની સાથે સોજત રાખો; આપણે જૂના મિત્રો છીએ, ને તમને અમારી સાથે મરજીનુંજ લાગશે. ”

“ મેં (સૉક્રેટીસે) ઉત્તર આપ્યો: સિફિલસ, મને પોતાને તો વહેંચી સાથે વાત

કરવા કરતાં, ખીલું કંઈજ વિશેષ રચિકર લાગતું નથી; કારણ કે વૃદ્ધ મનુષ્યોને હું પ્રવાસીઓ જેવાં ગણું છું, તેઓએ જે રસ્તે પ્રવાસ કર્યો છે તે મારે પણ ખેડવા પડે, ને તેમને મારે પૂછવુંજ જોઈએ કે રસ્તો સાફ ને સહેલો છે, કે ટેકાટપાવાળો ને અધરો. કવિઓ જે કાકને “ વૃદ્ધાવસ્થાનો ઉમરો ” અર્થાત્ તેની શરૂઆત કહે છે તે કાલ આગળ તમે આવી પહોંચ્યા છો ને તેથી તમને હું પૂછીશ—નિર્દોષી અન્ત નજીક વધારે નિકટ છે, કે કેમ, તે વિશે તમે શું હેવાસ આપો છો ? ”

સિફિલસ ઉત્તર આપે છે કે વૃદ્ધાવસ્થાનો સમય તો શાન્તિનો સમય છે ને દુર્વીસનાઓનું જળ તે વખતે સંધીપરિ સત્તા બોગથી શકતું નથી. ખરી વાત છે કે લોકો વૃદ્ધાવસ્થાને વિશે જાત જાતની ફરીઆદો કરે છે. કાઈ કહે છે “ હું ખાઈ નથી શકતો, ‘ હું પી નથી શકતો; યુવાવસ્થાના ને પ્રેમના’ આનંદ જતા રહ્યા છે; એક સમય સારો હતો, પણ હવે તે દિવસો ગયા છે, ને જીવન હવે જીવનજ રહ્યું નથી. કેટલાક વળી પોતાના સ્વપ્નઓએ કરેલાં તિરસ્કાર વિશે ફરીઆદ કરે છે, ને વૃદ્ધાવસ્થા કેટલાં બધાં દુઃખોને ઉત્પન્ન કરે છે તેની દિવંગીરીથી વાત કરે છે. ” આ બધું ખરું છે. પણ વૃદ્ધાવસ્થામાંજ કંઈ દોષ નથી. તેમ હોય તો તે કાકને પણ સુખકર ન હોવી જોઈએ, પણ તેવું નથી. સુખ દુઃખ માણસના મનનાં વસ્તુ પર આધાર રાખે છે.

સૉક્રેટીસ કહે છે કે આ વાત સત્ય છે, પણ “ સિફિલસ, લોકો એમ ધારે છે કે વૃદ્ધાવસ્થામાં તમને કંઈ દુઃખ નથી લાગતું તેવું કારણ તમારો આનંદીયા શાન્ત સ્વભાવ નથી પણ તમે પેસાદાર છો તે છે, કારણ કે એ તો બાળપણ છે કે પેસાથી માણસને યજ્ઞો આરામ મળે છે, ”

આનો ઉત્તર એ મળે છે કે માત્ર સદ્ગુ-
ણથી કે માત્ર પૈસાથી માણસ સુખી બનતો
નથી, બનતો જરૂર છે, “કારણ કે સદ્ગુ-
ણી ગરીબ મનુષ્યને વૃદ્ધાવસ્થાનો બોલે ભાગ્યેજ
થોડા લાગે, ને દુર્ગુણી પૈસાદાર માણસ
ભાગ્યેજ શાન્તિ મેળવી શકે.” આમ પૈસાની
જરૂર છે ખરી, પણ ધારવામાં આવે છે
તેટલી બધી જરૂર નથી. સૌકેરીસ ધારે છે
કે સિદ્ધિસની પાસેનો પૈસો જાત મહેનતથી
મેળવેલો નહિ પણ વારસામાં આવેલો હોવો
જોઈએ, કારણ કે જેણે જાતે મહેનતથી દ્રવ્ય
સંપાદન કર્યું હોય છે તેને તે તરફ વિશેષ
પ્રેમ હોય છે, અને પૂછે છે કે “તમારા
પૈસાથી તમને મોટામાં મોટો લાભ શો મળ્યો
છે ?” સિદ્ધિસ ઉત્તર આપે છે કે માણસ
જ્યારે વૃદ્ધ થાય છે ત્યારે ક્યાંતા અવસ્થાથી
ઉત્પન્ન થતી મનની નિર્ભયતાને લીધે, કે કોતિ
અપર દુનિયામાં ભોગવવાના ફળની બીતિને લીધે
એને જાત જાતની શંકાઓ ને ભયો ઉપરાઉપરી
આવ્યાં જાય છે, ને એણે બીજાઓને જે જે
પીડા કરી હોય તે વિશે વિચારો ને મનનો કરવાનું
? શરૂ કરે છે; અને “દરેક માણસને નહિ
પણ સદ્ગુણી માણસને તો દ્રવ્યનો મોટો લાભ
એ છે કે જાણનાં કે અજાણનાં બીજાઓને
છેતરવાની એને તકજ હોતી નથી; અને જ્યારે
એ બીજા દુનિયામાં જાય છે ત્યારે દેવોને
બલિદાન આપી સંતુષ્ટ કર્યા છે કે નહિ કે
લોકાલું લેણું ચૂકવ્યું છે કે નહિ એ જાણ-
તોમાં એને કંઈજ ભય નથી હોતો. હવે આ
માનસિક શાન્તિ આણવામાં દ્રવ્ય આપણી
પાસે હોય તો તેથી આપણને ઘણી મદદ
મળે છે; ને તેટલા મોટે લાભલાભની તુલના
કરતાં હું કહું છું કે દ્રવ્યનો મોટામાં મોટો
લાભ ડાહ્યો માણસે આને ગણશે એમ હું
માનું છું.”

અહીં આગળ સૌકેરીસને વિષયનું રૂપ
બદલવાની તક મળે છે, કારણ કે લેણું દેણું
ચૂકવું કરવું એ ન્યાયી પુરુષનું કર્તવ્ય છે; ને
તેથી સૌકેરીસ સિદ્ધિસને પ્રશ્ન કરે છે કે
“ન્યાય એટલે શું ?” સિદ્ધિસનું જવાબનું
સાધુમોનિટીસઝના જીવનમૂલ્યને આધારે હતું;
તે મૂલ્ય એ હતું કે “સાચું જોણનું ને લેણું
ચૂકવવું.” પણ સૌકેરીસ આવાં અંધારીય
જીવનમૂલ્યથી સંતુષ્ટ નથી, કારણ કે એ પૂછે
છે કે ન્યાયના લક્ષણમાં શું આ જે જાણતો-
નોજ સમવેશ થાય છે ? “અને આને પણ
અપવાદો નથી ? ધારો કે એક મિત્ર પોતે
સ્વસ્થ ચિત્તમાં હોય ત્યારે મને એનાં હથી-
આર સોંપી ગયો હોય ને જ્યારે સ્વસ્થ
ચિત્તમાં ન હોય ત્યારે એ મારી પાસે તે
પાછાં મળે; મારે શું તે પાછાં આપવાં ?”
નહિજ. “એમ કરવાની મારી ફરજ છે કે
એમ કરે તો એં જાળળી કામ કર્યું કહેવાય
એવું કાંઈ પણ કહેનાર નહિ નીકળે.” જેનું
જેણું ખસી ગયું હોય, જે ગાંડો થયો હોય
તેને એનું હથીઆર આપણાથી પાછું ન
અપાય. સિદ્ધિસ અપવાદ કહ્યું કરે છે, પણ
કામ હોવાથી ત્યાંથી ખસી જાય છે, ને દલીલ,
સૌકેરીસ મસ્કરીથી કહે છે તેમ, એના પુત્રના
વારસ ચૌલિમાઈસને સોંપતો જાય છે. દલીલ
ઓગળા આવે છે ને સાધુમોનિટીસના મૂલ્યનો
અર્થ એવો કરવામાં આવે છે કે “જે થોડા
હોય તે કરવું;” આપણો મિત્ર ગાંડો થાય
તો તેણે સોંપેલાં હથીઆર આપણે તેની
અસ્વસ્થ સ્થિતિમાં પાછાં ન આપવાં, કારણ
કે સાધુમોનિટીઝનો અર્થ એવો છે કે “મા-
ણસે પોતાના મિત્રનું હમેશાં ભણું કરવું,
કદાપિ તેને હાનિકર કંઈ કરવું નહિ.”



પુષ્પકળી.



બધાંય હસતાં પછી એ એકલી રહતી હતી.

હવેન્યે દિવસ તો પાસે આવતો ગયો. સગાં અને સહીયણીઓ વધુનું કહે કે “અલિ પુષ્પા, પરસ્યા વગર તે ચાલે આવી ઝાંઝાં ક્યાંથી દહાડતાં રીખી! પછી ખાઈશ શું? બોલીશ શું?” “પણ મ્હારે તો લગ્ન કરવું નથી” એટલુંજ પુષ્પા બોલતી. સ્નેહીઓનાં વચનો પછી છાની છાની રહતી. લગ્નકાળ-શરીરનો-બળથી યોગ્યવલો લગ્નકાળ-સમીપ આવતો ગયો, પુષ્પકળીના મૃદુ તનનું યમદત માફક લોહી ચૂસતો ગયો.

સર્વ તેના દુઃખ તરફ એકરકર હતાં.

ગરીબ પુષ્પકળી વાસ્તે, પાંતરીસ પંખો બે બાળક વાળો ઓછ વારનો પતિ શોધી કાઢ્યો હતો. ક્યાં એ કંઈસ સખ્ત વાળો, છોકરાંની સંભાળ લેવાને એકલો અચક્ત ફરી લગ્ન કરવાને તૈયાર થએલો પંકજરાય અને કોર સખ્તના એક પ્રહારે ખરી જનારી, કુમળી પુષ્પકળી. !!!

x x - x x

પેલું પૂત પર કોણ ફરે છે? પડીખાં અને પામતા સૂર તરફ-ચોવાની આખર સ્થિતિ સરખાવતું, ધડીમાં જળના પ્રવાહ તરફ ઝળનું વદન સ્તંભવ કરતું, નિઃશ્વાસ નાખતું એ કોણ ફરે છે? પાછળ કેમ ભુલે છે?

એ તો જ્યોત્સ્ના, પુષ્પકળીની એક સખી.

મુખ પાછળ ફરવતાં, ઝપથી પગઝાં ભરતી આવતી પુષ્પકળીને જોઈ મુખ મઝક્યું- ખોડું ખોડું મઝક્યું.

“જ્યોત્સ્ના! એકલી ક્યાંથી?”

“અમથીજ, જરા મનને ગમતું નહોતું એ-ટલે અહિં આવી.”

“પણ કોઈ દિવસ નહિ ને આજેજ. લલી આવવા દીધી ફુલેભરાયે!”

“આજે વળી આવવા દીધી.”

હવે રહ્યું નહિ. રોવાઈ જવાયું. બેસી ગઈ પુષ્પકળી તેની સ્થિતિ જાણતી એટલે તેને કાંઈ અતિશય અચબો લાગ્યો નહિ. પણ પાસે બેસી રહી ગઈ એ એને ગમ્યું નહિ. બન્ને જનુપર અખિા દાખી જ્યોત્સ્ના રહી-ખુબ રહી. પુષ્પકળીએ રડવા પછી દીધી. હવે ખાલી થયું ત્યાં મુખી બોલી નહિં.

ચોરીવાર રહી જ્યોત્સ્નાએ આંસુ લુછી નાખ્યાં. પુષ્પકળીને હવે તેનું દુઃખ પૂછવાનો શોખ કાળ લાગ્યો.

“કહે કેમ રહી, સાચું કહી દે.”

“કંઈ નહિં અમથીજ.”

“ના, ના, અમથુ તે કોઈ રહે. બેન મને નહિ કહે તો પછી કેને કહીશ. હવે ખાલી કરીશ તો અમથું દુઃખ એણું થયું એમ લાગશે, કહી દે સાચે સાચું.”

“કંઈ નહિ. આજે એમણે મારીતી તેથી.”

“મારી હતી! હે! આજ મુખી તો ફું નહોતી જાણતી કે ત્હને ફુલેભરાય મારતા હોય.”

“ના, ના, એમ તો કંઈ નહિ. મારતો પ-હીવ વખત પડતો પછુ આજે તો ચોડવાળા-ને આપકેથી મારી.”

“હાય, હાય, બેન, આજકેથી ત્હને ફુલેભરાયે!”

ને શરીરથી ઓગળાતી હોય તો તે દિવસની પુષ્પકળી આજ નથી. યૌવનાવસ્થામાં પ્રવેશ કરતાં એ મનોહર અવયવો નથી. મુખપરની તે સમયની રસાસ પણ હવે રહી શકી નથી. જૂતકાળનાં સ્મરણો અને નિશ્ચયો માત્ર તાજાં હતાં. યુવાવસ્થાનાં ચિન્હો કેમ જાણે ક્યાંય જતાં રહ્યાં હતાં. વારંવાર આંખ ગાળ્યાથી આંખની ચપળતા બંધી અગળી ચક્ર ગઈ હતી.

માત પિતાનો ઇન્દ્રિયવિરહ પરણ્યાપણે આપણે એનું હૃદય આળી મૂકતાં હતાં.

પણ માતા પિતા કાંઈ એનાં દુઃસ્મન હતાં? એમને એમની પુત્રીનો સ્વાર્થ ખજાર નહિ હોય તે બાણી બોધને એને કૂવામાં ઉતારતાં હશે?

એ દુઃસ્મન નહતાં તો દુરાપણ કેમ કરે? પોતાના બાળકની ઇચ્છા પ્રમાણે કેમ ન ચલાવે? માત્ર તેમનાં મનની નિર્બળતા માટે.

પુષ્પકળી હાલ લગ્ન ન કરે અને પાછળથી અનિષ્ટ માર્ગ દોરાય તેનાં કરતાં પરણે તે શું ઓરું!

પણ પુષ્પકળીમાં એવી નિર્બળતા હતી? એનું મનોભાગ અચળ ન હતું? ક્યારનીય એણે પ્રતિજ્ઞા લીધી હતી કે એનું અદ્ય એનાથી નહિ થાય. ને પ્રતિજ્ઞા પર વિશ્વાસ ન રખાય તો સંસાર આલેખ નહિ.

વળી પુષ્પકળી વારંવાર પતિની પસંદગી પણ કેવી કરી હતી! બીજાપરની કન્યા તે મહા મુખ પામશે " પરણ્યા પછી તરનજ ધરની ઘણીવાણી થશે અને બધા કાર્યભાર એને હાથેજ ચલાવવાનો આપશે વિગેરે વિચારો હૃદયમાં રમી રહેલા હોવાથી માતપિતા તેમની પુત્રીનો સ્વાર્થ બગાડતાં હતાં. યુવાવસ્થાનો અસ્પર્શ આનંદ, પરણ્યા પછીની બાળવેશબેશ,

અને ચોખ વચને લીધે અન્યોન્ય સહાય, એતો બધું યુવાન દમ્પતીમાંજ સમાયું છે.

પુષ્પકળીને પરણવાની ઇચ્છા ક્યાંથીજ થાય!

X X X X

લગ્નનો પહેલો દિવસ છે. રાત્રિ પડી છે. કામથી થાકી ધરનાં માણસો ગાદનિદ્રામાં પડ્યાં હતાં. પુષ્પકળીના કપોત આંસુથી હેમણાંજ મુકાયા છે. એ જાગતી સૂતી છે. મુખ પર પડતો ત્રીજા દિવસનો પ્રકાશ નેત્રીછાની દૃષ્ટિઓ ફેંકતી આંખ અને સાંભળવાને વારંવાર જણાઈ આવતી સાવધાનતા જણાવી દેતો હતો. ધીમેથી તે ઉભી થઈ. ઓરડાનું બારણું ઉઘાડ્યું. ખુંદેલે વરને ધરની બહાર નીકળી. પાછળનો રસ્તો લીધો. વારંવાર આંખાંબાળુ નેત્રી, અંદર ને રસ્તો બતાવે તે રસ્તે સરવર ચાલી. કોઈ મને હમણાં દેખશે ' પકડશે ' ની બહીકથી હૃદય ધબકતું હતું, ચાલનાં ચાલતાં પગ ધ્રુજતા હતા. સચિવ્યનું લાન નહતું. પર્તમાન કુટુંબાંથી છુટું એજ રમી રહ્યું હતું. આશરે એ ગાઉ ચાલી આવી હતી.

પણ—પણ—ઝાડીઓમાં છુપાતો, અત્યંત વેમથી દોડતો, નો ખજાર પડી વૃક્ષો તો તરતજ પ્રાણ ત્યાગ કરશે એ વિચારથી સત્તથ રહેતો, દોષથી ધુધવાતો અને અત્યંત હડે ભરાયેલો પુષ્પકળીનો પિતા પાસે આવી બાથમાં પકડી લેતો નેણો. તે પછી ફરી ગઈ. બેસી ગઈ, ભયથી હિંમત જતી રહી. આગળ જઈ ચકાસું નહિં. પાળી પિતાએ હાથ પકડ્યો.

" મહેને જવાદો-રીબાવીને શું કરવા માગે છે? એમને એમજ પુરી કરી નાખોને " વધારે બોલાયું નહિં. બેઠેથી રડી જતાયું.

" ચૂપ, રહે. " મન બેઠે તેણે અને કોર શબ્દથી પુષ્પકળીનું કોમળ શરીર ચરચુ. કુટ પિતા બેઠે ગયો. ચેતી ચેતી, ચગાં સ-

ખંભીઓ આગળ, પોને નાસી ગએલી દોડાળી, મુખ જતાવવાને ઘરમાર્ગી, પૃથ્વીમાં પેસી ગયાનું ઇન્દ્રીય, પુષ્પકળી પિતાની પાછળ ધસતી આવી.

“ એવ પુરુષનું હતોને. !!!

x x x x

પુષ્પકળીના મુખના દિવસોને અસ્ત કરતો, તેના લક્ષ્મી દિવસોને સૂર્ય ઉગ્રો. સમય જતાં વરધોડો ચડ્યો. પાંતરીસ વર્ષના છતાંય પંકજનાથને ઘોરે બેસવાનું મન થયું. હાં પામતા કન્યાને મેર આપ્યા. હસ્ત મેળાપ થયા. ફેરા ફરવાનો સમય થયો. રિવાજ પ્રમાણે પુષ્પકળી આમણ અને પંકજનાથ પાછળ એમ ફરવાનું શરૂ થયું છેડો ફેરા આપ્યો. પુષ્પકળીનો ચન્દ્રનું દત્તી. પદ્મી ન પદ્મી તેનું તેને બાળ ન હતું. આચાર્ય જતાવે તેમ ફરી ગઈ હતી. ખેડું બેંધે તેનું ચક્રણ થાય. વર નરહતા વરને ઉરકેરે, કન્યા તરહતા કન્યાને બેંધે. પાંતરીસ વર્ષનો પંકજનાથ, નાની પુષ્પકળી પાસે ચિત્તના પોડીયા સરખો, ઠરીરે હાથ પુછ. તેને ખેડું બેસવાનું મન થઈ આવ્યું. ફેરા ફરી ખેડો બેસવા ગયો. પાછળ પર વી ડોળાયુ પગ નહતાં ઝપડી ગયો. દોમ બચ્ચા સજાવતો દનો. એકદમ અચાન સામે તેની ઉપર પડ્યો. વન સજાનું. પુષ્પકળીનું મોઢાળ વટયું. સર્વજ ગમ

રાઈ ફેલાઈ ગયો. આચાર્ય એકદમ ઉઝા થઈ ગયા. ભારે સરીરને લીધે એકદમ પંકજનાથની ઉઘાડું નહિ. છેડો સજાવતાં આખું પિતાંજર સજાનું. બે ચાર ચાલોએ બેંચી લીધા. માણ દિવાલર પડતાં ચોટકી બળી ગઈ અને ભજકામાં વજ દીધેલા મૂંઠાના તાર સજાઓ અડી મૂંઠ પળ સજાથી ગઈ. ખીન વચ્ચે બદલાવતાં અને ધું કરતું એના ગભરાટમાં ધણોખરો અંગનો ભાગ દાઝી ગયો. લમ લમને ટેકાવે રહ્યું. તરતજ ગાડીમાં સુપાડી દવાખાને શોક-જારી દીધા. “ રાત્રું જામ તે મુલાની ખબર લાવે ” વિગેરે કડુ શબ્દો કહી અનિદ્ર પરિણામનું કારણ પુષ્પકળી ગાળાઈ. દવે ધું ધરો! હસ્ત મેળાપ અને ફેરા પળ પૂરા ફરાઈ ગયા હતા. પંકજનાથને નહિ મટે તો ઊડીની મી વડે થશે. એવા શોકના ઉદ્ગારે શ્રી પુરુષ શરણ જાવ્યાં.

દાકરે તસ્તર મૂકી ફેડા ફેડી નાખ્યા. ચંદીઓ પડી ગઈ. એકદમ તાવ આપવા શા-ઓ. અને ચારેક દિવસ રહી પંકજનાથ વન-ડાને વડ થઈ ગયા. મંગલ દોગની મિના થઈ.

x x x x

કંઈક દિવસો વહી ગયા છે.

ખંભીય રાતાં દતાં પલ એ એકલી દત-તી હતી.

—મ્હારા એક પૂજ્યની ગંભીર વિસ્મૃતિ.—

(ગુજરાતીમાં વિજ્ઞાન તથા કલાનું શિક્ષણ.)

વાંચક ! શેઠ પામીશ ના. કંઈકથી શરૂ કરી કંઈક જતાં સમાપ્તિ કરવા આજ વિચાર છે, અને વેચે પણ અનુક્રમને ઝોળાગવા દૃઢ નિશ્ચય કર્યો છે. સાંભળવા વૃત્તિ જાગ્રત થતી હોય તો ટાક લાંબી કરી કાન પકડી મારા તરફ ધર અને ચક્ર પ્રસાર.

હું શરૂ કરીશ વરોદરાથી અને વિરમીશ અમદાવાદ; છતાં વચ્ચે વરોદરા અને અમદાવાદ અનુક્રમ શિવાય પણ આવશે.

આ સેવકને શ્રી ગુર્જરી સાહિત્ય પરિવહના ચતુર્થ રૂપનું દર્શન કરવાનો અલભ્ય લાભ મળ્યો હતો. ઉપરોક્ત માતાજીની સમક્ષ કરવામાં આવેલાં મધુર ગાનોમાં આ સેવકને તો માત્ર એકજ અંતરમાં ચોંટી ગયું હતું. અને તે કહું કે ! શું ? સળુર-તે “ગુજરાતીમાં વિજ્ઞાન તથા કલાનું શિક્ષણ” હતું. મનેજ ગમ્યું હતું એમ નહિ પણ સભા પંચ શાંત ચિત્તે તેમાં ગરકાવ થઈ ગઈ હતી. પૂત્ય પ્રેસીડન્ટ સાહેબે પણ નિર્માણ કર્યા ઉપરાંત વખત વકતારને આપ્યો હતો. વાંચક ! તું ધારીશ નહિ કે હું વંક્તાનાં વખાણ કરું છું. હું તો ઉક્ત વિષયનાં વખાણ કરું છું; તેમાં વક્તાને પણ ગાન મળતું હોય તો હું શી રીતે તે રોકી શકું ?

સભાને તેમજ વિદ્વાન વર્ગને એમ તો અવશ્ય લાગ્યું કે ગુજરાતીમાં વિજ્ઞાનનું શિક્ષણ આવશ્યક છે. આ

બાબત થોડી ચર્ચા પણ થઈ અને આખરે ત્યાં હાજરમાંના ઘણાખરાને આમ થવું જ યોગ્ય લાગ્યું.

બોલાય, સંભળાય, તાલીથી વંધાવાય પણ કરવામાં ઘણેભાગે શીથિલતાજ હોય તો આપણે શું કામ આશ્ચર્ય પામીએ ! કારણ આપણે હિંદુ છીએ અને હિંદુની નસેનસમાં લોહીજ અલૌકિક સંસ્કારવાળું હોય છે!! પણ દીલગીર થા ના. આ સંસ્કારો ધીરે ધીરે ઓછા થતા થાયા છે.

ઉપરોક્ત બાબત પણ એક વર્ષ કરતાં વધારે વખત સુધી અધારામાંજ એકાં જાતી હતી. પણ હવે વીર નરોએ તેનો હાથ જુલો છે, “બુદ્ધિ પ્રકાશ” મે, ૧૯૧૩ દ્વારા આ બાબત અમદાવાદમાં માન પામી જણાય છે. અમદાવાદમાં ગુજરાત કેળવણી મંડળીનું સંમેલન થયેલું જણાવવામાં આવ્યું છે. અને તેનું ટિપ્પણ ઉપરોક્ત માસિકમાં આપેલું છે. તેમાં હેતુ નીચે પ્રમાણે છે:—

“સર્વ પ્રકારના જ્ઞાનનો, કળાનો, નીતિનો, તથા શરીર-સંપત્તિનો ગુજરાતમાં ગુજરાતી ભાષામાં પ્રસાર કરવો.”

વાંચકો ! હવે તમને મારા પૂજ્યના દર્શન કરાવું છું. તત્પર થાઓ. મને આશા છે કે તમારાં શીર પણ એ મહાત્માને માનમાં મૂક્યા વિના રહેશે નહિ. “ગુજરાત કેળવણી મંડળી” તરફથી દિવાન બહાદુર અંબાલાલ સોઝાલાલ દેસાઈએ એક ભાષણ આપ્યું હતું. “બુદ્ધિ પ્રકાશ”માં આ ભાષણ પણ

જણાય છે, તેમાં આપણી જરૂરીઆતો જણાવેલી છે. શુજરાતીમાં શિક્ષણ આપવાની આવશ્યકતા સ્પષ્ટ કરી છે. ભાવણના ઉવટતા ભાગમાં જણાવેલું છે કે “દેશી ભાષા દ્વારા જ્ઞાન આપવાનો આ પ્રયાસ અપૂર્વ છે એમ કોઈ માને તો ભૂલ છે. ખરું કહીએ તો પરભાષા દ્વારા ઉંચું જ્ઞાન આપવાની નીતિ જ જગતમાં દેવળ અપવાદરૂપ છે.” વાત સત્ય છે. આ વાતને ટેકો આપવા દિ. ણા દેસાઈએ જાપાન, રૂશીઆ અને બંગલા દાખલા લીધા છે. પણ અહિંયાંજ મારા પૂન્યની ગંભીર વિસ્મૃતિ છે.

દિવાન બહાદુર શ્રી વડોદરા રાજ્યના વક્ષાદાર સેવક હોવા છતાં વડોદરાનો દાખલો ઉમેરવાનો બૂલી ગયા તેથી મને તો મહાન્ આશ્ચર્ય ઉપજે છે. વળી વડોદરા રાજ્ય સંબંધમાં તો અતુલ સિદ્ધ માહિતી જણાવાય તેવી છે, તેથી વધારે સમજડ ટેકારૂપ આ દાખલો જણાવો યોગ્ય હતો, છતાં વિસ્મૃતિજ ! ! !

શ્રીગંત ગાયકવાડ સરકારે શુજરાતીમાં વિજ્ઞાનનું શિક્ષણ શરૂ કર્યું છે, તેની વિસ્મૃતિજ ! ! !

જે મહાન્ કાર્યોલયના પ્રો. મનજર પ્રિન્સિપાલ હતા તે ભવનની વિસ્મૃતિજ ! !

જે ભવનનો અનેક માત્ર શુજરાતી જાણનાર જાળકોએ આશ્રય મેળવ્યો, તેની વિસ્મૃતિજ ! ! !

જે ભવને ધાર્યું પરિણામ મેળવ્યું છે તેની વિસ્મૃતિજ ! ! !

જે ભવન હિંદુસ્થાનમાં સુવિખ્યાત છે તેની વિસ્મૃતિજ ! ! !

જે ભવનમાં ફેટલાક બંગાળીઓ

પણ આવી અભ્યાસ કરે છે તેની વિસ્મૃતિજ ! ! !

કેવી મોટી વિસ્મૃતિ ! ! ! “આપણાથી બીજાનું દૃષ્ટાંત લેવાય બીજા દેશ ક્ષત્રી શકે આપણે ન ક્ષત્રીએ” આમ બોલનારનાં મઠોં બંધ કરવા, આપણા શુજરાતનો જવાબદારી દૃષ્ટાંતની વિસ્મૃતિજ ! ! !

વડોદરાના “કલાભવન” દૃષ્ટાંત આપણે પુરવાર કરી આપે છે કે પરભાષા કરતાં સ્વભાષામાં આપણે ઉચ્ચ શિક્ષણ વધારે સંગીન હોય છે. આ ભવનમાં વિવિધ વિજ્ઞાન અને કળાઓનું શિક્ષણ તથા હસ્તકલાનું શિક્ષણ શુજરાતી તેમજ મરાઠીમાં (સ્વભાષાઓમાં) આપી અનેક મનુષ્યોને ઉપકૃત કર્યા છે.

હિંદુસ્થાનની ધણીબરી મીલોમાં રંગનું કામ કરનાર આ “કળાભવન” જ પુરા પાડ્યા છે.

આ કામ આટલેથી અટક્યું નથી, પરંતુ શ્રીગંત ગાયકવાડ સરકારે એક શુજરાતી કોલેજ જેમાં બી.એ. મુખીના વિષયો શુજરાતીમાં શીખવાય, તે ચાલુ કરી છે.

દિ. ણા. દેસાઈ ઉપરાષ્ટ્ર દાખલો આપી શ્રીમંત ગાયકવાડ સરકારે પહેલ કરી છે, તે બતાવી આપી, તેમનો આભાર માનવાનું તદ્દન વિસરી ગયા. અહા ! વિસ્મૃતિ ! ! !

પ્રિય વાંચક ! દિ. બહાદુર વિસર્ગી પણ તમે કે હું આપણી મોટી ભલકા જેવડી વાત વિસરીએ એમ કયાં છે ?

આ બધી વિસ્મૃતિ યદ્યપિ અમહાવાદમાં, કેમ ! આપણે વડોદરાથી શરૂ કરી વિસ્મૃતિનું હયાંજ.

ઉમાશંકર.

—કુન્દન—

શ્રી ધન્વંતરીના તંત્રીનું અનુકરણીય દૃષ્ટાંત.

NOT TOO LATE.

“ It is too late ! ” Ah, nothing is too late—
Cato learned Greek at eighty; Sophocles
Wrote his grand ‘ Adipus ’ and Simonides
Bore off the prize of verse from his competitors,
When each had numbered more than four score years;
And Theophrastus at four score and ten,
Had begun his ‘ Characters of Man.’
Chaucer at Woodstock, with the nightingales,
At sixty wrote the “ Canterbury Tales.”
Goethe at Weimar, toiling to the last,
Completed ‘ Faust ’ when eighty years were past.
What then ! shall we sit down and say,
The night hath come; it is no longer day !
—For age is opportunity no less
Than youth itself, though in another dress.
And as the evening twilight fades away,
The sky is filled with stars invisible by day.

—Longfellow.

છાપવાની કળા જગતને પ્રાપ્ત થઈ
ત્યારપછી જગત રૂપાંતરને પામ્યું છે,
એ વાર્તા કયો ઇતિહાસક કળા નહિ
કરે ? જગતને આગળ વધારવામાં જે
લાગ છાપાએ બજાવ્યો છે તે એટલો
તો અમૂલ્ય છે કે તેની કિંમત આંકવી
પણી મુશ્કેલ છે. છાપા વગરનો કોઈ
દેશ અને કોઈ પ્રજા કદંબી થયો અને

પછી જુઓ કે જ્ઞાન મેળવવાના સાધ-
નોમાં કેવડું મોટું મીડું પડે છે !!
એતો સર્વ સંમત છે કે છાપાએ
વિચાર ફેલાવવાને માટે અત્યુત્તમ સાધન
પુરું પાડ્યું છે. અને તેથી જ ધાર્મિક,
બ્યાવહારિક વગેરે અનેક વિષયના વિ-
ચારો પ્રજામાં ફેલાવી શકાય છે.
આરોગ્ય સંબંધમાં મનુષ્ય ભલે

સમજણ ધણે અંશે પાછળ જોવામાં આવતાં દરેક દેશમાં તે દિશામાં લેખન પ્રવૃત્તિ જનમૂલક થઈ છે અને છાપાની મદદથી આરોગ્યના સર્વોત્તમ નિયમાનુસાર જ્ઞાન પ્રજામાં ફેલાવવામાં વિજય મળ્યો છે.

શુર્જર ભાષામાં આરોગ્યના વિષયોને ચર્ચનારાં આંગણીના વેદાપર ગણી શકાય તેટલાં સામાયિક પત્રો છે; તેમાં અગત્યનો ભાગ ભજવતું 'ધન્વન્તરિ' નામનું માસિક અમારા વાંચકોને જાણ્યે જ અજાણ્યું હશે. તેના અધિપતિ શ્રીયુત્ત્વ લોગીલાલભાઈ ૬૦ વર્ષની ઉમરના છે, અને અમે માનીએ છીએ કે હાલના બધા માસિકોના તંત્રીઓની ઉમર જાણ્યેજ તેમના જેટલી હશે.

શાળા અથવા પાઠશાળાઓમાં ધણા-અજ્ઞાસ કરી શકતાં નહતાં તે યમાં સામાન્ય અગ્રેજી શુજરાતી જ્ઞાન મેળવી, વ્યવહારના નિર્વહન અર્થે વિવિધ ઉદ્યોગની પ્રવૃત્તિ સેવી, નાના પ્રકારનો અનુભવ પ્રાપ્ત કરી, તે સર્વ અનુભવોનો જનસમાજને લાભ આપવાનાં હેતુથી શ્રીયુત્ત્વ લોગીલાલભાઈએ 'ધન્વન્તરિ' નું તંત્રીપદ સ્વીકાર્યું છે.

આ માસિકમાં તેઓ આપણી પ્રજાને જેની હાલ ખાસ જરૂર છે તેવા આરોગ્ય પ્રાપ્ત કરાવનાર વિચારો ચર્ચે છે. જહુધા આપણી જુની પ્રણાલિકા પ્રમાણે દવાઓથી આરોગ્ય પ્રાપ્ત કરવાની રીતિઓની સાથે સાથે હાલની પ્રગતિના નિયમાનુસાર નૂતન પદ્ધતિઓના સંશોધનમાં પણ વિચારો પ્રગટ કરે છે. જેઓ ધન્વન્તરિના આદ્યંત બધાજ અંકો ધ્યાનપૂર્વક વાંચે

છે, તેમને તેમાંથી ધણા બાણવાજોવા અને સમજવા જેવા નવીન વિચારો અવશ્ય પ્રાપ્ત થાય છે.

ધણાઓનું માનવું હોય છે કે વૃદ્ધાવસ્થા પ્રાપ્ત થવી એ સર્વને માટે સરભયહુ છે અને એકવાર યુવાવસ્થા ગયા પછીથી વૃદ્ધાવસ્થામાં યુવાવસ્થાનો ઉત્સાહ અને જળનો લોપ થાય છે; પણ શ્રીયુત્ત્વ લોગીલાલભાઈએ મોતાંના પ્રયોગવડે સિદ્ધ કર્યું છે કે વિચાર અને પ્રયત્નના સહકારી બળવડે આવી ગયેલી મન અને તનની નિર્ગંધતાઓ દૂર કરી શકાય છે અને સાઠ કે તેથી વધારે વયના થવા છતાં યુવાવસ્થાનાં શારીરિક અને માનસિક બળો પાછાં મેળવી શકાય છે. લોકોક્તિ છે કે "આવી સાડી અને બુદ્ધિ નાહી" પણ આ પ્રમાણે માત્ર હિંદુસ્થાનમાંજ જહુધા જોવામાં આવે છે. અન્ય દેશોમાં મોટી મોટી ઉમરના યુવકો જોવામાં આવે છે અને તેઓ અસાધારણ માનસ સંપત્તિ તેમજ શારીર સંપત્તિવડે જગત્તા હિત અને વૈભવમાં અસાધારણ પ્રમાણમાં વધારો કરતાં જણાય છે. શ્રીયુત્ત્વ લોગીલાલભાઈ પણ એજ ન્યાયે સાઠ વરસની ઉમરે પ્રતિદિવસ સરેરાશ અઢાર કલાક માનસિક અને શારીરિક કામ કર્યાં કરે છે અને તેમ છતાં તેમને શ્રમનું ભાન થતું હોતું નથી. શરીર સંપત્તિ તેમણે કેવી રીતે પ્રાપ્ત કરી છે તે વિષયે તેઓ વારંવાર 'ધન્વન્તરિ' માં લેખો પ્રકટ કરે છે અને તેમાંના ધણાજરા પ્રયોગો તેઓ પોતે જાતે જાનમાધી તે સત્ય છે એમ સ્વાનુભવથી

જાણ્યા પછીજ પ્રજાની જાણ માટે જાહેરમાં મૂકે છે.

લેખન પ્રવૃત્તિદ્વારા આ કાર્ય તેઓ કરે છે એટલું જ નહિ પણ વ્યાખ્યાનોમાં પણ તેઓ પોતાની જાતનું દર્શાવ આપી અસરકારક વિવેચન કરે છે. એમના લેખોમાં તેમજ વ્યાખ્યાનોમાં આરોગ્ય મેળવવાના અથવા પ્રાપ્ત આરોગ્યનું સંવર્ધન કરવાના સચોટ ઉપાયોમાં નિયમિત વ્યાયામને તેઓ પ્રથમ પંક્તિ એ સ્થાપે છે.

કેટલાક યુવકો કોઈ કોઈ સમયે વ્યાયામ સંબંધમાં ખુલાસા મેળવવા તેમની પાસે જાય છે તો તેમને તે જાતે કેટલીક કસરતો કરી જતાવી કસરતો કેવી રીતે કરવી તે યથાવિધિ સમજાવે છે. કઈ કસરત કેવી રીતે કરવાથી

શરીરનાં કયાં અંગો બળવાન થાય છે અને બળવાન થયેલાં અંગોને વધારે બળવાન કરવાને માટે જુદી જુદી કસરતો કેવી રીતે કરવી જોઈએ તે તેઓ તેમને સમજાવે છે. આ સંબંધમાં સાચેનું ૨૭ માં પૃષ્ઠ પર આવેલું ચિત્ર આપણને કેટલોક ખ્યાલ આપે છે.

આપણા દેશમાં વ્યાયામ માત્ર પુરુષ વર્ગજ કરી શકે, અને સ્ત્રીઓએ કસરત કરવી એ વિચાર જ સ્ત્રીઓ માટે હાનિરચનક ભાસે છે. પરંતુ પશ્ચિમના સુધરેલા દેશોમાં તથા એશિયાટીક જાપાન જેવા દેશોમાં સ્ત્રીઓ માટે વ્યાયામ પુરુષ જેટલોજ આવશ્યક છે એમ માનવામાં આવે છે. પોતાના આરોગ્ય માટે અને ભવિષ્યની પ્રજા સુદૃઢ થાય તદ્યે સ્ત્રીઓએ વ્યાયામ કરવોજ જોઈએ.

—વાદળી.—

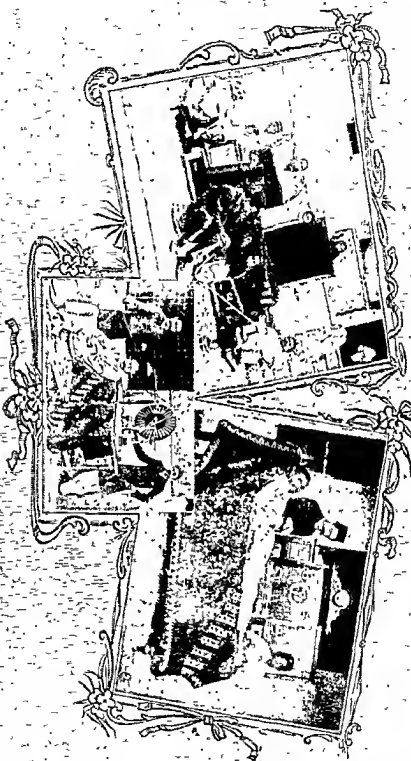
જળશીની વાદળી છવાયે;
ઝરમર વરસ વરસ છલકાયે.
ખાગુડાંનાં ફીલ હરખાયે,
નાચી કુદી ને મલકાયે,
પ્રખર ભાવુંનું તેજ ગળાયે;
પંખીડાં નિજ વાસ ભરાયે.
મયુરો મીકું તીલું ગાયે;
વિયોગી ચિત્ત ચટ ચીરાયે;
અંતર બહિર તિમિર છવાયે.

વાદળી ! તારી તોપ શું જાયે,
નારી પતિની સોડ ભરાયે.
સિંહો ત્રાડી ત્રાડી દોડે,
શિર પટકીને જીવડો છોડે.
જળથી ઉપજી જીવતું થાયે;
બ્રહ્મજ્ઞાન તેમાં શિખવાયે.
ઉતાવળ ને આમાં થાયે,
દુઃખી તું ને ખીલતું થાયે.

(પણ)સંયોગીનું મન મકલાયે.

ઉમાશ્વેત્ર.

—કુંદન—



પણ પણ અન્ય દેશો કરતાં એટલું છે ત્યારે આપણે કુદરતી જીવન પ્રતિ દ્રષ્ટીથી જ્ઞાન આપણું આવશ્યક ચર્ચા પરે છે.

આ જ્ઞાન આપણને માટે આપણા દેશમાં શાખાઓ નથી. તેમજ એવાં આશયમંદિરો નથી કે જ્યાં આ જ્ઞાનનું આવશ્યક જ્ઞાન મળી શકે. તેથી આપણને જે કંઈ તરફથી આ જ્ઞાન આપણને પ્રાપ્ત કરવામાં આવે તે આપણે ખરેખર તેના પાલાન સ્વરૂપે ચર્ચા.

“નવચલનાસય” આ જ્ઞાન આપણ માટે આરંભના પ્રયત્નો કરે છે અને તેથી આપણને આનંદ થવા વગર રહેતો નથી. જે કાર્ય અન્ય દેશોમાં થઈ શકે મનુષ્યોની બેચેની સો-સાદાઈથી કરે છે તે કાર્ય એકલેદાસે ઉપાધ્યાયને માટે ડોક્ટર મહાદેવ પ્રસાદને સદસા અમારા હૃદયમાંથી ધન્યવાદ આપી દેવાય છે.

આ “નવચલનાસય” ની મુજાકાત બે-લી નહિ પણ શક્યા માટે અમને કેટલેક અંશે અસતેષ થાય છે. પરંતુ મોટી ધીરજથી પણ મુજાકાત એવાનો પ્રસંગ પ્રાપ્ત થતાં ધારો-યોગ સમયમાં જે પ્રતિતિ તેઓ સાધી શક્યા છે એ જોતાં અમારું અનુકરણ આનંદથી ઉત્તરાય છે. અને આ સંસ્થાની અવસ્થા અને કાર્ય જોતાં અમને તેના જાણિ વિનય માટે મોટી આજ્ઞા બનેલ છે.

આ “નવચલનાસય” રાષ્ટ્રીય અમદાવાદ દર-વાન બહાર કોઈની આજ્ઞા તરફ જતાં દી-વાસનીના કારખાના પાને આવેલા એક મુદર બંગલામાં આવેલું છે.

બંગલાની આસપાસ ખુશું મેદાન હોય-થી. ખુટી ફવન-જ દરબો જાન દરદીઓને મળે શકે તેમ છે. તેમાં એક નમુનેદાર સારો ગાય છે. જ્યાં ફવન દરવાજાથી આવ્યા વગે-રેમાં જાત પાની સાની રીતે મજા શકે છે. વગી કોઈની દે-કમાં પત્નીને પુકડા નેતા હમેશ જરેમાં રહે છે. તેઓ દોડીથી પાનીમાં ફરવાની ગેવ પણ કરી શકાય તેમ છે. નવચલનાસય બંગલાના ઉપરના ખાત ઉપર મેડા અને રંગામી આવેલી છે. ત્યાં પણ મોખ્ખી દવા અને દરબો પ્રકાશનો પ્રાપ્ત મેં છે મેટરનું નહિ પણ જંગલની

આસપાસ ચારે બાજુએ આવેલી લીલેતરી અને લીલાં જુલેના દેખાવથી આનંદ મળે છે. વગી આ જગ્યાએ મોટર વડેની પાછપ દોડવાની પુરતા જગ્યામાં નિર્મળ પાની મળી શકે છે; તેમ જાણે બેંસાનું સોખ્ખું ફુલ પણ મળી શકે છે.

દરદીઓને માટે સગવડ.

કુદરતી રોગોપચારપદ્ધતિથી કાઢ પણ અન-ની હવા શિવામ સને પ્રકાશના દરેકો તેની અસા-ધ્ય મજાતી સ્થિતિમાં પણ સારાં કરી શકાય છે. પરંતુ સારવારમાં રહેનાર દરદીને ખુટી નિ-ર્મળ હવા-પ્રકાશ-અને પાણીની જોઈતી સગ-વડ ન હોય તો મમતકાદિક અને કુદરતી ઉપાયો જોઈએ તેટલી ત્વરાથી કાપદો કરી શકતા નથી. તેથી કાઢર મહાંદેવ પ્રસાદે નવચલનાસયમાં સારવાર માટે આવતાં દર-દીઓને પોતાની દેખરેખ નીચે રાખવા માટે સમ-ય કરેલી છે; જેથી દરદીઓને સ્થિતિવસ્ત સાચી મારગત કરવાનું જાની આવે એટલુંજ નહિ, પણ દરદીઓ પોતાના દરદ સંબંધે વખતો વખત પોતાની હકીકત નિવેદન કરી શકે.

જે દરદીઓ નવચલનાસયમાં “ઈન્ડોર-પેસન્ટ” તરીકે રહેવાનાં ગ્રામ લઈ શકે તેની સ્થિતિમાં નથી હોતા, તેવાની પણ તેઓ સારવાર કરે છે; પરંતુ જેટલી ત્વરાથી ઈન્ડોર પેસન્ટ ગ્રામ લઈ શકે છે તેટલો આકરોશ પેસન્ટ ગ્રામ મેળવી શકતો નથી.

અમે અંબલામાં રાખત ચલા ને સમયે ડોક્ટર મહાદેવ પ્રસાદ તેમના દરદીઓપર નિર્સમિક ઉપચાર વિધિ પ્રગટો એક સ્થાનમાં ગાય આપવા દતા સમયેના સ્વિચ પદેવામાં જાળવવાનું અને જરૂરું કઠિનાન આપ-વાની વિધિ જોડવેલો જનાવવામાં આવી છે. પેદુનાં અને પવનાં દરેક માટે તેમજ ત્વચામાં સં-દરેકો માટે દરદીઓને સામાન્ય રીતે જે-સાચીને જાળવવાનું આપવામાં આવે છે. વ્યવસ્થા આપુરેમાં જતાવેત નાસતી પદ્ધતિનું

આ ધાતું મુધરેલું રૂપ છે. ચિત્રના મધ્યભેદી નેતાંમેરીમ (બાબ) કેપીનેટ દૃષ્ટિએ પડે છે, તેમાં બન્નેમાં બે સ્ત્રીઓને બાબરનાત આપવામાં આવેલું છે. નીચે બેઠેલો તેા ચિત્રને બન્ને છેડે સ્વેત વસ્ત્ર પહેરી બેઠેલા બે દરદીઓને કટિસ્તાન ડૉક્ટર કુન્હેની પદ્ધતિ પ્રમાણે આપવામાં આવે છે. ઉપર કહી તે કેપીનેટની આગળ એક પલંગ જેવું છે, તેનાપર એક દરદી ધાબળી ઓઢીને સુતેલો છે, જેને સર્વાંગ બાબરનાત આપવામાં આવે છે. તે પલંગની આગળ એક નાની ઊંકરી સ્ટુલપર બેઠેલી છે, જેને ડૉક્ટર મહાદેવપ્રસાદ નતે દરદયાળા અવયવપર બાબરનાત આપી રહ્યા છે.

ચિત્ર બીજામાં મધ્યમાં ધડીઆળના કાંટા જેવું કંઈક દેખાય છે તે ગેલવેનો ફેરેડીક ઇલેક્ટ્રીસીટીનું સ્વીચ આડું છે. તેમાં વીજળી આપવાની લુદી લુદી સંખ્યાબંધ કળો આવેલી છે. જે કળોની સાથે દરદીને વીજળી આપવાનો તાર નેડવામાં આવે છે. આ તારનો બીજો છેડો એક મોખંડા ઇલેક્ટ્રોડ એટલે કે વીજળી મહાલુ કરી દરદીના અંગમાં દાખલ કરનાર સાધન સાથે નેડવામાં આવે છે અને તે ઇલેક્ટ્રોડ ઉપર દરદીને સુવાડવામાં આવે છે. બીજો પેલ એક રોલર ઇલેક્ટ્રોડ સાથે નેડીને ડૉક્ટર મહાદેવપ્રસાદ દરદીના પેટપર ફેરવતા દેખાય છે. આ રીતે દરદીમાં વીજળી દાખલ કરવાથી અંદરના રોગોપર અસર થઈ અવ્યવસ્થા દૂર થાય છે.

ત્રીજા ચિત્રમાં સ્થાયી વિદ્યુત યંત્રવડે જુરશીપર બેઠેલા દરદીને ડૉક્ટર દરદીના પેટપર વીજળીનો ટ્રુવારો ઊઠી રહ્યા છે, જ્યારે માથાપર એક છત્ર જેવું દેખાય છે તેમાંથી વીજળીનો વરસાદ દરદીપર વરસી રહ્યા છે. આ પ્રમાણે બે તરફથી વીજળીના પ્રવાહો દરદીના શરીરમાં દાખલ થવા છતાં દરદીને લેશ માત્ર પણ કંટાળું ભાન થતું નથી, એટલુંજ નહિ પણ તેને સ્થૂતિ અને આનંદનું વિવરણ ભાન થાય છે. પ્રથમ દૃષ્ટિએ નેતાં એમજ લાગે કે ત્યાં વીજળી જેવું કાંઈજ હોતું ન બેઠેલો. પણ જ્યારે અમે ડૉક્ટરની સૂચનાથી અમારી આંગળી દરદીની નજીક ધરી કે તરતજ દરદીના શરીરમાંથી વીજળીના તણખાઓ અમારી આંગળી તરફ ધસી આવતા અમને જણાયું. ખરેખર આ દેખાય અમને અત્યંત રમુજ લાગ્યો.

આ સિવાય ત્યાં પહોં વસ્તુઓ નેવામાં આવી

હતી. આ “નવજીવનાક્ષય”માં હજુ પણ ધણા મોટા પ્રમાણમાં આરોગ્ય માટે કાર્ય કરી શકાય તે સંબંધી ડૉક્ટર મહાદેવ પ્રસાદે અમને કેટલીક વાર્તાઓ કરી જે ખરેખર આ અર્થજનક હતી.

આ “નવજીવનાક્ષય” નેતાં એક બાબતપર ખાસ અમારું ધ્યાન ખેંચાયું. આરોગ્ય મેળવવાનાં અન્ય ખાતાંઓની મુલાકાત સમયે બહુધા ત્યાં વાસ મારતી દવાઓ, તેથી દુર્ગંધી ફેલાવતી હવા, સુગ આવે તેવી દવાઓ પીવાથી દરદીનાં કટાણાં સરખાં મોઢાં દૃષ્ટિએ પડે છે જ્યારે અહિં સ્વચ્છ ખુશનુમા હવા, સ્વચ્છ ઉચ્ચશવાળી અને સુવ્યવસ્થિત ઓરડાઓ, અને હસતાં મુખવાળાં આરોગ્ય પ્રાપ્ત કરતાં જતાં દરદીઓ નજરે પડતાં હતાં.

આ પ્રકારનાં “નવજીવનાક્ષય” આપણા દેશમાં ન હોવાથી આપણી પ્રજામાં નવજીવનાક્ષય એ શું હશે, ત્યાં શું કરવામાં આવે છે અને ત્યાં દરદીઓ કેવી રીતે કારા થાય છે વગેરે અનેક પ્રકારના પ્રશ્નો ઉપસ્થિત થવા સંભવે છે. સ્થળ સંક્રમ્ણે લીધે આ અંકમાં તે સંબંધિ વિસ્તારથી નહિ લખી શકવા માટે અમે હાલગીરી છીએ, પરંતુ હવે પછીના અંકમાં પ્રશ્નોત્તર રૂપે તે સંબંધી સાદામાં સાદી ભાષામાં અને બધી સમજણ આપનારા હેવાત્ર પ્રકટ કરવા અમે ઉમેદ રાખીએ છીએ.

પ્રેમ અને ઉત્સાહથી “નવજીવનાક્ષય” નું કાર્ય ઉત્તરોત્તર પ્રગતિના નિયમ પ્રમાણે ડૉક્ટર મહાદેવપ્રસાદને હાથે અત્યંત અભિરુચિને પામે એવી અમે પ્રભુપ્રતિ નમ્ર પ્રાર્થના કરીએ છીએ. ભવિષ્યમાં આ સંસ્થા અનેક તેવી સંસ્થાઓની આદિ સંસ્થા ગણાય અને આર્થિકતેમાં ડૉક્ટર મહાદેવપ્રસાદ નૈસર્ગિક ઉપચારના ઇતિહાસમાં અનેક “નવજીવનાક્ષય” ના પિતા તરીકે લેખાય તેાં તેથી અમને આશ્ચર્ય થશે નહિ.

વ્યક્તિ અને સમાજની પ્રગતિ નિર્માણ થઈ ચૂકેલી છે. પૂર્વમાં જાપાન પ્રગતિવડે જગતમાં દેદીપ્યમાન થઈ રહ્યું છે. ચીન પ્રગતિનાં ફિરજોંથી આચ્છાદિત થયેલું દૃષ્ટિએ પડે છે. અને ગ્રિય ભારત તારા અબ્યુદય અને વિકાસ ક્રમપુરઃસર હવે આરંભાયો છે જેથી આજગીરીતે આશા રખાય છે કે આ આશ્ચર્યજનક સંક્રામાં કંપના પણ ન થઈ શકે તેવી અને તેટલી અનેક દિશામાં પ્રગતિ સધારો. અરજુ.

મરેલા સ્વજન પાછલ રહનારને સંવોધન

(અખંતાર—શ્રીયુત મહિલાવ નમુનાઈ દોશી. બી. એ.)

પ્રિયભાઈ ! જેને તમે અજ્ઞ પ્રેમથી આ-
ત્તા હતા અને જેમાં કદાચ તમારું આખું જ-
નન સમાઈ ગયું હતું એવો એક તમારો સ્વ-
જન મરણ પામ્યો છે અને તેથી જન્મત
તમને યત્ન લાગે છે. હવે છંદગી છવરા પેલ્ય
લી નથી એમ તમને લાગે છે. તમને લાગે
છે કે હવે આનંદ હમેશને મારે આપ્યો ગયા.
અને છવરું એ બાકી રહેલા દહાડા જેમ તેમ
દુઃખમાં પુરા કરવા જેવુંજ તમને લાગ્યું છે.
તમારા તે પ્રિયજનના કાચનો તમને સ્પર્શ
થાય અથવા તો તેનો બધે પડેલો અવાજ
ફરીથી તમારી સામે બોલે એ આનુરૂપા સિ-
વાય બીજું કંઈ તમને ગમતું નથી. તમે ન-
મારી માનગો અને જે અક્ષર નુકસાન નમારે
મારે આવી પડ્યું છે તેનોજ વિચાર કરી
કરો છો. વળી, તમારા પ્રિય સ્વજનની યી
સ્થિતિ ધર્ષ હશે, એ સંમતીના તાનની અ-
નિમિત્તતાને કીધે તમારી આ દુઃખમય સ્થિ-
તિમાં ઓર ઉમેરો થાય છે. તમારા સ્વજનની
સારીજ સ્થિતિ ધર્ષ હશે એમ તમે અંતઃસ-
હૃદી આશા રાખો છો, પણ જ્યારે તમે ઉઝે
લુઓ છો, ત્યારે તમને સપથું ચાલ્ય જાય
છે. તમે મુઠ્ઠો છો છો, પણ કંઈ વચ્ચે
મળતો નથી. આ રીતે નિરાશા અને સંકા
તમને મારે બાલુએથી પેરી લે છે; અને ન-
મારી આસપાસ એક એવું વાદળ પડે છે કે
જેને કીધે તમારી અંદર વિદંતર પ્રકાશનો
સર્વ જળ તમે દોષ કરતા નથી.

તમારી આ આંખી તાન સ્વાભાવિક છે.
તું પરત્વડ રીતે ને સમર્થ હું અને તમારા
જેવું દુઃખમાં પડેલા સવળા મનુષ્યો તરફ
આંકે અંતઃકરુણ દિવસે પડાવે છે. પણ કે-

વળ દિવસેજ બતાવીને બેસી રહેવા કરતાં
કાંઈક જ્યારે તું કરી સમીપ એમ મને આશા
છે. તું તમને મદદ અને દુઃખમાં આદામ
આપવાની આશા રાખું છું. તમારા જેવીજ
દુઃખમય સ્થિતિમાં પડેલા હમરોને આવી મ-
દદ અને આદામ મળેલાં છે, તો તે તમને
પણ કેમ ન મળી શકે ? કદાચ તમે પૂછશો
કે ' અને કેવી રીતે આદામ મળી શકે અથ-
વા તું કેવી રીતે આશા રાખી શકું ? '

આ દુઃખમાંથી મુક્ત થઈ આદામ મેળ-
વવાની આશાતમે રાખી શકો, કારણકે તમારું
દુઃખ ગેરસમજથી ઉદ્ભવેલું છે. જે ખરે
ખર બન્ધુ નથી તેવા કાંઈકને વાસ્તે તમે
દુઃખી થાઓ છો. જ્યારે ખરી વાતો તમારા
બાલુવામાં આવશે ત્યારે તમે દિવગીર થતા
અટકી જશો. તમે જ્યાંજ આશીર્વાદ કે " મને
થયેલું નુકસાન એ ખરી વાત છે તમે યાદ
મરી એવો સ્વજનને પાડું ન આપો ત્યાં મુખી
તમે અને મદદ કેવી રીતે કરી શકશો ? "

હું તમારી લાગતી પુરેપુરી રીતે સમજું
છું, ઘોડીવાર સજુર કરો અને હું જે મળ
સિદ્ધિ તમારી આગળ રજુ કરું તેનું રહ-
સ્ય સમજાવને પ્રયત્ન કરો. પ્રથમ ને મળ
સિદ્ધિની રૂપરેખા દર્શાવીશ અને પછી ખાત્રી
થાય તેમ વિચારસહિત તે સમજાવીશ.

૧. તમારું નુકસાન તમારા દરિયોન્મુખી
પુરું છે, પણ હું તમને બીજું એક દરિ
ગિન્દુ જન્માવવા માણું છું, કુદરતના કાવચાના
અનાનને લીધે ઉત્પન્ન થયેલા બ્રમરું પરિણામ
તમારું દુઃખ છે. કેટલાંક સાદાં સ્ત્રી સમજાવીને
તે માનના માર્ગ તરફ તમને દોરતા હું પ્રયત્ન

કરીશ (આ સત્યોનો વિશેષ અભ્યાસ તમે કરસકે કરી શકશો.)

૨. તમારા મરણ પામેલા પ્રિય સ્વજનની સ્થિતિ વિશે બેચેન અથવા અચોક્કસ થવાની જરૂર નથી. કારણ કે મરણ પછીની સ્થિતિ હવે શુભ નથી. મરણ પછીની દુનિયામાં પણ આપણા જેવાજ કુદરતી કાયદાઓ છે, અને સાયન્સની પદ્ધતિથી (ચોક્કસાદિથી) તેની શોધ ખોળ અને તપાસ કરવામાં આવી છે.

૩. તમારે દિલ્લગીર ન થવું જોઈએ, કારણ કે તમારી દિલ્લગીરી તમારા સ્વજનને ઠુકરાવ કરે છે. જે આ બાબતનું સત્ય તમારી અંદરની આંખો ભાળે તો તમે વધારે વાર દિલ્લગીર થશો નહિ.

તમને કદાચ લાગશે કે, આ તો કેવળ સિદ્ધાંતરૂપ વચ્ચે છે. પણ હું તમને પુછું છું કે તમારી હાલની માન્યતા ગમે તે હોય તો પણ તે તમે શા કારણથી ધરાવો છો? તમે અનુક માન્યતા ધરાવો છો, એનું કારણ એજ છે કે અમુક ધર્મ તે શિખવે છે અથવા કોઈ પવિત્ર ગ્રંથમાં લખાયેલા કોઈ વચ્ચે ઉપર તે માન્યતા આધાર રાખે છે અથવા તો તમારી આસપાસના મનુષ્યોની સામાન્ય માન્યતા એવી છે અથવા તો તમારા વખતમાં ઘણા લોકોએ સ્વીકારેલા તે મત છે. પણ જે આગળથી આંધી લીધેલા વિચારો તમે ધરીજરને માટે દૂર રાખશો તો તમને જાણશે કે આ તમારો અભિપ્રાય પણ અમુક સિદ્ધાંતો પર આધાર રાખે છે; કારણકે ધર્મો જૂના જૂના મત સિખવે છે અને પવિત્ર પુસ્તકોના શબ્દોના જૂના અર્થ કરી શકાય અને કરવામાં આવ્યા પાવું છે. હાલના સમયમાં સામાન્ય રીતે મનનો મત અમુક ચોક્કસ જ્ઞાન ઉપર રચાયેલો નથી તે કદાચ સાંભળેલી વાતરૂપ છે. જે

જનુજ અસર કરે છે તે

છે કે તે જાગૃતોને

અનિચિત માન્યતા

પર રાખવી જોઈતી નથી. તે બાબતની ચોક્કસ સાસ્ત્રીય તપાસ થવી જોઈએ અને તે બાબતની બરાબર નોંધ પણ થઈ છે. અને આ તપાસ અને નોંધનું પરિણામ હું તમારા સંમુખ મૂકવા માગું છું. અધ્યક્ષશ્રી રાખવાનું હું કહેતો નથી, જેને હું ખરીવાનો માનું છું. તેજ હું તમને જણાવું છું અને તે બાબતની તપાસ કરવાને હું તમને આમંત્રણ કરું છું.

આથી તમારે આપણે આ ત્રણ સિદ્ધાંતોને એક પછી એક તપાસીએ.

આ વિષય તમને બરાબર સમજાય તે માટે મનુષ્યના બધારણ સંબંધમાં જેમણે ખાસ અભ્યાસ કર્યો નથી તેઓ જે જાણે છે તે કરતાં થોડુંક વધારે મારે તમને કહેવું જોઈએ. તમે અચોક્કસરૂપે કહેલું સાંભળ્યું હશે કે મનુષ્યમાં કાંઈક અમરનત્વ-આત્મા છે કે જે શરીરના મરણ પછી પણ ટકી રહે છે. તે અચોક્કસપણાનો ત્યાગ કરવાને જણાવું છું અને ઉપર કહેલી બાબત, ખરી હોય તોપણ ખરી વાતને અપૂર્ણ સ્વરૂપમાં કહેલી છે, એમ સમજવાનું હું કહું છું. 'હું આશા રાખું છું કે મારે આત્મા છે' એવું કહેતા નહિ. પણ 'હું જાણું છું કે હું આત્મા છું' એમ કહેજો. કારણ કે તેજ ખરું સત્ય છે. મનુષ્ય અથવા 'દેહી' એક આત્મા છે અને તેને શરીર છે. શરીર તે મનુષ્ય નથી, તે તો મનુષ્યનું વસ્ત્ર છે. જેને તમે મરણ કહો છો, તે ફાટી ગયેલા ડગલોને ત્યાગ કરવા રૂપ છે. અને જેમ વસ્ત્રોને ત્યાગ કરવાથી તમારો નાશ થતો નથી, તેમ મરણથી મનુષ્યને આત્મ આપતો નથી. માટે ખરી રીતે તમારા મિત્રને તમે ખોલો નથી. પણ જે ડગલામાં તેને તમે દબેશ તોના દગા. તે ડગલાનું દર્શન તમે ખોલું છે. તે કમનો અદસ્ત થયો પણ તે ડગલો પહેરનાર દેહી નાશ પામ્યો નથી. ખરેખર તમે તો તે મનુષ્યના ડગલાના મિત્ર નહતા, પણ તેના પોતાના મિત્ર કે પ્રસંસક દગા.

તમે તમારા લાડબાંધની સ્થિતિ સમજી શકો તે પહેલાં તમારે તમારી પોતાની સ્થિતિ સમજવી જોઈએ. પ્રથમ આ નિશ્ચિતવાત-સિદ્ધાંત સમજવાને પ્રયત્ન કરો કે, તમે અમર વ્યક્તિ છો, અને તમે અમર છો તેનું કારણ એવું છે કે તમે સ્વરૂપે દિવ્ય છો. ઇશ્વરી અંજિના સ્ટુલિંગ તમે છો. જેને તમે શરીર કહો છો, તે તમે ધારણ કર્યું તે પહેલાં પણ, યજ્ઞ યુગોથી ઇવત્તા હતા અને તે શરીર ધુળબેગું લળીજશે ત્યાર પછી પણ યુગોના યુગો મુખી ઇવત્તા રહેશે.

“ ઇશ્વરે મનુષ્યને પોતાના અમરત્વની મૂર્તિરૂપ બનાવ્યો.” આ કેવળ દ્રશ્ય નથી અથવા અધશ્રદ્ધાની વાત નથી, પણ એક શાસ્ત્રીય (સાયન્ટિફિક) એકસ બાબત છે, અને જો તમે વાંચવાને તરફી લેશો તો તે બાબતના સાદિલ ઉપરથી તમને જણાશે કે તે પુરવાર થઈ શકે તેમ છે. (આ લેખના અંતે તે બાબતને લગતાં પુસ્તકોની નોંધ જોવામાં આવશે.) જેને તમે તમારી અંદગીરૂપ માનો છો તે તમારા આત્માની અંદગીમાં એક દિવસરૂપ છે, અને તમારા સ્વજનની બાબતમાં પણ તેમજ છે. તેટલા મારે તે મરણ પામ્યો નથી, ફક્ત તેણે પોતાના શરીરનો ત્યાગ કર્યો છે, આ ઉપરથી તમારે એમ ન માનવું કે હવે તે ફક્ત શરીર વગરના પ્રાણરૂપ હશે અગર તે પ્રાણ હોતો તેના કરતાં કાષ્ઠપણ રીતે તે પોતે ઓછો થઈ ગયો હશે. સૅન્ટ પૉલ નામના સાધુએ ધણાવખત પૂર્વે કહ્યું હતું કે— “ એક કુદરતી શરીર છે અને બીજું આધ્યાત્મિક શરીર છે.” લોકો આ શરીરને એક પછી એક અનુક્રમે આવનારા માને છે અને તેથી ઉપરના સંબોધનો અર્થ ઉલટી રીતે સમજે છે; હાલ પણ આપણામાંના દરેકને ખત્રે શરીર છે એમ લોકો સમજતા નથી, તમે કે જે આ વાંચો છો તેમને પણ એક કુદરતી અથવા સ્થૂલ શરીર છે (જે તમે જુ-

ઓ છો) અને બીજું જેને સૅન્ટ પૉલ આધ્યાત્મિક શરીર કહે છે અને જેને તમે જોઈ શકતા નથી તે છે. અને જ્યારે તમે સ્થૂલ શરીરને છોડી દો છો ત્યારે પણ તમારી પાસે સૂક્ષ્મ શરીર તો કાયમ હોય છે. તમે ‘ આધ્યાત્મિક શરીર ’ પહેરેલું હોય છે. જે સ્થૂલ શરીરને આપણે ‘ ઓવરકોટ ’ ની ઉપમા આપીએ તો ‘ આધ્યાત્મિક ’ શરીરને ઘરમાં પહેરવાના સામાન્ય કોટની ઉપમા આપીએ, કે જે તે ઓવરકોટની નીચે પહેરવામાં આવે છે,

જો આ વિચાર આટલાથી તમને ખુલ્લી રીતે સમજાશે હોય તો આપણે હવે એક પગથિયું આગળ વધીએ. આ સ્થૂલ શરીરથી ઓવરકોટને ફક્ત મરણ વખતેજ તમે ઉતારી શકતા નથી. દર રાત્રિએ જ્યારે તમે સૂઈ જાઓ છો, ત્યારે આ સ્થૂલ શરીરમાંથી બહાર નીકળી જાઓ છો, અને તમે ‘ આધ્યાત્મિક ’ શરીર સાથે જગતમાં બટકો છો. આ સ્થૂલ જગતને જો કે તે આધ્યાત્મિક જગત અદસ્ય જણાય તોપણ જે મિત્રો પોતાના આધ્યાત્મિક શરીરના ઉપયોગ કરતા હોય છે તેમને તો તે સ્પષ્ટ રીતે દેખાય છે, કારણ કે દરેક પોતા પોતાની ભૂમિકા (plane) ની વસ્તુઓને જોઈ શકે છે. તમારું સ્થૂળ શરીર કેવળ સ્થૂળ શરીરને જોઈ શકે છે, અને તમારું આધ્યાત્મિક શરીર આધ્યાત્મિક શરીરને જોઈ શકે છે. જ્યારે તમે ઓવરકોટ ફરીથી પહેરો છો, એટલે કે તમે સ્થૂળ શરીરમાં પાછા આવો છો અને જાગૃત થાઓ છો ત્યારે કેટલીકવાર એમ બને છે કે તમને, તમે જ્યારે બીજા શરીરમાં હતા ત્યારે જે જોઈ હતું તેનો કાંઈક-જો કે ધણાજ અણસર સ્વપ્નમાં-ખ્યાલ રહી જવા પામ્યો હોય છે, અને તમે તેને આજેહુલ્ય સ્વપ્ન તરીકે જણાવો છો. ઉંઘ એ થોડા વખતનું મરણ છે, એમ હવે કહી શકાય.

મરણ અને ઉંઘમાં ભેદ ફક્ત એટલોજ હોય છે કે ઉંઘમાં તમે કોઈકો એટલોજ બેસી

ત્યાગ કરતા નથી કે ફરીથી તમે તે પહેરી શકો નહિ. આ ઉપરથી તમને સમગ્રશે કે જ્યારે તમે ઉઘી જાઓછો, ત્યારે જે સ્થિતિમાં તમારો પ્રિયસ્વજન ગયો છે, તેજ સ્થિતિમાં તમે જાઓછો, હવે તે સ્થિતિ કેવી છે તેનો આપણે વિચાર કરીએ.

મરણ પછીની સ્થિતિના સંબંધમાં ઘણાક મતો ચાલે છે-તેમાંના ઘણાખરા તો પ્રાચીન ધર્મે પુસ્તકોના સમગ્રજી વગરના અર્થપર આધાર રાખે છે. એક વખત અનંતકાળ સુધીની સજ્જનો ભયંકર સિદ્ધાંત આપ્યા ચુરો ખર્માં માન્ય ગણાતો હતો, જે કે હાલ તો ત્યાંના દૂત તદ્દન અજ્ઞાની લોકોનેજ તેમાં શ્રદ્ધા છે. ક્રાઈસ્ટના કેટલાક શબ્દોનું ઉર્ધ્વ બાણાંતર કરવાથી તે મત હયાતીમાં આવ્યો હતો અને અજ્ઞાન જનસમાજ પાસે ભયથી સારાં કામ કરાવવાના સાધન તરીકે મધ્યકાળના પાદરીઓ તે મતનો ઉપયોગ કરતા હતા. જેમ જેમ જગત સુધારામાં આગળ વધતું ગયું તેમ તેમ લોકોને જાણવા લાગ્યું કે આવો મત પવિત્રતાનો ઉલ્લેખ કરનારો છે એટલુંજ નહિ પણ હાસ્યપાત્ર છે. ત્યાંના હાલના ધર્મગુરુઓ તેને સ્થાને પહેલાં કરતાં કાંઈક વધારે હાલપણ ભરેલી માન્યતા શીખવે છે; પણ હજી તેઓનું કથન ઘણુંખરું તદ્દન અચોક્કસ છે અને સત્યને સાદા રૂપમાં તેઓ દર્શાવી શકતા નથી. ઈશ્વર ધાતકી અને ક્રોધી છે, જે પોતાના લોકોને હેરાન કરવા ઇચ્છે છે, એવી નિમિત્ત અને પાયાવગરની માન્યતાથી શરૂઆત કરેલી હોવાથી ઘણા પંચવાલાઓએ પોતાના મતોને યુગ્વષ્ટી ભરેલા જનાથી દીધા છે. ક્રાઈસ્ટનો સિદ્ધાંત એ છે કે 'ઈશ્વર એ પ્રેમાળ પિતા છે.' એ સિદ્ધાંત માનવાને જ-હવે શરૂઆતના જુદાઈ ધર્મમાંથી આ ભયંકર સિદ્ધાંત દાખલ કરવામાં આવ્યો છે. ઈશ્વર પ્રેમસ્વરૂપ છે, અને આ વિશ્વની વ્યવસ્થા હાલપણ ભરેલા શાન્તિ નિયમોથી ચાલે છે એ મૂળ સિદ્ધાંતને જોઈ માને છે, તેઓને અતુલ્ય યવા લાગ્યા છે કે આ દુનિયાની માફક મરણ પછીની દુનિયામાં પણ પ્રેમ અને શાન્તિ નિયમોનું જ શાન્ત્ય દોવું જોઈએ.

હજી આ માન્યતા પણ અનિશ્ચિત છે. ઘણે દૂર આવેલા સ્વર્ગવિષે અથવા તો ભવિષ્યમાં લાંબાકાળ પછી થનારા ઇન્સાફ વિષે કહેવામાં આવે છે, પણ અહીં આ વખતે શું થાય છે તે સંબંધમાં કાંઈપણ માહિતી આપવામાં આવી નથી. શિખવનારઓને મરણ પછીની સ્થિતિના સંબંધમાં જાતિ અનુભવ હોતો નથી. બીજા પાસેથી તેમણે જે કાંઈ સાંભળ્યું હોય છે તેજ જણાવે છે. એવાઓ આપણને કેવી રીતે સતોય આપી શકે ?

ખરીવાત તો એ છે કે, અધઃશક્તિનો વખત આવ્યો ગયો છે. હાલ તો શાસ્ત્રીય રીતે તપાસતો યુગ ચાલે છે. સામાન્ય વિવેકબુદ્ધિ અને અક્કલથી ટકી ન શકે એવા વિચારો હવે વધારે વાર આપણે સ્વીકારી શકીશું નહિં. જે સવાલોને પહેલાં ધર્મને સોંપવામાં આવતા હતા તે સવાલોનું નિરાકરણ કરવા શાસ્ત્રીયરીતનો ઉપયોગ કેમ ન થવો જોઈએ તે સમજાતું નથી. થીએસોરીકલ સોસાયટી અને સાઈકીકલ રીસર્ચ સોસાયટીએ આવી રીત દાખલ કરી છે અને તેમની શાસ્ત્રીય રીતે કરાયેલી શોધોનું પરિણામ હું અને જાણવાવા ઇચ્છુ છું.

આપણે આત્મા છીએ એ ખરું પણ આપણે જહુનિયામાં રહીએ છીએ, તે જહુનિયાનો પણ અમુકજ ભાગ આપણા જાણવામાં આવ્યો છે, તે સંબંધીનું આપણું સંધર્મ જ્ઞાન આપણને માત્ર દંદિયોદ્ધારા મળે છે, અને તે દંદિયો પણ બહુજ અપૂર્ણ છે. આપણે નક્કર પદાર્થોને જોઈ શકીએ છીએ, અને ઘણું ખરું પ્રવાહી પદાર્થોને જોઈ શકીએ છીએ, પણ મોટે ભાગે હવા આપણને અદ્રશ્ય છે. શોધખોળ આપણને જણાવે છે કે સૂક્ષ્મમાં સૂક્ષ્મ હવા કરતાં પણ વધારે સૂક્ષ્મ દ્રવ્ય હયાતી ધરાવે છે. પણ આપણી સ્થૂલ દંદિયોને તેની અસર થતી નથી અને તેથી સ્થૂલ સાધનથી આપણને તે બાબતની માહિતી મળી શકે નહિ.

અપૂર્ણ.



ઉદ્યમ અને હુન્નર.



શવસાદેબ મનનલાલ દલપતરામ ખખર-મુંબઈ.

ઉદ્યમ અને હુન્નર એ મનુષ્યનું અને આખા દેશનું જીવન છે. જે પ્રમાણમાં તેને ખીલવવામાં આવે છે તે પ્રમાણમાં મનુષ્યની કે દેશની ચડતી પડતીનો આધાર રહે છે. પરમકૃપાળુ હૃદયે મનુષ્યના સંરક્ષણાર્થે, સુખ અને આજ્ઞાદી અર્થે પૃથ્વીપર ચારેમેર ફલરો મેલ સૂધી નાના પ્રકારના પદાર્થો અગાઉ ધીજ તૈયાર કરી રાખ્યા છે, અને તે સર્વેમાં કારણસર બહુ ઉપયોગી શુભો મૂક્યા છે. તેનો સુખ્ય ઉદ્દેશ મનુષ્ય પોતાની જીવનનૈકા સારી રીતે ચલાવવા શક્તિમાન થાય એ છે. હવે મનુષ્ય ઉપયોગી રી રીતે અને તે બહુવાની જરૂર છે. આ જગતને વિષે ત્યારે મનુષ્યની ઉત્પત્તિ થઈ ત્યારે પ્રથમ તો તેણે પોતાની આશ્રપાસ જોવા કર્યું હતું. ત્યાર પછી પૃથ્વીપરના ઝાડ, જમીન, પાણી, પાન, પશુ, પક્ષી, મત્સ્ય, ડુંગર તારા વગેરે ઉપર નજર નાખેલી હોવી જોઈએ. થોડો સમય બ્યતીત થયે આકરો તડકો પડ્યો. યાતો ત્હાદ નદી, એટલે જ્યાં તડકો ત્હાડ નહિ હતો એવી જગ્યા યોધી કાઢી ત્યાં જઈ બેઠો હતો. યોધીવારે મુખાર્થ યતાં વૃક્ષોના કંદ, ફલ, ફૂલનો આહાર કરી બૂખ નિવારણ કરી હતો. એટલામાં તૃષા લાગી, તો વહેતી નદી બાજી જઈ તેના જલપાનથી તૃપ્તિ કરી હતો. રાત્રિના નિદ્રા આવવા માંડી એટલે

કોઈ શુક્ર થા વૃક્ષ તળે જઈને સુતો હતો. વર્ષો બ્યામ વરૂ આઢી ધાતકી પ્રાણી-જાનો બધા લાગવાથી તેઓની સામે સંરક્ષણ કરવાના પ્રયત્નો પણ કર્યા હશે. એ પ્રમાણે દિન પ્રતિદિન પોતાની અવલોકન શક્તિથી પદાર્થો અને તેના શુભો જોળખતો ગયો. જેમ જેમ તે શુભો તેને જણાતા ગયા તેમ તેમ તેની અજમાયસ પણ કરતો ગયો, અને તે સર્વેને પોતાના ઉપયોગમાં લાવતો ગયો. પ્રથમ તો આદવા સારૂ વૃક્ષનાં પાંદડાં અને છાલ એટલે વસ્ત્ર-વસ્ત્ર માત્ર હતાં. ત્યાર પછી જનાવરનાં ચામડાં અને ઉરલે વાજ બિન રેશમનાં વસ્ત્રો બનાવ્યાં. તેમજ પૃથ્વીની માટીનાં-પ્રથમ કાચી માટીનાં, પશ્ચાત્ પાકી માટીનાં વાસણો બનાવ્યાં, અને ઉપર ધાતુનાં બનાવ્યાં. આજે પણ પૃથ્વીના જે ભાગોમાં જંગલી મનુષ્યોની વસતિ મુશ્કેલના જોવામાં આવે છે, ત્યાં એજ પ્રમાણે એ લોકોની સ્થિતિનો અનુભવ થાય છે. જેમ જેમ મનુષ્યને વધારે અનુભવ થતો ગયો તેમ તેમ પૃથ્વી માંહેલા પદાર્થો ગ્રાનુ, રૂપ, સોનું, લોહું વગેરેનો શોધ કરી તેને ઉપયોગમાં લીધા. તેમજ પાણી પવનનો પણ ઉપયોગ કર્યો. આજે વરાળ, વીજળી, અગ્નિ, તેજ વગેરેની અંદર રહેલા અમુક્ય શુભો યોધી કહાડી તેનો ઉપયોગ પાશ્ચાત્યની પ્રજાએ લેવા માંડ્યો છે તે સર્વ કોઈના બહુવામાં છે.

મનુષ્યે, કેવીરીતે પોતાની પ્રથમ સ્થિતિમાં પ્રભુએ ઉત્પન્ન કરેલા પદાર્થોનો અને તેના શુદ્ધોનો પોતાની દીર્ઘ દૃષ્ટિવડે ઉપયોગ લીધો એ આપણે જોઈ ગયા. જેમ જેમ તેનું સૃષ્ટિ વિષેનું જ્ઞાન વધતું ગયું તેમ તેમ તેને તે વધારે ઉપયોગ લેતો ગયો. તેમાં સૃષ્ટિના પદાર્થોના શુભનું તથા તેના આકારનું લક્ષ્યપૂર્વક અવલોકન કરી પોતાની બુદ્ધિવડે તેની તેણે તુલના કરી. તેના શુદ્ધોનો ઉપયોગ કરવા સારૂ પદાર્થોના આકારરૂપ એટલે ઘાટની નકલ કરી. મતલબ કે જે ઘાટ જે ઉપયોગમાં સારી રીતે આવી શકે તેની તેણે નકલ કરવા માંડી અને ત્યાર પછી જૂઠા જૂઠા બે ત્રણ અથવા વધારે આકાર કે રૂપોને સાથે મેળવી તેના ઉપરથી પોતાને ઉપયોગમાં આવે એવા આકાર કે રૂપોના પદાર્થો બનાવવા માંડ્યા. આજે દુનિયાની સઘળી સપાટી ઉપર જે જે આકાર કે રૂપો મનુષ્યે બનાવ્યાં છે તે જગન્નિયાંતાએ દીર્ઘદૃષ્ટિથી સૃષ્ટિની અંદર કે ઉપર, આસપાસ કે આસમાનમાં, જે ખનિજ પદાર્થો વૃક્ષ પાન, ફૂલ, ફળ, જનાવરો, મત્સ્ય, નિર્જીવ પદાર્થો શુદ્ધાઓ, વાદળાંઓ, તારાઓ, કિરણો, વગેરે પદાર્થોના આકાર બનાવેલા છે તેની નકલ સિવાય મનુષ્યનું પોતાનું કંઈજ દૃષ્ટિગોચર થશે નહિ, યદી તે એક જ જાતિના રૂપ આકારમાં બનાવ્યા હોય કે તેમને પોતાનાં બુદ્ધિબળે અન્ય આકાર સાથે મેળવીને બનાવેલા હોય. પ્રથમ તેનો ઉપયોગ મૂળ ધન પદાર્થોને એકજા અથવા બીજા પદાર્થો સાથે ભેળીને કર્યો હોય, દારૂરૂપ પદાર્થો પણ છૂટા પાડી એક લા અથવા અન્યોન્ય, અથવા ધન પદાર્થો સાથે મિશ્ર કરી ઉપયોગમાં લીધા હોય એમ સંભવે છે.

એ પ્રમાણે ચિત્રકારથી ચાલતું આવેલું છે. પછી મનુષ્યો જેમ જેમ એક દેશથી બીજે દેશ જતા ગયા તેમ તેમ પોતાના જ્ઞાનનો લાભ તેઓને આપી તેમના જ્ઞાનનો લાભ પોતે લેતા ગયા. એ રીત્યા અખિલ પૃથ્વી ઉપર જેને વિષે કંઈજ નોંધ નથી તે, યુગોથી ચાલતું આવ્યું છે. હવે હિન્દુસ્થાનમાં એ પ્રમાણે કથારથી ચાલતું આવે છે અને તેની નોંધ કથારથી મળે છે અને કથા કથા દેશમાં એવું જ્ઞાન જેને હુન્નર કળા કહીએ છીએ તેનો ઉપયોગ કરવામાં આવ્યો છે, અને દેશ ઉપર તેની કેટલી અસર થઈ છે તે આપણે જોઈશું:—

પૃથ્વી ઉપર સર્વથી પ્રાચીન લેખ મનુષ્યના ઇતિહાસ વિષે જોઈએ તો વેદ છે અને તે સર્વ દેશી વા વિદેશી વિદ્વાનોને સર્વ માન્ય છે. તેઓએ તેનો કાળ પોતાના ધર્મમાં પૃથ્વીના ઉત્પત્તિકાળને લક્ષમાં રાખીને ઇ.સ. પૂર્વે ૧૨૦૦૦ વર્ષનો એટલે આજથી આસરે ૩૧૦૦ વર્ષનો નક્કી કર્યો છે. તે વેદમાં સુવર્ણ વિષે વારંવાર લખવામાં આવ્યું છે. તેમાં બિગતા સૂર્યના રંગને સુવર્ણના રંગની ઉપમા આપવામાં આવી છે, એટલુંજ નહિ પરંતુ સોનાના વાડકા, રથના ચેડાં, અને ઘૂસરો, અને સુવર્ણના અલંકારો વિષે પણ લખવામાં આવ્યું છે. અન્ય ધાતુ અને તેના ઘાટ, હથિઆરો વિષે પણ લખેલું છે તો એ ઉપરથી જણાય છે કે હિન્દુસ્થાનના આજે લોકો હિન્દુસ્થાનમાં ૩૦૦૦ વર્ષ પૂર્વે સોના રૂપાના પાત્રો-વાસણો અને આભુષણો બનાવી બહુતા હતા.

વેદનો કાળ ઉપર જણાવ્યો છે, પણ ખરૂં કહીએ તો પાછળથી તે વિષે મહોદા વિદ્વાનોના બિન્ત બિન્ત મત છે. વેદનો કાળ અઘાપિ પર્યન્ત નિર્ણય થયો નથી. આંગ્લવિદ્વાનો પ્રાચીન એકસમુ:

લર તથા પ્રોફેસર મેકડોનલ ઇ. સ. પૂર્વે ૧૨૦૦ થી ૧૪૦૦ વર્ષ પર મુકે છે. ૧૮૮૦ મેન પ્રોફેસર નેકેલી ઇ. સ. પૂર્વે ૪૦૦૦ વર્ષ ગણે છે. રાજ્યમાન્ય ખાલે ગંગા પર તિલક મહારાજ એક અઘણજોજ પેતા છે. અને તેમણે એરીઅન અને આર્ટિક હોમ થીઅરી નામક બનાવેલા પોતાના અંગ્રેજી પુસ્તકમાં ઇ. સ. ૧૦૦૦૦ મુકે છે. એ પુસ્તકનું મરાઠીમાં મીન ઓગલેએ ભાષાંતર કર્યું છે.

રિહત ઓફ મહાભારત એન્ડ રામાયણ નામનો અંગ્રેજી ગ્રંથ મી. વેલે પ્રકટ કર્યો છે. તેમાં તેઓ મહાભારત તનો તેમજ પરમાત્મા શ્રી કૃષ્ણ ભગવાનનો સમય ઇ. સ. પૂર્વે ૩૦૦૦ વર્ષનો ગણ્યો છે. તેમજ પરમ વૈદ્ય મહાત્મા શ્રી વરુભાષ્યાજીનાં વચનામૃતો જે પ્રગટ થયાં છે તે પરથી સ્પષ્ટ જણાય છે કે શ્રી કૃષ્ણ ભગવાનને આજે ૫૧૩૮ વર્ષ થયાં છે. એટલે પાંડવોનો પણ તેજ સમય ગાળી ચકાય.

ત્યારે હિન્દુસ્થાનના આર્ય લોકો ઉપરોક્ત ચીજો બનાવવાને બળીતા ચણા તે અવરથાએ પૂગવાને તેની પૂર્વે કેટલા વર્ષ સૂપી અવલોકનચક્તિ, વિચારશક્તિ, ચોધકબુદ્ધિ, અને અનુભવ કામે લગાડેલાં હોવાં જોઈએ, તેનું અનુમાન કરવું પણ બહુ કઠિન છે. ત્યાર પછી રામાયણ અને મહાભારતના ઐતિહાસિક મોટા ગ્રંથો થયા. તેમાંનો તે સમય એટલો તો કળા કૌશલ્ય અને દુષ્ટદમી જરૂર ભાલમ પડે છે કે તેથી દુનિયા કળા હમણાં પણ નથી એમ કહીએ તો સાલે. ફક્ત એટલું જ કહેવું બસ છે કે જે કોદીનૂર નામક મથહુર હીરા આપણી દયાનુ મહારાણી રાજમાતૃશ્રી ગિહકોદરીઆએ પોતાના કથસરેહિન્દ સુકુટમાં ઘણા વર્ષ પર્યન્ત ધારણ કરી રાખ્યો હતો અને હાલમાં સમ્રાટ ચક્રવર્તી નૃપ

પંચમ જ્યોર્જના સુકુટમાં ઝગઝગે છે તે ખુલ્લું હીરા મહારાણી યુધિષ્ઠિરના વખતનો છે એમ પણ કહે છે કે તે હારવ પાંડવ માંતા કરણ રામએ મહાભારતના સુદ વખતે ધારણ કર્યો હતો. એ સમયે કળા કૌશલ્યતાની પ્રગતિ એટલી ઝડપથી થઈ છે કે તે સર્વોત્કૃષ્ટ દશાએ ઉચ્ચ ચિખર પહોંચી, જે જે કેટલીએક નવીન વસ્તુએ પાશ્ચાત્ય ચોધકબુદ્ધિના ફલ રૂપે આપણી નજરે પડે છે તેમાંની કેટલીક તત્કાલે આમેદુશ અથવા અંકુર રૂપે તેઓ લઘુતા હતા. પણ આજે ઘણા લાંબા કાળથી આપણે પરત્વે સ્થિતિ ભોગવતા આબ્યા છીએ તેથી તેને ભૂલી ગયા છીએ, અને હવે વિદેશના ચમત્કાર જોઈ વિરમય પાત્રી કેટલાકો અસહ્યું સર્વ ગપાદક માની યદા ઉઠાવી લે છે એ ખરેખર ચોચનીય છે.

ઉપર પ્રમાણે વેદ અને મહાભારતના સમયમાં કળા કૌશલ્યની સ્થિતિ હતી. દેશની ઉચ્ચ પામલને લીધે કોદીનૂર સિવાય બીજા કોઇ નમૂના લેવામાં આવતા નથી. ત્યાર પછીનો જે નમૂનો હસ્તગત થયો છે તે સોનાના નકશી કામનો એક દાખલો અને રકાખી છે. વિદેશીઓના હુમલા અને લુટફાટમાંથી ચોક્કસ કારણોને લીધે એ વેચાયાં છે. નહિતર આજ એનો પણ નાશ થયો હતો. અફઘાનિસ્થાનમાંના જહાઘાઘાની પશ્ચિમે ડુંગરમાં આર્યોનું રાજ્ય હતું ત્યારે બ્રાહ્મ ધર્મનો સ્તૂપ ત્યાં ચણાવેલો હતો, તેના વચમાં ઉંચા દાખલો તથા રકાખી ચણી લીધાં હતાં. તે મી. માસન નામક અંગ્રેજ ચોધકે ખોદાવી કહાડ્યાં હતાં તેમાં ખીજી કેટલીએક વસ્તુઓ સાથે જે સિલાઓ મળી આબ્યા હતા તે ઉપરથી ઇ. સ. પૂર્વે ૫૦ વર્ષના એ નમૂના લેવા જોઈએ એવું પ્રોફેસર એચ. એચ. વિન્સને નક્કી કર્યું છે.

(અનુ.)

રસગીત.

રનેહ ભર્યાં પ્રિય હૃદય રસાંખાં ડુબાવે રસમાં,
 ડુબાવે રસમાં... મધુર જે અણુભોલો કસમાં;
 રસ એ વ્હાણમાં વસતો. રનેહ ભર્યાં.
 ઉછળતાં રસભોગ્ય ઉરનાં ડોલાવે દિશ્પાલ,
 જઈ જૂઓ અહ્યાન્ય અનન્તે રનેહી હૃદયના ભાવ;
 રનેહના રસમાં સૌ ગરકાવ. રનેહ ભર્યાં.
 રસિક હૃદયની રસમય દષ્ટિ પલપટ નવલ જણાય,
 પુલક પુલકે અકલ પ્રયુક્તા મસ રસથી પ્રસરાય;
 રનેહનો જાદુ ના સમજાય. રનેહ ભર્યાં.
 લોચન પાન કરી રસનામણ અનુભવતાં રસસ્વાદ;
 વદન હિણાં પલ નયન શી રીતે સમજાવે એ હાઈ ?
 અજ્ઞાન ઉર અસર કરે રસ-નાદ. રનેહ ભર્યાં.
 આ રસમાં, રસભોગી કરતાં સ્નાન, પાન કે ગાન,
 સ્વર્ગીય લહે કાંઈ વ્હાય અતેરા, રસમાં હોય મસ્તાન;
 રનેહના ઝરણે યસ ચુલ્કતાન. રનેહ ભર્યાં.

અમદાવાદ,
તા. ૨૩-૧-૧૩.

}

કેશવ, હુ. શેઠ,
ગિમાંથેન.

ઐડમ્ના ઉદ્ગાર.

શું થયું હું રણક્ષેત્ર હાથે ?
 નથી મેં ખોયું સર્વસ્વ મ્હારું-
 અણત્ય મ્હારી ઇચ્છા હણુ છે,
 અમર્ત્ય ધિઃકાર ને વૈરી જીતી,
 ને અસરણુ થવાને હિંમત હણુ છે,
 તો નહિ કેમ છતું આ નિર્માત્ર્ય દેવ !
 તે નહિ ખુંચાવે મુજ પાસ કીર્તિ,
 રાને નમુ રંક બની હું તેને,
 જ્યારે જ્હીએ તે હું સત્તાના તાસે,
 ને નીજ રાજ્યની ચંકા ધરે છે,
 તો ખરેખર હું મુખે કેવે,
 ભરાઈ શર્મે નમું હું તેને.

હયાત વાળી.

(મી. હયાત.)

“ અહીંના આ ફફીરની કદી ઓળી નહિ પડી
મગર એ ખાકમાં દાઝી ફફીરી કાણુ પરવાનું ? ”

લાંબે દહાડે સેવકને કાંઈક બોલી
બેસવાની જરૂર પડે છે! પણ સેવક કંઈ
અનુકતું નહિ બોલેજ. આજકાલ મુંઝ-
ધના મહોલ્લાઓમાં, ગુજરાતનાં ઘર-
ખારમાં,, સરકાર દરબારની હાકિસોમાં
અને પેપરોમાં બધે મોટી ફકર ચિંતાના
વિચારો ચાલી રહેલા છે. સેવકને વધુ
બોલવા કરતાં ઝાણું સાંભળી રહેવાનો
અવ્યાસ છે, તેથી એ ઘણુંજ સાંભળીને
સેવક બેસી રહેલો હતો; પણ નારાયણનું
કરવું કે સેવકને ઘણું માણસોએ પુછ-
પરછ કરી હમણાંનો હેરાન કરી મૂક્યો
છે તેથી તે કાંઈક બોલે છે. વધુ ઝાણું
માફ કરજો. સૌ કોઈ મને મળતાં પુછે છે
કે x x x x લગન માટે તમારો શું
મત છે. હિંમતથી સેવકને વિચાર કરી
કહેવું પડે છે કે તેઓ કેવળ બેગુનેખાર
છે. સેવકલાંબા કાળથી વેદાન્તના વાતા-
વરણમાંજ રહેલો છે અને ઉંડો વિચાર
કરી સેવક પોતાનો મત હવે આપે છે.

લાંબી નજરવાળા અનુભવી આદમી-
ઓને હાથે જે કામ થાય છે તેમાં ઉંડો
બેઠ રહેલો હોય છે. કુદરતના નિયમને
રંધ કે રાય, ભણેલ કે મારા જેવા અવલણ
સૌ કોઈ તાબે થાય છે જ. શાસ્ત્રના
સિદ્ધાન્તને જાણ્યે અબજો પછુ આચરી
જવાય છે. એક નિયમ છે કે જે માણસ બાવે

કે અભાવે જેનું ઘણું ઘણું ચિંતવન કરે
છે તે આવીને તેને મળે છે કે વળગે છે.
x x x x સાદું અને ચોખ્ખું જીવન સૌ
કોઈએ જોયેલું બોલેલું છે, તેમ છતાં જ્યારે
તેઓએ લગન કર્યાનું સંભળાય છે ત્યારે
એમાં કંઈક લાંબી નજરે વિચારવાનું છે
એમ તો જણાય છે. તેમના જીવનમાં
વધારેમાં વધારે કામ કયું થયું છે તે
જોઈએ. તેઓએ વરસોનાં વરસોસુધી સ્ત્રી
કેળવણીની ચિંતા કરેલી છે. અનેક સંસ્થા-
ઓમાં તેમણે જે ખંતથી મદદ કરેલી છે
તે ઉપરથી જણાય છે કે તેમને શત-
દીન અંતરના ઉંડાણમાં રખેને સમાજ
ખગડી જશે, રખેને બાળલગ્ન થશે,
રખેને કબ્રોડાં થવા માંડશે, રખેને નીતિ
રીતિ વિરુદ્ધ પગલાં લેવાશે વગેરે વગેરે
જાતની બારે ફકર અને ચિંતા થયા
કરતી હતી. આવા ભયના વિચારો એ-
મને એટલા તો વેગથી ચતા કે તેમનાં
ચિંતવનોના તાજવામાં ભયના વાતાવરણ-
નું પડખું બારે થયું અને સમતોલમાં
ચુક થતાં જે ભયને તેઓ દૂર કરવા
માગતા હતા તેનો સાક્ષાત્કાર થયો અને
“જેવું ચિંતવન તેવું ફળ” એ વેદાન્ત
સિંધાન્ત તેમને જ વળગ્યો. સેવક
કંઈ મફકરી કરતો નથી પણ સાચુંજ
કહે છે. ઉંડી નજરે વિચાર કર્યો
તો સૌ કોઈને સમજાશે કે મારી

વાત સાચી અને અનુભવ સિદ્ધ છે. સેવક ઘણા એવા અનુભવ પછી આ રહસ્યને ખુલ્લું કરે છે. કેટલાંક વર્ષ ઉપર સેવક એવા લેખ વાંચતો હતો કે આહા ભારે તુકસાન કરે છે; અને સેવકે તે કદીપણ ન પીવાના કસમ લીધા. ઘણું વાંચતાં સેવકને વારે વારે ભય ઘયો કે રખેને ચહા પીવામ્ જશે. આજ સાત વર્ષની આખરે પોતાનું તાજવું તોળતાં સેવકને અનુભવ થાય છે કે સેવક માત્ર ચહા પીને રહે છે. ચહાજ સેવકનો જો-રાક છે. એજ રીતે સેવકે ચોકવાર મરચાનો ત્યાગ કર્યો. રાંધેલા અનાજને ગઢવે કાચું અનાજ લેવા માંડ્યું હતું. દુધ પીને

રહેવા માંડ્યું હતું. ઉપવાસી રહેવા માંડ્યું હતું. વગેરે વગેરે; પણ અંતમાં જેનો ભારે ભય મનમાં લાઘ્યો તેજ સેવકને વળગ્યો હતો. સેવક પોતાનોજ દાખલો આપી શકે છે એમ નહિ પણ મોટામોટાઓના ઘણા એવા દાખલા સેવક પાસે મોંઝુદ છે. વળી સેવકને એક આ-કમી સાથે હંવળાન જળ માછલીનો પ્રેમ હતો. અને જોઈલો તો મોટો ભય સેવકને ધયા કરતો હતો કે રખેને અમે જુદા પડીએ! હસ વરસને આખર સરવાળે સેવક ઉત્તર રૂખણમાં પડ્યો છે અને પ્રેમ માટે નીચે પ્રમાણે દિલસોજી કરે છે:—

તુટેલા તાર પ્રીતિના ફરી પાછા શું સંધાયે ?
ચુલેથી ઉતર્યું જે ખાજ રહ્યું કાચું શું રંધાયે ?
ગઈ જે બુંદથી હોજે ફરી પાછી શું બંધાયે ?
વણાયું કાપડે સુતર ફરી પાંછું શું કંતાયે ?
તુટેલે પાય પંખીથી કુદી ઉડી શું જીવાયે ?
સુકાઈ સ્નેહ સરિતા ત્યાં કદી શું નાવ ખેડાયે ?
પડયા જે ધાવ ને પડશે મુજેથી તેહ રહેવાયે ?
સત્યમત શિર તો પધરી ગહોતજ એમ જોતાયો.



“પ્રિયા બહાવરી બની.”

(મનોમય ગાન.)

“અરે ? આ સ્વર ક્યાંથી ?”

(ગરબો.)

“આહા ? ગાને ધોર વરસાદ—(૨)

કેવી કંપે છે મારી કાવડી.



આહા ! તું છું એકલી બાળ—(૨)

બીની બીની રૂપે મારી આકાશી

“લીમવડી મુંઝરીતો.”

(સાખી.)

જાણા પીયુ નારી કને,

મળ્યા તું આતું બની,

સાચા સાચ સચને,

આગ પ્રેમ થેલી આવતી.

“કેવો વિશાષ કરે છે !”

“આહા ! મને કનડે મું મેલરાજ—(૨)

જરા કીંતુ રથા મારી સાવને

આહા તુજ કી કરીતે તા સવાવ—(૨)

મારી સાડી સુધાવી નાંખજે.

“વરસાદ પશુ કેવો કરે છે.”

(સાખી.)

માને તહો આ મેલતો

પીયું હવે હું હું કંઈ.

“લાઠ” તારું દીસતું ને

સાન કરી બોધાવતું.

“વાહ ? કેવું કોમળ હૃદય”

આહા ? નારી ગર્જના સમાવ—(૨)

મને બલવાદે મારા પીયુ કને.

આહા કરે સાંત વીજ પ્રકાશ—(૨)

મારું હૃદય ના કકળાવને.

“શું પ્રિયા બહાવરી બની ?”

(સાખી.)

પિયુ પિયુ આ સ્યાન તારું દીસે છેરેથી સમવાવતું.

પાખો નથી પ્રમુદ્ધ મને નહીં તો દીસી આતું હું.

“ચોંતા ના કર મુલિકા હુંજ આતું છું.”

રામરાય.

* (દીવા.)



Sp. calls prepared for Nars Ekhata

મી. રહીમ લુસખ.

કેટલીક અરેબી કંપનીઓના સ્થાપનાદ
અને

સીમાની લાભનમા એકલા મહેમોદન અનુબંધી.

શેઠ રહીમભાઈ જુસવભાઈ.

ભવ્યતા, નૈસર્ગિક શક્તિ, ઉત્સાહ અને ઔદાર્યનું અનુકરણીય દૃષ્ટાંત.

જન્મ કરોડો મનુષ્યોની ભરેલું છે, પણ તેમાં જન્મથીજ ધનવાન હોવાનું તો ધજાજ થોડા પુણ્યવાળી મનુષ્યોને માટે સરળવસ્તુ હોય છે. ધનવાનોમાં કોઈકજ એવો અધિક પુણ્યવાળી મળી આવે છે કે જે પોતાના ધનનો આત્મવિકાસમાં અને અન્યના અશુભવનાં કાર્યોમાં સફળ થઈ શકે છે.

ખીજ તરફ જોઈએ જન્મમાં મરીમ રિયલિટીનાં મનુષ્યોનો તોરો નથી, પણ મરીમમાં જન્મી નાના પ્રકારના સફરજોથી અલંકૃત એવા-પોતાને મળી અડધી રોટલીમાંથી જુખ્યાને પુરોડા આપે તેના જન્મથીજ જોવામાં આવે છે.

તેમ જતાં આપણા દેશમાં ધનવાન જતાં ધનનો સફરપોશ કરે તેના અંગે મરીમ જતાં મરીમમાં પણ અનેક યાચરજોથી સુશોભિત એવા અનેક પુરોડા છે એ આપણને આનંદ અને સંતોષનું કારણ છે.

પરંતુ જ્યારે સામાન્ય ગિતિમાંથી સારી રિયલિટી પોતાનાજ પ્રયત્નથી જનાર સફળ થયે વિશે જાણવામાં આવે છે અને તેનામાં સફરજો અને શ્રી-સફરી જન્મેના આચારોનો ઉત્તરેના અવતોલકમાં આવે છે ત્યારે તો આપણા આનંદનો કાંઈજ પાર રહેતો નથી.

સાધન વગર સફરજો નેમાલા છે. તંબીવાળીને મારું કરવાની ક્ષમતાવગેરે મરીમ માણસ સાધન વગર માત્ર નિષ્કાસ નાખીને સંતોષ સેવે છે; જ્યારે એના પણ કોઈ નિયમ પુરોડા હોય છે કે જે નિષ્કાસ નાખવાને જાણી સાધન પ્રાપ્ત કરવાને માટે કમર કસે છે અને રાપડના અર્થની શિદ્ધિ કરવા સાર એક પણ પ્રયત્ન બાકી મૂકતા નથી. “વર્ય સાધયમિ યા ‘વેદંપાતયમિ’” એ ન્યારે તેની સર્વોચ્ચ ત્યાગ પૂર્વક પોતાના અર્થની શિદ્ધિ માટે જ્યારે કદાચ પ્રયત્ન ખસા કરી પીરની સામયે પડે ક્યાં જાય છે, અને અનેક કષ્ટજનક સ્થિતિમાં પડે પડે આવડા જતાં પડે

જ્યારે તેણે વિજય મેળવે છે અને તે વિજયનો લાભ પોતાનાં મનોકાંક્ષાને આપે છે. વિજયનું કારણ કે તેણે પોતાનાં જીવનમાં જુદા જુદા ક્ષેત્રોમાં પોતાના વિજય વાટમાં ઉઠાવતા આવડે એક પ્રયત્ન લીધે; અને તેમના વ્યવસાયનાં સુખ અને વાળે આપણા કર્જાપુટને મનુષ્યોની પૂરાં દે છે.

સ્વદેશની સંપત્તિ પર સ્વદેશીનો પ્રદાન મહાકે છે આવાનાં સર્વ માનવ રાજ્યમાં આવે છે. અને સિદ્ધિ સંપાદના કીડા જન્મ નીચે નાના પ્રકારના ઉદ્યોગમાં સ્વદેશી સાદગીના આરંભ વિજય સાથે થઈ શકે છે એ નિર્ણય જાણવાનું નથી.

આર્થ સ્વદેશી સાદગીના અર્થકારમાં અને મુશ્કેલીવાળાં કાર્યોમાં છે, તેમાં આવે પણ શેઠ. રહીમભાઈ જુસવભાઈ એક અજબની શેઠા અને મૂકા રથારે છે, તે એમની રુચિવાન શક્તિથી સમજવામાં આવશે.

શેઠ રહીમભાઈનો જન્મ તા. ૨૪ મી આગસ્ટ ઇ. ૧૮૮૦ ના રુમદિને મુંબઈમાં થયો હતો. તેણે નદાની વચમાં એટલે ૧૬ વર્ષની વયે પોતાના વડીલ જધુ આ. ઘા. કરમાંથી જુસવભાઈના આર્થનું વેપારમાં જોડાયા, અને નદારામના કંટાકંટોમાં તેમના તરફથી ‘મુકા’ સારું કામ થય્યો આ. સા કરમાંથી સંતોષ આપવામાં તે વિજય પામ્યા. પોને વિમાકંપનીઓ મારે કામ કરતા હતા, તેમાં વિમાકંપની આવે તથા ‘કંટાકંટો’ વિમા કંપનીમાં કામ જોઈ તેમને વિચાર આવ્યો કે દિલ્હીમાં જઈ જઈ શકાય. મ રૂપે જતા કરોડો રૂપિયામાંથી દિલ્હીમાં જાય મળે એ જોઈએ. આ વિચાર પડ્યો એને અન્ય વડાર જુસવે પણ નેથી નાદિમન ન થયાં શેઠ. રહીમભાઈએ ધી ઝીલ ઉઠાવ્યા યુનાઈટેડ ઇન્ડિયન કંપની લી. આમ તથા ‘કંટાકંટો’ કામ કરતા રૂ. ૫૦,૦૦,૦૦૦ ની થા પડ્યો રથપો. આપણા સ્વદેશી મળીતા સ્વદેશી

આંતરેણ સરં પ્રીતિશ્ચ મહેરવાનશ્ચ મહેતા
અને બીજાં મુખાધના જાણીતા અગ્રેશ્વરે અને
સહેરિયોતું મંડળ ઉભું કરવામાં તેઓ ફતેહ
મંદ થયા. કંપની ઉભી કરવામાં સ્વાભાવિક
રીતે ધર્મી મુસ્લિમો નહીં; કારણ કે હિંદુસ્તાનમાં
આટલી મોટી યાજ્ઞની કંપની ઉભી કરવી અને
તે પણ વિમાકંપની સ્થાપવી એ મુશ્કેલ હતું. શેઠ
રહીમભાઈ કોઈ પણ રીતે નાઉમેદ થયા નહિ.
હિંમત રાખી ગામેગામ ફર્યા અને શેરો કારા-
બા. આ કામને માટે તેઓ કલકત્તે ગયા. ત્યાં
તેમને પ્રસિદ્ધ આશુ સુરેન્દ્રનાથ બેનરજી અને તેમના
હસ્તક આત્મતા "જંગલી" પત્ર તરફથી
આવા મહાન સ્વદેશી સદાસને વારતે ધણો
ધન્યવાદ મળ્યો. મુજરાનાં મોટાં મોટાં સહેરામાં
સુસાફરી કરી થોડીજ મુદતમાં બેઠકની યાજ્ઞ ભ-
રાવી કંપનીનું કામ નિર્ભયતાથી આરંભ્યું.

સ. ૧૬૦૮ માં વડોદરા દ્વારે કંપની ઉભી
કરવામાં તેમણે પૈતાના ભાઇને મદદ કરી. હાલમાં
તેમના વડીલ ભાઈ ખા. સા. કરમાલી જુસજ ભા-
ઈની કેમ્બ્રેજ નીચે તે ચાલે છે, આ દ્વારે કંપની
તરંગર તેમજ ગરીબને ધણી ઉપયોગી
યંત્ર પડી છે, તેથી ત્યાંના લોકો શેઠ
રહીમભાઈ અને તેમના ભાઈઓને આભારી છે.
તે પછી સને ૧૯૧૦ માં તેમના બીજા ભાઈ શેઠ
જાકરભાઈ જુસજભાઈની સાથે મળીને ફેરીટ

એક એન્જીનિયર ઉભી કરી છે. આ નવિન
એકની કેટલીક સાખાઓ શેઠ રહીમભાઈએ જાતે
જાળી ઉઘાડી છે, અને એકનું કામ વધાર્યું છે.
આજ સમયમાં શેઠ રહીમભાઈએ ધી ધોમ્મે
વીવીંગ એન્ડ મેન્યુફેક્ચેરીંગ કંપની
ઉભી કરી છે, જેનું કામ ચર યંત્ર
અણે છે. જાહી સામયો તૈયાર થયે આ કંપની
હિતમ પ્રકારનું ઝીણી બનાવટનું કાપડ વણવાનું
કામ હાથ લેવા ધારે છે. આજ સમયમાં
આવે છે કે આ કંપનીનું કામ સર યંત્ર
વિલાયતી માલ સાથે ટકર ઝીંમે એવા દેશી
કાપડની જે ખોટ છે, તે પુરી પડશે. ઉપરની
હકીકતથી શેઠ રહીમભાઈ માટે માનજીવિત ઉત્પન્ન
થવા વગર રહે નહિ એ સ્વાભાવિક છે. જોખ
કામના તેઓ એક જાણીતા આગેવાન ગૃહસ્થ
હોઈ પોતાની કામનાં માલ્યસાને બનતી રીતે
ઉત્તેજન આપે છે અને બીજી કોઈ પ્રતિપત્તિ
તેઓ પોતાનો બહુમાલ વિસ્તારવામાં પાછળ
પડતા નથી.

બજવાના, નૈર્ગર્મિક શક્તિ, ઉત્સાહ અને
આદર્શ આ સર્વ શેઠ રહીમભાઈમાં સ્વભાવ-
થી જ જોવામાં આવે છે. અને તેથી ભવિ-
ષ્યમાં આ સદગુણો તેમને ઉચ્ચ સ્થાન
અપાવે તેમાં આશ્ચર્ય જનક કંઈજ નથી. ૫-
૨૬૬ માં આપણા દેશના આવા વીરનરોને સા-
રીરિક માનસિક સર્વ યત્નિઓ અર્પો અને
તેમને હાથે જન કલિનાં મહાન કાષો યાઓ!

કેવી કેલવળી કુમારિકાઓનું માવિજીવન સુખમય કરી શકે ?

(G. I. Patal. B. A)

" Every one who writes on educa-
tion says it must not be the absorption
of Knowledge; it is not the transmis-
sion of a course of study from a book,
but it is ":

" The culture of men " (Pre-
sident Darid Starr Jordan);

" The improvement of the
human machine " (Arnold Bennet);

" The perfection of woman-
hood " (Prof. John. M. Tayler);

"The formation of character"

(Prof. W. H. Maxwell)

" અનેક કારણોને લીધે આજે કેલવળીને
વધારવાને યોગ્યરૂમથી પ્રયાસ યંત્ર રહે છે
રાજ્યના કોઈ એક હેતુ પાર પાડવાના આશયથી
તેને અનુમોદન આપે છે, પ્રત્યેક પક્ષ કોઈ એક દે-
વથી તેનાં લેણવાને તૈયાર થાય છે, અને તેથી
સર્વ રીતે કેલવળીનું સેવ આજના સમયે કામ
પામેલું અને રહિ પામેલું રહે છે. તેથી તે દેશમાં
જે કોઈ પક્ષ પ્રતિ યાય-તેવા માનવ સમુદાય-
માં જે કોઈ પક્ષ નવિન થાય, તે તેને તેઓ

વસ્ત્રાદિ મદ્યુ કરવા વગેરે થાય એમ તમને શું નથી લાગતું? વિચારો! પુનઃ પુનઃ વિચારો.”
(મદાદાલ)

કેળવણી સંબંધમાં વિવિધ અભિપ્રાયો હાલમાં ફેલાયેલા છે. યુનિવર્સિટી- અને રકુલનાં શિક્ષણો માટે અનેક જાતના લેખો, ચર્ચાઓ અને લેખવાસો ચાલ્યાજ કરે છે તેથી એ જાણતો ઉપર વિચાર ચલાવવાની કે લીકા કરવાની અન્ય આવશ્યકતા નથી.

કેવી કેળવણી કુમારિકાઓનું જાનિ જનન સુખમય કરી શકે એ એક અગત્યનો પ્રશ્ન હોવાથી એ સંબંધમાં ઉપયોગમાં આવી શકે એવા થોડાં દિવસર વિચારો અત્રે જણાવવાની અરૂર પડે છે. આંખોને ચોખ્ખું શિક્ષણ આપાય અને તે દ્વારા તેમનામાં, તેમના સંબંધીઓમાં તથા પ્રજામાં જ્ઞાન અને સુખની રહિયાય એવા આદ્યપણી થોડાં વર્ગથી આપણા દેશમાં વિવિધ રચણે કન્યાશાળાઓ, સ્ત્રી કેળવણીની સંસ્થાઓ, અને આશ્રમોની સંખ્યામાં વધારો થતો નજરે પડે છે અને તેમની વ્યવસ્થામાં ફેરફારો ચાલ્યા કરે છે.

પોતાના નિઃશ્વર જીવનમાં ઉપયોગી થાય અને પોતાની વ્યવહારિક સ્થિતિમાં લાભ કરે એવું જ્ઞાન આપવા તરફ પૂર્વોક્ત શાળાઓ અને સંસ્થાઓમાંની ધર્મીય થોડી લક્ષ આપતી હોય એમ સમજાય છે. સામાન્ય શિક્ષણની જે પદ્ધતિઓ હાલમાં ચર્ચા મંડે છે તેમાં વ્યવહારોપયોગી જ્ઞાન અને જ્ઞાના નેટલા અરોહ જોઈએ તેમાંના થોડાં જોડામાં આવે છે. કુમારિકાઓની કેળવણીને આદ્ય તેમનું અને તેમના કુટુંબનું જાનિજનન સુખમય થાય એજ હોવો જોઈએ. અને તેથી ખાસ કરીને તેમને વર્તમાન સંજ્ઞાના જ્ઞાન ઉપરાંત ધર્મનું, આરોગ્યનું, રસીકાનું, સીવજી બરતનું, સંગીતનું અને રંગ પુષ્પનું, જરૂરી વિજ્ઞાનનું, વ્યવહારિક રીતમાલનું, અને સામાજિક કર્તવ્યનું ઉપયોગી શિક્ષણ-Practical Education-તેને શિક્ષણ માટેનાં ઉપયોગી સાધનો અને ખાદ્યોય શિક્ષકો દ્વારા આપવું જોઈએ.

યુરોપ અને અમેરિકામાં આ પ્રાર્થના Practical Education ઉપયોગી શિક્ષણ

માટે દરેક વિશેષ પગલાં લેવાય છે અને તેમાંથી આપણા દેશ માટે જે જે ચોખ્ખું અને લાભકારક ગણી શકાય તેવાં અવના શિક્ષણક્રમમાં પણ વ્યવસ્થા (method) અને ખર્ચથી લેવાવાની જરૂર છે. અમેરિકાની એક ગણીતી સ્કૂલનો સચિત્ત દાખલો અત્રે આપવામાં આવે છે. તેથી ત્યાંની ભૂમિકાઓ દિનપ્રતિદિન ફેટલા વેગથી રહિ પામતી જાય છે તેવું સરવ ૨૫૪ થતાં અવના શિક્ષણક્રમમાં પણ જે સુધારણાઓ ચાલી રહી છે તેમાં નિયમ, વ્યવસ્થા, અને નવિનતા કંઈક અંશમાં રચાઈ શકશે.

ન્યુયૉર્ક સિટીમાં Washington Irving High School-વૉશિંગ્ટન આર્વિંગ હાઈસ્કૂલ નામની શાળામાં પાંત્રીસ શિક્ષકોએ મળી નિમય કયો કે—“Our school and other high schools are not organized upon the character basis nor the human improvement basis but on the knowledge basis. We are teachers of English or of Geometry. No one prepared us to teach any of the essential qualities of superior womanhood. Courtesy, gentleness, firmness, industry, courage and nobility.”

હાવાઈઃ—આપણી અને બીજી શાળાઓ ચારિત્ર્ય અને મનુષ્ય સુધારણાના પાયા ઉપર નહિ જોડાતાં માત્ર જ્ઞાનના આદ્ય ઉપર જ રચાયેલી છે; અને આપણે માત્ર અંગ્રેજી કે ભૂમિતિ જેવા વિષયોના શિક્ષકો જોઈએ વિરેક, નમ્રતા, હતા, ઉગ્રતાપણું, હિંમત, કમ્બલ વગેરે સર્વોત્તમ સ્ત્રીધર્મના સદાયક ગુણોના શિક્ષક માટેની તૈયારી આપણામાં ખીલવામાં નથી આવતી.

આ પ્રકારના વિચારો કરી તેઓએ ઉપ-યોગી શિક્ષણની એક મોટી યોજના જોડરી કરી અને વ્યવસ્થા અને નિયમથી તે પ્રકારે શિક્ષણ આપવા માંડ્યું. હાલ આ સ્કૂલમાં સંખ્યાબંધ હોડરીઓ અભ્યાસ કરે છે અને તેમના શિક્ષણક્રમ પુરો થતાં તેમના જાનિ જનન સુખમય કરવાની ઉપયોગી સાધનોની કુટુંબની અને જનસમાજની તેથી પ્રગતિ કરે છે.

તેમના શિક્ષણક્રમમાં કેય વિષયો જોડવામાં આવ્યા છે તેવું કુટુંબ વર્જન અત્રે આપવામાં આવે છે. આદ્યનું શિક્ષણ આપવા માટે તેમને અનેક પ્રકારનાં સાધનો પૂર્ણ પાડ-

વામાં આવે છે અને નિયમિત કસરત કરાવવામાં આવે છે. રિયરતાથી લખવા વચિત્વાળી ટેવ પાડવા માટે તેમને ઉપયોગી પુસ્તકાલયો અને શાનિવાળા ટેવલ ખુલ્લી ગોઠવેલા ઓરડાઓની સગવડ કરી આપવામાં આવે છે. પોતાનાં કપડાં પોતેજ સીતી શકે તથા ઘાઘને અસ્તરી પણ જાતેજ કરી શકે તે માટે તેમને તે પ્રકારનાં સીતણુ ભરતનાં યંત્રો ઉપર કામ કરતાં શીખવવામાં આવે છે અને ઘાવા વગેરેનાં યંત્રો પુરાં પાડવામાં આવે છે અમુક સમયે વર્ષની બધીજ ઊંઠાકરીઓને સંગીતના અભ્યાસ માટે લાવવામાં આવે છે અને લાં તેઓ સરખા અવાજથી અને શાનિથી નિર્ધારિત રીતે સમુદાયિક પ્રાર્થનાનાં ગીતો ગાય છે. સાયન્સનું જ્ઞાન વીસમી સદીના સમયમાં ધણું જરૂરી હોવાથી પ્રયોગશાળાઓમાં તેમની પાસે રસાયણ શાસ્ત્રના સહેલા પ્રયોગો કરાવવામાં આવે છે અને ઉપયોગી સધણું જ્ઞાન આપવામાં આવે છે. એક ઓરડામાં ચિત્રકળાનાં વિવિધ સાધનો રાખવામાં આવેલાં છે, ન્યાં સ્વતંત્રપણે નવ-જામતમાં ઊંઠાકરીઓ રંગો પુરવાનું કામ શકે છે.

પોતાના કુટુંબનાં બાળકોને જેવી રીતે બાળવાં એ માટે તેમને "Babies as books"—અભ્યાસના અનુભવ માટે જાણીતા સારવાર કરવાનું કામ સોંપવામાં આવે છે. તેમને નવરાવવાં, સ્વચ્છ કરવાં, કપડાં પહેરાવવાં, હરો ઘોલી આનંદમાં રાખવાં, અને તેમને પાવાના દુધની એક પ્રકારનો રસાયણિક પ્રયોગ (Pastorizing) કે જે વડે તેમાં કેવાં જીતુઓ (germs) છે તે સમજાવવાં છે અને તેને શુદ્ધ કરી ચકાવ છે, તે વડે પરીક્ષા કરી તેઓના ઉપયોગમાં લેવાનું શિક્ષણ આપવામાં આવે છે. ઇતિહાસના જ્ઞાન માટે સીનેપેટાગ્રાફથી તેમને લગાડાઓ બતાવવામાં આવે છે તથા દેશની તે સમયની, તે પછીની અને હાલની રિથિતિનો વૃદ્ધિક્રમ બતાવવામાં આવે છે. તે ઉપરાંત અમુક અમુક પ્રસંગે ધર્મશાસ્ત્ર અને વાવટાશાસ્ત્ર સાથે તેમનું એક મોટું ઐતિહાસિક સરખસ કાદવામાં આવે છે. આ પ્રકારનું બાલ જીવનમાં ઉપયોગી શિક્ષણ જુદાં જુદાં

સાધનોથી આપવા ઉપરાંત તેમને પરસ્પરમાં હજારા મળવાની, વિવેકની અને વાતચિતની, રીતભાત ઉત્તમ રીતે આપડે તે માટે જાતે રસોઈ કરીને કોઈ બહેનપણી સાથે જમવાની સમવડો કરી આપવામાં આવે છે.

આ રકુલનાં ધર્મી ચિત્રોમાંથી કેટલાક ઉપયોગી ચિત્રો શ્રી ભક્તના વાચકોની આ વિષયની સમજૂતિ માટે અત્ર મુકવામાં આવે છે. પ્રત્યેક ચિત્રનું બારીકાથી અવલોકન કરતાં શુદ્ધિમાનને સમજશે કે શિક્ષણ લેનારની તન્મયતા, પ્રસન્નતા, અને સ્વતંત્રતાનો ભાવ તેમનાં મુખ ઉપરજ ખીલી રહેલો હોય છે.

પહેલા ચિત્રમાં વિચારપૂર્વક લેખન પ્રવૃત્તિનો ભાવ મુખ ઉપર સ્પષ્ટ જણાઈ આવે છે. બીજા ચિત્રમાં વ્યાયામનો શ્રમ તથા શરીરની ચાલાકીનો ભાવ દેખાય છે. ત્રીજા ચિત્રમાં સીતણુ કામ બરાબર માપથી ચાલતું હોય એવો ભાવ છે અને ચોથામાં જણાતા સાથે રિયરતાથી સાયન્સનો પ્રયોગ કરતો હોય એમ દેખાય છે.

ચિત્રકળાના પાંચમા ચિત્રમાં મિત્રતાનો અને રનેદનો આનંદ, એકના મુખ ઉપર પોતાના કાર્પમાં જરૂરી બારીકાવાળી દૃષ્ટિ અને રિયરતાનો ભાવ સમજાઈ આવે છે. છેલ્લા ચિત્રમાં ગણે જીવનનાં ઉપયોગી સાધનો સિદ્ધ કર્યા પછી સામાજિક જીવનનો ખરો આનંદ લેતાતો હોય એમ જણાઈ આવે છે.

બાળકોની સારવારનાં, સંગીતનાં તથા દુધનાં પ્રયોગો વગેરેનાં ચિત્રો અત્ર આપી ચકાયાં નથી, પરંતુ ઉપરના વર્ણનથી તેમનું સ્વરૂપ પણ કલ્પનામાં આવી ચકશેજ.

અત્ર એમ જણાવવાનો આશય નથી કે બરાબર આજ દાયકાનું શિક્ષણ આપેલા દેશની શાળાઓમાં લખાઈ કરતું; પરંતુ એનું સ્વયં-વાનો ભાવ છે કે તેમાં રહેલા સિદ્ધિતિ ઉપર આ દેશમાં યોગ્ય સાધનો વાળો શિક્ષણક્રમ જોઈવાની જરૂર છે. હાલની કેટલીક શાળાઓમાં, સંગીત, રસોઈ, કસરત વગેરે લખાઈ કરવામાં આવેલાં છે, પરંતુ તે વડે ઉપર ઉપરનું જ્ઞાન મળે છે, તેને બદલે બાલિ જીવનમાં સાક્ષાત ઉપયોગી જ્ઞાન મળે તેથી બચવા, નિયમ અને રીતિ ગોઠવાય એ આશયથી અત્ર ઉદ્દેશ્ય કરવામાં આવ્યો છે.



LADY STUDENTS.

Washington Irving High School in New York City.

૧ કેપન પ્રેમિ.

૨ ગાયાન

૩ મીંગલ-નરત.

૪ માયન્સના પ્રેમન.

૫ વિચ કળા.

૬ મુખ અને આનંદ.

કારખાના વાલાઓ—મીલકતોના માત્રીકો તથા આપત્તી
કાલે પોતાની પાછળ રહેલાં વહાલાં ઓને મદદ
કરવાની ઈચ્છાવાળાઓએ ખાસ વાંચવું.



Put Yourself in His Place

તેનો સ્થિતિમાં તમને પોતાને મૂકી જુઓ.

પોતાની મીલકતને આગ લાગી છે તે તે જુએ છે.

તમે એની જગ્યાએ હોતા તમને કેવું થાય? બધરે આગ લાગી
હોય તે સમયજ નવેસરથી મકાન બાંધવાની યોજના ઘડવામાં
તમારા મનને રોકો.

એ તમે “એલ ઇન્ડિયા” મા વિશે ઉત્તરવેશે દશે તો પૂરે
પૂરી ખાતરી સાથે તમે નવેસરથી બાંધવાની યોજના ઘડો, કારણ કે તે
કંપની મીલકતનું સંભાળુ કરે છે — કંપનું કે “એલ ઇન્ડિયા” એ
તમારા મીલકતોના રક્ષણના અચૂક આધાર છે. તમારા મીલકતોના
આગનો વિશે થી એલ ઇન્ડિયા યુનાઇટેડ ઇન્સ્યુરન્સ કંપની
લીમિટેડમાં ઉત્તરવેશે આવદ કરવો

હિંડ આફિસ,

એપોલો સ્ટ્રીટ, કોલ-મુંબઈ.

હિંડુસ્તાન, બરના, અને નીલોબમા એજન્ટો એવંજે ઓએ.
કંપનીના સેક્રેટરીઓ તરીકે જુનજ અનેકંપની ને આરજ કરે.

વળી તમે જાહેનો વિશે ક્યાં ઉત્તરવેશે ?

થી એલ ઇન્ડિયા યુનાઇટેડ ઇન્સ્યુરન્સ કંપની લિમિટેડ કંપનીમાં.
પ્રાર્થકટસ્ જુઓ.

બીજાઓ કરતા

ગોદરેજની તીજેરીઓ

સસ્તી હોવાનાં કારણ

થોડા વખત ઉપર મુંબઈની મરચાંટ બેંક માટે ગોદરેજો ત્રણ રૂપયાની બે તીજેરીઓ બનાવી હતી, સરદાર બહાદુર શીવલાલ માટે રૂ. ૨૧૦૦ ની એક બનાવી હતી; શેકે ગોરધનદાસ બગત સે માટે રૂ. ૨૦૦૦ ની એક બનાવી હતી. આ ત્રણે વખત મુંબઈના બીજા વાળાઓનો લાવ કાઢવામાં આવ્યો હતો અને ગોદરેજથી અતી વધુ હતી.

તીજેરીની બનાવટ એવી હોય છે કે જે કામ સાંચાથી એક ધાય તે હાથે કરતાં બે દહાડે પણ ધાય નહીં.

ગોદરેજ રૂ. ૮૦,૦૦૦ નાં સંપૂર્ણ સાંચાક્રમની મદદથી તીજેરીઓ બનાવે વળી હાથે કામ કરનારની તીજેરી મળ્યુંત પણ હોઇ શકે નહીં, બીજી પ્લેટ સાંચા વીના વાળી થકાય નહીં અને તેથી હાથે કામ પાતળી પ્લેટ વાપરે. તીજેરી જોડાઈ રહ્યા પછી એક કારીગર પોતે મજ શકે નહીં કે બેનાવટ હલકી છે યા ઉચી.

ગોદરેજો તીજેરીઓ બનાવવા માંડી તે પહેલાં

ચાર ચાર પતરાંના ટુકડા જોડીને બનાવવામાં આવતી હતી અને પીઠ વળગાડવામાં આવતી હતી એટલે ફક્ત એક ડીસપીસથીજ તીજેરી દોડી

ફાયરમુકુ કરવા માટે તીજેરીઓમાં અગરકે ભરવામાં આવતો અગરકથી તીજેરીની અંદરની ચીજો અરધા કલાકની આગમાં પણ કળેાં ચળની વાપરવામાં આવતી હતી. જોકે અજ પોત પોતા હાથે છે કે અમે તીજેરીની કળ વેચતા નથી, પણ હાકડાંનાં નાની નાલુક કળો વેચીએ છીએ અને એ કળો તીજેરી માટે

ગોદરેજો કામ શરૂ થયું ત્યાર પછીનાં પ્રદરશનોમાં બીજાઓ ઉતરતી લેખવામાં આવવાનું કારણ ઉપડું છે.

ગોદરેજો અગીઆર પ્રદરશનોમાં ચેતાની તીજેરીઓ દરેક વેળા પહેલાં ઇનામ મેળવ્યા છે.

ગોદરેજની તીજેરીઓ સાંચાથી બને છે એટલે આથી સસ્તી હોવાના સબબથી જ્યારે

ગોદરેજને ત્યાં ૪૫૦ માણસ બધુક કામ કરે છે.

ત્યારે બીજાં કારખાનાઓમાં ૬૦ થી વધુ હોતાં

—કારખાનું—

ગેસ કંપની પસે, પરેલ મુંબઈ.

ફુકાન—ચેખ મેમન સીટ, મુજબ જેમ કાપા

૬૧૦ ખેરાજ બોધાભાઈ લાંદીવાળા.

હમારે ત્યાંથી નીચે મુજબ માલ કીકાયત ભાવથી મળશે.

તાંદુરી, નાવદંગી, શાહખાદી તથા મદરાસી રફતેમજ પોલીશ

લાંદીઓ.

તથા પાણીયારાં, પારી, પાનથરા તેમજ મેંગલોર તથા કાચનાં
તળીયાં તથા ટાઇલ્સ, ગાલીયા, બોરકરો, સીમીટ વગેરે
વગેરે રૂબરૂ મળવાથી કાયદો થશે.

બહારગામના બોરકરો પર પુરતું ધ્યાન આપવામાં આવે છે.

૬૦ સેન્ટીમીટર રોડ, ગોળ દેવળની સામે,

પોસ્ટ નંબર ૪૦ મુંબઈ.

દગાખોર નકલીઆને એક ચેલેન્જ.

ખરી “ બાદશાહી ચાકુતી ” ના

રજીસ્ટર નંબર ૨૨૦ છે. ને તેના બનાવનાર જાણીતા

ડૉક્ટર ચાંદલીઆ છે.

જેથી તે નામની દવા અમારા શિવાય બીજા કોઈને પણ બનાવવાનો હક્ક
નથી; છતાં જે કોઈ બાદશાહી ચાકુતી ના બનાવનાર તરીકે ઠરાવામાં કોઈ મારી રહેલ હોય-
તે એક દગાખોર નકલીઓ છે એમ અમે ખુલ્લી ચેલેન્જ આ-
પીએ છીએ. ત્યારે ખરી “ બાદશાહી ચાકુતી ” કેની ?

આ સવાલનો જવાબ અમારી દવાના અને નકલીઆની દવાના રજીસ્ટર નંબર
અને નામ એક બીજા સાથે સરખાવી જોવાથી તુરતજ મળી શકશે નકલીઓ
પકડાઈ જશે અને ‘ બાદશાહી ચાકુતી ’ ના ખરા અને ઓરીજનલ બનાવનારા
અમેજ સાબીત થઈશું. માટે દગાખોર નકલીઆથી ચેતો.

આ ‘ બાદશાહી ચાકુતી ’ આજકાલના લેલાચુ રીતે અને ઢબે પૈસા મેળવવાને
ખાતર ચીથરેલા રીતે અને બલિષ્ઠમાં નુકસાન કરે તેવી રીતે બનાવવામાં આવતી નથી,
પણ વંચપરપરાથી ચાલતા આવેલા તજીની ધંધાના પક્ષે અતુલવધી અને હજારો
દરદીઓ ઉપર અજમાવીને, કીમતી દવાઓ વાપરીને છેલ્લામાં છેલ્લી રીતે મુજબ નબળાઈ
પ્રાપ્તિકાર, અને કમજોરીથી પીઠતા રોગીઓ માટે બનાવવામાં આવે છે. તેનાથી જાણકને
માટે જીવાનીનો ખરો જીરસો મળે છે અને દુનિઆનો બધા સુખો પુરતીરીતે ભોગવી સકાય
છે. વગર પરદેશી દરેક રૂપમાં સ્ત્રી અને પુરોણી વાપરી શકાય છે. કીમત ૪૦ ગોળીની
ડબ્બી ૧ ના રૂ. ૧૦. વધુ હકીકત માટે લખો, સલાહ મળત.

મળવાનું ઠેકાણું-ચાંદલીઆ કંપની, ૨૩૬, કાલખાદેવી રોડ, -મુંબઈ.

શક્તિની દવાઓમાં જાણીતા થયેલા
ડૉ. ડી. એચ. ભટ્ટની રામબાણુ દવાઓ.

રાજવંશી નવરત્ન ચાકુતી. ગોળી ૪૦ કી. રૂ. ૧૦

દરેક ભતના ધાતુવિકાર દૂર કરી પુરી મરદાઈ આપે છે.

રાજવંશી સાંઢાનં તેલ. સાંઢા છાપનુ કી. રૂ. ૫ શી. ૧

(તસોને મજબુતી આપનાર)

કુમારી આસવ. ૪ ઔસ બા. રૂ. ૨

સ્ત્રીઓના ગરભાશયના દરેક રોગ સાફ કરી નિયમસર અટકાવ
લાવવાને માટે જગજહોર દવા છે.

શક્તિની દવાના જાણીતા } ડૉ. ડી. એચ. ભટ્ટનું દવાખાનું.
જાંબલી માહોલો, મુંબઈ.

અંબોડો પસંદ કરશો કે
વેણી ?

માયાના વાળ ચંચુચરવાતું કોને પસંદ
નથી ? વેણી ગ્રંથવી અથવા અંબોડો વાળવો
એ તરફ સ્ત્રીઓને બહુ ગમે છે ને તે સ્વચ્છતાનું
ચિહ્ન ગણાય છે. તે તમને ચંચુચર કહેવાય
છે. અને સ્ત્રીઓની રીતભાત, રવભાવ અને
આવડત તે શોભારૂપ ગણાય છે. ફેટલીક
સ્ત્રીઓને અંબોડો વાળવાનું પસંદ હોય છે,
ત્યારે ફેટલીકને બ્યવસ્થિત રીતે વેણી ગ્રંથવાતું
બહુ પસંદ હોય છે. ગમે તેમ કહો પણ પ્રથમ
માયાના વાળની સારી સંભાળ લઈ તેને સુંદર
બનાવવા જોઈએ. તેમ કરવામાં જો ન આવે
તો વેણી પણ સારી ગ્રંથવાતી નહિ, અને
અંબોડો પણ પુરો વળવાનો નહિ. ઘરીરના
પોષણને માટે જેમ આનાજની જરૂર છે, તેમ
વાળને ઉત્તમ વનસ્પતિમિશ્રિત 'સુગંધીદ્રવ્ય'
યુક્ત તેલની જરૂરીયાત છે. તેવા પ્રકારનું કા-
મીનીયા ઓઇલ છે. આ તેલ દરરોજ સવારે
સ્નાન કર્યા પહેલાં અને સ્નાન કર્યાપછી માયામાં
ચોળવું. સ્નાન કર્યા પહેલાં જરા વધારે તેલ

ચોળવું અને સ્નાન કર્યા પછી પણ રહેજ લ-
ગાવવું. કારણ કામીનીયાની સુગંધ બાગમાંથી
તાજાં તોડેલાં ફુલોના જેવી મજેદાર હોય છે.
આવી રીતે કામીનીયા તેલનો ઉપયોગ કરવાથી
થોડી મુદતમાં જ માયાના વાળ કાળા જમ્બર
જેવા, રેશમ જેવા મુંવાળા નરમ અને ચક-
ચકિત થઈ પડે. એ ઉપરાંત, કામીનીયા તેલથી
વાળ સંબંધી માયાનાં સર્વ દરદો નાશ પામે
છે. વાળની સંપૂર્ણ દૃઢિ થઈ એટલે પછી
કપ્પા મુગ્ધ વેણી અથવા અંબોડો ગ્રંથી
સકારો. અને પછી અંદર એકાદ ગુલાબનું
પુલ ઓસવાથી શોભામાં ઓર વધારો મરો.
જો કે કામીનીયામાં ઉત્તમ પ્રકારના ફુલોની
સુગંધ રહેતી છે. આ સર્વો અમે એટલા માટે
કરવી દુરસ્ત ધારી છે કે તમે સ્વચ્છતાના ચિહ્ન
તરીકે અંબોડોને પસંદ કરો કે વેણીને-એ બેમાં
શું ઉત્તમ તે પ્રજા સ્ત્રીઓએ જાણવા જેવો છે.
તો પણ વધારે માયાના વાળની તો સારી સંભાળ
લેવી જોઈએ, અને તેને માટે કામીનીયા તેલ વા
પરવાની કાગજ રોખવી જ જોઈએ. કારણ વા-
ળની જોઈએ એવી સુંદર રચના કરી ચકાવ
એવા ધર્મ વાળ કામીનીયા તેલથી જ યાય છે.
કામીનીયા તેલ દરેક દવા વેચનારની દુકાને મળે છે.

કમતાકાદ અને બીમાર બચ્ચાંઓની શક્તિ અને
તનુરસ્તી બળવધા માટે
ડૉ. ગોખલેલું પ્રખ્યાત થયેલું.

બાલામૃત—સરવેથી

પહેલી—જુની—ઉત્તમ—અને

ધરવતુ દવા છે !

જે ખાસ શુદ્ધ વતસ્પતિમાંથી બને છે.

આએ બાલામૃત નીચે જણાવેલા દરેકે ઉપર ચમત્કારીક અસર કરે છે.

ઉધરસ—કરમ—દમ—આંકડી—મોટું પેટ—અપચો—ઊલટી—પીળાસ—ઝાડા—વાસ માથું—
આંચડી—ખસ—ધાવણુથી થયેલી નબળાઈ વગેરે.

બચ્ચાંઓને સાધારણ રીતે રોગ આપવાથી લોહીને સુધારશે અને શરીરમાં માંસ અને
લોહીનો વધારો કરી શરીરને બાંધે મજબુત બનાવશે.

કીમત બાટલી ૧ ના આના ૧૨; ટપાલ ખર્ચ ૪ આના.

લખો:—શ્રી હિન્દુ ફેમીલી મેડીકલ હોલ, માધવબાગ ગીરગામ—મુંબઈ.

રૂપીઆ ૧૦૦૦૦૦૦.

બાયોકેમિક મેડીસીન બોક્ષ.

આ પેટી દરેક મુખ્ય વાપરી શકે છે અને સર્વ બાંધે સારા કરી શકે છે. તેને સમ-
એસીસ્ટન્ટ સરજન, વૈદ અને સર્વ સફળદાયક વાપરી સંતોષ પામેલા છે. આ બાયોધ વાપ-
રવાને આરોગ્યની કુચીતું પુસ્તક પેટી સાથે આપવામાં આવશે.

પાવર ૩X અથવા ૬X ૧૨X ની બાર બાયોધની ૧ બોક્ષની પેટી પુસ્તક સાથે
રૂ. ૯-૦-૦ અને ફ્રે બોક્ષની, કિંમત રૂ. ૫-૧૨-૦. આ બાયોધ અમેરિકન શુદ્ધ આપવામાં
આવશે. છુટક દરેક બોક્ષના ૦-૬-૦ અને ફ્રે બોક્ષના રૂ. ૦-૫-૦.

સી. જી. ગાંધી.

મોડવોની પોળમાં ચતરાધ પોળ—અમદાવાદ.

આરામ થયા બાદ પૈસા લેવા.

“હરસના મસાના દરદના”.

ઈલાજ, વાડકાપ વગર બીન જોખમી, ઠંડી દવા લગાડી દરદ ખેરવી કાઢી છંદગીને
માટે નીરમળ કાપા બાદ દવાના પૈસા લેવાની સરત કરીએ છીએ.

ખાત્રીને માટે નમુનો મફત.

વીસ જાતના પ્રમેહ—ચાંદી—વીસફેદીક, સધીવા, સ્ત્રીઓના પ્રદરરોગ—રતવા, લોહી
બીગાડ, હડીયાં દમ—ક્ષય—ને ખાત્રીને માટે અકસીર છલાજ છે. પોષ્ટ ખર્ચ ૦-૧-૦
મોકલી દુકીત લખો—

વૈદ. ડી. એલ. અમ્યાર.

સાંકડી રોરી, ૧૭૦૫—અમદાવાદ.

બસો રૂપૈઆમાં અન્નદાન સાથે

અમર નામ.

દાનવીર સજ્જનો અનાથોની પ્રાણ રક્ષા કરવા
આપના વરદ હસ્તને આ આશ્રમ તરફ લાંબાવવા કૃપા
કરશે ! અન્નદાનનું અન્નદાન અને સાથે અમર નામ ! !
જે દયાળુ દાતા તરફથી એકી વખતે રૂ. બસો દાનમાં મળશે
તે રકમ અનામત રાખી તેના વ્યાજમાંથી દર વર્ષે દાતાની
મરજી પ્રમાણે ડરાવેલા એક દીવસે આશ્રમના અનાથોને
દાતાના સ્મરણમાં અન્નદાન આપવામાં આવશે. અને તે
દાતાના નામની આરસની તખતી કરાવી ઓફીસમાં ચોઢી
અમર નામ પણ કરવામાં આવશે. શું આવા દાનવીર દાતા-
ઓ માત્ર ૩૬૫ નહિ મળે ? જરૂર મળશે. દયા લાવી લખો:-

મંત્રી હિન્દુ અનાથ આશ્રમ નડીયાદ.

જીવીતદાન આપનાર સો પાળક પાણુ નહીં નીકળે.

દીન વત્સલો ! ! પ્રભુની ખાતર દયા લાવો અને અનાથોના પાળક બનો.
દર માસે રૂ. ૭) આપનાર ધર્માત્માના નામથી બાર વરસની ચોટી ઉમરના અના-
થને, અને દરમાસે રૂ. ૩-૮-૦ આપનાર ધર્માત્માના નામથી એથી નાની ઉમરના
અનાથને પાળી વિદ્યાદાન આપી સનાથ બનાવીશું. આ પૂણ્ય ભૂમિમાંથી અનાથના
પ્રાણદાતા એવા માત્ર સો (૧૦૦) પાલક પણુ નહિ નીકળે ? જરૂર દયા લાવી

લખો:-

મંત્રી હિન્દુ અનાથ આશ્રમ નડીયાદ.

પી. પી. રેળે અને કંપની.

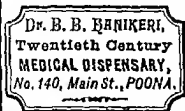
રબર સ્ટેપ મેકર્સ ને એન્જીનિયર્સ વિગેરે.

૧૭૯ કાલકાદેવી રોડ, મુંબઈ.

જાત જાતના રબરી શીક્ષાના નમુના-પેટી, બચ અને શાઈ સાથે નીચેની કીમતમાં મળશે.

નં. ૪૧૭ રૂ. ૪-૦-૦

નં. ૫૧૪ રૂ. ૩-૦-૦



લાખને માટે પીતળના સીલ.

એ અક્ષરોના મોનોગ્રામની કીમત રૂ. ૨-૮-૦
તથા અક્ષરોના મોનોગ્રામની કીમત રૂ. ૩-૦-૦

સ્ટાયલો પેન.



ફક્ત એકવાર સાદી ઠરવાથી ૧૦૦૦૦ શબ્દ
ઝડપથી લખાય શકેલી.
કીમત આના ૧૪. રૂ. ૫. રૂ. ૧૫.



અંગુઠો
છાપ.
દસ્તાવેજ
જેવા કી-
મતી કાગ-
જોપર અબાજી લોકોના અંગુઠો છાપી
લેવામાં બહુજ ઉપયોગી પડે છે.
અંગુઠાની નિશાની હોવા વગર તે
કાગળ કાપદાસર થતો નથી.
નં. ૧ (સામાન સાથે) કીમત આના ૧૨
નં. ૨ રૂ. ૧-૦-૦ નં. ૩ રૂ. ૪-૦-૦
નં. ૩ તી સાથે પ્લેટ, રબરનો રોલર
શાકીની સિસી અને સુરી આવશે.



એક નાની પેટી વિજળીના લાઈટ
સાથે રોજ થોડીવાર સુધી બળતી
રખવાથી ઘણા મહીના સુધી ટકે છે.
કી. રૂ. ૧૦ તથા ઇલેક્ટ્રીક ફાયબેટરી,
ગોકેટ લેમ્પ અને કોલબેલ વિગેરે
અમારે અહીંયા મળશે.

આતંક નિગ્રહ ગોળીઓ.

આતંકનિગ્રહ ગોળીઓ આરોગ્યની દેવી છે, પૌષ્ટિક દવાઓની મહા-
રાણી છે. હાકટરો અને વૈદ્યોનું અમોઘ હથિયાર છે, વીર્યની ઉત્પત્તિનો ઝરો છે,
શક્તિનો અખૂટ ખજાનો છે, સ્મરણશક્તિનો સાગર છે, બુદ્ધિઓને જીવાનીનો
મંત્ર છે, દુષ્ટિઓને આશિર્વાદ છે અને દુઃખમાં મનુષ્યમાત્રનું જીવન છે.

શુભ થયેલી યાદદાસ્ત, શુભ થયેલો મરદાઈ તત્વ, તથા શુભ થયેલ
તાકાતને પાછી મેળવવા માટે, મગજને પુષ્ટિ આપવા માટે, જ્ઞાનતંતુઓને
તેજ કરવા માટે, ધાતુવિકારને દૂર કરવા માટે, આતંકનિગ્રહ ગોળીઓ
બિનહરીફ ઇલાજ છે.

કિંમત ગોળી ૩૨ ની ડબ્બી ૧ નો રૂપિયો ૧ એક.

વૈદ્યશાસ્ત્રી મણિશંકર ગોર્વીદજી.

હેડ ઑફીસ—જામનગર કાઠીયાવાડ.

માલેક—આતંકનિગ્રહ ઔષધાલય,

પ્રાંચ મુખ્ય કાલબાદેવીરોડ, પોષ્ટ નંબર ૨

સમગ્રી જાતના નૈતિક અને શારીરિક લયમાંથી

મુક્ત રહેવા માટે મહેરબાની કરી

“કામશાસ્ત્ર”

નામનું અમારું પુસ્તક વાંચો, તે આરોગ્ય, દૌલત અને

આબાદીના ઉત્તમ માર્ગો દેખાડનારું છે.

જરૂર આવૃત્તિઓ બહાર પડી આજ સુધીમાં તેની આઠ લાખ કરતાં
વધારે પ્રતો વહેંચાઈ ચુકી છે.

તે પુસ્તક

ઉગ્રેજી, મરાઠી, ગુજરાતી, હિંદી, ઉર્દૂ (ગુજરાતી લીપીમાં) તથા
ઉર્દૂમાં બંગાળી અને તામીલ ભાષામાં તૈયાર છે.

વૈદ્યશાસ્ત્રી મણિશંકર ગોર્વીદજી

જામનગર કાઠીયાવાડ.



હાલ અમારા બાલામૃતની ઘણી નકલો નીકળેલી છે;
માટે અમારું બાલામૃત ખરીદતી વખતે તે ડાંગરેનું જ છે,
એ વીધે ચોક્કસ ખાતરી કરી ખરીદવું.

ખાટલીની કીમત ૧૨ આના, ટ. ખ. ૪આના.
કે. ટી. ડાંગરેની, ડુ. ગીરગામ—સુખદાસ.

—ૐ—

ખરી અને શુદ્ધ દેશી દવાઓ બનાવવાનું
મુંબઈ હાલકામાં આ એક જ
કારખાનું છે કે જ્યાં

—સામાસ્પુટીકલ—

મળતી શકતી

આપનારૂં ખાલ રસાયન

કી. ર. ૧—૦—૦ શુદ્ધ પત્ત

સ્થિતિનીજ બાળા ગોળા, બાળકોને

માટે ઉત્તમ કી. ર. ૦—૮—૦ એ ઉપ

સંત પ્રાચનની, ખાંસીની, બુસાબની વગેરે

તમામ રોગ ઉપરનાં શાસ્ત્ર સિદ્ધ ઔષધો

મળશે.

વર્કસ. મુંબઈ-૧૩.

કેટલા બધા

માત્ર.

સવા

સવા રૂપિયા.

તમે ખરી તાંબ્યા છે?

રૂપિયા આપી

શ્રી ભદ્રબાલા.

પ્રથમ ભાગ—દ્વિતીયાવૃત્તિ ખરીદ કરો.

આ આવૃત્તિની તમામ ઉપજ

શ્રી સુદામાપુરીમાં મોટા ખર્ચે બાંધવામાં આવતા,

શ્રી ગાયત્રી મંદિર માટે

આપવામાં આવી છે. ધર્મ, અર્થ, કામ અને મોક્ષને સિદ્ધ કરાવનાર
માર્ગોને દર્શાવનાર આ અદ્ભૂત રસપ્રધાન

નવલ કથા.

ખરીદ કરો અને આ ધર્મદા કામને સહાય આપો.

લખો:—

ન્યોતિવિદ્યાભૂષણ હીરજીભાઈ પ્રભાશંકર.

C/o શ્રી ભક્ત સચિત્ર માસિકના

બોમ્બે એજન્સી,—વૈદ્યશાસ્ત્રી પ્રાણજીવન વીરજી.

કે. મસીદખંદર રોડ, બોમ્બે કુબેરનો માળો નં. ૧૯ સુબર્બ, નં. ૩.

અથવા

સી. એમ. ત્રિવેદી.

ચાંદા રૂ. ૩.

તમારા પ્રશ્નો શું જવાબ મળ્યો ?

“તમારાથી કેઈ વાત શુભ થયેલી નથી. પરંતુ ક્યારેનો જન્મ કરવાની ઈચ્છાવાળા અને મનુષ્ય સ્વભાવને ગ્રાસીત કરી તેને દુઃ કરવાની ઈચ્છા વાળા સત્ગુણોના આનંદ મનમાં ક્રિયા થવાને સમયની અપેક્ષા રહેજી. આ વાતની કોણ ના પાડશે ? આટલા માટે આવડે ત્યાં જાણી જાણી પાડવાની તમારી ઈચ્છા હતાં સત્ગુણ તે વાતો તમને મળવાવાળાં બે વર્ષ જેટલો વિધાન કરવામાં આવ્યો છે. હવે—

શ્રી ભદ્રબાલા

પ્રથમ ભાગની ક્ષિતિય આવૃત્તિ.

તમે શ્રી સુદામાપુરીના શ્રી ગાયત્રી મંદિર માટે જાણે છે. તે અનેક મનુષ્યોને ધર્મ, અર્થ કામ અને મોક્ષ એ ચારે પુરુષાર્થો સિદ્ધ કરવાના ક્રમમાં સ્થાપશે. અને અંતઃક-શુભ એવાં તો મુદર થશે કે—

શ્રી ભદ્રબાલા

ક્ષિતિય ભાગમાં

આવેલા વિચારો ઉત્તમ પ્રકારે ચૂકવ્યું કરવાને શક્તિવાન થશે. હવે તમે અંતર-શુભ સ્થિતિ સાધો. શ્રી સિદ્ધેશ્વરના ધંડાનાદને સાંભળો. આ નાદનાં મોત્તર રંગ દિશાઓમાં અથડાય છે. તેમાંના વને તે કાલ જળના નાદ પર મરી જરો તો જાણવું કે તમે મોહ-મગ્નતાં પામશો અને તમારાં ગળ્યાં કેનરાજ વરો. માટે સાવધ રહેજો અને શ્રી ધંડાનાદના જે રત્નકાર તમારા યદ્યરે પ્રતિ આન્દોલન દેશાવે છે તેની મુરનામે ઉપર જાણે. શું જાણ્યું છે ? સર્વ દિશાઓને પ્રસારથી પૂરી નાખતી મહાઅવોત્તિ !!! આ મહાઅવોત્તિમાંથી દમરો તેજસ્વી કિરનો દેશાય છે. પણ પેશું કેન્દ્ર સ્થાન નેતું ? ત્યાં તમને વિશ્વવંદનીય મધ્ય બિન્દુ પ્રતીત થાય છે. આ બિન્દુમાંથી નિકળતા રશ્મિ સાથે ગતિ કરે. શ્રી સિદ્ધેશ્વરના ધંડાનાદમાંથી ઉર્ધ્વ વહેતા રત્નકાર સાથે આ રશ્મિ જોડાય છે અને મહા રાસ રચાય છે. આ રાસના પરિણામે તમે શ્રી ભદ્ર-બાલાના ણીઝ ભાગના વસ્તુને જોઈ શકો છો. પૂર્વે શીશકરે આ ધંડાનાદ કિચ્છોત્તિ વરે શ્રી પાનાંચીના હરવચત સંસ્કારને ગ્રાસીત કરી યોગગુણ પ્રકાશનું દર્શન. આજ નાદ બિન્દુના રશ્મિથી તમારી દષ્ટિ ઉપરશે અને આ દ્વિતીય ભાગનું પશુ અદ્વિતીય થશે.”

—યોગ દીવસમાં તૈયાર થશે.—

અપૂર્વ નવલકથા.

શ્રી ભદ્રબાલા ક્ષિતિય ભાગ.

સંપા. સો. એમ. પ્રિવેરી. અંકોશ્વર-અમરાવાદ.

—સુવા રોગ અને ક્ષય રોગ ।—

ગમે તેટલો વધી ગયો હોય તોપણ અમારા પ્રસિદ્ધ ઔષધોથી મટી જાય છે. કિં. રૂ. બે.
પ્રદરપર ગોળીઓ—પ્રદર લાલ અથવા સફેદ ગમે તેટલી જુની દિવસમાં મટી જાય છે. કિ. રૂ. બે.
કામદેવ ગુટી—આ દવાથી ગ્રંથ લાગેને ચેતના પ્રાપ્ત થાય છે. ધાતુ ઘટ તથા મજબૂત
બને છે. સારી શક્તિ વધે છે અને શરીર મજબૂત થાય છે. કિ. રૂ. બે.

અંડવૃદ્ધિપર લેપ—પાણી વગર યજ્ઞેલી અંડવૃદ્ધી ગમે તેટલી જુની જાડી હોય તો
પણ ખાનાથી ચાર દિવસમાં મટી જાય છે રૂ. રૂ. ૪. ચાર.

વૈદ્ય. સદાશિવ વિનાયક. ડી. સી. એન્ડ. કં.

ઘડીયાળો.



ગ્રન ટાઇમલીન્ડર વોચમેટલનું (એક સેપમેન્ટલસ્ટ ૧૯ લાઇન. કિં. રૂ. ૪
રેલ્વે ઈન્જનીયર લીન્ડર વોચ મેટલનું. ૧૯ લાઇન. રૂ. ૩
રાસકોપ સીરટમપેટન્ટ ગ્રનમેટલનું. ફ્રેન્સી ડાયલ ૧૬ લાઇન. રૂ. ૩
રાસકોપ સીરટમ પેટન્ટ મેટલનું. (એકસેપમેન્ટલસ્ટ) ૧૬ લાઇન. રૂ. ૩
રાસકોપ સીરટમ પેટન્ટ મેટલનું. ડાયલ ૧૯ લાઇન. રૂ. ૩
રીક્ત લીન્ડર મેટલનું વોચ મેટલનું. ડ્રુક્નયુએલ ૧૯ લાઇન. રૂ. ૫
ખર્માં ટાઇમપીસ ટેમલપર મૂકવનું. રૂ. ૧૧
ખર્માં આલાખર્. રૂ. ૨.

કિશોરત લાવે મળે છે પોસ્ટ ખર્ચ વધારામાં ગેરંટી વર્ષ ત્રણ. ઘડીયાળ મંગાવવાનું ટેકાણું.

ડી. સ. એન્ડ કં. સુગલાઈ નં. ૪ મુંબઈ.

—અદ્ભૂત ચૈતન્યવટી.—

આ ગોળીઓનું સેવન કરવાથી શરીરનું ખમોલું લોહી શુદ્ધ થઈ શરીરમાં ઉત્તમ
તાજી લોહીનો પ્રવાહ સતત વહાઈ કરે છે. તેજ પ્રમાણે પ્રમેદ સંબંધી સર્વ વિકાર, ગરબી,
પીશાબમાં ધાતુનું જનું, હાથ પગની જળતરા, ચહેરા શીકા પડી જવો વગેરે આંચા અને પુરુષોના
દરદો લાલ અથવા સફેદ ગમે તેટલી જુની પ્રદર, કમરનો કુખાવો હાથપગની ચુટ વગેરે સર્વ પ્રકારના
વિકાર આ ગોળીઓના સેવનથી શમી જાય છે. આ ગોળીઓ ખાનાર સ્ત્રી પુરુષોના શરીરમાં
અદ્ભૂત ચૈતન્ય પ્રાપ્ત થઈ સંતતી સદૃઢ અને તેજસ્વી થાય છે. રમરશ્ચક્તિ નહ થઈ હોય
તો આ ગોળીઓનું સેવન કરવાથી તે પ્રથમના જેવીજ સતેજ થાય છે. આ ગોળીઓ સ્ત્રી તથા
પુરુષો ગમે તે ઋતુઓમાં લઈ શકે છે. ચોવીસ ગોળીની શીશીનો એક રૂપીઆ અને ટપાલ ખર્ચ
વધારાનો પડે છે.

આ સવાય દિમાલય પર્વતની દિવ્ય વનસ્પતિમાંથી તૈયાર કરેલા અમૂલ્ય અને સાત્યુક્ત સર્વ
રોગોને દાંકી કાઢનાર ઔષધો એક રૂપીઆ મોકલનારને તેના વિકાર સંબંધી વિચાર કરીને મોક-
લનામાં આવડો. પ્રકૃત દરદીઓએ પોતાની તબીબતની દરકોત રખાઈ અને સારા અદ્ધરે યુગરાતીમાં
લખી જણાવવા કૃપા કરવી.

ટૅકાણું—દિમાલયનિવસી

સીયુત દયાચૈતન્ય મહારાજ પૈદરાજ

ફલુસવાડી—મુંબઈ.

ઠા. ખેરાજ બોધાભાઈ લાદીવાળા.

હમારે ત્યાંથી નીચે મુજબ માલ શ્રીફાયત ભાવથી મળશે.
તાંદુરી, નાવદંગી, શાહખાદી તથા મદરાસી રફ તેમજ પોલીશ

લાદીઓ.

તથા પાણીયારાં, પારી, પાનથરા તેમજ મેંગલોર તથા કાચનાં
નળીયાં તથા ટાઇલ્સ, ગાલીચા, બોરડરો, સીમીટ વગેરે
વગેરે રૂબરૂ મળવાથી ફાયદો થશે.

બહારગામના બોરડરો પર પુરતું ધ્યાન આપવામાં આવે છે.

૬૦ સેન્ટિહર્સ્ટ રોડ, ગોળ દેવળની સામે,

પોસ્ટ નંબર ૪. મુંબઈ.

દગાબોર નકલીઆને એક ચેલેન્જ.

ખરી “બાદશાહી ચાકુતી” નો

રજીસ્ટર નંબર ૨૨૦ છે. ને તેના બનાવનાર ડોક્ટર ચાંદલીઆ છે.

જેથી તે નામની દવા અમારા શિવાય બીજા કોઈને પણ બનાવવાનો હક્ક
નથી; છતાં જે કોઈ ‘બાદશાહી ચાકુતી’ ના બનાવનાર તરીકે દવાનાં ફોર્મ મારી રહેલ દોષ-
તે એક દગાબોર નકલીઆ છે એમ અમે ખુદલી ચેલેન્જ આપીએ છીએ.

ત્યારે ખરી “બાદશાહી ચાકુતી” કોની?

આ સવાલનો જવાબ અમારી દવાના અને નકલીઆની દવાના રજીસ્ટર નંબર
અને નામ એક બીજા સાથે સરખાવી જોવાથી તુરતજ મળી શકશે નકલીઆ
પકડાઈ જશે અને ‘બાદશાહી ચાકુતી’ ના ખરા અને ચોરીજનલ બનાવનારા
અમેજ સાચીત થઈયું. માટે દગાબોર નકલીઆથી ચેતો.

આ ‘બાદશાહી ચાકુતી’ આજકાલના મેજાસુ રીતે અને કેવળ પૈસા મેળવવાને
ખાતર ચીથરેલાઈ રીતે અને લાગણ્યમાં નુકસાન કરે તેવી રીતે બનાવવામાં આવતી નથી,
પણ વંદપર પરાધી ચાક્રતા આવેલા તબીબી ધંધાના પક્ષા અનુભવથી અને હમરો
દરદીઓ ઉપર અજમાવીને, કીમતી દવાઓ વાપરીને ઉદ્ધવામાં ઉદ્ધવા રીત મુજબ નવગાઈ
ધાતુનિકાર, અને કમજોરીથી પીડિત રોગીઓ માટે બનાવવામાં આવે છે. તેનાથી બાકુને
માટે જીવાનીનો ખરા જીવંત મંજે છે અને દુનિઆનાં બધા સુખો પુરતીરીતે બોયરી સકાય
છે. વગર પરહેજી દરેક સુખમાં છી અને પુરોત્તમી વાપરી સકાય છે. કીમત ૪૦ ગોળીની
કબી ૧ ના રૂ. ૧૦. વધુ હકીકત માટે લખો, સલાહ મફત આપવામાં આવે છે.

મળવાનું ઠેકાણું-ચાંદલીઆ કંપની, ૨૩૮. ગાદવી-મુંબઈ.

ક્રમતાકાઠ અને ખીસાર બચ્ચાંઓની શક્તિ અને

તનદુરસ્તી નળવવા માટે

ડા. ગોખલેનું પ્રખ્યાત ધ્યેયું

ખાલામૃત-સરવેથી

પહેલી-જુની-ઉત્તમ-અને

ધરધતુ દવા છે !

જે ખાસ શુદ્ધ વનસ્પતિમાંથી બને છે.

આમે ખાલામૃત નીચે જણાવેલા દરેક બિપર ચમત્કારીક અસર કરે છે.

બિપરસ-કરમ-દમ-આંકડી-મોટું પેટ-અપચો-બિસટી-પીગાસ-ઝાઝાનું વાસ મારવું-
આંચડી-ખસ-ધાવણથી થયેલી નબળાઈ વગેરે.

બચ્ચાંઓને સાધારણ રીતે રોજ આપવાથી લોહીને સુધારશે અને શરીરમાં માંસ અને
લોહીનો વધારો કરી શરીરનો ખાંધો મજબુત બનાવશે.

કીમત બાટલી ૧ ના આના ૧૨; ટપાલ ખરચ ૪ આના.

લખો:-ધી હિન્દુ ફેમીલી મેડીકલ હોલ, માધવપ્રાગ ગીરગામ-મુંબઈ.

૩ પીઆ ૧૦૦૦૦૦૦.

ખાલોકેમીક મેડીસીન બોક્ષ.

આ પેટી દરેક મનુષ્ય વાપરી શકે છે અને સર્વ આંધિ સારા કરી શકે છે, તેને સખ-
એસીરટન્ટ સરજન, વેદ અને સર્વ સદ્ગુણ વાપરી સંતોષ પામેલા છે, આ ઔષધ વાપ-
રવાને આરોગ્યની કુન્નિતું પુસ્તક પેટી સાથે આપવામાં આવશે.

પાવર ૩ X અથવા ૬ X ૧૨ X ની ખાર ઔષધની ૧ ઔસની પેટી પુસ્તક સાથે
રૂ. ૯-૦-૦ અને ૬ ઔસની, કીમત રૂ. ૫-૧૨-૦. આ ઔષધ અમેરીકન શુદ્ધ આપવામાં
આવશે. છુટકે દરેક ઔસના ૦-૯-૦ અને ૬ ઔસના રૂ. ૦-૫-૦.

સી. જી. શાંધી.

મોડલની પોળમાં ગતરાક પોળ-અમદાવાદ.

આરામ થયા બાદ પૈસા લેવા.

“હરસના મસાના ફરકના”

છલાજ, વાડકાપ વગર ખીન જેખમી, ઠંડી દવા લગાડી દરદ ખેરવી કાઢી જીંદગીને
માટે નીરમૂળ કીધા બાદ દવાના પૈસા લેવાની સરત કરીએ છીએ.

ખાત્રીને માટે નમુનો મફત.

વીસ જાતના પ્રમેહ-ચાંદી-પીસફોટીક, સધીવા, સ્ત્રીઓના પ્રદરરોગ-રતવા, લોહી
પીગાસ, હઠીલાં દમ-શ્વ-ને ખસીને માટે અકસીર છલાજ છે. પોષ્ટ ખર્ચ ૦-૧-૦
મેંકલી દરકત લખો—

વેદ. હી. એલ. અધ્યારૂ.

ચાંકી મેરી, ૧૭૦૫-અમદાવાદ.

અમે ૨૫ વર્ષ સુધી જંગલોમાં ફરીને વનરપતિ સંબંધી ઉત્તમ પ્રકારની માહિતી મેળવેલી છે.
વળી બંધીસો અને સર્ટીફિકેટ મેળવેલાં છે.

—ધાતુપૌષ્ટિક રતિવિલાસામૃત ગુટકા.—

આ અનેક મદનમરત વનરપતિમાંથી નવીન રીતે તદ્દ્યાર કરલી વીર્યસ્તંભક ગુટિકા છે. નહાના બાળક, સ્ત્રી, પુરૂષ વગેરેને નખખાઇ માટે આ ખાસ ઉપયોગી છે.

આ ગુટિકાતું સેવન કરવાથી નપુંસકપણું, શિયલતા, ગર્ભ સંબંધી રોગો, ધાતુવિકાર, ઉપદંશ પ્રમેહ વગેરે વિકાર સત્તર નાશ પામે છે, પાટળી પડેલી ધાતુ ઘટ્ટ અને તેજસ્વી થાય છે. ધાતુ સુધ. રતાં શરીર પુષ્ટ અને સ્વદૃઢ થાય છે. દરેક સ્ત્રી પુરૂષ સંબંધરૂપ માટે આ ગુટીકાને ઉપ-યોગ કરવો જોઈએ. નહારા વ્યસનોથી નાની વયમાં ઘડપણ આવ્યું હોય તેને આ ગોળીઓથી શાયદો થાય છે. અપૂર્વ શક્તિ પ્રમ થાય છે, જીવાની પાછી આવે છે. ગોળીઓ ઘોર જેવડી મોટી છે, છતાં ૪૨ ગોળીઓની ડબ્બીના માત્ર રૂ. ૧—૮—૦ રાખ્યા છે. વી. પી. ખર્ચના ૪ આના અનુપાત ગોળીઓ સાથે

વિશેષ સુચના:—અમારા કારખાનામાં ઉત્તમ પ્રકારના રબ્બરી શીકા, મેનોગ્રામ, પીતળ નાં સીલ, તથા પેઇન્ટીંગ કામ કરી આપવામાં આવે છે. આદ્યોએ અવસ્ય લાભ લેના વિચારિ છે. ઉપરની ગોળીઓની તથા ડબ્બીઓ સામટી મંગાવનાર ગૃહસ્થના નામને ૨ અક્ષરોને અગ્રેજ મેનોગ્રામપેડ અને શાહીની બાટલી મફત મોકલી આપવામાં આવે છે.

ડાકટરો તથા વૈદ્યના બરની સર્વ પ્રકારની વનરપતિ અમારી પાસે મળે છે.

ગરીબ અને ક્રીમાન સર્વમાં પ્રસાર પામે તેટલા માટે ખાસ કિંમત ઘટાડી છે.

વનૌપધિ ચક્રાવંતી.

આ એક દિવ્ય વનરપતિ છે તેને કાપવાથી મનુષ્યશરીરના લોહી પ્રમાણે તાજું લોહી નિકળે છે અને થોડા દિવસમાં રક્તના જેવો ડામ પડે છે.

વનૌપધિ ચક્રાવંતી.

આ દિવ્ય વેલીના સેવનથી શરીરમાંથી ગમે તે કારણથી ધરી ગયલું લોહી શુદ્ધ થઈ તાજાં લોહીના ભરાવો થાય છે અને પ્રમેહથી ચમ્પેલા અનેક વિકાર મટી જાય છે. તેજ પ્રમાણે સ્ત્રીઓના લાલ સર્વે પ્રદર પણ

વનૌપધિ ચક્રાવંતી

તા સેવનથી સાફ મટી જાય છે. તેજ પ્રમાણે ગર્ભી પ્રમેહ, ગંડમાળા, રિનસ, અગ્નિમાંછ મોઢામાં ઢાલ્યા પડ્યાં, નારાં પડ્યાં, મોંમાંથી ખરાબવાસ નિકળવી, રક્તદોષ થવો, હાથ પગ વળી જવા, ઉપદંશ જન્યવિકાર, આ દિવ્ય

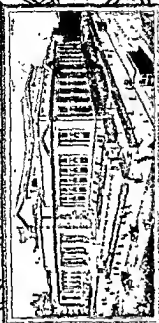
વનૌપધિ ચક્રાવંતી

ના સેવનથી ખરાબર સાફ મટી જાય છે, ઉત્તમ પ્રકારે રક્તશુદ્ધિ થાય છે, ચાર ઐસની બાટલીની કિંમત ટપાલ અને વી. પી. ખર્ચ સુદ્ધાં રૂ. ૧-૬-૦ પડે છે. દવા મંગાવતી વખતે પ્રકૃતિ વિગતવાર લખી જણાવવી.

વૈદ્ય બાબાજી નાના સાંવત.

આર્યવનૌપધીનું દવાખાતું

હાકોરદાર-સુબંધ નં. ૨





શ્રીભક્ત.

પ્રજા અને પુસ્તકાલય.

(G. I. Patel B. A)

“ Free Public libraries as such are very few in India; we hope that Maharashtra will soon follow in the wake of Gujarat and other parts of India will also do the same. Already we are seeing hopeful signs everywhere. Personages in high estate are feeling increasing need of free public libraries for the instruction of the masses. The Bombay Branch of the Social Service League is already in the field, and is distributing free travelling libraries to mill hands and other labouring classes in the city. We hope this library spirit will leaven the whole of India and bring enlightenment and happiness into the hum-drum life of the toiling millions of this land of ancient civilization.”

(The Library-Miscellany-Baroda.)

“ મુંબઈની સોશીયલ સર્વિસ લીગ લાયબ્રેરી કલેક્શન લાયબ્રેરીઓનાની એક સત્કારવા મંડળના નવા મહાનમાં મળી હતી, આ વખતે દક્ષિણી અને શુભશાલી મળી ૬૦ લાયબ્રેરીયનો દાનર થયા હતા. જેમાં ૧૨૨ દરમિયાન આ મંડળને ૬૨૨૬ દપ્તારવેલ્લિય લાયબ્રેરીઓ હતી, જેમાં ૨૬૦૦ મશીની અને ૨૧૦૦ શુભશાલી પુસ્તકો હતાં. (સાં. ૫)

જાનનો ફેલાવો કરવાનાં વિવિધ સાધનોમાં લાયબ્રેરી અગત્યનું સાધન ગણાય છે. યોગ્ય સમયથી લાયબ્રેરી સંબંધી વિચારોમાં મોટા ફેરફારો થયા માંડ્યા છે અને પહેલાંની પુસ્તકો ભરી રાખવાના અનન્યની સ્થિતિમાંથી પુસ્તકોને પ્રગ્નમાં ફરતાં કરવાની યોગ્યતા ઉપર આપણા દેશની લાયબ્રેરીઓ આવતી નવ છે.

મુંબઈની યુનિવર્સિટી લાયબ્રેરી (University Library), રાજકીયી ઈમ્પીરીયલ લાયબ્રેરી (Imperial Library), પુનાની નેટીવ જનરલ લાયબ્રેરી (Native General Library), વડોદરાની મેન્ટ્રલ લાયબ્રેરી (Central Library) તથા સોશીયલ સર્વિસ લીગની ‘ ફ્રી ટ્રાવેલિંગ લાયબ્રેરીઝ ’ (Free Travelling Li-

braries) ના હાલના પ્રવલથી ગુરૂપ અને અમેરિકાની રીતિઓ પ્રમાણે પ્રગ્નમાં જાનનો રસ નમત્ થયા માંડ્યો છે અને આશા રાખવામાં આવે છે કે યોગ્ય વર્ષમાં અમેરિકન પ્રગ્નમાં આગ્રહો, ગુરૂકો, કારીગરો, મજૂરો, શ્રેષ્ઠ વગેરે સર્વમાં ‘ ફેમિલી ’ અને જાનનો પ્રમાણ વિસ્તારવાના જે પ્રવલો હમણાં માલી રહેતા છે તેના જેવા આપણા દેશમાં પણ માલુ થયેલ.

એક તરફથી લાયબ્રેરીઓ સ્થાપવાના અને પુસ્તકોને પ્રગ્નમાં ફરતાં કરવાના પ્રવલો જેમ આવી રહ્યા છે તેમ બીજી તરફથી પ્રગ્નમાં તેનો ઉપયોગ કરવાના રસ અને જોખને વધારવાના પ્રવલો પણ ચત્રાવવાની તેટલીજ જરૂર છે. આમ જને આશુઓને સમતોલ સ્થિતિમાં રાખવાથી યોગ્ય સમયમાં પ્રગ્નમાં જાનની અનિરૂદ્ધિનો આશય સિદ્ધ થઈ શકે છે. ભુખ ગ્રામતાં જેમ મનુષ્ય નરપરતાથી બોલાઈની શોધ કરે છે તેમ વાંચવાનો રસ નમત્ થયા પછી સામાન્ય પ્રગ્ન (Masses) આપોઆપ પુસ્તકોનો પ્રસાર કરવાની જે જે સગવડો સ્પર્ષ હશે તે તે દ્વારા જામ મેળવશે. હાલ

ધણે ઠેકાણે સામાન્ય વર્ગ (Masses) કી લાઇબ્રેરીની સગવડો હોવા છતાં પણ તેના લાભ મેળવવા માટે અધિકારમાંથી બહાર આવતોજ નથી.

અમેરિકામાં આ પ્રકારની જાને બાબુની સગવડ જળવાય તે માટે એફિસોમાં, દુકાનોમાં તથા ઘેર પુસ્તકો પહોંચાડવાની, લાઇબ્રેરીઓમાં ખાસ તૈયાર કરેલા વાંચવાના એરડાઓ (Reading Rooms) માં આવીને વાંચવાની, બાળકો અને સ્ત્રીઓ માટે શિક્ષણના જુદા જુદા વર્ગો લાઇબ્રેરીના મકાનમાં રાખવાની તથા તેમાં બાહોશ શિક્ષકો દ્વારા મફત જ્ઞાન આપવાની, જુદી જુદી નિશાળોના કેટલાક ક્લાસ અમુક અમુક દિવસે લાઇબ્રેરીમાં ભેગા થાય એવી સગવડની, લાઇબ્રેરીનાં કેટલોગનો મોટા ફેલાવો ચાલુ રાખ્યા કરવાની, ઐય લાઇબ્રેરીઓ ગામડાંઓમાં અને સામાન્ય વર્ગની વસતિના પ્રદેશોમાં ઉઘાડી રાખવાની, તથા ચાં માપણો અને સીનેમટોગ્રાફ વડે લોકોને આકર્ષવાની અને આ વિના અન્ય અનેક જાતની યોજનાઓ અમલમાં મૂકવામાં આવે છે.

આ સંબંધમાં લાંબુ લખાણ કરી વિવેચન ને બધલે થોડાંજ વર્ણવી સ્થપાયલી ધી નેડ પબ્લીક લાયબ્રેરી (The New York Public Library) જાનના ફેલાવા માટે પોતાની વ્યવસ્થા કેવી યોજનાઓ ઉપર ચલાવે છે અને તેના પરિણામમાં થોડાં સમયમાં અમેરિકન પ્રજામાં જ્ઞાનનો કેવો વધારો થતો જાય છે એ વગેરે બાબતોનું દિગ્દર્શન કરાવનાર સચિત્ર દર્શાવેલ આપવામાં આવે છે.

ખીજા ચિત્રમાં દેખાતું ધી ન્યુયોર્ક પબ્લીક લાઇબ્રેરીનું ભવ્ય મકાન ઈ. સન ૧૯૧૧ ની સાલમાં ખુલ્લું મૂકવામાં આવ્યું હતું. થોડાજ સમયમાં તેનાં સંખ્યાબંધ પુસ્તકો પ્રજામાં ફરતાં થયાં અને ત્રીસ લાખ માણસોમાં એસી લાખ પુસ્તકો ફરી વળ્યાં છે એવું તેના વ્યવસ્થાપકો તરફથી જાહેર કરવામાં આવ્યું છે.

લાઇબ્રેરીનું ભવ્ય મકાન 42nd Street and Fifth Avenue ઉપર આવેલું છે અને બ્રાસ પાણી તથા બ્રોન્ઝ (Bronze) ની મુંદર કરીભીરીથી તેને શોભાવવામાં આવ્યું

છે. મકાનમાં પ્રવેશ કરતાંજ આશ્ચર્ય અને આનંદથી માણસનું મન પ્રદુષિત થાય છે. તેના રીડીંગરૂમમાં સંખ્યાબંધ લાંબાટેબલ એક પછી એક હારબંધ એ ભાગમાં ગોઠવવામાં આવેલાં છે અને દરેક ટેબલ ઉપર આંખ ઉપર પ્રકાશ ન પડતાં પુસ્તક ઉપર પડે એવી જાતના ચાર ચાર વિજળીના દીવા ગોઠવવામાં આવેલા હોય છે.

આ લાઇબ્રેરીમાં જુદી જુદી ભાષાઓનાં પુસ્તકો માટે ખાસ સગવડો રાખવામાં આવેલી છે અને લગભગ ૨૬ ભાષાનાં પુસ્તકોની પચાસ હજાર નકલ લોકોમાં ફરતી રહે છે. અમેરિકા સિવાયના દેશનાં માણસો પણ અમેરિકનની પોંડેજ પુસ્તકની અભરાઈ પાસે જઈ પસંદ પડતાં પુસ્તકોલઈ છુટથી આ રથાનમાં વાંચી શકે છે,

આ લાઇબ્રેરીની એકતાળીસ બેંચ લાઇબ્રેરીઓ રાખવામાં આવેલી છે. અને દરેક બેંચમાં એક વખત આવેલા માણસોને ફરીથી આપવાનું આકર્ષણ રહે એવી સગવડો ગોઠવવામાં આવેલી હોય છે. દરેક લાઇબ્રેરીયન ત્યાં આવનાર પ્રતિ ધણું વિવેકવાળું વર્તન રાખે છે તથા પ્રવેશને પોતાના મહેમાન (guest) ની પોંડે ગણે છે. ગમે તે માણસ લાઇબ્રેરીના કાર્ડમાં પોતાનું નામ નોંધી એક ખીજા સદ-ગૃહસ્થની સહી કરાવી તેનાં પુસ્તકો, વર્તમાન પત્રો વગેરે પોતાને ઘેર લાવી ઉપયોગ કરી શકે છે.

આ બેંચોમાં ખીજા દેશના લોકો માટે પણ ચર્ચા તથા લખણોની સભાઓ માટે સગવડ આપવામાં આવે છે. ઘણીખરી બેંચોની "એસેમ્બલી રૂમ્સ" (Assembly Rooms) માં Little mother's League-માતાઓનો સમાજ, Debating Society-વત્કવસમાજ Boy's and Girls Clubs-છોકરાઓ અને છોકરીઓની ક્લબ, Classes in English for foreigners-વિદેશીઓ માટે અંગ્રેજી શિક્ષણના ક્લાસ, Boy scouts-બાળકોનું જનસુસ મંડળ, City History clubs-ઇતિહાસની ક્લબ, Dramatic club-નાટ્ય

પ્રયોગની કલ્પ વગેરે વગેરે ભરવામાં આવે છે અને સીનેમેટોગ્રાફના અખતરથી મુસાફરી વગેરેના ચિતાર દર્શાવવામાં આવે છે. ગયા વરસમાં માત્ર સીટી બોર્ડે એફ એન્જ્યુકેશન તરફથી લાઇબ્રેરીનાં મકાનોમાં ૧૫૮ ફ્રી ઈવિનિંગ લેક્ચર્સ (Free Evening Lectures) આપવામાં આવ્યાં હતાં.

ગરમીના દિવસોમાં પાંચનારની સંખ્યા ઓછી જણાતાં અગાસીઓમાં અને હંડા પવન આવી શકે એવા ખાસ ઓરડાઓમાં (Roof Reading Rooms) વાંચવા માટે સગવડ કરી આપવાની યોજના ઘડવામાં આવી હતી, અને તેમ થતાં લોકોની સંખ્યા મોટા પ્રમાણમાં વધતી ગઈ હતી. ગયા ઉનાળામાં પણ રીડિંગ રૂમમાં ૪૮૪૬૨ માણસોએ લાજ લીધી હતો.

તાં બાળકો માટે ખાસ સગવડ કરી આપવામાં આવે છે તે પહેલાં અને ત્રીજા ચિત્રમાં બતાવવામાં આવી છે. તાર વહેંચનારા તથા ન્યુસપેપર વેચનારા છોકરાઓ આવા કક્કામાં આવી લાજ લઈ જાય છે તથા નાનાં નાનાં બાળકોને વાંતાંઓ કહેવાનું અને રસ પડે એવી બીજી સમજૂતિઓ આપવાનું કામ પણ ખાસ બાહોશ શિક્ષકો દ્વારા અત્રે થાય છે. દેશી તેમજ વિદેશી નાનાં મોટાં બાળકો ઘણી મોટી સંખ્યામાં આવા કક્કાઓનો લાજ લે છે, અને તેમને એવો રસ પડે છે કે બીજી વખત ઘણાજ ઉત્સાહથી તેઓ નિયમિત વખતે હાજર થાય છે.

મોટી મોટી ઉમરના છોકરાઓ કે જેઓ ઘેર એક બીના ઉપર ખાસી સીસીઓ કેંકવાનું અને એવું બીજું તોફાનનું કામ કરના હોય છે તેઓ પણ કક્કાસમાં હાજર થઈ મુશીબ અને છે અને ઉત્તમ શિક્ષણ લે છે. મીસ એના (Miss Anna) નામની સ્ત્રીએ આવાં બાળકોની જુદી જુદી ટોળાંઓ જનારી તેમની કલ્પો સ્વર્ગી દીધી છે. આ કલ્પોમાં તે દનિદાસની, દંત કથાની, જૂત પ્રેતની અને એવી એવી રસવાળી વાતાંઓ કહેવાનું કામ જમાવે છે. ગયા વરસના પાયાં કહેવાના કક્કા (Story

Hours) માં ૩૮૧૪૭ બાળકોએ લાજ લીધી હતો.

આ લાઇબ્રેરીને અંગ્રે ન્યુયોર્ક ટ્રાવેલિંગ લાઇબ્રેરી (New York Travelling Library) રાખવામાં આવેલી છે અને તેનાં ૮૯૪ રેશન સ્થાપવામાં આવ્યાં છે. ૧૯૧૧ની આખરમાં આ યોજનાની શરૂઆત કરવામાં આવી હતી. એન્જીન હાઉસીસ (Engine Houses)માં ખીરકોટ ફેક્ટરીઓમાં, પોલીસ સ્ટેશનોમાં, હાથગના કારખાનામાં, દવાખાનાઓમાં, ગાંડમાણસોને રાખવાનાં સ્થાનોમાં, ધર્મદા સંસ્થાઓમાં (charitable institutions), દુકાનોમાં (Department Stores), અને એવાં અનેક સામાન્ય વર્ગ (Masses) વડે ઉત્તરાર્થ સ્થાનોમાં, દવાખાનાની પેંડ લાઇબ્રેરીનાં માણસો દર અઢવાડીએ પચીસ પુસ્તકો મૂકી આવે છે જે બીજો આપાડીએ બદલી લેવામાં આવે છે. ચાકરાં તથા કંડારોમાં માણસો વખત મળતાં લાઇબ્રેરી તરફથી મોકલાવેલાં પુસ્તકો પાંચ-ચાલત કાત કેવી ખંતથી લે છે તે માથા ચિત્રથી સ્પષ્ટ થશે. આ સિવાય, આંધળાં માણસો માટે લિપસવિત્રા અક્ષરોવાળી ખાસ એપાડીએ રાખવામાં આવે છે અને જ્યાં તેની જરૂર હોય છે ત્યાં તે યુરી પાઠ્યમાં આવે છે.

પૂર્વે જણાવેલા સિદ્ધાંત પ્રમાણે ભારે ખર્ચથી જેમ લાઇબ્રેરીઓ સ્થાપવામાં આવે છે તેમ બહોળા ખર્ચથી લોકોની તે મારેની રૂચી વધારવામાં પણ આવે છે અને આ બંને દિશાના પ્રયત્ન વડે થોડાજ વખતમાં થી ન્યુયોર્ક પચીસ લાઇબ્રેરીએ અસાધારણ વિશ્વ મેળવ્યો છે.

આપણા દેશમાં હાલ જે પ્રયત્નો ચાલી રહ્યા છે તે સ્તુત્ય છે, પરંતુ કેમકે લોકોમાં પુસ્તકો મારેની રૂચી જાગૃત થાય એવા બની શકે તેવા પ્રયત્નો વિશેષ પ્રમાણમાં થાય એ પ્રતિ પણ તેને સંસ્થાઓનું શક્તિ ઘેરનું રહેશેજ એ આશા રાખવામાં આવે છે.

શ્રી વગેરેના લાયબ્રેરી મીસેસેની મોકલેલી અત્યંત કરવાનું કાર્ય વિશ્વ સાથે જનજન્ય થાય છે એ વાતની નોંધ લેતાં અમને હાર્દની શાગળી પ્રકટ થાય છે.

મરેલા સ્વજન પાછળ રહનારને સંવોધન.

(લખનાર:—શ્રીયુત મણિલાલ નયુભાઈ દોશી. બી. એ.)

ગતાંક ૫૪ ૩૫ થી ચાલુ.

તે છતાં આપણે તે સદ્ગત દ્રવ્યની સાથે સંબંધમાં આવી શકીએ. અને તેની તપાસ પણ કરી શકીએ, પણ આ કામ જે ‘આધ્યાત્મિક શરીર’ વિષે આપણે આગળ કહી ગયા છીએ, તે વડેજ કરી શકીએ. કારણ કે તે શરીરને આપણા સ્થૂળ શરીરની માફક દ્રવ્યો છે. મનુષ્ય જાતિનો મોટો ભાગ તેનો ઉપયોગ કરતાં શિખ્યો નથી, પણ આ એક એવી શક્તિ છે કે જે મનુષ્ય મેળવી શકે તે થઈ શકે એમ હું જાણું છું કારણ તેવી રીતે તે ફેરલાકડી મેળવવામાં આવેલી છે, અને જેમણે તે શક્તિ મેળવી છે, સામાન્ય દૃષ્ટિથી નહિ જણાયેલું ઘણું તે સમર્થ થાય છે. આપણે સ્વપ્નમાં પણ ઘાણું હોય તેટલું વિશાળ અને આશ્ચર્યજનક જગત છે એમ તેઓ જુએ છે; હજારો થી મનુષ્યો આ જગતમાં રહે છે, છતાં તેના જ્વનના વધારે મુંદર અને ઉંચ ભાવથી તેઓ હૃદય અગમ્ય હોય છે; જે રીતની તપાસ વિષે હું કહું છું તેવી રીતની તપાસથી અદ્ભુત, પરીણામ આવેલું છે અને, દરેકજ નવાં ક્ષેત્રો ખુલાં થતાં જાય છે. દીર્ઘાંશોદીકૃત સાહિત્ય-માથી આ જાણતની ખૂબર મળી શકશે પણ અત્યારે તો આપણે તેમાંના એક ભાગ એટલે મરણ પછીનું જીવન અને એ જીવોની સ્થિતિ સાથેજ કામ છે.

આપણે પ્રથમ તો એ સિખીએ છીએ કે આપણે અજાનતાથી ધારતા હતા તેમ મરણ એ જીવનનો અંત નથી, પણ જીવનની એક સ્થિતિ માંથી બીજી સ્થિતિમાં લેઈ જનારું પગ-ચિહ્ન છે. મેં પ્રથમ જણાવ્યું છે કે મરણ તે

ઉપરનો ડગલો કહાડી નાખવા રૂપ છે અને તે પછી પણ મનુષ્યને ઘરમાં પકેરવાનો ડગલો-આધ્યાત્મિક શરીર હોય છે: તે એટલું મહત્ત્વ છે કે સેંટ પોલે તેનું નામ ‘આધ્યાત્મિક શરીર’ પાડ્યું. છતાં તે શરીર છે અને તેટલા માટે જો કે આપણે જે પ્રકૃતિને જોળખીએ છીએ, તેના કરતાં વધારે સદ્ગત પ્રકૃતિનું તે બનેલું છે તો પણ તે પ્રાકૃતિક (દ્રવ્યમય) છે. સ્થૂળ જગત સાથે સંબંધમાં આવવાને સ્થૂળ શરીર આત્માને એક સાધનરૂપે નીવડે છે.

શરીરરૂપી સાધન વિના મનુષ્ય આ સ્થૂળ જીવન સાથે સંબંધમાં આવી શકશે નહિ, તેમજ તેને અસર કરવાને અથવા તેની અસર ગ્રહણ કરવાને અસમર્થ થશે. ‘આધ્યાત્મિક શરીર’ પણ તેવાજ પ્રકારનું કામ કરે છે. આત્માનો ઉચ્ચ અને આધ્યાત્મિક જીવન સાથે સંબંધ કરાવવામાં તે સાધન રૂપ નીવડે છે. પણ ‘આધ્યાત્મિક’ જીવન કાંઈ અચોક્કસ દૂર આવેલો અથવા અગમ્ય પ્રદેશ નથી. જે જીવનમાં આપણે રહીએ છીએ તેનો તે ફક્ત ઉચ્ચ વિભાગ છે. તેના કરતાં પણ વધારે ઉચ્ચ અને વધારે દૂર આવેલા જીવનો છે એની હું ના પાડતો નથી. હું ફક્ત એમજ જણાવું છું કે સામાન્ય રીતે જેને મરણ કહેવામાં આવે છે, તેને આ બહુ ઉચ્ચ જીવનો સાથે કાંઈ લેવા દેવા નથી, અને મરણ તેનો એક સ્થિતિ-માંથી બીજી સ્થિતિમાં રૂપાંતર સરખું છે કે જેથી આપણે બધા પરિચિત છીએ. એમ કહેવામાં આવશે કે મનુષ્ય આ ફેરફારથી-મરણથી અદશ્ય થાય છે, પણ જો તમે વિચાર કરશો તો જણાશે કે મનુષ્ય (દેહી) નિરંતર અદશ્ય છે; અને તમે જે જોના હતા તેનો ફક્ત જે શરીરમાં

તે વસતો હતો તેજ હતું; હવે તે ખીજ સૂક્ષ્મ શરીરમાં વસે છે, જે સૂક્ષ્મ શરીર તમારી સામાન્ય દૃષ્ટિને અગોચર છે પણ તમે તેને કાંઈ રીતે ન પહોંચી શકો એવી સ્થિતિમાં નથી.

ત્યારે પ્રથમ મુદ્દા એ ધ્યાનમાં રાખવા યોગ્ય છે કે જેમને આપણે મરી ગયેલા કરીએ છીએ તેઓ આપણને છોડીને જતા રહ્યા નથી, આપણે એવી શું ચપલ બરેલી માન્યતામાં ઉછરેલા છીએ કે દરેક મરણ એ એક લુપ્ત અને અદ્ભુત બનાવ છે, તેમજ વળી આપણે એમ માનતા આત્મા છીએ કે જ્યારે આત્મા શરીરને છોડી દે છે ત્યારે કાંઈક અજ્ઞાન રીતે તારાઓની ઉપર આવેલા સ્વર્ગમાં અદસ્ય યાત્રા જાય છે. (વચ્ચે આવેલા વિરાળ આકાશમાં તે કેવી રીતે જતો રહે છે, તે બાબતના સંબંધન સંબંધમાં કાંઈ પણ કહેવામાં આવ્યું નથી.) કુદરતની રીતીઓ ખરેખર વિચિત્ર છે, અને કેટલીકવાર અગમ્ય છે. પણ તેઓ કદાપિ સામાન્ય વિવેક શુદ્ધિની અને અકલ્પની વિરોધી હોતી નથી. જ્યારે તમે કાંઈ ઓરડામાં બેઠેલા હો અને તમારો ઓવરકોટ ઉતારી લો ત્યારે તમે કાંઈ દૂરના પર્વતના શિખર પર ઉડી જતા નથી. જોકે તમારો બાહ્ય દેખાવ બદલાયતો પણ પૂર્વે તમે જ્યાં હતા, ત્યાં ત્યાંજ ઉભા રહો છો. તેવીજ રીતે જ્યારે મનુષ્ય સ્થૂળ શરીરનો ત્યાગ કરે છે, ત્યારે પૂર્વે જ્યાં હતો ત્યાંજ ત્યાંજ રહે છે. ખરી વાત છે કે તમે તેને જોઈ શકતા નથી, પણ તેનું કારણ એમ નથી કે તે દૂર જતો રહ્યો છે, પણ જે શરીરમાં હાથ તે વસે છે, તે શરીર તમારી સ્થૂળ દૃષ્ટિથી દેખાતું નથી.

કુદરતમાં જે ધુનરીઓ છે, તેમાંની ઘણી થોડી ધુનરીઓ આપણી આંખ પ્રહણ કરી શકે છે, એ તમે જાણતા હશો; અને તેથી જ અમુક ધુનરીઓ ઉત્પન્ન કરી શકે તેજ પદાર્થોની આપણે જોઈ શકીએ છીએ. 'આધ્યાત્મિક શરીર'નું દર્શન પણ આ ધુનરીઓને જ વિષય છે પણ તે ધુનરીઓ ઘણાજ જૂદા પ્રકારની

છે, કારણ કે તે ઘણી સૂક્ષ્મ પ્રકૃતિની હોય છે. જો આ બાબતમાં તમને સરજતા હોય તો ધીઓસોડીના સાહિત્યમાં સંપૂર્ણ રીતે તે વર્ણવેલું તમે જોઈ શકશો.

હાલ તો આપણને જે આ સંબંધમાં ઉપયોગનું છે તે એજ છે કે તમારા સ્થૂળ શરીરથી તમે કેવળ સ્થૂળ ભુવનને જોઈ શકો કે સ્પર્શી શકો, તેજ રીતે 'આધ્યાત્મિક શરીર'થી તમે આધ્યાત્મિક ભુવનના પદાર્થોની જોઈ કે સ્પર્શી શકો. અને યાદ રાખજો કે એ કાંઈ ખીજું ભુવન નથી, પણ કેવળ આજ ભુવનના વધારે સૂક્ષ્મ ભાગ છે. ખીજા પણ ભુવનો છે એમ હું ફરીથી કહું છું; પણ તેમની સાથે હાલ આપણે સંબંધ નથી. જેને તમે મરી ગયેલા માને છો તે હજી પણ તમારી સાથેજ છે. જ્યારે તમે એક ખીજાની પાસે ઉભા રહો છો અર્થાત્ જ્યારે તમે સ્થૂળ શરીરમાં હો છો અને તે 'આધ્યાત્મિક' શરીરમાં હોય છે, ત્યારે તમે તેની હાજરી વિશે જાણતા નથી, કારણ કે તમે તેને જોઈ શકતા નથી, પણ જ્યારે તમે ઉંઘમાં તમારા સ્થૂળ શરીરને છોડી દો છો, ત્યારે તમે પૂર્ણ જ્ઞાન સાથે તેની પાસે ઉભા રહો છો, અને તમારો અને તેનો સંબંધ દરેક રીતે પૂર્ણ હોય છે. તેથી ઉંઘમાં તમે જેને જ્ઞાઓ છો, તેની સાથે તમે સુખી હો છો. ફક્ત જાગતા સમયમાંજ તમને વિયોગ લાગે છે.

કમ ભાષ્યે સ્થૂળ જ્ઞાન અને 'આધ્યાત્મિક શરીર' ના જ્ઞાન વચ્ચે ત્રુટ હોય છે, તેથી કરીને જો કે 'આધ્યાત્મિક શરીર' માં આપણને સ્થૂળ ભુવનના પદાર્થોનું સ્મરણ રહે છે પણ જ્યારે આત્મા ઉંઘમાં આ સ્થૂળ શરીરથી જૂદો હોય છે, ત્યારે તે જે કરે છે, તેનું જ્ઞાન અત્યંત ચૈતન્યમાં લાવતું તે આપણામાંના ઘણાને વસ્તે અશક્ય લાગે છે. જો આ સ્મરણ સંપૂર્ણ હોય તો ખરેખર મરણ રહેશેજ નહિ. કેટલાક મનુષ્યોએ અલગ જ્ઞાન પ્રાપ્ત કર્યું છે, અને વખત જતાં સર્વે તે મેળવી

શકે; કારણ કે આત્માની શક્તિઓના સ્વાભા-
વિક વિકાસનો તે ક્રમ છે. ધણા પુરુષોમાં
આવેા વિકાસ શરૂ થઈ ચૂક્યો છે; અને તેથી
ભાગ્યમાં તૂટ્યાં સ્મરણો થઈ આવે છે. પણ તે-
મને સ્વપ્ન જાણવી નિરર્થક માનવામાં આવે
છે-આવું વલણ મુખ્યત્વેકરીને સ્વપ્નનો અ-
ભ્યાસ નહિ કરનારા અને સ્વપ્ન તે શું છે તે
નહિ જાણનારાઓમાં હોય છે. સંપૂર્ણ દર્શન
અને સ્મરણ તો હજી ધણાજ થોડાને હોય છે,
પણ એવા ધણાક છે કે જેમને દર્શન ન થવા
છતાં પણ પોતાના પ્રિય સ્વજનોની હાજરીનું
ભાન હોય છે, અને કેટલાક એવા હોય છે કે
જેમને ચોક્કસ સ્મરણ કંઈ હોતું નથી, પણ
ઉંઘમાંથી જાગે છે ત્યારે ઉચ્ચ જીવનમાં જે
બનેલું તેના પરિણામરૂપે થોડો વખત શાંતિ
અને આનંદ તેઓ અનુભવે છે.

નિરંતર સ્મરણમાં રાખવું ધરે છે કે આ
હલકું જીવન છે અને તે ઉચ્ચ છે; અને મો-
ટામાં નાનાનો સમાવેશ થઈ જાય છે. તે
ચૈતન્યમાં આ જાગ્રત ચૈતન્યમાં બનેલું સંપૂર્ણ-
રીતે યાદ રહે છે, કારણ કે તમે જ્યારે ઉઘો
છો, ત્યારે આ ચૈતન્યમાંથી તે ચૈતન્યમાં પસાર
થાઓ છો, અને તે વખતે તમે સ્થૂળ શરી-
રની આડખીલ દૂર કરો છો, પણ જ્યારે તમે
સ્થૂળ શરીરમાં પાછા આવો છો, ત્યારે તમે
ખોળે ધારણ કરો છો, અને તે ધારણ કર-
વાથી તમે ઉચ્ચ શક્તિઓ ઉપર પડો નાઓ
છો અને તમે બધું ભૂલી જાઓ છો. આ
ઉપરથી એ હક્તિ ધાય છે કે જે તમે તમારા
મરણ પામેલા સ્વજનને કંઈ સંદેશો કહેવા
માગતા હો તો તમારે ઉંઘતા પહેલાં બરાબર
રીતે તમારા મનમાં તે ગોઠવી રાખવો જોઈએ;
અને તે સાથે નિશ્ચય કરવો જોઈએ કે તમે
તેને તે કહી શકશો, તો જરૂર તમે જેવા તેને
સ્વપ્નમાં મળશો તેવા તરતજ તમે તેને તે
જાણવશો. કેટલીકવાર અમુક મુદ્દાની બાબતમાં
તમે તેની ઈચ્છા જાણવા માગતા હો છો, અને
જાગ્રત અવસ્થાના ચૈતન્ય અને સ્વપ્ન અવ-

સ્થાના ચૈતન્યની વચ્ચે ભંગ હોવાથી તમે
બરાબર જવાબ લાવી શકતા નથી. પણ જે
કે તમે ચોક્કસ સ્મરણ ન રાખી શકો તોપણ
તેની ઈચ્છા અથવા નિશ્ચયના સંબંધમાં તમે
બહુજલ ત્યારે અસર સાથે જાગો છો; અને આ
અસર ખરી છે, એમ તમે મોટે ભાગે માનજો.
તે સાથે એ પણ કહેવાની જરૂર છે કે તમારે
જેમ બને તેમ તેનો અભિપ્રાય લેવાની ઈચ્છા
ઈચ્છા રાખવી જોઈએ, કારણ કે તમને આ-
ગળ જતાં જણાશે કે મરણ પામેલા જેઓ
ઉચ્ચ જીવનમાં છે તેમને જે જગતમાંથી
તે છુટા થયા છે તે જગત સંબંધીના કાર્યોની
બાબતમાં હેરાન કરવા એ નહિ ઇચ્છવાજોગ
ખીના છે.

મરણ પામેલાઓ કેવું જીવન ગાળે છે,
તે વિચાર ઉપર હવે આપણે આવીએ છીએ.
તેમાં ધણા અને મોટા ભેદો છે. પણ તે આ
સ્થૂળ જીવન કરતાં ઘણું દરજ્જે સુખમય પ્ર-
દેશ છે. એક પવિત્ર જૂનો ગ્રંથ જણાવે છે
કે:-ધર્મિષ્ઠ મનુષ્યોના આત્માઓ ઈશ્વરના હાથ-
માં છે, અને કોઈ પણ પ્રકારની પીડા તેમને
અસર કરશે નહિ. કેવળ આત્માની પુરોજ
તેમને મરણ પામેલા માને છે અને તેઓનું
મનન દુઃખરૂપ જાણે છે, અને આપણાથી
તેઓ જૂદા પડ્યા તે તેમના નાશસ્માન ગણે
છે; પણ તેઓ શાંતિમાં છે.

આપણે જુની 'માન્યતાઓ'ના બંધન-
માંથી છૂટા થવું જોઈએ.

મરણ પામેલા મનુષ્ય એકાએક અસકય
એવા સ્વર્ગમાં કુદી પડતા નથી તેમજ તેથી
પણ વધારે અસકય એવી નરકમાં પડતા નથી.
નરકનો જે બરાબર ચિતાર આપવામાં આવે
છે, તેવા અર્થની નરક છેજ નહિ. પોતાની
જાતે જે નરક મનુષ્ય બનાવે છે તે સિવાય
કોઈ પણ ટેકાને કોઈ પણ અર્થમાં નરક
છેજ નહિ. આ બાબતનો બરાબર ખ્યાલ
લાવવાને પ્રયત્ન કરો કે મરણથી મનુષ્યમાં

જરા પણ ફેરફાર થતો નથી. તે એકાએક કોઈ સંત કે દેવ બની જતો નથી અથવા તો સઘળા જમાનાઓનું જ્ઞાન તેનામાં આવી જતું નથી. મરણને પહેલે દિવસે તે જેવો હતો, તેવો મરણ પછીના દિવસે પણ હોય છે. તેનામાં તેની તેજ લાગણીઓ, તેજ સ્વભાવ, અને તેજ માનસિક વિકાસ હોય છે, જે ફેર હોય તો તે ફક્ત એટલોજ છે કે તેણે આ સ્થૂળ શરીર ખોલ્યું છે.

આનો અર્થ શો તેનો બરાબર વિચાર કરવા પ્રયત્ન કરો. દુઃખ અથવા યાદના સંભવથી તદ્દન છુટાપણું, કંટાળો ઉપજવે તેવી ફરજોથી છુટાપણું, પોતાની મરણ પ્રમાણે વર્તવાની સંપૂર્ણ છૂટ (જે ધણું કરીને પહેલીવારજ તેને મળે છે) આ સઘળું મરણથી ઉત્પન્ન થાય છે. સ્થૂળ જીવનમાં મનુષ્ય વારંવાર અમુક દબાણમાં હોય છે. જે થોડા મનુષ્યોને ગુજરાનનાં સ્વતંત્ર સાધનો હોય છે, તેમાંના જે તે એક ન હોય તો તેણે પોતાને તથા પોતાના પર આધાર રાખતા મનુષ્યોને સાડા ખોરાક, કપડાં, આશ્રયસ્થાન વગેરે મેળવવાને ધન પ્રાપ્ત કરવા નિરંતર કામ કર્યાં કરવું જોઈએ. થોડા ધણા ધધા જેવાં કે સંગીતશાસ્ત્ર અથવા તો હૃન્નરમાં મનુષ્યનું કામ તેને આનંદજનક થાય છે, તે સિવાય ધણા ધધામાં તો એવા પ્રકારની મહેનત કરવાની હોય છે કે જે તેને ફરજ પાડવામાં ન આવે તો તેવી મહેનત કરવાનું તેને ગમતુંજ નથી.

આ સદમ જીવનમાં ધનની જરૂર નથી, ખોરાક કે આશ્રયસ્થાનની આવશ્યકતા નથી, કારણ કે તેનું સાંદર્ય અને તેનો ભલકો કોઈ પણ ધન કે કિંમત સિવાય સર્વ રહેવાથી-ઓને વાસ્તે ખુલા છે. સદમ પ્રકૃતિના અનેવા સદમ શરીરમાં તેની મરણ માફક તે અહીં કે તહીં ફરી શકે છે, જે તેને જંગલના, દરિયાના કે આકાશના મુંદર દેખાવો પસંદ હોય તો જગતના મુંદરમાં મુંદર સ્થળોની તેની

ધ્વિજા મુજબ તે મુલાકાત લેઈ શકે છે. જે તેને કારીગરી ઉપર પ્રીતિ હોય તો જગતના મોટામાં મોટા પુરોના ઉંચામાં ઉંચા, કારીગરીના નમુનાનો વિચાર કરવામાં તે પોતાનો સમજો વખત ગાળી શકે છે. જે તેને સંગીત પ્રિય હોય તો જગતની મોટામાં મોટી સંગીત શાળાઓમાં આ સ્થળેથી બીજે સ્થળે તે જઈ શકે છે અથવા પ્રખ્યાત સંગીત શાસ્ત્રીઓને સાંભળી શકે છે. આ પૃથ્વી ઉપર જે જે વિષયમાં તેને રસ પડતો હતો, અર્થાત્ જે વિષયને તેણે પોતાનો બનાવ્યો હતો, તે વિષયમાં પૂર્ણ ધ્યાન આપવાને અને તેનો પૂર્ણ અભ્યાસ કરવાને હવે સંપૂર્ણ છૂટ મળે છે, પણ તેનો આ વિષયનો ઉપભોગ માનસિક અથવા ઉચ્ચ લાગણીઓને લગતો હોવો જોઈએ; અર્થાત્ તેની તૃપ્તિમાં સ્થૂળ શરીરની જરૂર પડતી ન જોઈએ. આ ઉપરથી જણાશે કે સઘળા વિચારશીલ અને સભ્ય મનુષ્યો મરણ પછી મરણના પૂર્વકાળ કરતાં વધારે સુખી હોય છે, કારણ કે તેમને સુખને વાસ્તે પુષ્કળ વખત મળે છે, એટલુંજ નહિ પણ જે બાબતોમાં તેમને રસ પડે છે, તે બાબતોમાં ખરો અને સતોષ કારક વધારો કરવાને પણ વખત પુષ્કળ મળે છે. શું ત્યારે તે જીવનમાં કોઈ પણ દુઃખી નથી? હા છે, કારણ કે ત્યાંની છાંદગી તે અહીંની છાંદગીનું અનુસંધાન છે અને મનુષ્યે શરીર છોડ્યું તે પહેલાં જેવી સ્થિતિમાં હતો, તેવીજ સ્થિતિમાં દરેક રીતે હોય છે.

જે તેની આ દુનિયાની ધ્વિજાઓ ધણી હલકી અને અધમ હશે તો તે ધ્વજાઓને સતોષવાને તે જીવનમાં પોતાને અસમર્થ જાશે. દારૂડીઓ નહિ છીપાય એવી દારૂ પીવાની વૃષ્ટ્યાથી દુઃખ ભોગવશે, કારણ કે જે વડે તે વૃષ્ટ્યા છીપાય તેનું શરીર ત્યાં તેને હોતું નથી. આધાર મનુષ્યને ભોજનની મળ મળી શકશે નહિ. કંજુસ મનુષ્યને એકદુ કરવા

સારૂ ધન જડી શકશે નહિ. જે મનુષ્ય આ દુનિયામાં અગોચ્ર વિકારોને વશ વર્ત્યો છે, તેને માલૂમ પડશે કે તે વિકારો તેના હૃદયના મર્મસ્થળને બેઠી નાંખે છે. જે લાલસાઓ તૃપ્ત ન થઈ શકે તેવી લાલસાઓથી હલુ પણ વિપત્તી મનુષ્ય ધડક્યાં કરે છે. પોતે જેના ઊપર ઇર્ષ્યા કરતો હતો તેને હેરાન કરી શકતો નથી એ વિચારથી અદેખો મનુષ્ય અદેખાઈથી હલુ પણ ત્યાં ચીડાય છે. આવા પ્રકારના મનુષ્યો નિઃસંશય દુઃખ ભોગવે છે, પણ ફક્ત આવાજ મનુષ્યો કે જેઓની ઇન્દ્રિયાઓ અને વિકારો માટે લાગે હલકા અને સ્થૂલ વિષયને લગતા હોય છે તેઓજ દુઃખ ભોગવે છે; અને તેઓનું લવિષ્ય પણ સર્વથા તેમના પોતાનાજ હાથમાં છે. તેઓએ આ ઇન્દ્રિયાઓને વશ કરવી જોઈએ, એટલે પછી આવી ઇન્દ્રિયાઓ જે દુઃખ ઉત્પન્ન કરે છે, તેમાંથી તેઓ એકદમ છૂટા થઈ શકશે. ૧૬૫ જેવું ત્યાં કાંઈ છેજ નહિ, એ નિરંતર પ્રયત્નમાં રાખો. ત્યાં તો ચોક્કસ કારણનું ત સ્વાભાવિક પરિણામ છે. માટે જે ને કારણને દૂર કરશો તો કાર્ય પરિણામ ત બંધ થઈ જશે;—જે કે આ તરતજ જશે એમ નથી પણ કારણમાં મૂકેલી શક્તિ ખપી જતાં તે તરત બંધ થઈ જશે. ૧૬૬ લોકો એવા હોય છે કે જેઓ આ ગંભીર દુર્ગુણોથી દૂર રહ્યા હોય છે તે છતાં તેઓએ સ્થૂલ પ્રકારનુંજ જીવન ગાળ્યું છે. અને તેઓએ મુખ્યત્વે કરીને નાત જાતની અને રૂઢીઓનીજ દરકાર કરી છે, અને પોતાની મેળે સુખ ભોગવવાનોજ વિચાર કર્યો છે. આવા લોકોને આ સદમ જીવનમાં કાંઈ ખાસ દુઃખ હોતું નથી, પણ તેઓને તે જીવન નીરસ લાગે છે, અને ત્યાં વખત શી રીતે ચુગ્ગરવેા તે તેમને જાણતું નથી. તેઓ પોતાના જેવાજ મનુષ્યોની સાથે એકલા થઈ શકે, પણ તેઓને તેઓનું જીવન કંટાળા લેતું લાગે છે, કારણ કે વસ્ત્ર કે બહારના બલકાની બાબતમાં હવે દરીદ્રાઈ કર-

વાનું રહ્યું નથી. અને સારા અને દુર્ગુણના પુરુષો જેમની પાસે તેઓ જવા ઇચ્છે છે તેઓ બીજી રીતે કાંઈક કામમાં જોડાયા હોય છે, અને તેથી તેઓ કેટલીક રીતે આવા મનુષ્યોને અગમ્ય લાગે છે. પણ કોઈ પણ મનુષ્ય જે વિચારપૂર્વક માનસિક કે કળાઓના વિષયોમાં રસ લેઈ શકે એવો હોય છે તે મનુષ્યને તો સ્થૂલ શરીર કરતાં સ્થૂળ શરીરથી છૂટા પડ્યા પછીની સ્થિતિમાં અનંત ગણું વધારે સુખ જણાશે. અને આ સાથે યાદ રાખવું જોઈએ છે કે જે મનુષ્યમાં શુદ્ધિવિષયક આનંદ મેળવવાની ઇચ્છા કરવા જેટલું હાવણ હોય તો તે ખીસવવાનું બની શકે તેમ છે. શુદ્ધિમાં રમનારા તેમજ કળાઓમાં રમનારા મનુષ્યો તે નવા જીવનમાં પરમ સુખી હોય છે. પણ જેઓની તીવ્ર અભિલાષા પોતાના માનવ બધુઓમાં છે, અર્થાત્ જેઓને પરમ આદહાદ બીજાને મદદ કરવામાં સહાય આપવામાં અને શિખવવામાં મળતો હોય છે. તેઓ વળી તે કરતાં પણ ત્યાં વધારે સુખી હોય છે. જે કે તે જીવનમાં ગરીબાઈ, જીખ કે તરસ હોતાં નથી, છતાં ધણા મનુષ્યો દિલગીરીમાં હોય છે કે જેઓને શિખવી શકાય. મરણ પછીના જીવન સંબંધી પાશ્ચાત્ય દેશોમાં એટલું બધું ચોક્કસ જ્ઞાન હોય છે કે તેથી કરીને આ નવા જીવનની શક્યતાઓ સંબંધી માહિતી મેળવવ ધણા લોકો ઇતેજાર હોય છે, આ કારણથી જેને જ્ઞાન હોય છે તે અહીંની માફક ત્યાં પણ આશા અને પ્રશંખ્યર ફેલાવતો કરે છે. પણ યાદ રાખજો કે ‘ત્યાં’ અને ‘અહીં’ આ શબ્દો આપણી અજ્ઞાનતાને આશ્રયી લખાયેલા છે, કારણ કે તે જીવન પણ અંદીજ છે, સધળો વખત આપણી આસપાસ આપણી પાસેજ આવેલું છે; માટે તે દૂર અથવા દુર્ગમ્ય છે એવું એક ક્ષણવાર પણ માનવું નહિ. (અપૂર્ણ)

પ્લેટોનો આદર્શરૂપ સમાજ.

(પ્રો. અતિસુખરાંકર કમળાશંકર એમ.એ.એલ.એલ.બી.)

ગતાંકના પૃષ્ઠ ૧૬ થી ચાલુ.

સૌક્રેટીસ: “ત્યારે તમારો અર્થ એવો છે કે જે બે માણસને વિષે ન્યાયની આપણે વાત કરીએ છીએ તે બે મિત્રો હોય, અને તેમાંના એક બીજાની પાસે સોનાની ચાંપણુ મુકી હોય, પણ તે લેતો વખતે તેને હાનિ થાય તેમ હોય તો ચાંપણુ પાછી આપનારે શું લેણું ચૂકવું ન કહેવાય?—શું તમારા ધારવા પ્રમાણે સાષ્ટમાનીડિઓનો આવો અર્થ છે?”

પોલિમાર્કસ: “હા.”

સૌક્રેટ: “અને શું આપણા દુરમનોને પણ આપણે તેમનું લેણું આપવું?”

તેણે કહ્યું, “હાલ્તો, દુરમનનું દુરમન તરફથી લેણું જે તેના પ્રતિ યોગ્ય હોય તે છે—એટલે કે, હાનિ.”

ત્યારે જે યોગ્ય હોય તે ક્યાંથી ન્યાયી થવાય છે, અને યોગ્ય કરવું એટલે પોલિમાર્કસ સમજાવે છે કે મિત્રોનું હાથું કરવું ને દુરમનોનું છૂડું કરવું. હાથું ને છૂડું કેવી રીતે કરવું? એકબી સારી સલાહથી ને બીજાની સારી લડાઈથી. સલાહની વખતે ન્યાય કાઢકરારો પળાવવાની બાબતમાં કામનો છે, ખાસ કરીને ચાંપણો સાચવવાની બાબતમાં ન્યાયનો ખપ પડે છે. ત્યારે આનો અર્થ તો એવો થયો કે પૈસા ત્યારે વાપરવો ન હોય ને સાચવી રાખવો હોય, અર્થાત્ દ્રવ્ય ત્યારે નકામું હોય, ત્યારે ન્યાય કામનો છે.

સૌક્રેટ ત્યારે ન્યાય કંઈ બહુ ખપતો નથી પણ જરા વધારે વિચાર કરીએ: મુઝાબાજીમાં કે બીજા કોઈપણ જાતના યુદ્ધમાં જે માણસ ધા ઉતરમાં ઉતરતો મારી શકે તેજ મા-

ણસ ધામાંથી બચી શકવાને પણ ઉત્તમ રીતે શક્તિમાન શું નથી?

પોલિ: હજી.

સૌક્રેટ: અને જે માણસ કોઈપણ રોગ અટકાવવાને કે તેમાંથી બચાવી શકવાને કૌથી વધારે કુશળ હોય તેજ માણસ તેની રીતે રોગ ઉત્પન્ન કરવામાં પણ કુશળ શું નથી હોતો?

પોલિ: ખરું.

સૌક્રેટ અને જે માણસ ચોરી ચુપકાથી દુરમનની ડાવણીપર દુમસો કરવામાં કૌથી વધારે કુશળ હોય તેજ માણસ શું ડાવણીનો ઉત્તમ રક્ષક છે?

પોલિ: હા.

સૌક્રેટ: ત્યારે તો જે માણસ કોઈપણ વસ્તુનો સારો રક્ષક હોય તેજ માણસ સારો ચોર પણ હોય છે.

પોલિ: હું ધારું છું. અનુમાનતો એવું થાય.

સૌક્રેટ: ત્યારે ન્યાયી પુરુષ જે પૈસા સાચવી રાખવામાં સારો હોય તો તે તે ચોરવામાં પણ ઉત્તાદ હોય.

પોલિ: હસીલમાંથી. આ અર્થ સચિત થાય છે.

સૌક્રેટ: ત્યારે તો છેવટે ન્યાયી પુરુષ ચોર નીવડે...તમે ને હોમર ને સાષ્ટમાનીડિઝ એ બધા સમત છો કે ન્યાય તે ચોરીની કળા છે; અને આ કળાનો ઉપયોગ મિત્રોના હાથાને અર્થે ને દુરમનોના હુ-રને અર્થે કરવાનો છે,—શું તેજ તમે કહેતા હતા કે?

પોલિમાર્કસ સ્વાભાવિક રીતેજ ધણો શું ચવાય છે અને ના કહે છે, તોપણ અગાઉ

એણે કહ્યું હતું તેટલું. પછી રાખે છે કે મિત્રોનું લક્ષ કરવું ને દુશ્મનોનું છૂંદ કરવું. પણ મિત્રો ને દુશ્મનો તે ખરા મિત્રો ને દુશ્મનો કે માત્ર તેવા દેખાય તે ખરા? જે આપણા સાચા મિત્ર હોય તેનું લક્ષ કરવું ને સાચા દુશ્મનો હોય તેનું છૂંદ કરવું એ વાત પૌલિ-માર્કસને ઠીક લાગે છે. અહીં સૌક્રેટીસ શંકા ઉઠાવે છે કે ન્યાયી પુરુષે કોઈનું પણ છૂંદ કરવું જોઈએ ખરું કે ?

પૌલિઃ અલખત. જેઓ દુષ્ટ હોય ને દુશ્મનો પણ હોય તેમનું ન્યાયી પુરુષે છૂંદ કરવું જ જોઈએ.

સૌક્રેઃ ન્યારે ઘોડાઓને ધન યદ્દ હોય છે ત્યારે તે સારા હોય છે કે નહારા ?

પૌલિઃ નહારા.

સૌક્રેઃ નહારા એટલે કે ઘોડાઓના ગુણોમાં નહારા, નહિ કે કુતરાઓના ?

પૌલિઃ હા, ઘોડાઓના.

સૌક્રેઃ અને શું જે માણસોને ધન યદ્દ હોય તેઓ માણસ તરીકેના જે ખરા ગુણો છે તેમાં ખગડશે નહિ કે ?

પૌલિઃ ખગડશે.

સૌક્રેઃ અને માણસોના તે ગુણ ન્યાય છે ?

પૌલિઃ ખરેખર.

સૌક્રેઃ ત્યારે જે માણસોને ધન કરવામાં આવી હોય (જેમનું ખગડવામાં આવ્યું હોય) તેઓને અવશ્યે અન્યાયી આપણે કરવાનાજ ?

પૌલિઃ પરિણામ એજ આવે.

પણ જે માણસ જે કળામાં કુશળ હોય તે માણસ ખીન્નઓને તે કળામાં પ્રતીલુ કરશે નહિ કે તેમાં નહારા બનાવશે; તો પછી ન્યાયી પુરુષ ન્યાયથી ખીન્નઓને શું અન્યાયી દુર્ગુણી બનાવશે ? નહિજ. કોઈપણ ગુણ પોતાના વિરોધી ગુણ ઉત્પન્ન નહિ કરી શકે, તો પછી સદ્ગુણી માણસ શું કોઈનું છૂંદ કરશે ? એ વાત સંભવિત છે ?

સૌક્રેઃ અને ન્યાયી પુરુષ સદ્ગુણી ખરો કેની ?

પૌલિઃ હારતો.

સૌક્રેઃ ત્યારે તો મિત્રનું કે કોઈનું પણ ખગડવું તે ન્યાયી પુરુષનું કામ નથી, પણ તેથી ઉધાનું, અન્યાયીનું. કેમ ?

પૌલિઃ હું ધારું છું, સૌક્રેટીસ, તમે કહો છો તે તદ્દન ખરું છે.

આ પ્રમાણે સાધ્ધમોનિડીઝનાજ વચનને આધારે, સૌક્રેટીસ તે વચનમાં રહેલો લાવાય ન્યાયના લક્ષણને માટે અસમર્થ ઠરવે છે, અને દુશ્મનનું પણ છૂંદ ન કરવું, તેમાં અન્યાય છે, તે દુર્ગુણ છે એ સનાતન સત્યપ્રતિ પ્લેટો ખુબી લર કળાના બળથી પાછા ફરે છે.

તકરારનો આ વખતે કંઈક આરામ આવ્યો, એટલામાં સોફિસ્ટ ગ્રેસિમેક્સ ધુરડી ઉઠે છે. વચમાં વચમાં ખસેલ કરવાને એ અત્યાર સુધી પ્રયત્ન કરતો હતો પણ એને ખીન્નઓએ કાણુમાં રાખ્યો હતો, કારણ કે દલીલનો અન્ત શું આવે છે તે જોવાને તેઓ તત્પર હતા. પણ હવે એક “ જંગલી જનવર ખાવા ધાઈ હેલ ” તેમ ગ્રેસિમેક્સને તક મળી ને એ ગાછ ઉઠ્યો કે તમે બધા આ નજીવી તકરાર શું કરો છો ? ન્યાયનો ખરા અર્થ હું તમને સ્મિ-ખનું; પણ મને તેના બદલામાં શી મળવી જોઈએ. આ બાબતની સંમતિ મળવાથી ગ્રેસિમેક્સે પોતાનું ન્યાયનું લક્ષણ રજુ કર્યું:

“ હું કહું છું કે ન્યાય એટલે વધારે બળવાન મનુષ્યનો સ્વાર્થ, તે સિવાય ખીન્નું કશું નથી. ” આનો અર્થ સ્પષ્ટ ન હોવાથી સૌક્રેટીસ તે સ્પષ્ટ કરાવે છે કે ન્યાય એટલે રાજ કરનારનો સ્વાર્થ. “ બધાં રાજ્યોમાં ન્યાયનું ધોરણ એકજ છે એમ હું કહું છું. તેનો અર્થ એજ છે કે એ ધોરણ તે રાજ્યનો સ્વાર્થ છે; અને રાજ્યના હાથમાં સત્તા તો સધળી હોવીજ જોઈએ, એટલે બાળખી અનુમાન એકજ થાય છે કે, દરેક સ્થળે ન્યાયનું એક ધોરણ છે ને તે ધોરણ તે વધારે બળવાનનો સ્વાર્થ. ” સૌક્રેટીસ આ વાક્ય પર

એની પ્રશ્નની પદ્ધતિ શરૂ કરે છે અને બતાવે છે કે આ લક્ષણ ખરું નથી. કારણ કે રાજ્ય કર્તાઓ પણ અન્ય મનુષ્યોની પેઠે કોઈ કોઈ વખતે ભૂલ કરે છે, એટલું તો કશું કરવું પડે છે. તેથી કાયદાઓ કરતી વખતે કેટલીક વાર રાજ્યને લાભના ને કેટલીકવાર રાજ્યને જ હાનિકર કાયદાઓ રાજ્ય કરે છે એમ અનુમાન થાય છે. ત્યારે ઉપરનાંજ લક્ષણ પ્રમાણે, સોફીસ્ટીસ કહે છે: “જ્યારે કાયદાઓ રાજ્યને ખરા લાભ કરે છે, ત્યારે તે પોતાના સ્વાર્થને અનુકૂળ હોય છે; ને રાજ્ય જ્યારે ભૂલ કરે છે ત્યારે કાયદાઓ સ્વાર્થથી પ્રતિકૂળ હોય છે.” અર્થાત્ જ્યારે અનુભૂતાં રાજ્ય તરફથી રાજ્યનાજ સ્વાર્થને હાનિકારક હોય તેવા કેટલાક કાયદાઓ અમલમાં મૂકવામાં આવે ત્યારે તે વખતે ન્યાય-બળવાનનો સ્વાર્થ નહિ રહે, અર્થાત્ આ અપવાદથી સિદ્ધ થાય છે કે ગ્રેસિમેકસનું લક્ષણ બરાબર નથી. ક્લેવીડોહન અહીં ગ્રેસિમેકસના પક્ષને યુક્તિથી બચાવવા પ્રયત્ન કરે છે અને કહે છે કે ગ્રેસિમેકસનો કહેવાનો અર્થ એવો હતો કે “વધારે બળવાન જેમાં પોતાનો સ્વાર્થ ધારે તે ન્યાય.” પણ આ બચાવ ગ્રેસિમેકસ જાતેજ કશું નથી રાખતો, કારણ કે જે કે ખરો સ્વાર્થ દેખીતા સ્વાર્થથી ભુલો હોય છે તોએ રાજ્ય કરનાર જે કંઈ કરશે તે મનમાં ધાર્યા વગર કરનાર નથી, એટલે વસ્તુ સ્થિતિમાં તેથી કંઈ ફરકાર પતો નથી. ગ્રેસિમેકસ દનીષ ભુલો રીતે ચલાવે છે પણ તેમ કરવામાં વધારે સહેલાઈથી સોફીસ્ટીસના દાવમાં સપડાઈ જાય છે. એણે આગળ કશું કયું હતું તેનો એ યુક્તિથી ઇનકાર કરે છે; ગ્રેસિમેકસ કહે છે કે રાજ્ય કરનાર રાજ્ય કરતાં ભૂલ કરેજ નહિ; કારણ કે દાખલા તરીકે દાક્ટર દરદીની દવામાં ભૂલ કરે તો તે ભૂલ કરે છે તે વખતે દાક્ટરજ નથી રહેતો, ગણિતકાર કે વ્યાકરણકાર જ્યારે ભૂલ કરે છે ત્યારે તે પોતાના સાદાનું જ્ઞાન, ધરાવનાર

માણસ તરીકે ભૂલ નથી કરતો. કોઈ પણ કળાવાન કે રાજ્યકર્તા, કળાવાન તરીકે કે રાજ્યકર્તા, તરીકે ભૂલ કરેજ નહિ; કળાવાને ભૂલ કરી કે રાજ્યકર્તાએ ભૂલ કરી એવો ભાષાનો પ્રયોગ થાય છે ખરો પણ ખરું જોતાં ભૂલ કરતી વખતે તે તે માણસો તે તે નામને લાયક નથી હોતા. તેથી રાજ્ય કરનાર માણસ જેમાં પોતાનો ખરો સ્વાર્થ હોય તેને અનુકૂળજ કાયદાઓ ઘટે છે. સોફીસ્ટીસ આ બધું કશું રાખે છે પણ સ્વાર્થના અર્થનું વિસ્તારથી વિવરણ કરે છે. દરેક કળામાં અમુક જાતનું સ્વાર્થ સમાયતું હોય છે; પણ તે સ્વાર્થ તે કળાના વાપરનારનું સ્વાર્થ નથી હોતું પણ જેના હિતને અર્થ તે કળા વપરાય છે. તેનું સ્વાર્થ હોય છે, દાખલા તરીકે દાક્ટર દરદીના હિતનો વિચાર કરી તેનો સ્વાર્થ સાધે છે. અશ્વવિદ્યા બળવાન માણસ ધોડાઓનો સ્વાર્થ વિચારે છે; આમ દરેક કળા એક જાતનું ઉપરિપદ ધારણ કરે છે, ને તેમાં સ્વાર્થ એટલે તે કળાના ભક્ષતાનો સ્વાર્થ જોવાનો છે.

“કોઈ પણ વિદ્યા કે કળા બળવાન કે ઉપરી પક્ષનો સ્વાર્થ વિચારતી નથી, પણ પોતાના હાથ નીચેનાઓનો અને નબળાઓનો સ્વાર્થ વિચારે છે ખરું કેની ?”

ગ્રેસિમેકસને ન જૂટકે હા કહેવી પડે છે અને હવે એણે પોતાના વિરોધી પક્ષના અનુમાનનો સ્વીકાર કરવો જોઈએ કે કોઈપણ રાજ્યકર્તા પોતાના સ્વાર્થનો વિચાર કરતો નથી કે પોતાના સ્વાર્થ પ્રમાણેજ આજ્ઞા કરતો નથી, પણ હમેશાં પોતાની પ્રજાના સ્વાર્થને જે અનુકૂળ હોય છે તેજ વિચારે છે કે ફરમાવે છે.

પોતાની ભૂલ આમ સ્વીકારવી જોઈએ તેમ ન કરતાં ગ્રેસિમેકસ આડો ઉતરી જાય છે અને અન્યાયી પુરોષને પોતાનાં અન્યાયી કૃત્યોથી કેવા લાભ મળે છે તેના દાખલા આપે છે, અન્યાયી ભાગીદાર હશે તે ન્યાયી ભાગી-

દારના કરતાં ભાગ પાડતી વખતે વધારે લાભ કરશે, રાજ્યમાં પણ ન્યાયી માણસના કરતાં અન્યાયી માણસ ઈન્કમ-ટેક્સ ઓછો આપશે. ને લાભ મેળવશે, અને ન્યાયી માણસ કોઈ પણ પદવી પર હશે તો પોતાના મિત્રો ને સગાંઓનો વહાનો નહિ યાચ કરણ કે તેમને અયોગ્ય રીતે એ લાભ નહિ થવા દે. આમ લૌકિક દૃષ્ટિથી અન્યાયમાં લાભ છે, ન્યાયમાં હાનિ છે. મોટામાં મોટો અન્યાય તપાસીશું તો અન્યાયના લાભ પણ ધણા મોટા જણાશે; આવો અન્યાય ભુદ્ધી રાજ્ય કરનારનો માધ્યમ પડશે. આમ ભલકાંબેર ભાષામાં ટ્રેસિમેક્સ ફરીથી કહે છે કે ન્યાય તે વધારે બળવાનનો સ્વાર્થ છે અને અન્યાય ન્યાયના કરતાં વધારે લાભ કારક ને વધારે બળવાન છે. આ ભાષણ કરીને ટ્રેસિમેક્સ પોતે થવા માગે છે પણ ધા એને ઇટકવા નથી દેતા ને ફલીલનો મૂન્ત આણુવાનો આગ્રહ કરે છે. ટ્રેસિમેક્સે છે કે ચોખ્ખો અન્યાય ચોખ્ખા ન્યાય ત્યાં વધારે લાભ કારક છે.

સૉક્રેઃ—(ત્યારે) શું તમે એમાંથી એકને ત્યાણ કહેશો ને બીજાને દુર્ગુણ ?

ટ્રેસિઃ—હા.

સૉક્રેઃ—હું ધારું છું તમે ન્યાયને સદ્ગુણ કહેશો ને અન્યાયને દુર્ગુણ ?

ટ્રેસિઃ કેવો મુંદર વિચાર ! ને વાળખી પણ તેવાજ, કારણ કે હું અન્યાયને લાભ કારક ગણું છું ને ન્યાયને તેમ નથી ગણતો.

સૉક્રેઃ ત્યારે બીજું શું તમે કહેશો ?

એણે કહ્યું કે તદન ઉપજ.

સૉક્રેઃને શું ન્યાયને તમે દુર્ગુણ કહેશો ?

ટ્રેસિઃ નહિ, વધારે સારી રીતે હું ન્યાયને ભવ્ય ભલમનસાઈ કહીશ.

સૉક્રેઃ ત્યારે શું અન્યાયને તમે દુર્ગુણ કહેશો ?

ટ્રેસિઃ નહિ, હું એને હાપણ કહેવાનું વધારે પસંદ કરીશ,

સૉક્રેઃ અને અન્યાયી પુરો તમને શાણુને સારા લાગે છે !

એણે કહ્યું, હા; બીજા કોઈ નહિ તો તેમનામાંના જેઓ ખરાબર અન્યાયી થવાને સક્તિમાન છે, ને જેઓ રાજ્યને ને પ્રજાને કાણુમાં રાખવાની સત્તા ધરાવે છે તે તો (શાણુ ને સારા) ખરાબ, પણ હું ખિસ્સા કાતરો વિષે વાત કરતો હોયશ એમ તમે કલ્પ્ય ધારશો. પદ્માથા વગર આ ધધો પણ કરી ચકાય તો તેનાથી પણ લાભ છે, જોકે એના જે લાભો છે તે હું હાથમાં જેને વિષે વાત કરું છું તેની સાથે સરખાવાય તેમ નથી.

સૉક્રેઃ હું નથી ધારતો કે હું તમારા અર્થ વિષે ગેરસમજાણીમાં છું; તેમ છતાં તમે અન્યાય, શાણુપણ, ને સદ્ગુણને બાંધે એક તરફ ને ન્યાયને સામી તરફના વર્ગમાં મુકો છો એ જોઈ હું આશ્ચર્ય પામું છું.

ટ્રેસિઃ ખરેખર હું એ પ્રમાણે વર્ગણી કરું છું.

કળાઓની સાથે સદ્ગુણની સરખામણીનો સૉક્રેટીસ અહીં ફરી ઉપયોગ કરે છે ને ટ્રેસિમેક્સને ખરાબર મહાત કરે છે. માત્ર એક વધારે પ્રશ્નનો ઉત્તર મેળવી સૉક્રેટીસ આગળ આવે છે. એ પૂછે છે કે ન્યાયી પુરુષ બીજા ન્યાયી પુરુષના કરતાં વધારે લાભ મેળવવાને પ્રયત્ન કરશે કે કેમ ! ઉત્તર એ છે કે એવો પ્રયત્ન ન્યાયી માણસ કરતો નથી. પણ અન્યાયી પુરુષના કરતાં વધારે લાભ મેળવવાને એ મથશે કે કેમ ? આનો ઉત્તર ટ્રેસિમેક્સ હકારમાં આપે છે. પણ અન્યાયી પુરુષ સર્વે મનુષ્યોના કરતાં વધારે લાભ મેળવવાને પ્રયાસ કરશે એમ વધુ કણુકાત સૉક્રેટીસ મેળવી લે છે. એટલે કે—

“વધારે ન્યાયી પુરુષ પોતાના જેવા માણુસનાં કરતાં વધારે લાભ મેળવવા ઇચ્છતો નથી પણ પોતાના જેવો જે ન હોય તેના કરતાં વધારે લાભ મેળવવા ઇચ્છે છે, ત્યારે અન્યાયી પુરુષ પોતાના જેવાઓ જે હોય તેમના કરતાં ને તેના ન હોય તેમના કરતાં પણ વધારે લાભ મેળવવા ઇચ્છે છે !”

હવે અન્યાયી માણસ તે ટ્રેસિમેક્સના કહેવા પ્રમાણે ચાણા ને સદ્ગુણી મનુષ્ય જેવા છે તે ન્યાયી તે તેમના જેવા નથી. હવે કેટલીક કળાઓના દૃષ્ટાન્તો તપાસી જુઓ. ગાયન કે વેદક કે બીજી કોઈ પણ કળાનો જાણનાર માણસ પોતાની કળાના ઉપયોગમાં તે તે કળાઓના ઉસ્તાદોના જનણીતા નિયમોના કરતાં આગળ જતા નહિ હજી પણ તે કળાઓ જેમને નહિ આપડતી હોય તેનાથી તો તે બધાં આગળ જશેજ; અર્થાત્ કળાવાન માણસ પોતાની કળાના નિયમોની હદ જાળવે છે. તેજ પ્રમાણે ચાની પુર પોતાના જેવાજ બીજા પુર પાના કરતાં કંઈ પણ વધારે કહેવાનું કે કરવાનું નહિ પસંદ કરે, પણ અચાની પુર પાના તેમજ અચાની એ બન્નેના કરતાં વધારે આગળ જવાનું ઈચ્છે. “ અને જે ચાની છે તે ચાણો છે ? ” “ હા. ” “ અને ચાણો પુર પા સદ્ગુણી છે ? ” “ ખરે. ” “ ત્યારે ચાણો ને સદ્ગુણી મનુષ્ય પોતાના જેવા મનુષ્યના કરતાં કંઈ પણ વધારે મેળવવા નહિ હજી, પણ પોતાના જેવા જે ન હોય તે પોતાથી વિરોધી ગુણવાળો હોય તેનાથી આગળ જતા ઈચ્છે. ખરું કેની ? ” “ હું ધારું છું કે એમજ થશે. ” “ તેથી ઉચ્છુતું દુર્ગુણી ને અચાની પુર પોતાના જેવા કે પોતાના વિરોધી ગુણવાળાઓ એમ બન્નેના કરતાં આગળ જતા ઈચ્છે; કેમ ખરું ? ” “ હા. ” પણ ન્યાયી ને અન્યાયી પુર પાને વિશે ચોરીજ વાર પહેલો આ પ્રમાણે વાત કરવામાં આવી. ત્યારે તો “ ન્યાયી પુર પા ચાણા ને સદ્ગુણી પુર પાના જેવા છે, ને અન્યાયી પુર પા દુર્ગુણી ને અચાના જેવા છે. ખરું ? ” અર્થાત્ ન્યાયી પુર પાણો ને સદ્ગુણી નીવડે છે ને અન્યાયી દુર્ગુણી ને અચાન નીવડે છે. ટ્રેસિમેક્સ ધણી આનાકાનીથી ને ધીમે ધીમે આ બધું કબજ કરે છે, ને ઉનાળાનો દિવસ હોવાથી એને પરેસેવાના ઝોલા છુટતા હતા ને આગળ કોઈપર નહિ

પણ આ વખતે એ ધરમાતો જણાતો હતો.

અન્યાય દુર્ગુણી છે ને ન્યાય સદ્ગુણી છે એ વાત નક્કી થઈ એકલે ટ્રેસિમેક્સનું અગાઉનું વાક્ય હવે તપાસવામાં આવે છે કે અન્યાય લાભકારક છે ને અન્યાય બળવાન છે. સવાસ જવાજથી સૌકેરીસ નક્કી કરે છે કે તદ્દન અન્યાય જ્યાં હોય ત્યાં લડાઈ ને નયજાઈ સિવાય બીજું કોઈ હોયજ નહિ; ન્યાય એક્ય ને ઝેરી આણી ને જાળવી શકે છે. માત્ર એજ માણસો વચ્ચેના સંબંધ પણ અન્યાયથી તૂટી જશે ને તેઓ એક બીજાના દુરમનો થશે. એટલુંજ નહિ પણ કોઈએક મનુષ્યનોજ દાખલો લઈએ ને એનામાં અન્યાયનું બળ પ્રધાન પદ ભોગવનું જોઈએ તો આપણને જણાશે કે તે માણસ કોઈ પણ કામ કરવાને અસમર્થ નીવડશે કારણ કે તેનું પોતાનીજ સાથે એક્ય નથી, અને તે પોતાનો ને ન્યાયીઓનો બધાનો દુસ્મન થશે. વળી માત્ર દુર્ગુણી ને અન્યાયી મનુષ્યો માંલિ માંલિ લડવા સિવાય બીજું કશું નહિ કરી શકે, અને તેજ માણસો એકા મળી કંઈ પણ કામ ધાર્યું કરશે તો તે તેમના અન્યાયને પ્રભાવે નહિ પણ કંઈ પણ ન્યાયના અંશોના પ્રભાવે કરશે. ન્યાયના જતા પણ અંશને અજાણે તેઓ એક બીજાને માંલિ માંલિ અને તેમના દુરમનોને નુકસાન કરશે. તદ્દન અન્યાયી મનુષ્યો કોઈ પણ કામ કરવાને એકા ધર્મી શકે એ સંભવિતજ નથી, પણ ન્યાયી પુર પા અન્યાયી પુર પાના કરતાં વધારે મુખી હોઈ શકે કે કેમ તે પ્રશ્ન આ વખતે નવો ઉદ્ભવે છે. સૌકેરીસ કહે છે દરેક વસ્તુનો કંઈ ખાસ ઉદ્દેશ હોય છે, ને તે ઉદ્દેશ બીજી કોઈ વસ્તુથી એના જેવી સરસ રીતે સધાનો નથી, જેમકે શ્રવણનું કામ કાનજ કરી શકે, દંડનનું આંખજ દંડ્યાદિ, અને તેથી શ્રવણ દંડન વગેરે કામોને ઉદ્દેશીને આ દંડિઓ સર્જાઈ છે એમ કહેવાય. અર્થાત્ શ્રવણ, દંડન વગેરે તેમના ઉદ્દેશ છે. હવે જે જે વસ્તુને

અમુક પ્રકારની ઉત્તમતા પણ સાધવાની હોય છે. દરેક વસ્તુમાં તેના વર્ગની ઉત્તમતા નહોતી તો તે તે વસ્તુ તેના ઉદ્દેશ પણ નાજી જાળવી શકે. ત્યારે શું આત્માનો ઉદ્દેશ બીજી કોઈ પણ વસ્તુ સાધી શકશે ? ને શું ઉદ્દેશ સાધવાને આત્મામાં ઉત્તમતા નહિ જોઈએ ! આત્માનો ઉદ્દેશ નિયમન, આત્માપન, ને નિદિધ્યાસન છે, ને આત્મા સિવાય આ ઉદ્દેશો બીજા કશાથી સધાય તેમ નથી. વળી જીવન એ પણ આત્માનો એક ઉદ્દેશ છે. આત્મા પોતાને લાયકની ઉત્તમતા ધરાવ્યા વગર શું આ ઉદ્દેશ સાધી શકશે ? નહિજ.

સૌકેઃ ત્યારે દુર્ગુણી આત્મા અવસ્થે કરીને નહારો શાસન કરીને નહારો નિયામક હોવો જોઈએ, ને સદગુણી આત્મા સારો શાસન કરી હોવો જોઈએ. કેમ ખરું કેની ?

પ્રેસિઃ હા, એમજ.

સૌકેઃ અને આપણે ક્યુજ ક્યુ છે કે તે આત્માની એક પ્રકારની ઉત્તમતા છે અન્યાય તે એક પ્રકારની અધમતા છે, ખરું ?

પ્રેસિઃ તે તો ક્યુજ રાખવામાં આવ્યું છે.

સૌકેઃ ત્યારે ન્યાયી આત્મા ને ન્યાયી માણસ સારી રીતે જીવન કાઢશે, ને અન્યાયી માણસ નહારી રીતે જીવશે; ખરું ?

પ્રેસિઃ તમારી દલીલ આ સિદ્ધ કરે છે.

સૌકેઃ અને જે માણસ સારી રીતે જીવન ચુકવે તે ભાગ્યશાળી ને સુખી છે, ને જે

નહારું જીવન જીવે તે સુખી નથી. ખરું કેની ?

પ્રેસિઃ એમજ.

સૌકેઃ ત્યારે ન્યાયી પુરુષ સુખી છે ને અન્યાયી દુઃખી ખરું ?

પ્રેસિઃ હરો.

સૌકેઃ પણ સુખ લાભકારક છે, નહિ કે દુઃખ.

પ્રેસિઃ હારતો.

સૌકેઃ ત્યારે તો મારા બહાવા ભાગ્યશાળી પ્રેસિમેક્સ, અન્યાય કદાપિ ન્યાયતા કરતાં વધારે લાભકારક ન હોઈ શકે. આ પ્રમાણે આ બેની દલીલનો અન્ત આવે છે. પણ તેથી સૌકેડીસને સતોષ મળતો નથી, કારણ કે ન્યાય તે શું છે તે મુખ્ય વિષય તો અનિશ્ચિતજ રહ્યો, અને એક પછી બીજા વિષયમાં ચર્ચામાં ઉતરી જવાનું પરિણામ તો સૌકેડીસ કહે છે કે છેવટે એજ આવ્યું કે " હું કંઈજ જાણતો નથી. કારણ કે ન્યાય શું છે તે હું જાણતો નથી, ને તેથી એ સદગુણ છે કે નહિ તે હું જાણું એ સંભવિત નથી, ને ન્યાયી પુરુષ સુખી છે કે નહિ તે પણ હું કહી શકું નહિ. "

"રિપબ્લિક"ના સંવાદનાં દસ પુસ્તકોમાંનું પહેલું, અહીં સમાપ્ત થાય છે. ન્યાય વિષેની ચર્ચા હજી સમાપ્ત થઈ નથી.

(અપૂર્ણ.)

અશનિ.

વ્યાધિ અનેક ઔપધ એક. :

અરીજુના બંધાણીઓને ઉમદા તક.

માત્ર પંદર દિવસમાં અરીજુની પાચમાલ કરનારી આદત અશનિ સ્થેગાધી દૂર કરે છે.

વાપરી ખાતરી કરો.

હમેશ પાસે રાખો ! શું ? 'અશનિ' તે સર્પ, પીંછી, બહેડોના, અરીજુ વિગેરેના ઝેરને

જોતજોતામાં ઉતારે છે.

મંગાવો.

વહાણ અને સ્ટીમરની મુસાફરીમાં પાસે શું રાખશો ? 'અશનિ' સ્ટીમરનો ફેર, મોંમાં મોળ, બેસેની વિગેરેને તરત દૂર કરશે.

અકસ્માત આવતી જાયેની, તથા ફેફરામાં 'અશનિ'એ ઘણા માણસોને તરત સાવધાન કર્યા છે.

ગિરિ ગૂંગે ચન્દ્રોદય અને હંદુ પ્રતિ ઉક્તિ.

પસન્નનિવૃત્ત.

ખીચી રહી નિવ નમે મધુ ચિન્દ્ર કી !

સન્તિ જરે હૃદયમાં મધુ કીન રહિમ;

આદવાદ ને ધવજ સર્વ રમણે જાણે,

ને અન્નગ્રાહ મુખ્યું ચન્દ્ર પ્રતા વિશે છે. ૧

પાણે ઉભેલ દિરિગજ નજીર યાણે,

ગૂંગે અનેક યગિ રહિમથી મ્હેન જાણે;

ને દિવ્ય જ્ઞાન દીશે ગિરિની કીડીએ,

ટણે અનેક અનિમે યુગમાં દીશે છે. ૨

પાણે પહે સરિન નિર્મળ જાન માની,

ઉત્સુક કાન્ત નિગ્ગે મગસા વદાંતી;

વાંછી ચુંકી સરિન એ પટ્ટાઇ જાણે,

ને વાળુકા ઉપર એ રમતી સ્વચ્છન્દે. ૩

હંદુ પ્રકાશ પછી મ્હેન જાણે વારિ,

જાતું વહી પિનજ એ ગિરિ સાન્તિ અપિ;

અંજે પછી કુકુડ કીર સમાન મ્હેન,

દિશાંખના સરિન એ હરજા દીસન્. ૪

ખીચી સરિન નિરમાં વજી કુમુદિ કી,

આનન્દમાં સગીર થી દિગ્દશા પીખી;

નીચી નમે કુમુદિની સરિના સપાટે,

જાણે કરંતી સચિવામૃત પાન દીશે. ૫

જો ! વારિમાં મગન પ્રાપ્તિ મુખાંશુ કેરું,

મધું દીશે મધુર ત્વં પ્રતિનિમ્બ વાર;

ને અન્ન આવી પગમાં નિવ જાન્ દીશે,

તેથી સદાંત રમણો નિજ રાસ દીશે. ૬

જાણે રહી પ્રજાવધી નવમાં નોકર,

સ્વચ્છન્દથી ગજનમાં વરતાં હોત્તન્;

ને જાન્ રમ્ય મધુરી રમતી નિમે એ,

પીપ્પા પાન કરતાં નમમાં દીશે છે. ૭

* * * * *

રે ! રે ! મુખાંશુ ! શિનિજે જાતું ઉમે છે,

તારે દીશે હ અનિ રાત્રી વર્ણ નિમે;

સું સૈદિપ્તી પ્રજાવ ૩૧૪ કરે તું સમે,

તેથી સપીર સમતું દીસતો મું રજે !

હે ! ચન્દ્ર ! લાંબત દીસે તવ આસ્ય માહી,
તેથી દિસે નભ વિશે તુજ જ્યોતિ' ઝાંખી;
શું પૃથ્વીનાં મનુજની સમ સૃષ્ટિ વિશે,
કંદર્પના શર તહને હૃદયે શું વાગે ?

૯

રે ! ધન્ધુ ! જોઈ તુજ આસ્ય વિશાળ જ્યોતે,
કોઇ લક્ષિત લલના હસતી કટાક્ષે;
તું તો કલંકિત દીસે અહ ! હિમ રશ્મિ,
વદ્ધતારિંદ લલના તણું નિષ્કલંકી.

૧૦

હે ! ચન્દ્ર ! જોઈ તુજને મમ ચિત્ત ચાહે,
કે તું મનુજ હૃદયે ચિર શાન્તિ અર્પે;
કૌમુદિ આવી નભમાં ખીલવે સદાયે,
ને અંશુભાષી તુજને નવ ઝટ આપે ! ! !

૧૧

ચોપાડી—મુંબાઇ.

શ્રીરામાય મગનલાલ દેસાઈ.

સૃષ્ટિને સંદેશ.

પ્રભુનો પ્રિયતમ આ સંદેશ, અહોહો પ્રિયતમ પ્રભુનો
વિભુનો અનુપમ આ સંદેશ, પ્રભુનો
વીરને આદ્યાદક ઉપદેશ, પ્રભુનો
પ્રેમ અને પ્રભુ એક સુરપે,
જગવે તાન અનેક, અહોહો પ્રભુનો
પ્રેમ વિનાના પ્રભુ અધુરા,
અધુરાં અંતર ગેય, અહોહો પ્રભુનો
પ્રભુ વિનાનો પ્રેમ પાંગળા,
આછાં અંતર હેય, અહોહો પ્રભુનો
હૃમયતા સધળે સમજતાં,
સુક્ષ્મ જીવન સંકેત, અહોહો પ્રભુનો
જ્યોતિનાં દૂય જ્યવંત જાગે,
રસરસે પણ એક, અહોહો પ્રભુનો
પ્રભુમય થાવા પ્રેમ જગાવો,
સાધો એ નિર્દેશ, અહોહો પ્રભુનો
પ્રભુના સતો ધુન મચાવે,
એજ પ્રભુ આદેશ, અહોહો પ્રભુનો
સંત હૃદય રસ ટોળાયો લે,
જીવનનો રસ એક, અહોહો પ્રભુનો

મંબુસ.



મારી દુનીયાની મુસાફરી.

MY TRIP ROUND THE WORLD.

(Goverdhan. I. Patal. B. A.)



પ્રકરણ ૧.

મુસાફરીની તૈયારી અને શરૂઆતના અનુભવ.

(Preparations for the Trip And First Experiences.)

"We were going to strange lands. We had been told we were rash and foolish and mad and we were hastening to our deaths. We did n't believe it."

(Fraser.)

(ભાવાર્થ:—અમે અમલવા પ્રદેશમાં જવાના હતા. અમને એવું કહેવામાં આવ્યું હતું કે અમે જનુની, મૂર્ખ અને ગાંડા હીએ અને મૃત્યુના મુખમાં દોડી પડીએ હીએ. અમે તે માન્યું નહિ-ફક્ત.)

* * * *

♦♦♦♦ સાફરીને શુભપ્રદ તથા આનંદ-મુક્ત કરવા હિન્દુનારે પોતાના વિચાર પ્રદેશની મર્યાદાને વિસ્તાર કરવા માટે છતાસાચિતિ, શોધકશક્તિ, ગુણ-સક્તિ, અને વિવેક દ્વિતિ આરંભમાં સજ્જ કરવાની જરૂર પડે છે. પોતાના વ્યવસ્થિત નિશ્ચયને યદ્યપિ પ્રસંગમાં મનની સ્થિરતા દર રાખવા માટે હિન્દુ પ્રકારનું મનોબળ (Force of mind) રક્ષીને પેઢે આશ્વાસ રાખવાની પણ તેને તેજસ્વી જરૂર પડે છે.

પોતા વિચારોથી એક વખત આવી લાંબી મુસાફરીએ ઉપડી જતાને સાદસિક નિશ્ચય મેકલેશ થતાં, તે માર્ગમાં આવતા વિષેષકર

વિચારો અને પ્રસંગોને બળપૂર્વક તથા વેગ-પૂર્વક દૂર કરી વિવિધ કુદ્બીજનોની અનુભા મેળવી, વગેરે રેસીન્સીનો "પાસપોર્ટ" (Passport) લઈ મુસાફરીના ફક્ત ચાર દિવસ પહેલાંજ માફ મુખર્ષ આવવું થયું.

થોમસ કુક (Thomas Cook) ની નક્કીની પેટી મારફત પી. એન્ડ. એ. (P. & O.) કંપનીની સ્ટીમરની ટીકીટ વગેરેની બચત કરી, દેશાવર જઈ આવેલા એક અનુભવી મિત્રની મદદથી કપડાં તથા સામાનની તૈયારીની સગવડ પણ ગોઠવી દેવામાં આવી અને આ સર્વ કારેલા સમયે તૈયાર થઈ ગયું. અનેક અનુભવી મિત્રોની મદદથી આ બાબતોમાં મને ખાસ શ્રમ પડે તેવું નહતું; પરંતુ મારા ઉપર આ ઉદ્વેગ આવડી-યામાં રેનેડીઓ, સંબંધીઓ, લાયતા વગરતાઓ વગેરે તરફથી જે લાંબા લાંબા આશિર્વાદો, શુભનાઓ, સાચવેતીઓ, Good wishes, વગેરેના સંખ્યાબંધ પત્રો આવતા હતા તેથી તથા બીજા અનેક પ્રકારના વિચાર વખતથી મારી ઉપ જતી રહી દોષ એમ મને સમજાતું હતું. તેમ છતાં પણ મારામાં ફેવં, ઉત્સાહ, બળ, દરતા વગેરે ઉમરતાં દોષ એમ મને લાગ થતું હતું. ઉપરે આદમી જુનનો નિશ્ચયનો દિવસ ઉઘ્યો અને મારા મનની સ્થિતિમાં વિલક્ષણ વિચારોના ઉસરા

દરિયાની ભરતીની પેઠે ચઢતા હોય એવા કહી નહિ અનુભવેલો અનુભવ મને યવા લાગ્યો. મને વિદાય કરવા માટે નિકટના તેમજ દૂરના કુટુંબીજનો, મારા તથા મારા પિતાના મિત્રો તથા હૃદયવત્ આમજનો, વગેરે મુંબઈ આવેલા હતા.

અપોરના બાર વાગતાં કનાક અંદર ઉપર સર્વનું આવવું થયું અને જે પ્રકારના વિધિ એ પ્રસંગને અંગે કરવાના હોય છે તે સર્વ થયા. આ સર્વ બધુંઓ તથા ભગિનીઓને નમ્રતાથી નમન કરતો હું કેવળ જુદાજ વિચારનાં તોફાનોમાં અટવાતો જતો હતો. મારા કાનમાં અનેક પ્રકારની મુચનાઓ, આવેશના શબ્દો, સ્નેહનાં બીનાં વચનો અને આશિર્વાદો આ સમયે રેડાતા હતા અને એ સર્વને સાંભળતો તથા જોતો હું અંતઃકરણને દૃઢ રાખી આંતર પ્રદેશના આવેશોમાં ડૂળી જતો હતો. વ્યવસ્થાપકની એકાએક મુચના મળતાં સર્વને હેલા શબ્દો કહી માફ ત્રાંખામાં પેસવું થયું અને ડોક્ટરને નાડી બતાવી સ્ટીમરપર લઈ જનારી બોટ (Steam Launch) માં હું દાખલ થયો. બોટનો જે ભાગ કિનારા તરફ હતો. ત્યાં આવી હું કિનારાપર ઉભેલા વડિલજનો અને મિત્રોની સંમુખ ઉભે રહ્યો. પરસ્પરથી શબ્દવડે વાતચિત થઈ ચૂકે તેટલી વચમાં જગા નહિ હોવાથી તથા સર્વનાં હૃદયોમાં બહાર ઉછળતાં મોજાઓ જેવાં લાગણી (Emotion)નાં મોજાં ઉછળતાં હોવાથી માત્ર સંજ્ઞાથી અને મુખ ઉપરના ભાવથી પરસ્પરની સાથે વાતચિત થતી હતી.

બોટ ઉપડવા માંડી. સર્વ સંમુખ પાપાણી મુર્તિની પેઠે જડવત્ હું સ્તબ્ધ ઉભો રહ્યો હતો. મારી સામેના સ્નેહીઓના હૃદય-ભાવ જોતાં મને એકાએક શોકના ઉભરા ચડી આવવા લાગ્યા. માત્ર કોઈ મુજાએ એક-જ પ્રધાન વિચારે મારા મગજમાં તે સમયે એક ચમકારો કર્યો. તે વિચાર એ હતો કે

મારા એક મનની નિર્મળતાને 'પ્રદર્શિત થવા દેતાં અન્ય અનેક જનને હું જ્ઞાનિતું કારણ થઈ પડીશ એ કેટલું અયોગ્ય છે. આ દૃઢ વિચારે મને પુનઃચેર્ય આપ્યું. મારી બોટ વધુ વેગથી ખસવા માંડી અને થોડી ક્ષણોમાં હું કોઈ નવિન પ્રદેશમાં ખેંચાઈ જતો હોઈ તેમ દરિયાનાં ઉછળતાં મોજાંમાં બોટ સાથે ખેંચાવા લાગ્યો. મારા હાથમાંનો રૂમાલ કિનારા તરફ દાઢ્યાજ કરતો હતો અને વિચારના વમળમાં અભાનવત્ કોઈને નહિ જોવા છતાં પણ અચાનક થોડી થોડી ક્ષણે હાથમાંનો રૂમાલ દાઢતો હતો.

અંતરના આવેશોને સમાવી મેં બોટમાં કેટલા અને કેવા પેસેજરો છે તે પ્રતિષ્ઠા કેંકરું. વિચારની દિશાને આ પ્રમાણે ફેરવતાં હું સ્ટીમર પાસે આવ્યો. પહેલાં મેં સ્ટીમરો જોયેલી હતી તેથી મને સ્ટીમર જોતાં ખાસ નવિનતા જણાઈ નહિ; પરંતુ તેમાં પ્રવેશ કરનાં મને કાંઈ વિવ્રક્ષણ સ્વરૂપ સમજવા લાગ્યું. સ્વપ્ને પણ નહિ આવેલા એવા વિવિધ જાતના લય, શોક, ચિંતા, વગેરેના વિચારો આવવા લાગ્યા. મને મારી કેપ્ટીન દેખાડવામાં આવી; અને ત્યાં મારો સામાન મૂકવામાં આવ્યો. મજુરોને પૈસા ચુકાવી હું ખિન્ન વદનથી કેપ્ટીનમાં મારી ટ્રંક ઉપર બેઠો અને જે ઉભરાઓ અત્યંત બળથી મેં દાસ મુખે દેખાવી રાખ્યા હતા તેમને છુટ્ટી થોડી ક્ષણ વહેવા દીધા. તત્કાલ મુખ ધોઈ, સ્વસ્થ થઈ, થોડા ઉંડા શ્વાસોશ્વાસ લઈ હું અધારી કેપ્ટીનથી બહાર નિકળ્યો અને સ્ટીમર બંધે નવું ઘર હોય અને તે જોઈ લેવાનું હોય તેમ તેને દરી દરી જોવા લાગ્યો. જોવા પડી સ્ટીમર ઉપડવાનો સમય થતો હોવાથી સંખ્યાબધ દેખાડના કોથળાઓ બોંબરામાં ભરાતા હતા તે થોડાચખત મુખે જોવા. પડી સ્ટીમરમાં ઉપરના માગ ઉપરબેસવા માટે મ્યુઝીક રૂમ (Music room) હોય છે તેમાં હું આવીને

બેડો. આ જગ્યાએ સાધારણ રીતે સ્ટીમરના પેસેન્જરો વાંચવા, લખવા વગેરે માટે બેસે છે અને દિવાનખાનાની પેઠે તેનો ઉપયોગ કરવામાં આવે છે. ક્ષિત્ર તરફના એક પિદાન પ્રવાસી સાથે મારે વાતચિત આપ્યા કરતી હતી. થોડા વખતમાં સ્ટીમર ઉપડી અને દરિયાનાં ઉછળતાં મોજાંમાંથી અમે માર્ગકાપવા લાગી. અડધો પોણો કલાક નહિ થયો હોય એટલામાં સ્ટીમર બને બાલુ ઝુકવા લાગી અને વિચિત્ર જાતની ચકરી (jarringling Sensation) આવવા જેવું મગજમાં સમજાવા માંડ્યું. જ્યાં સુધી ટકી શકાય ત્યાં સુધી બળથી હું બેસી રહ્યો પરંતુ આલુઆલુ રૂમમાં નજર નાંખતાં મને સમજાયું કે બધા પેસેન્જરો કેબીનમાં જતા રહેલા છે અને ખદાસીઓ જુઓ પારી રહેલા છે. હું પણ લથડીયાં ખાતો મારી કેબીનમાં આવ્યો. મારી પાસેની કેબીનોમાંથી ઉતરીના મોટા મોટા અવાજ મારે કાને આવતા હતા, અને મને સમજાયું કે તેમને દરિયાઈ માંદગી (Seasickness) લાગ્યું પડેલી છે. હું મારી સપ્લા ઉપર ચતો સુઈ રહ્યો પરંતુ મને ક્યવિત ઉતરી થયા કરતી હતી. કેબીનનો સ્ટુવર્ડ (Steward) ક્યવિત મને શું ખાતું છે તે પૂછવા આવતો હતો પરંતુ આરોગ્યના બલ્હીતા નિયમોને લક્ષમાં રાખી મેં કાંઈ જ ખાતું નહિ. રાત્રે સ્વસ્થ નિદ્રા આવી શકી નહિ અને સવારમાં મેં ફળ ખાવાનો પ્રયત્ન કર્યો. તે દિવસે પણ ઉપવાસ કરવાનો મેં નિશ્ચય કર્યો પરંતુ સ્ટુવર્ડ મને મીઠાની કાંઈ પીવાની સલાહ આપવાથી સવાર સાંજ તેનું સ્વેપન થયું. આલુ બાલુના પેસેન્જરો સાથે સરખાવતાં મને સમજાયું કે હું ઘણો વધારે સ્વસ્થ હતો.

ત્રીજો દિવસે પણ મેં ફળ અને કાંઈ જ લીધાં. કેબીનમાં આખો દિવસ સૂઈ રહેવાથી મારાં હાડકાં દુખતાં હતાં તથા નજાઈ વિશેષ જણાતી હતી. આવી સ્થિતિમાં સંખ્યાબંધ

વિચારો મારા મગજમાં ઘોળવા લાગ્યા. ભય અને શોકનાં વાંદળાઓથી માઈ હૃદયકાંસ ધોર થતું મને સમજાવા લાગ્યું. સવારના આઠ નવ વાગ્યા હતા, ગરમી પણ જણાતી હતી અને સપ્લા ઉપરના હવા આપવાની બારીમાંથી મારા શરીર ઉપર પ્રકાશ પડી રહ્યો હતો. મેં થોડા દીર્ઘવાસ લીધા અને કાંઈક વિશેષ સ્વસ્થતાનો હૃદયમાં આરોપ કર્યો. તત્કાલ મને વિચાર આવ્યો કે ત્રીસ ત્રીસ દિવસ સુધી પણ માત્ર ફળ અને કાંઈથી જ માઈ શરીર ટકાવી શકા પ્રમાણે સુતો મુતો હું અમેરિકા સુધી પહોંચી જઈ તેટલી મારામાં જીવન શક્તિ (vitality) છે અને રહેશે જ. આ પ્રમાણે લખના વિચારોમાંથી હું સ્થિરતાના વિચારોમાં દોરાયો. થોડીવાર પછી બસબર કપડાં પહેરી હું ઉપરના ડેક (deck) ઉપર ગયો અને એક કલાક સુધી ખુલ્લી હવામાં જ બેસી રહ્યો. મને વિશેષ ખગતું લાલ થયું, તથા સમજાયું કે કેબીનના અધારામાંથી ફૂજ રહેતું અને ઉપર ખુલ્લી હવામાં જ વિશેષ બેસવું.

જપેરે મને જીખ લાગી, અને પહેલી જ વાર હું જમવાના ઝોરો (Dining Saloon) માં જરી કાંટાથી જમવાના પ્રસંગમાં આવ્યો. કેટલાંક ઝોળખાણો કરી રાખેલાં હતાં તેમને પૂછીને, તથા ખીલું અનુકરણ કરીને માત્ર લાંછપાણે અને ફળ ખાઈ હું ઉડી ગયો. તપાસ કરતાં મને સમજાયું કે ઘણા થોડા પેસેન્જરો કેબીનમાંથી બહાર જમવા આવ્યા રહ્યા હતા. ઘણાખરાને માંદગી લાગ્યું પડેલી હતી, કેટલાંકનો મ્યુઝીક રૂમનાં જ પડી રહેતા હતા. રાત્રે મેં ખુલ્લી હવામાં ડેક ઉપર મુકાની હોમ કરી અને પ્રાતઃકાળમાં સમજાયું કે એથી મને વિશેષ સ્વસ્થતા રહે છે. તે પછીથી દરરોજ ડેક પર સુવાનો તથા પ્રાતઃકાળે સ્નાન કરવાનો નિયમ ગ્રહણ કર્યો હતો; અને સવાર સાંજ ડેક ઉપર પવનના અપહનનાં થોડા વખત ફરવાનો અભ્યાસ પણ થયો હતો. ઘણા વખત હું ડેકના કંઈક અંદરે ઉતરી રહી

મોઝામ્બિકો જોવાન કરતો હતો. દરિયાનાં તોફાની બંબરી મોઝામ્બિકો આ 'સાલસેટ' (Salsette) સ્ટીમર એક પડીયાની પેઠે ઝુકતી અને દેખાતી હતી.

પાંચમે દિવસે અમારી સ્ટીમર એડન (Aden) આવી પહોંચી. એડનના હુગરા તથા કિનારાની શોભા (Beauty) જોવા માટે કેક ઉપર બાઇનોક્યુલર (Binocular) લઈ ધણીખરા પેસેન્જરો ઉભા રહ્યા હતા.

એડનથી આ સ્ટીમર બદલી બીજી મોટી સ્ટીમર "ચાઇના" (S. S. China) કે જે ઑસ્ટ્રેલીયાથી આવતી હતી તેમાં બેસવાનું હતું.

એડન સંબંધી હકીકત.

અરબસ્તાનના એક ખુલા ઉપર મુંબઈથી લગભગ ૧૧૧૪ માઈલને અંતરે એડન આવેલું છે. અહીંનાં દવા પાણી આયોચ્ચરદ ગણાય છે, પરંતુ વરસાદની વંચીને લીધે ખેતીવાડી થઈ શકતી નથી અને ધણીખરી ખેતરો બદાયથી લાવવામાં આવે છે. રોમન વખત (Roman times) માં પણ એડન વ્યાપારનું મથક ગણાતું હતું. સોળમા સદીની શરૂઆતમાં પોર્ટુગીઝ (Portuguese) લોકોએ તે લીધું હતું અને ઇ. સ. ૧૫૩૫ માં ટર્કો (Turks) લોકોએ ત્રેળવ્યું હતું. તે પછી કેટલાંક વર્ષ સુધી સેનાના સુલ્તાન (Sultan of Egypt) પાસે તે હતું અને ઉત્તરે ઇ. સ. ૧૮૩૯ માં અંગ્રેજો (British) એ પોતાના એક લાગી ગયેલા વડાપુત્રના ખલાસીઓને ત્યાં આપવા વગેરેનાં કારણોથી પોતાના સ્વાધીનમાં લીધું હતું.

એડન સ્ટીમર માટે મોટું કોલસા ઘેવાનું સ્ટેશન (Coaling Station) ગણાય છે અને ત્યાંની માલગી આવક બવડો વ્યાપાર સારો ગણાય છે. કાફી, (coffee) ગુદર, (gum) ગાંબડાં, (hides) છીંકડાં, (horn) શાદામૂત્રનાં પીંડાં, (ostrich feathers) વગેરે વગેરે ત્યાંથી મોટા પ્રમાણમાં દેશવર ચડે છે.

મુસાફરોને ખાસ એવા લાયક આ સ્થાનમાં કાંઈ ગણાતું નથી. સોમાલી (Somali) લોકો સ્ટીમર ઉપર અને આનુબાલુ દોડીયોમાં પીંડાં, લાકડાં વગેરેની બનાવટની ચીજો વેચવા માટે આવે છે તે દ્રશ્યસ્પર્શને કાંઈક વધુ કરે છે. તેમના જણાવવામાં આવતા ભાવ કરતાં તેમજ ચોષા

લાગતી દીમતે વસ્તુઓ આવી દેતા જોવામાં આવે છે. પરંતુ તેથી વિશેષ વિચિત્રતા જાપાનમાં જોવામાં આવે છે જે અગળ ઉપર જણાવવામાં આવશે.

...લોંચમાં બેસાડી અમને બીજી સ્ટીમર ઉપર લાવવામાં આવ્યા. આ સ્ટીમર સાત-દશરે ટનની હતી અને સાલસેટ કરતાં ધણી મોટી જણાતી હતી. એકદમ નવા નવા અંદર દાખલ થતાં કાંઈ જુદીજ વિચિત્રતાનું લાન થતું હતું. મારી કેબીનનો નંબર શોધતો શોધતો હું ક્યાં કરતો હતો તેવામાં એક સ્ટુઅર્ડ મને છેક નીચેના માળમાં લઈ ગયો અને મારી કેબીન બતાવી. પહેલાં કરતાં આ કેબીન ધણી ખરાબ મને લાગી. સ્ટીમરના એક ખાલુના કોળાવ ઉપર તે આવી રહેલી હતી અને અંદરથી વિચિત્ર વાસ આખ્યાન કરતી હતી. મેં, ચાંપ ફેરવી પંખો ચલાવ્યો તો તેમાં કડ કડ અવાજ થવા લાગ્યો. તેવા કામની કાંઈક મને માહિતી હોવાથી મેં જ્યાંથી બહારના ગોળનો સળાથો વળી ગયો હતો તે મારા હાથીવારથી સુધાર્યો. કાંઈક ઠડો પવન આવવાથી મને સ્વસ્થતાનું લાન થયું. મારો સામાન ગોઠવી હું થોડીવાર વિચાર કરતો સ્થિર ઉભો રહ્યો. ખાલુની લાકડાની દીવાલમાં ગોળ કાચની એક નાની બારી મજબુત બોલ્ટ ચડાવી બંધ કરેલી હતી તેના કાચમાંથી બહાર નજર કરતાં મને દેખાયું કે દરિયાના પાણીની સપાટી મારા ગળાની સીધી લીટી જે આવી રહી હતી. આ સ્થાનમાં દસ દિવસ ગાળવાથી મને કદાચ સરહી થશે અથવા તબીબત ખમકશે એવો લાગ થવાથી હું બીજી સારી જગ્યા મળી શકશે કે કેમ તેની તપાસ કરવા તથા મારી પાસે રોકડ પૈસા, રૂપાનો સામાન વગેરે હતું તે "પર્સર" (Purser) કે જે સ્ટીમરનો મુખ્ય ઓફીસર ગણાય છે તેની ટ્રીબ્યુનીમાં ચોંપી દેવા, તેની ઓફીસ શોધતો હું ઉપરના માળ ઉપર ફરવા લાગ્યો. (અપૂર્ણ)

આવતા અંકમાં.

મકરણ ૨ જુ. " એડનથી માર્સેસ. "

ઉદ્યમ અને હુન્નર.

રાવ સાહેબ મગનલાલ દલપતરામ ખખખર-મુંબઇ.
ગતારકે પૃષ્ઠ ૩૭ થી ચાલુ.

એમાં જે ચિત્ર અને નકસીકામ છે તે ટાંકણાવતી ડીપીડીપીને જમીનની અંદર બે-સાડી પાસેની જમીન ઉપસાવે છે તેવી ભતતની નકસી છે. તેમાં કમળના ખીલેલાં પાંખડી વાળાં પુલોની કેર, આરકાં, તથા તેના સ્તંભો અને મૂર્તિઓ ખરેખર પ્રથમસંલી છે. વળી તેમાં માણેક જડેલાં છે. એમાં યુનાની હુન્નરની અસર જણાય છે અને તેમ હોય તો તેમાં કંઈ નવીન નથી, કારણ સિકંદર આવ્યા પછીના કાળમાં એ બનેલું હતું.

લોખંડના જબરા નમૂનામાં વિરિહનો કુતુખ મિનાર છે. એ મિનારો જાંબાઈમાં ૨૬૦ શીટ અને તળાએ ઘેરાવમાં ૪૮ શીટ ૪ ઈંચ છે. ગળ-નને સુખન કરનાર એ મિનારો દુનિયાની સાત અગ્રતપખીમાંની એક અગ્રતપખી છે અને હિન્દુ-કરીગીરીનો એ નમુનો પૃથુરાજના સમયમાં બાંધેલો છે. તે ઈ. સ. ૧૩૬૮ માં શીજગ્યાહે રીપેર કરાવાનો તેનાપર લેખ છે. આવો લોખંડનો મંદિરસ્તંભ આગથી ૧૫૦૦ વર્ષ ઉપર ઊભો કરી ચક્રા હતા. એ તે વખતના હિન્દુઓની કળા કૌશલ્યનોએ હવતો નમૂનો છે. એ સ્તંભ આગતદિન સુધી જેવોને તેવો, તેમાંના અક્ષરો અને નકસી જે દહાડેકાતયા હતાં તેવાં ને તેવાં ગ્રંથાં પંદરસો વર્ષના વર્ષાદ, તડકા, તાપ અને તે સાથે મુસલમાની બારઘાટેના દુમલા ખાધા છતાં પણ સક્ષમત રહ્યાં છે. ફત યોદ્ધાં અગ્રેજ સરકારે તેના ઉપરનો લાગ પડી જવાની બ્લીકને લીધે નીચે ડાતારી નાંખ્યો છે. પુરોપમાં એવા મહા ભારત લોખંડી સ્તંભો થોડી મુલ્ય અગતિ કરી સકાતા ન હતા. પણ જૂના વખતમાં 'કચીઓ પેટાની નીક' અને એવા બીજા સ્તંભો મિસરિયામાં હોવાનું

સાંભળ્યું હતું. એ સ્તંભ આગરસ્ટ સીઝન રાજના ૮ માં વર્ષમાં એટલે આગથી ૨૦૨૫ વર્ષ ઉપર ઊભો કરેલો હતો એમ તેના લેખ ઉપરથી જણાય છે. તે કચીઓ પેટાની નીક હાલમાં ઈંગ્લાંડ લઈ જઈને ગોલ્ડવવામાં આવી છે. એ સિવાય આપણી યુદ્ધાઓ જેવી કે ખા-નદરાની અર્જન્ટા કેન્ઝ, દાંડતાબાદની એલોરા કેન્ઝ, લાનોડીપાસે કાલાંકેન્ઝ, ધારીપુરીની એ-લીકન્ટા કેન્ઝ, બેરીવધી (ખરેલી)ની અનેરી કનેરીની કેન્ઝ, વગેરે ઘણી યુદ્ધાઓ હિન્દુઓના જૂતા, હુન્નરની હયાલિતના નમૂના તેની નકસી એમાંથી મળી આવે છે અને જેના ઉપરથી ઉતારા કરવાનું કામ આઈ સ્કુલમાં પોટરી અને ખીજા કામોમાં કરવામાં આવે છે. આ ઉપરથી જણાશે કે આદિજન અસલ હુન્નરમાં ઘણેજ વ્હડીઆતો હતો અને અગ્રેથી યુર-પના ગ્રીસ, રોમ, એશિઆના આસીરીઆ બાબીલોનીઆ, ઈરાન, ચીન અને આફ્રિકાના મિસરિયેરે દેશમાંથી વ્યાપારીઓ આવ્યાને તરે-હવાર હુજરનો માલ જૂના વખતમાં, તેમજ ત્યાર પછીના વખતમાં લઈ જતા હતા.

ત્યારપછી મુસલમાની રાજ્ય થવાથી જેકે હિન્દુરાજ્યઅગ્ર નરમ પડ્યું પરંતું કળા કૌશલ્ય ને ધક્કો લાગવાને બદલે તેને ધલું ઉત્તેજન મળ્યું, કારણ એ આદ્યાહો અગ્રે સ્થાપી થતે રહેતા તેથી પોતાના હાથમાં જે કોચન આવતી તે તેઓ કચી કરીગીરીની જમ્બારનો બંધાવામાં અને વસ્તુઓ કરાવવા પાછળ પર્ચના, તે એટલે સુધી કે જે કરીગીરી અને બદામર ન હોય તેના કરીગીરીને બદલથી તેમની તેમાં દેશી કરીગીરીને સામીય કરતા; તેથી દેશમાં હુન્નર વધતો ગયો અને તેના પરદેશ ઘણી દેશોએ

પણ હતો. મેગલ બ્રાહ્મણોના વખતમાં, તથા ગુજરાતના મહામદ મેગડના તથા અન્ય બ્રાહ્મણોના વખતના કારીગરીના નમૂના હાલની વિદેશી કારીગરીથી કંઈ ઉતરતા નથી પણ બલકે ચડતા કહીએ તો ચાલે.

હિન્દુસ્થાનમાં છેક વેદના કાળથી હુન્નર હતો એમ આપણે સંશ્લિષ્ટમાં કહીશ્યા, અહિંથી પાશ્ચાત્ય લાગમાં એ હુન્નર ફેલાયો તે પણ આપણે ટુંકમાં જણાવી ગયા, હવે શુદ્ધ ધર્મના લોકોને ન્યારે આ દેશમાંથી આસરે નવમા સૌકામાં બ્રાહ્મણ ધર્મવાળાઓએ કહાડી મૂક્યા ત્યારે અત્રેથી હુન્નર અને સુધારો સિંહલદ્વીપ, બ્રહ્મદેશ, શિયામ, તિબેટ, ચીન, જપાન, જાવા સિલેબીસ વગેરે ટાપૂઓમાં પ્રસર્યો અને ત્યાંથી છેક અમેરિકા સુધી શુદ્ધલોકો લઈ ગયા. ન્યારે સ્પેનીઅર્ પ્રથમ મેક્સિકો અને પીરમાં ગયા ત્યારે એ સુધારો અને કારીગરી, એ લોકોએ, ત્યાંના વતનીઓમાં જોયાં, પરંતુ જણાવવાને દિલ્લગીરી માત્ર એટલીજ લાગે છે કે તેમના સરદારો કોર્તેઝ વગેરેએ તેમને નાશકર્મો. થોડા વર્ષપર એક બંગાલી અમેરિકા ગયા હતા. ત્યાં તેણે અપણા દેશમાંથી ગયેલા હુન્નરોનાં ચિન્હો જોયાં છે. તે ગૃહસ્થ તે વિધે એક અંચ બહાર પાડનાર હતો.

ધરતુટે ધરન્ય તેમ હિન્દુરાજ્યોમાં કુસંપ રૂપી સડો પેસવાથી પરરાજ્યોના અમલક થયો અને તેઓ પરતંત્ર થયા. પોતાનું રાજ્ય ગુમાવી બેઠા અને હવે તો સાપ ગમાને લીસોટા રજા. ફક્ત વાતોજ કરવાની રહી. કળા કૌશલ્યનો પછી વધારો થવાને બદલે ઘટાડો થવા લાગ્યો. કુસંપની પ્રગતિ અડપથી થવા લાગી. તે એટલે લગણુ કે દરેક જણમાં ઘેરેઘેર ગ્રેસ કાઢ્યો, સાત વર્ષનાં બાળકમાં પણ તે દેખાવા લાગ્યો. રસ્તે ગાડીની પાછળ કોઈ ઓકરો સંતાઈ ટીઆઈ રહ્યો હોય તો તેને દેખી ન શકાતાં રસ્તાનાં ઓકરાઓ ધીર્ધી ડેન્ડમનને એકદમ ખૂમ મારે છે ' યોગવાળા !

આખૂક ' એ ખૂમ સાંભળીને પેલો બાપડો તુર્ત ગભરાતો ઉતરી ન્ય છે, અને ઉતરતાં. જો પડીગયતો બધા બહુ ખુશી થાય છે. આટલે સુધી કુસંપનાં ખીજ રોપાઈ ગયાં તો હવે આશા શી રાખવી, તેમાં વળી કોઈ ઝાઝી ટેંટા કરે તો સત્તા આગળ શાણુપણુ તેની ચાલતી નથી. તેના કરતાં મૌન હી પરમં મૂલ્ય. એ અખત્યાર કરીને સજ્જનો બેઠા છે. કળા કૌશલ્ય ઘટી જતાં ગરીબી વધવા માંડી છે, હવે એવી રંક સ્થિતિમાં પોતાનાં બચ્ચાં છોકરાંઓનું પોપણુ કરે કે કળા કૌશલ્યમાં પોતાના ઉત્સાહનો વ્યય કરે ! કારનું મુડીવગર તે બની શકતું નવી. તે તો ધનાઢ્ય વર્ગથીજ બનીશકે. એક ન્હાનો અંચ રચવો હોય તો કાઠને અર્પણુ થાય તો છપામણીનો ખર્ચ નીકળે. એથી જો કોઈ સ્થાપકરી સખી નર એવા બાપડાને મળે નહીતો તેના અંચનું ગુણુ છૂટી ન્ય.

જો ધનાઢ્યો છે તે જો પોતાની પુંછનો કળા કૌશલ્યને જોતેજન આપવામાં વ્યય કરે તો કેટલાક રંકલોકોને તેઓ પોલી શકે, જેથી તે રંકોના આશિર્વાદો તેમને કળા વગર રહે નહિ, અને તેવાજ ધનાઢ્યોને ધન્ય વાદ અર્પી શકાય. કલા કૌશલ્યને જોતેજન આપવામાં તો વ્યાપારીબ્રાહ્મણ શૈઠજ મશેદજ નોશરવાનજ તાનાએ ખરેખરી નામના મેળવી છે. તે પોતે અખૂટ ખજનામાં આજોટતા છતાં તે ખજનો ખરા કામમાં ખરચાતાં એવડો થયો છે. એમણે એકજ લાઈનમાં જોતેજન આપ્યું નથી. તાતા હાંધણે ઇલેક્ટ્રીક સ્કીમ, તાતા રીસર્ચ ઇન્સ્ટીટ્યૂટ, તાતા આયર્ન સ્ટીલ વર્ક્સ, તાતા સીમેન્ટ વર્ક્સ વગેરે અનેક તેનાં કાર્યો લક્ષ્મી અને સરસ્વતિને વધારનારાં છે.

જોતાજોતામાં ન્હાનકડો જેપાનદેશ કળા કૌશલ્યમાં કેટલો આગળ વધી ગયો ! ! ! મહોટા મહોટા રાજ્યોની સામે ટક્કર ઝીલે છે. હિન્દુ જમીમાં ઘણા કાવા પદાર્થો છે, તેને જમીન

માંથી મેળવી દુન્યસથી કેળવી વિદ્યાપ્રત્યે ઉપ-
યોગમાં આણવા નોઈએ. મહારાજ સર રાધા-
છરાય ગાયકવાડ કુશળ અને વિદ્વાન નરોને
પોતાને ખર્ચે યુરપ અમેરિકા મોકલી પોતાના
રાજ્યમાં નવો દુન્યસ દાખલ કરવા નિરંતર
પ્રયાસ કરે ત્યય છે તે ખરેખર સ્તુત્ય છે.

કળા કૌશલ્યમાં આપણો દેશ એટલો મંદ
છે કે વિદેશી ચીજોનું અનુકરણ કરી તેના
જેવી સસ્તી અને સારી ચીજો બનાવી શકતા
નથી, તો પણ હમણાં હમણાં રહેજ પવન
ફસાવે છે તેથી સ્વદેશી ચીજો ઉપર લેણોનો
ભાવ થયો છે અને રહેજ મોંઘી હોય તો પણ
ઉત્તેજનાર્થે તેની ખરીદિ થાય છે. પણ તેને
પૂર બહારમાં આવતાં પછો વિચાર છે. હાલના
ધીમંત શેરીઆઓ મોજ મગદને એક
આરામ સિવાય કશું સમજતા નથી. કોઈના
મસ્તિષ્કમાં ધુન ભરાયું તો રાત વેરાનમાં
પાંચ લાક્ષો ફરત રહેવાનોજ એક મહેલ બાંધે
છે. તેમાં વળી શયનગૃહ ગજોજ ચણારે છે,
અને વિગય વાસના પ્રદિપ્ત કરવાયે તેમાં બિન
વસ્ત્રધારી પુનઘાં પુનઘીઓ તેના હાથભાવ સદ
મૂકે છે. વળી કોઈ ધનિક ગૂનમાં, કોઈ થોડ
દોહમાં દોહનાં ફેરક લાગી ત્યય છે ને જરી
ઉઠવાજ પામતા નથી. હવે કહો નોઈએ કે
આપા કન્દમાં યુમાવેલા દુન્યસે નોઈએ દુન્યસ
ચલાવવામાં વાપર્યું હોય તો પોતાને, અને દેશને
કેટલો બધો લાભ થાય, અને કેટલા નિઃશ્વાસોને
તે આશ્વાસ ભૂતચર્ચ પડે !!

મેડિકમાં પાસ થઈ વિદ્યાર્થીઓ વકીલની
લાઈન લે છે, અગર હકતર કે સિવિલ ઈન્જિ-
નેરીની લાઈન લે છે. કોઈ વિદ્યાવત જર્મ બેરી-
સ્ટર થઈ આવે છે, એવા વિદ્વાનો પોતાની
રિયનિના સયોગને લીધે લોકોમાં કજ્જાલેવા,
તેને કેવીરીતે લાવવા તેના પ્રયત્નમાં, અને
દાવ પેચમાં પોતાનો કળણેપ કરે છે. એક
ભક્ષમ કુળ આવ્યું કે ત્રણે સોનચડી !!! ચર્ચ
ઉત્તમાં ૭ ૭ સોનામેદારનાં ઈર્ષ મૂકીતીત્ય.

વળી દાહતરો પોતાના દર્દીઓને ખારી મીઠી,
તીખીને તમતમતી દવા આપી રખાવતી મા-
ફક દર્દ લાંબુ ટુંકું કરતાં શીખ્યા, તેમ રોગ
પણ વધી પડ્યા. વળી ઇન્જનેરો પણ ભવ્ય
ઈમારતો બાંધતાં બીતરડીતો રામજી ત્રણે તેમ
ઈમારતો સંપૂર્ણ થવા બાદ અર્ધ અરસામાંજ
તેવી મજબૂત ઈમારતોમાં ફાટ પડતાં મ્યુની-
સીપાલીરી અમલા ઉતરાતી પાડે, અને ઘર ઘણી
એ કેરલો ખર્ચ વ્યર્થ ત્યય. અસમજનામીઓ
જે ઘર બાંધતા તે હાલના ઇન્જનેરોનાં કામને
પણ ટકર મારતાં. ગજોજ વાડીમાં મંદુમ ભા-
ડીઆ રોક લાડમીદાસ ખીમજી વાણું ઘર એવું
મજબૂત છે કે તે અસમજની સરસ બાંધણીનો
એક નમુનો ગણાય. એક જ. વિદ્યુત ખોલા
નામના મિત્રીએ બાંધેલું છે.

અસમજ ઇન્જિન પ્રત્યેક જાતીનું, પંચ કરતું એટલે
કોરતી સોરતી કોઈ કરતું જ નહી, અને
દરેક પંચના અમેસરોનું પૂર ચલાણુ તેમ વ-
લણુ હતું. હાલમાં તેમ નથી કારણ કે અધુરી
કેળવણી લેનાર વર્ગ ઘણો થતાં મ્હોટાઈ, આ-
ડંબર, શોખ તે દુપદ વધી ગયાં. અમેસરોનું
માન્ય રહેવા લાગ્યું નહીં, અને ફાટકુટ પડતાં
છેવટ કોરતમાં જવાનો વખત આવવા લાગ્યો
અને વકીલોના ધરો ભરાવા લાગ્યાં. ન્યાતોનાં
બધારણો તુડીગયાં, એસર્વ જોતાં લોકોના મ-
ગજ ખીજી લાઈનપર દોરવાઈ ગયાં.

તોપણુ જેઓએ સરસ્વતિ મંદિર (યુની-
સીટી)ની મ્હોટામાં મ્હોટી પહોંચી મેળવી
અનેક સાત્રોમાં કેળવણી લઈ, નિહતા પ્રાપ્ત
કરી છે તેવા વિદ્વાનઓને નોઈને મ્હોટા
રાત્રોમાં યુરપમાં ફેટ ચિટન, ફાન્સ જર્મની
આફ્રિકા, સ્વિટ્ઝર્લેન્ડ અમેરિકાં જાપાન
વગેરે દેશોમાં મોકલાવી અનેક પ્રકારના દુન્ય-
સમાં પ્રીણ કરાવી પોતાના દેશમાં
દુન્યસ રાજાઓ મ્હોટા પાયાપર ક્લાડે, તેમજ
મુંબઈ અમદાવાદ વગેરેના ધનિકો જેમ મિલ
બિલ્લ પાછળ મંડી મીનોનાં ધોખાપર ધોખા-

અશનિ.

વ્યાધિ અનેક ઔષધ એક.

જો તમારું નાક મંધાતું હો તો “અશનિ” તરતજ નકિશ કમ્પનીમાંથી મંગાવજો; જુઓ અમારી ટાઈટલ પાછળ ગણેર ખખર.

મેલેરિયા, તાલીઓ તાવ, ન્યુમેનિયા વિગેરે પર અશનિ રામખાણ છે.

“અશનિ” દરદોમાં કેટલો બધો ફાયદો કરે છે તેનાં વખાણ કરવાં એ સરજ ને દીવો દેખાડવા બરાબર છે ?

અશનિ આશા આપશે, જો રોગી બાહુ હો તો તે ખરેખર અમૃત છે મંગાવી તો જીવો મ્હોમાં પડતાં ચાંદાં તો અશનિરૂપી સૂર્યને જોઈને સંતાઈ બાપ છે ?

કેમ લાઘુ શું વિચાર કરો છો ! બચેસો રાખી એકવાર અશનિ મંગાવવા ચૂકશો તો લાલ ખોશો !

લોકો અમારી અશનિના ખોટાં વખાણ કરતા નથી, એ આપ સાહેબે ખૂબ ધ્યાનમાં રાખવું. સત્ત્વની હમેશ જળ છે.

શું એક દવા આટલા બધા રોગોને સારા

કરતી હશે ? હા, સાહેબ. અનુપાનથી એકજ દવા ધણા રોગો મરડે છે.

ત્યારે હવે નકામો વખત ન ખોતાં ? એક ખરચી મુંબઈમાં મલબાર હીલપરથી નકિશ કમ્પનીમાંથી-અશનિ મંગવો.

“અશનિ”ની એક બાટલી ધણા લાંબો વખત ચાલે છે.

મરજદ પાળનારાઓની અશનિ મરજદ કાપમ રાખે છે, કેમકે તે વનસ્પતિની બનેલી છે.

પરમ વિખ્યાત ડી. કવિરાજની અશનિ મંગાવેજ નકિશ કમ્પની : મલબારહીલ મુંબઈ. એમ ટૂંકાણું લખશો.

કાનમાં મુસવાટ, ઠણક-મારવી, પ્રાકરિત્રે પર અશનિ ઉમદા અસર કરે છે.

ખાવાનું ન પચતું હોય, ખાટા ઓઝાર આવતા, હોર્મ, તો તમે અશનિ શા માટે વાપરતા નથી. ?

ફેફસા પર અશનિએ ધણું સરસ કામ કર્યું છે.

The East and West Insurance Co. Ltd.

વીમાના દર

સસ્તા.

જાંઘીના વીમા ઉતારનારી
દેશી કંપની.

કરકસરથી વહીવટ કરનારી
સ્વદેશી કંપની.

એન્ટો જોઈએ છીએ.

માહિતી માટે પુછા અગર લખો:—

સેક્ટેરીઝ ઇસ્ટ એન્ડ વેસ્ટ ઇન્સ્યુરન્સ
કંપની લીમીટેડ.

હેડ ઓફીસ, ૧૯, બેંક સ્ટ્રીટ, કોલ-મુંબઈ.

ધી ઇસ્ટ એન્ડ વેસ્ટ ઇન્સ્યુરન્સ કં. લી.